

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Personalthorisk Tidsskrift 1994:1

Samfundet for dansk genealogi og Personalthorisk

Indhold

Artikler:

<i>Jens Ingvordsen</i> : Bidrag til den Vedel'ske personalhistorie (1542-1807)	1
<i>Esben Graugaard og Rigmor Lillelund</i> : Wad til Øgelstrup og Stenumgård. En vestjysk storbondeslægt ca. 1750-1850	52

Orientering.

Et dansk indvandremuseum i Amerika. Af Birgit Flemming Larsen	71
Genealogical Research Directory. National & International 1993. Af red	73
Kongres i Luxembourg. Af Nils G. Bartholdy	75
Resultatopgørelse og balance 1993.	76

Debat.

Et essay om historisk biografi – indsigt og erkendelse. Af Birgitte Possing	78
Enhjørningen Corfitz Ulfeldt og modreformatorisk konspiration ? – en kommentar til Steffen Heibergs seneste bog. Af Vello Helk	91

Anmeldelser

Poul Steen: Indholdsfortegnelse. Personalhistorisk tidsskrift 1880-1990. (<i>Finn Grandt-Nielsen</i>)	102
Elisabeth Thorsell och Ulf Schenkmanis: Släktforskning, vägen till din egen historia. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	102
Steen Ousager (red.): Over Øresund. En vejledning for slægtsforskere/Över Öresund. En handledning för släktforskare. (<i>Tommy P. Christensen</i>)	103
Bengt Hjord (red.): Bland bergsmän och bruksfolk. Sveriges Släktforskarförbund. Årsbok 1991. Bengt Hjord (red.): Migration. Utvandrare och invandrare i gångna tider. Sveriges Släktforskarförbund. Årsbok 1992. (<i>Tommy P. Christensen</i>)	104
Florian Martensen-Larsen m.fl. (red.): De kongelige amtsmænd – en erindringsbog om amtmænd og amter før 1970. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	107
Carl Dalgas: Svendborg amt beskrevet 1837. Jacob Aall Hofmann (Bang): Odense amt beskrevet 1843. Bind I-II. (<i>Tommy P. Christensen</i>)	107
John T. Lauridsen: Klatterup. Et arbejderkvarter i Esbjerg 1890-1990 (<i>Lisa Elsbøll</i>)	109
Poul Steen: Gæld, kapital og rente. Præstøborgernes låneaktivitet 1695-1801. (<i>Lars N. Henningsen</i>)	110
Ole Mørkegaard: Søen, slægten og hjemstavnen. (Tommy P. Christensen)	111

Billedet på omslaget:

Unge, danske adelsmænd, der på deres (ud)dannelsesrejse ned gennem Europa i 1600-tallet, kom til pavernes Rom; blev konfronteret med jesuiterpræsternes modreformatoriske agitation. En agitation, der bl.a. kunne tage form, som Giovanni Lorenzo Bernini's (1598-1680) smukke udsmykning af Cornaroernes Kapel fra 1645-52 i jesuiterkirken S. Maria della Vittoria: »Den hellige Theresa's Henrykkelse«.

Med udgangspunkt i Steffen Heibergs nye bog: »Enhjørningen Corfitz Ulfeldt« påpeger Vello Helk (s. 91), at agitationen i flere tilfælde bar frugt, og rejser spørgsmålet, hvorvidt Chr. 4.s svigersøn Corfitz Ulfeldt (1606-1664) var krypto-katolik?

Foto: SCALA, Istituto Fotografico Editoriale S.p.a. Firenze

Bidrag til den Vedel'ske personalhistorie (1542-1807)

Af Jens Ingvordsen

Indledning

De personalhistoriske optegnelser til belysning af slægten Vedels historie i det 16.-19. århundrede, som her offentliggøres, er alle hentet fra en stambog i Det kgl. Biblioteks samlinger¹. Stambogen blev indrettet af ripenseren Lauge Andersen Vedel (1592-1648), da han i årene 1613-16 studerede ved de navnkundige universiteter i Leipzig og Wittenberg i Tyskland.

Det meste af den ca 8.7 x 14.7 cm store bog er optaget af hilsener til hr. Lauge fra medstuderende og lærere ved de to universiteter, og indeholder personalhistorisk set intet nyt.

Forrest i stambogen findes imidlertid nedskrevet en række afskrifter af optegnelser, der omhandler adskillige generationer af familien Vedel.

På fol. 1h-4v er bragt en række oplysninger om Lauge Andersen Vedel (1592-1648). Optegnelserne strækker sig fra 24. august 1617 til 23. august 1640. Der indledes med hans ordination i Ribe domkirke til sognepræst for Visby sogn, og afsluttes med det 11. og sidste barns indførsel i samme domkirke næsten 23 år senere.

Stambogens optegnelser behandler derpå de tre følgende generationer af familien Vedel.

Den næste hovedperson er Johan Laugesen Vedel (1631-92), fol. 8h-9h. Her starter notitserne 20. maj 1659, da hr. Johan ordineres i Ribe domkirke til sognepræst for Nustrup menighed, og ender 15. juli 1677 med datteren Sophie Christines indførsel i Nustrup kirke.

Herefter berettes der, på fol. 10h-13h, om dennes søn Lauge Johansen Vedel (1665-1733). Gennem godt 16 år kan man følge hans familieliv, fra ordinationen 13. maj 1692 i Ribe domkirke til sognepræst for Nustrup sogn, til datteren Johanne Dorotheas indførsel i Nustrup kirke 20. november 1708.

Bagge Laugesen Vedel (1701-75) var søn af Lauge Johansen Vedel. Der noteres indledningsvis datoen for hans bryllup i Aabenraa 25. januar 1742, mens optegnelserne stopper 26. december 1754, da datteren Dorothea Øllegaard II bliver ført til dåben i Ensted kirke. Optegnelserne om Bagge Laugesen Vedel optager fol. 14h-15v og 19h-20h.

Stambogens væsentligste optegnelser omhandler således især følgende fire personer:

- a Lauge Andersen Vedel (1592-1648), sognepræst til Visby og senere til Ribe Skt Katrine. Dennes søn
- b Johan Laugesen Vedel (1631-92), sognepræst til Nustrup. Dennes søn
- c Lauge Johansen Vedel (1665-1733), sognepræst til Nustrup. Dennes søn
- d Bagge Laugesen Vedel (1701-75), degn i Ejsing.

Skemaet i disse optegnelser er overalt næsten det samme. I al almindelighed indledes der med personens ordination, dog i ét tilfælde med indgåelse af ægteskab. Herefter følger en opremsning af det pågældende ægtepars børneflokk, hvor der meddeles fødsels- og dåbsdato, samt navnene på medlemmerne af fadderskaren. Angående de børn, der døde i barndommen, noteres dødsdatoen, af og til også årsagen til dødsfaldet, samt begravelsesstedet. Herudover angives hyppigt navnet på den person, der forestod jordefærden.

Ind imellem optegnelserne om disse fire personer findes der andre, betydningsfulde oplysninger. Således er fol. 5h-6h i stambogen helliget udrag af optegnelser, omhandlende Peder Jordt (1622-59), der var Johan Laugesen Vedels forgænger på prædikestolen og i ægtesengen i Nustrup, og som led så krank en skæbne under Den anden Karl Gustaf-krig.

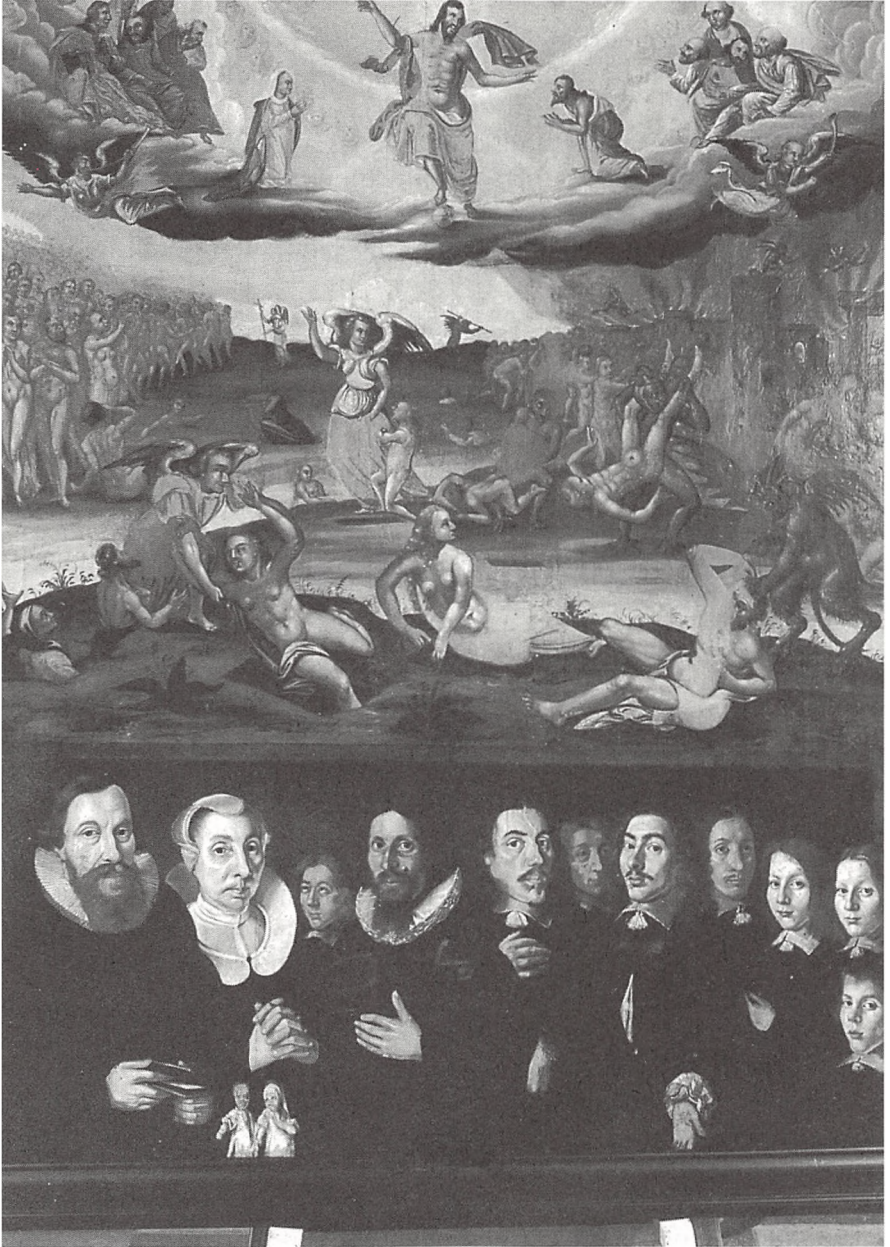
Siderne fol. 16h-18v indeholder en slægtskrønike fra Anders Sørensen Vedel (1542-1616), der var fader til den ovenfor nævnte Lauge Andersen Vedel, til og med børnebørn af Lauge Johansen Vedel.

Ydermere røber forskellige, spredte notitser, at Bagge Laugesen Vedel medbragte den lille stambog, da han i årene 1721-24 fulgte familietraditionen, og studerede ved universitetet i Wittenberg.

Ligeledes forekommer der enkelte, også senere tilføjelser til optegnelserne; disse behandles alle nærmere i kommentarerne. Den sidste tilføjelse er fra 1807, eller tiden lige derefter.

Sammenlagt kan der udskilles 20 forskellige grupper af indførsler, der må være skrevet af seks forskellige hænder.

Som helhed betragtet har optegnelserne aldrig før været forelagt offentligheden². De indeholder dog adskillige, særdeles vigtige oplysninger til brug for den fortsatte forskning i slægten Vedels historie. Talrige slægtsbøger og stamtavler må revideres, eller ajourføres, ud fra stambogens personalhistoriske meddelelser. For at fremhæve et eksempel fra både den ældre og den yngre litteratur om Vedel-familien, ses det, at hverken Vahl 1896 eller Jensen 1981 har gjort brug af de mange oplysninger i den lille stambog.

Maleri fra ca. 1648 i Ribe domkirke. Yderst til venstre ses Lauge Andersen Vedel og hustruen Elisabeth Johansdatter Mauritius. Af ægteparrets 11 børn har kun Anders Laugesen Vedel nået skelsår, han ses med fuldskæg og pibekrave. Fra nu forsvundet epitafium. Foto: Nationalmuseet.

Optegnelserne

Af stambogens indhold offentliggøres her, og i den nævnte orden, siderne fol. 1h-6h, 8h-15v, 19h-20h, 16h-18v, en del af 7h, 21v, 37v, 62h, og en del af 63h³.

Optegnelserne er forsøgt udskrevet præcis som angivet i stambogen. Dette har medført, at visse personer i teksten findes angivet med flere navne. Kapellanen ved Ribe Skt Katrine kirke hed Jens Hansen Tausen (ca 1609-55). Han nævnes i optegnelserne som Jens Tausøn, Jens Tazon, og Jens Tauzen¹.

Grundet praktiske årsager er stambogens notater dog her inddelt i visse logiske, især kronologiske afsnit. Da hver side i stambogens personalhistoriske del, med enkelte undtagelser, ses beskrevet med mellem 21 og 28 liniers tekst, har en sådan sammentrækning været en nødvendighed af pladshensyn.

Kommentarer til teksten

I kommentarerne behandles alle de i optegnelserne forekommende personer, hvoraf en identificering af langt de fleste er lykkedes.

Ved udarbejdelsen af dette apparat har det været et mål at fastholde en række principper.

Hver person omtales med så nøjagtige data som muligt: fødselssted og -dag, sted og dato for aflæggelse af studentereksamen og universitetsuddannelser, erhverv, samt den pågældende persons forældre.

Herefter redegøres der for sted og dato for indgåelse af ægteskab. Knyttet hertil er ægtefællens data i ovennævnte rækkefølge.

Ligeledes nævnes eventuelle børn i ægteskabet. Her bør det dog bemærkes, at der kun fremhæves de børn, der på én eller anden måde har en forbindelse til andre i teksten, eller i kommentarerne forekommende personer. Denne henvisning røber altså på ingen måde det totale antal børn, født i et givet ægteskab.

Endvidere er der angivet henvisninger til de øvrige steder i optegnelserne, hvor den pågældende person måtte være omtalt.

Til sidst følger de nødvendige litteraturhenvisninger, der er forsøgt begrænset mest muligt. Litteraturen omhandlende f.eks. Anders Sørensen Vedel (note 8) er ret omfattende, og ville optage for megen plads. Denne rubrik er ydermere brugt til fremhævelse af eventuelle uoverensstemmelser, der måtte eksistere angående en bestemt persons data. Som oftest er der tale om uenighed om den præcise fødsels- eller dødsdag.

Kommentarerne kan virke omstændelige, men fordelene er åbenbare. Oplysningerne kan umiddelbart bruges indenfor slægtsforskningen.

De meddelte oplysninger er nemme at kontrollere. De angivne personers sociale status sættes i relief ved inddragelsen af fadderskaren. Personers tilhørsforhold til andre slægter, og de ofte skjulte slægtsforbindelser, kan bedre anskueliggøres, hvilket sker ved brug af krydsreferencer.

Det skal også nævnes, at kommentardelen er brugt til korrigerende af visse fejl i teksten, især med hensyn til korrekt angivelse af dateringer. Senere tilføjelser til teksten omtales også.

Dateringsforsøg

Det er ikke helt afklaret, hvem der egentlig har nedskrevet de personalhistoriske oplysninger i stambogen, ej heller hvornår der er blevet skrevet i bogen.

Som alt nævnt kan de her publicerede dele af stambogen inddeles i 20 forskellige grupper (A-U), der sandsynligvis skyldes seks forskellige hænder (1-6).

De 20 forskellige grupper er:

A: Lauge Andersen Vedel, fra 24.8.1617 til 23.8.1640, fol. 1h-4v

B: Peder Jordt, fra 10.8.1645 til 9.11.1659, fol. 5h-6h

C: Hilsen fra Lauge Andersen Vedel til sønnen Bagge Laugesen Vedel, udateret, fol. 7h

D: Johan Laugesen Vedel, fra 20.5.1659 til 15.7.1677, fol. 8h-9h

E: Johan Laugesen Vedel, fra 2.1. til 21.1.1692, fol. 9v

F: Peder Johansen Vedel, 6.3.1737, fol. 9v

G: Johan Laugesen Vedel, fra 3.9.1631 til 20.5.1659, fol. 9v

H: Lauge Johansen Vedel, fra 13.5.1692 til 20.11.1708, fol. 10h-13h

J: Lauge Johansen Vedel, fra 6.6. til 19.6.1733, fol. 13v

K: Lauge Johansen Vedel, fra 17.9.1723 til 2.12.1728, fol. 13v

L: Bagge Laugesen Vedel, fra 25.1.1742 til 18.8.1748, fol. 14h-15v

M: Anna Elisabeth Baggessdatter Vedel, 31.3.1806, fol. 15h

N: Anders Sørensen Vedel til Bernt Matthias Johansen Vedel, fra 9.11.1542 til 17.1.1787, fol. 16h-18v

O: Bernt Matthias Johansen Vedel, 14.3.1800, fol. 18v

P: Bagge Laugesen Vedel, fra 21.11.1752 til 26.12.1754, fol. 19h-20h

Q: Christina Baggessdatter Vedel, 2.3.1807, fol. 19h

R: Anna Dorothea Friedrichsdatter Völckers, 17.3.1729, fol. 21v

S: Lauge Johansen Vedel, 7.9.1719, fol. 37v

T: Bagge Laugesen Vedel, 1719, fol. 62h

U: Christina Pedersdatter Jordt, 9.11.1659, fol. 63h

I 1942 publicerede Glahn meget korte uddrag af optegnelserne. Hvorfor der ikke blev medtaget fyldigere afskrifter af de personalhistoriske optegnelser, fremgår af følgende citat: »At gengive Optegnelserne ordret og in extenso vil næppe have tilstrækkelig Interesse, de er meget omstændelige, f.Eks. i deres Angivelse af Klokkeslet for Fødsel og Død og Opregnelse af Faddere, men da som sagt adskillige af denne Gren af Vedel Slægten har haft deres Gerning i Sønderjylland, vil der maaske være Grund til her at bringe nedenstaaende Oplysninger«⁵.

Optegnelserne som helhed betragtet er dog netop med til at belyse slægtens historie: hvem stod fadder, fra hvilke sociale lag var de rekrutteret, var de hentet fra familien, omgangskredsen, eller fra samfundets top? Dateringsmæssigt fremhæver Glahn, at Bagge Laugesen Vedel sandsynligvis bærer ansvaret for, engang i det 18. århundrede, at have indført afskrifterne af alle de personalhistoriske optegnelser⁶.

Ole Degn har gjort brug af dele af stambogen i forbindelse med bogen om Livet i Ribe 1560-1700, der udkom i 1971. Indledningsvis bemærker Degn, at der er tale om en afskrift fra vistnok første halvdel af 1700-årene, og at afskrifterne omfatter adskillige optegnelser om flere personer⁷. Senere følger en kortfattet redegørelse for stambogens indhold⁸. Det fremgår således, at Lauge Andersen Vedel (gruppe A), Johan Laugesen Vedel (gruppe D), Lauge Johansen Vedel (gruppe H), og Bagge Laugesen Vedel (gruppe L og P), samt Peder Jordt (gruppe B), selv skulle have skrevet disse tekstgrupper. Dette kan ikke være helt korrekt.

Peder Jordt kan således ikke gøres ansvarlig for hele gruppe B, ej heller kan han være den oprindelige forfatter til gruppe U.

Hånd 1 er gjort ansvarlig for tekstgrupperne A-B-D-E-F-G-H-J-K-L-R-U. Det sidste årstal, der forekommer i disse 12 grupper, er 18.8.1748 i gruppe L, da Lauge Baggesen Vedel II bliver døbt i Ensted kirke. Tekstgruppe R, med dateringen 17.3.1729, virker som en samtidig beskrivelse. Antageligt bør man da se hånd 1 som aktiv mellem 1729 og 1748.

Tekstgruppe N-O er tilskrevet hånd 2. Gruppe N, den såkaldte slægtskrønike, må være nedskrevet efter januar 1787, men antageligt før marts 1800. Denne datering kan indskrænkes noget mere. Omtalen af Johannes Monrad (note 180) er formentligt skrevet før 1796. Han nævnes som sognepræst i Hveijssel, hvilket embede han bestred fra marts 1763 til sommeren 1796, hvor han i juli måned blev sognepræst i Øster Snede.

Christen Allerup Johansen Vedel (note 186) døde ifølge stambogens tekst i 1786. Bemærk her, at han var hofmester hos generalmajor von Berger (note 187). At dømme ud fra Danmarks Adels Årbog blev von Berger tildelt denne rang i 1795. Krøniken turde da være nedskrevet i årene ca 1795-96.

Tekstgruppe O er en senere tilføjelse til N, og nævner blot, at Bernt Matthias Johansen Vedel (note 188), var sognepræst på Ærø. Han var virksom i Marstal fra marts 1800 til 1819.

Hånd 3 skriver tekstgruppe P, der behandler Bagge Laugesen Vedels sidste par børn, født i 1752 og 1754. Skriften bærer visse ligheder med hånd 1 og 2.

Der er noget besynderligt i disse dele af stambogen. Gruppe N, slægtskrøniken, er placeret midt i redegørelsen om Bagge Laugesen Vedels børneflok. Slægtskrøniken er nedskrevet ca 1795-96, hvor hånd 3 skriver om begivenheder i årene 1752-54. Hvad kan man udlede heraf?

Det er også værd at bemærke, at Bagge Laugesen Vedel ikke, som man måske kunne have forventet, optræder som nr V i tekstgruppe N, slægtskrøniken. Man kan dog næppe heraf konkludere, at det så må være Bagge Laugesen Vedel, der skjuler sig bag hånd 1 og 3. Bagge Laugesen Vedel er derimod identisk med hånd 6, der skrev tekstgruppe T i 1719.

Hvis Bagge Laugesen Vedel ikke kan gøres ansvarlig for hånd 1, 2 og 3, som antaget af Glahn 1942, kan man vende blikket mod dennes børn. Her træder især Lauge Baggesen Vedel II (note 141) frem. Han var meget interesseret i historie, var kyndig i såvel tysk som latin, og arvede Bagges bogsamling, der indeholdt både tyske og latinske værker, men sandsynligvis også netop den gamle stambog. Han kan godt gemme sig bag hånd 2 og 3.

Dette kan dog stadig ikke forklare, hvorfor gennemgangen af Bagge Laugesen Vedels børneflok pludselig stopper i 1748, og hermed giver plads til slægtskrøniken fra ca 1795-96, hvorefter resten af Bagge Laugesen Vedels børn nævnes.

Hånd 4 er ansvarlig for to tekstgrupper, M-Q, der blot nævner to dødsfald i 1806 og 1807. Antageligt er denne hånd samtidig med de meddelte begivenheder.

Hånd 5 må tilskrives Lauge Johansen Vedel. Tekstgruppe C bærer ingen datoangivelse, men er derimod underskrevet af Lago Wedel – Pastor loci. Tekstgruppe S er skrevet 7.8.1719 i Nustrup, men ellers usigneret.

Den sidste hånd, der er udskilt her, er hånd 6. Tekstgruppe T er underskrevet af Baggo Wedel, Hattersl. Cimber., der måske også skrev som hånd 1.

Skal man vove en datering af de forskellige hænder, må resultatet blive omtrent således:

Hånd 1: ca 1729-48 (Bagge Laugesen Vedel?)

Hånd 2: ca 1795-96 og ca 1800 (Lauge Baggesen Vedel II?)

Hånd 3: efter 1754 (Lauge Baggesen Vedel II?)

Hånd 4: ca 1806-07 (?)

Hånd 5: 1719 (Lauge Johansen Vedel)

Hånd 6: 1719 (Bagge Laugesen Vedel)

Omend flertallet af optegnelserne således må være blevet nedskrevet i løbet af 1700-årene, er der efter al sandsynlighed tale om pålidelige afskrifter.

De ukendte nedskrivere af størstedelen af optegnelserne, der måske skal identificeres med Bagge Laugesen Vedel og dennes søn Lauge Baggesen Vedel II, må have hentet oplysningerne andetsteds fra. Kun i ét tilfælde kan man ane hjemstedet for optegnelserne.

Under omtalen af Peder Jordt indledes notitserne med sætningen: Ex Manuscriptis Dn: M. Petri Jordtii. Forfatteren må da have haft adgang til visse bøger eller manuskripter fra Peder Jordts bogsamling. Der er blevet redigeret noget i disse oplysninger. Læg mærke til de besynderlige spring i den kronologiske redegørelse for Peder Jordts virke: 1645-1650-1647-1657-1652-1653-1655-1658.

Samme mærkværdige spring i kronologien iagttages ved gennemgangen af Lauge Johansen Vedels børn. Hvert barn er færdigbehandlet for sig selv, før næste barn omtales.

Som konklusion på disse betragtninger over afskriften af optegnelserne, må man sige, at flertallet af afskrifterne er blevet nedskrevet i 1700-årene, og at de til grund for afskrifterne liggende optegnelser virker meget troværdige. Blot er det mærkeligt, at afskrifterne er blevet indført i den første trediedel af den gamle stambog. Stambogens oprindelige formål er blevet opfyldt fra fol. 22h og fremad.

Noter

1. Det kgl. Bibliotek, add. 110,8.
2. Siderne fol. 1h-4v, omhandlende Lauge Andersen Vedel, er trykt i Degn 1971, 164-66. Glahn 1942 har kun givet meget korte uddrag af de optegnelser, der omhandler slægten Vedel.
3. For stambogens øvrige indhold henvises til Bilag.
4. Jens Hansen Tausen, note 47. Eksemplerner er hentet fra fol. 3v, og fol. 4h linie 14 og 21-22.
5. Glahn 1942, 128.
6. Glahn 1942, 127 og 132 note 13.
7. Degn 1971, 17.
8. Degn 1971, 79-81.

I. N. S. A!

LAUGE ANDREA WEDEL.

Anno M.DC.XVII. d. 24. Augusti
 per Bartholomaei dag, blev yng i
 den værdige Er. Biskops
 ordnede i Ribe Domkirke
 af H. Sv. Hermettero S. R. til
 Bispe Sogn.

Anno 1618. d. 26. Julij, die St. Anna
 fød mit og min hustru Gustrins
 bryllup i Anden i Bispe Sogn.
 fød fød.

Anno 1619. blev Anden fød i
 det d. 4. Maj, næst dag efter som
 Gustrin fødte sig, min
 hustru fød.

fød fød.

1. fød fød, fød fød.
2. fød fød, fød fød.
3. fød fød, fød fød.
4. fød fød, fød fød.
5. fød fød, fød fød.

Stambogens fol. 1h beretter om sognepræsten Lauge Andersen Vedels ordination, bryllup og første barns fødsel. (Foto: Det kgl. Bibliotek)

*Stambogens tekst**(1h)*I.N.I.A! LAGO ANDREÆ WEDEL¹.

Anno M.DC.XVII. d: 24. Augusti paa Bartholomæi dag, blev jeg i den værdige Trefoldigheds navn ordineret udi Riber Domkirke af M. Ivaro Hemmettero² S.R. til Wisby Sogn.

Anno 1618. d: 26. Julij, die St: Annæ, stod mit og min kiere Hustrues Bryllup i Tønder udi Niss Hansøns³ Huus.

Anno 1619. blev Anders Laugesøn⁴ fød, d: 7. Majj, næste dag efter vor Herres Himmelfarts dag, imellem 5 og 6. Eftermiddag. hans Gudfader vare: 1. hans Oldefader, Herr Johann Mauritij⁵, Provst i Tønder. 2. hans Farbroder, M. Søffren Andersøn⁶, Canik og Sognepræst i Ribe. 3. Bernt Ybbing⁷ i Tønder. 4. hans Oldemoder, Metta, Sl: M: Anders Weilis⁸ i Ribe. 5. og Maren M. Marcuses⁹ i Tønder.

(1v)

Anno 1621. blev Elisabeth Laues daatter¹⁰ fød, d: 21. Martij, som var Onsdagen for vor Frues-dag i Fasten, ved middagstide, mellem 11. og 12. Hendes Gudfader var 1. Herr Peder Andersøn¹¹ i Medolden. 2. hendes Farsøster, Maren M. Aegidii Hustru¹² i Ribe. 3. Elene Hansis¹³ i Tønder.

Samme Aar, og næste Søndag efter Paaske, d: 8 April, der hun var bleven 18 dage gammel, kaldede Gud hende bort af denne jammerdal til sig i sit ævige rige.

Anno 1622. blev Johann Lauesøn¹⁴ fød d: 15. April, som var næste Mandag efter Palme Søndag, om aftenen ved 10. slet. hans Gudfader vare: 1. M. Jørgen Pedersøn Hegelund¹⁵ i Møltønder. 2. Johann Kok¹⁶ i Tønder.

(2h)

3. Hans Resenberg¹⁷ foged paa Trøyborg. 4. Susanna M. Søfrens⁶ i Ribe min Broders Hustru. 5. Elisabeth Ditleffs¹⁸ i Tønder.

Anno 1624. d: 16. Majj. som var paa pindsedag, imellem 1 og 2. om eftermiddagen blev Hans Lauesøn¹⁹ fød og døbt d: 26. Majj. hans Faddere vare: 1. Welbyrdig Peder Rantzow²⁰. 2. H. Mikel²¹ i Døstrup. 3. Maren Ybbings⁷. 4. Maren M. Jørgens¹⁵ i Møltønder.

Anno Christi 1626. d: 16. Septbr. paa Aftenen imellem 12 og 1. blev Bernt Lauesøn²² fød og døbt d: 26. ejusd: hans Faddere vare: 1. M. Aegidius Lauritzøn¹² Erchidegn i Ribe. 2. Hr: Niels Gregersen²³ i Bred 3. Hans Andersøn²⁴ i Hafvervad.

Portrætmedaillon fra ca. 1627 i Ribe katedralskole. Maleriet forestiller ærke-
degn Ægidius Lauridsen
(1568-1628), der var gift
med Marine Andersdatter
Vedel (1582-1639). Fra nu
forsvundet epitafium. (Fo-
to: Nationalmuseet)

(2v)

4. Welbyrdig Jomfru Mergreta Rantzow²⁵. 5. og Lene Hr: Lauritzes²⁶ i Randerup.

Anno 1629. d: 10. Martij i dagningen ved 5. slet, blev Søfren Lauesøn²⁷ fød, og blev døbt Dnca Judica d: 22. ejusd: hans Faddere vare: 1. Hr: Lauritz²⁶ i Randerup. 2. Johannes Mauriti²⁸ 3. Elisabetha Brede²⁸ og Jørgen Struk²⁹. Item. Hanna Johan Kokis¹⁶ i Tønder og Helvig Matthises³⁰ ved Bredbro.

Anno 1631. d: 19. Junij. Dom: II. post Trinit: paa aftenen imellem 9 og 10. hensov udi Herren vores 2. Søn Johan Lauesøn¹⁴. og d: 20. Junij samme Aar og tiid om morgenen imellem 5 og 6. døde lille Bernt Lauesøn²², begge af Smaapokker, og bleve begravne i Domkirken, hos S. Oluf

(3h)

Rode³¹ begravelse tæt op til pillen d: 22. Junij. M. Hans Olufson³² prædiket over dem. Gud give dem og os alle paa dommedag en glædelig opstandelse og det ævige Liv. Amen!

Anno 1631. d: 3. Septbr. om Aftenen, imellem 9 og 10. slet, blev Johan Lauesøn³³ fød, og blev ført til Daab og Christendom d: 5. Septbr. hans Faddere vare: 1. Borgemester Morten Lime³⁴ i Ribe. 2. Jørgen Hansen Made¹⁵. 3. Anna Jensdaatter³⁶. 4. Peder Hiertings Hustru³⁶.

Anno 1635. d: 17. Junij. strax efter 2 slet om Morgenen blev Bernt Lauesøn³⁷ fød, d: 19. Junij blev hand ført til det hellige Daabes Sacramente hans Faddere vare: 1. M. Johann Burchartson³⁸, Biscop udi Ribe. 2. Johann Apotheker³⁹ ibid:

(3v)

3. Hans Jessen Wintapper⁴⁰ 4. Susanna M. Surens⁶. 5. Susanna Jörgen Strukis²⁹.

Anno 1635. d: 17. Junij. en fierding stund for len slett, om Morgenen blev Aegidius Lauesøn⁴¹ fød, og blev hand d: 19. ført til daab og Christendom hans Faddere vare: 1. M. Hans Olufson³² Archidiac: Rip: 2. Lauritz Jensøn⁴² Byskriver. 3. Anna Mauritia⁴³ Elisabetha¹ Søster og Borgemester Wonkmestere Hustru⁴⁴ i Tønder.

Anno 1638. d: 18. Julij ved fem slett, om Morgenen blev Jørgen Lauesøn⁴⁵ fød og blev døbt d: 20. Julij. hans Faddere vare: 1. M. Chresten Friss⁴⁶, Lector i Ribe. 2. Hr. Jens Tausøn⁴⁷ Medtieneren til St: Catharinæ Kirke i Ribe. 3. Dorothe Sørensdaatter⁴⁸. 4. M. Anders Pedersøns Hustru⁴⁸ som den tiid var Skolemester i Ribe.

(4h)

Anno 1638. d: 12. Augusti Dom: XII. p. Trinit: ved 10. slett, strax Høymessen var endt, bortkaldede Gud den Allmægtigste, ved den timelige død, af denne elendige verden hiem til sit evige rige vores lille unge Søn Jørgen Lauesøn⁴⁵, som blev tre Uger og 4re dage gammel; hand blev begravet d: 14. Augusti udi Domkirken hos sine andre tvende brødre, og blev hand satt paa Sl: Bernthis²² kiste. Hans Gudfader Hr: Jens Tausøn⁴⁷ prædiket over ham. Gud give ham, og os alle en glædelig opstandelse paa dommedag, og det evige liv. Amen!

Anno 1640. d: 20. Augusti paa Formiddagen klokken 10. blev Jørgen Lauesøn⁴⁹ fød, og døbt hiemme i huuset samme dag af Hr: Jens Tausøn⁴⁷ for skrøbeligheds skyld; thi hans Moder¹ kom 8te fulde Uger inden hendes tiid; hand blev ført til kirken den 12te Søndag efter Trinitatis⁵⁰; hans Faddere vare:

(4v)

1. Jørgen Bertelsøn Struk²⁹. 2. Niels Jacobsøn Bonum⁵¹. 3. og Kirsten Hr: Jensis⁴⁷.

(5h)

Ex Manuscriptis Dn: M. Petri Jordtii⁵².

Anno 1645. d: 10. Augusti, Dantisco Regiomontum profectus sum.

Ex manu scriptis
 Dn: M. Petri Jordti.
 Anno 1645. d: 10. Augusti, Dan-
 tisco Regimentum pro-
 fectus sum.
 Anno 1650. mense Martio in
 Magistrum Rostoch. Decano
 S. Laurenis promotus.
 Anno 1647. mense Mayo Hassi-
 amadreni.
 Anno 1657. d: 14. Februarii in
 Sveden Sluban minima Frob-
 wardigt ex Gal: d: 13. gefalhen.
 Anno 1652. ingefaldt 14. Tage
 vor Ringstan, dan Ringstang
 vor Himmelstast, ist minn
 Godezeit gessen dan zu Hutter-
 leben, mit minn Einblan
 Dorothea Sulgwardt, welche ga-
 bosan 1636. innb. Ostan.
 Anno 1653. d: 27. Febr: zu Ven-
 strop gwardigt zu Frober
 zum vrsamml.

Fol. 5h fremviser optegnelser om sognepræsten i Nustrup, hr. Peder Jordt, der efter sigende faldt i kamp mod de svenske i 1659. (Foto: Det kgl. Bibliotek)

Anno 1650. mense Martio in Magistrum Rostoch: Decano D. Varenio ⁵³ promotus.

Anno 1647. mense Majo Hafniam adveni.

Anno 1657. d: 14. Februarij in Hadersleben meine Prob-Predigt ex Gal: 3: 13.⁵⁴ gehalten.

Anno 1652, ungefahr 14. Tage vor Pfingsten, den dingsstag vor Himmelfahrt⁵⁵, ist meine Hochzeit gewesen zu Hattersleben, mit meiner Liebsten Dorothea Oelgardt³³, <...>⁵⁶ gebohren 1636, umb Osteen.

Anno 1653. d: 27. Febr: zu Nustrup geprediget zur Probe zum erstenmahl.

(5v)

Anno 1653. d: 16. Septbr: ist mein Sohn Kay⁵⁷ gebohren, ungefahr um 2. Uhr des Nachmittags, getauft dernach d: 23. Septbr: von Herr Peter Wandal⁵⁸ in Magstrup; Seine Gevattern sind gewesen: I. Jfr: Excell: Hr: Kay von Ahlfeldt⁵⁹, Ritter und Hadersslebiger Amtmann. 2. Claus von Ahlfeldt⁶⁰, als Schwieger Vater. 3. Hr: D. Custerus⁶¹, Physicus der Stadt Hadersleben. 4. und des Hr: Probst Rehefeldt Frau Magdalena⁶². 5. und Anna Meylandtes⁶³.

Anno 1655. d: 8. Novbr: ist mein Sohn Jacob⁶⁴ gebohren um 6. Uhr des Morgens, getauft d: 13. ejusd: Seine Gevattern sind gewesen 1. Jep Andersøn⁶⁵ Hardsesvogt. 2. Thomas Büll⁶⁶ Reidtvogt. 3. Gerdt Lange⁶⁷.

(6h)

4. Sara Hr: Peters⁵⁸ in Magstrup. 5. und Anna Matthias Wilslefs⁶⁸.

Anno 1658. d: 27. Februarij um 12. Uhr nachmittag starb derselbe.

Anno 1658. eine stunde vor tage mein töchterlein Christina⁶⁹ gebohren, getauft Dominica Palmarum⁷⁰; dessen Gevattern waren diese: 1. Dietrich Jordt⁷¹. 2. Johan Selmer⁷². 3. Christina von Ahlfeldt⁷³. 4. Merret Jeppes⁶⁵. 5. Margareta Dreijers⁷⁴. 6. Anna Hr: Frederichs⁷⁵.

Anno 1659. d: 9. Novbr: zu Ripen im Herren salig entshlaffen.

(8h)

Σὺν Θεῷ! Johann Laueson Wedel³³.

Anno 1659. d: 20. Majj. blev jeg i Jesu Navn ordineret udi Riber Domkirke af D. Peder Jensen Kragelund⁷⁶ Biscop i Ribe.

Anno 1661. Torsdagen d: 12. Septbr: stod mit og min Kierestes Dorothe³³ Sl: M: Peder Jordtes⁵² Efterlevendes, vores Bryllup udi Nustrup Præstegaard.

Anno 1662. d: 11. Julij mellem 3 og 4. Eftermiddag, blev Peder Johansen⁷⁷ fød, og døbt d: 20. ejusd: af hans Farbroder M. Hans Lauesøn¹⁹

udi Gambst. Hans Faddere vare; 1. M. Søren Lauesøn²⁷ hans Farbroder. 2. Jep Andersen⁶³ i Bek; Herritsfoget i Gram Herridt. 3. Kiersten M. Hanses¹⁹ udi Gambst, min Broders Hustru.

(8v)

Anno 1665. d: 9. Febr: mellem 3 og 4. eftermiddag blev Laue Johannsen⁷⁸ fød, og d: 26. ejusd. døbt af min Broder Hr: Berent Lauesen³⁷ i Ribe. Hans Faddere vare; 1. M: Hans Lauesøn¹⁹ i Gambst, Provst i Aanst-Herridt, og Sognepræst til Aanst og Giesten Sogner, hans Farbroder. 2. Hr: Friederich Hansen⁷⁵ i Gram, Sognepræst udi Gram og Provist i Gram- Herridt., og 3. Anna, Hr: Berentis³⁷ i Ribe, min Broders Hustru.

Anno

Claus Johannsen⁷⁹ fød;

(9h)

Anno 1675. d: 6. Julij. hora quinta pomeridiana, blev Johann Johansen⁸⁰ fød, d: 11. Julij. hiemme døbt af Hr. Matthias Thomsen⁸¹ i Skrydstrup. d: 22. Augusti blev hand førdt for Herren, og betient af Provsten Hr: Friderich⁷⁵ i Gram. Hans Faddere vare: 1. Hr: Berent Lauesøn³⁷, hans Farbroder i Ribe. 2. Benjamin Zürhandorph⁸², Forvalter paa Gram Gaard. 3. Birgitte Hr: Matthias Thomsens⁸¹ i Skrydstrup.

Anno 1677. d: 23. Maij. blev Sophie Christina⁸³ fød, mellem 12. og 1. eftermiddag og hiemme døbt d: 27. Maij. d: 15. Julij Dom: V. p. Trinit: blev hun førdt til Kirken; Hendes Faddere vare; 1. M. Søren Lauesøn²⁷, Sognepræst i Rabsted. 2. Anna Else Hoijers⁸⁴ Ober-Inspectors Hustru paa Gram <...>. 3. Magdalena Peder Müllers Hustru⁸⁵ i Haderslev.

(9v)

Anno 1692. d: 2. Januarij. hora quarta pomeridiana bortkaldede Gud Altermægtigste, ved den timelige død af denne ælendige Verden hiem til sit ævige Rige, Hæderlig og Wellærde Mand Herr Johann Laugesøn Wedel⁸³, Sogne-Præst til Nustrup Meenighed, og blev hand begravet d: 21. Jan: udi Nustrup Kirke. Provsten i Gram Hr: Friderich Friis⁷⁵ prædikede over ham. Gud give ham og os alle een glædelig Opstandelse paa Domme-dag og det evige liv. Amen!

ætās annorum 61. mens: 4. Officii. 33 4⁸⁶.

NB. Anno 1737. d: 6. Martij. døde Hr: Peder Johannsøn Wedel⁷⁷. fiskmester i Flensborg, og blev sammesteds om Aftenen hæderligen begravet i St. Johannis Kirke. Gud give ham og alle Gudsborn en ære- og

Cum Magno Deco
 Lauge Johannis Vedel
 Anno 1692. d. 13. Maj. blev
 jeg i den værdige Erkebiskops
 Konn. ordineret indtil Nustrup-
 Dom. Rector til Nustrup-Dogge
 og J. Christen Colberg, Su-
 perintendent over Ribe Stift.
 d. 22. Maj. Festo S. Trinit.
 blev jeg i vor G. J. Nustrup
 og J. Köller d. 26. Inspector
 og Konstantin Friedrich Jørgensen
 i samme Menighed introduceret.
 Anno 1694. Onsdagen d. 7.
 Juni fød mit og min G. Anna
 og Anna Elisabeth Frøsen
 søglingerne. Gud. - Gud. d.
 Anno 1696. Onsdagen d. 22.
 Septbr. var min søster Annetta d. 22.
 fød i det Colanb. Dødsreg. blev
 Johann von Str. fød og d. 26. Septbr.
 fød og J. von Str. d. 26. Septbr.
 d. 4. Novbr. blev J. von Str. til
 Rector.

På fol. 10h er nedskrevet begyndelsen af en række optegnelser om songepræsten Lauge Johansen Vedel i Nustrup. (Foto: Det kgl. Bibliotek)

glædefuld opstandelse paa dommedag for Christi Skyld. Hans Alder var 75. aar mindre 4. Maaneder 2. Uger. 1. dag. født 1631. d: 3 Septbr:/ ordineret 1659. d: 20 Maj⁸⁷.

(10h)

Cum Magno Deo! Lago Johannis Wedel⁷⁸.

Anno 1692. d: 13. Majj. blev jeg i den værdige Trefoldigheds Navn ordineret udi Riber Dom-Kirke til Nustrup-Sogn af D. Christen Lodberg⁸⁸, Superintendent over Riber Stift. d: 22. Majj. Festo SS. Trinit: blev jeg i vor Hr: Jesu Navn af D. Möller⁸⁹ Amts-Inspectore og Provsten Friedrich Hansen⁷⁵ i samme Meenighed introduceret.

Anno 1694. Torsdagen d: 7. Junij stod mit og min Kierestes Annæ Elisabeth Friisen⁷⁸ Bryllup paa Gram-Gaard.

Anno 1696. Tiisdagen d: 22. Septbr. som var paa Mauritii dag lidet for Solens-opgang, blev Johann Lauesøn⁹⁰ født og hiemme døbt af hans Fader⁷⁸ d: 26. Septbr: d: 4. Novbr: blev hand førdt til Kirken.

(10v)

Hans Faddere vare; 1. Hr: Friedrich Hansen Friis⁷⁵, Sognepræst til Gram Meenighed og Proust i Gram Herridt, hans Oldefader. 2. Hr: Bagge Friis⁹¹, Sognepræst til Wisby, hans Morbroder. 3. Sr: Key Jordt⁵⁷, hans Farbroder. 4. hans Oldemoder, Dorthe Ölgardt Wedel⁸³. 5. Giertrud Hr: Jensis⁹² i Ösby.

Anno 1705. onsdagen efter Dom: II. Adventus⁹³, klokken 10. om formiddagen, bortkaldede Gud ved den timelige død af denne ælendige Verden hiem til sit ævige Rige vores Søn, Johann⁹⁰, 9. Aar, 2. maaneder og 3. uger gammel; blev begravet i Nustrup Kirke d: 22. Decembr: Gud give ham og os alle paa Dommedag en glædelig opstandelse, og det ævige Liv.

(11h)

Anno 1698. d: 18. Augusti Torsdagen, ved Solens Opgang blev Maria Elisabeth⁹⁴ født, d: 25. ejusd: blev hun førdt til daab og Christendom; Hendes Faddere vare: I. Hr: Jens Rafn⁹⁵, Pastor til Gammel Haderslev. 2. Hr: Claus Wedel⁷⁹, Sognepræst til Munckeboe, som hendes Farbroder. 3. Sr: Jørgen Berentsøn Wedel⁹⁶. 4. hendes Mor Söster Christina Maria Hr: Daniels⁹⁷. 5. hendes Faster Sophie Christine⁸³.

Anno 1700. Tiisdagen d: 29. Junij. imod Solens Opgang blev Friedrich Lauesøn⁹⁸ født, d: 7. Julij blev hand førdt til daab og Christendom; Hans Faddere vare: 1. Hr: Friedrich Hansen Friis⁷⁵, hans Oldefader. 2. Peter Wedel⁷⁷, hans Farbroder. 3. Mette Herr Claus Gosmans⁹⁹ i Ribe.

(11v)

Anno 1705. Onsdagen efter Dom: II. Adventus⁹³, hora 10. pomeridiana, har den alsommægtigste Gud, udi Børnkopper Sal: ¹⁰⁰ bortkaldet vores Søn Friedrich⁹⁸, 5. aar, 5. maaneder og 3. Uger gammel. Gud give ham en glædelig opstandelse og det ævige liv for Christi Skyld.

Anno 1701. d: 25. Octobr: ved Midnatstiiden blev Bagge Laugesen ¹⁰¹ fød, og hiemme døbt d: 29. ejusd: Onsdagen d: 8. Novbr: ¹⁰² blev hand førdt til Kirken. Hans Faddere vare: 1. Mag: Sören Seerup¹⁰³. 2. Birgitte Lodbergs Sal: Hr. Bagges⁹¹. 3. Kierstine Sörensdatter Seerups¹⁰⁴.

Anno 1703. Fredagen d: 12. Jan. imod Midnatstiiden blev Uldrich Laugesen¹⁰⁵ fød; d: 23. ejusd: blev hand førdt til daab og Christendom.

(12h)

Hans Faddere vare; 1. Hr: Baron Uldrich von Schack¹⁰⁶. 2. Hr: Claus Gosmand⁹⁹. 3. Jf: Baronessin Sophia Amalia Schack nee de Gedde¹⁰⁶. 4. Anna Baggis daatter Bangs¹⁰⁷.

Anno 1705. Mandagen efter den III. Advent:¹⁰⁸ hora 11. pomerid: henfor udi Herren vores Søn Uldrich¹⁰⁵, 3. Aar ringer 4re Uger gammel; blev begravet med de andre hans 3. Brødre d: 22. Decbr: Gud give ham det ævige liv og en glædel: opst. pp. Xstum.

Anno 1704. Tiisdagen d: 1. April. ved 10. slett om Formiddagen blev Kay Laugesen¹⁰⁹ fød, og for Svagheds Skyld samme dag hiemme døbt af hans Fader⁷⁸.

Samme aar, d: 2. April ved 6. slett om Eftermiddagen kaldede Gud Kay Laugesen¹⁰⁹ bort af denne jammerdal til sig i sit evige Rige, og blev begravet i Nustrup Kirke. Hr: Matthis¹¹⁰ udi Willstrup prædikede over ham. Gud give ham og os alle paa dommedag, en glædelig opstandelse og det evige liv.

(12v)

Anno 1705. Løverdagen, d: 28. Martij. klokken 10. slet pomerid: blev Kay Laugesen¹¹¹ fød. d: 2. April blev hand ført til daab og Christendom; Hans Faddere vare: 1. Hr: Daniel Blechingberg⁹⁷ af Gram. 2. Monsr: Peter Eisböll¹¹². 3. Kiersten Hr: Jensis⁹⁵ af Gammel Haderslev.

Anno 1705. Mandagen efter den 2. Adv:¹¹³ bortkaldede Gud ved en Sal: død fra denne jammerdal vores Søn Key¹¹¹ og, som de andre hans 3. brødre, af Børnekopper, som vaar 7. maaneder og 3. dage gammel. Hr: Daniel⁹⁷ i Gram prædikede over ham og hans Brødre. Gud give ham paa dommedag en glædelig opstandelse pp. Xstum.

Anno 1707. Søndagen d: 4. Septbr: ved Middagstiide blev Johann Friederich¹¹⁴ fød,

(13h)

og dagen der efter for Svagheds Skyld hiemme døbt af hans Fader ⁷⁸.
 Samme Aar d: 5. Septbr: klokken 6. om Eftermiddagen bortkaldede
 Gud ved den timelige død fra denne elendige Verden vores Søn Johan
 Friedrich¹¹⁴ hiem til sit evige Rige; blev begravet hos de andre hans 5.
 Brødre i Nustrup Kirke. Gud give ham og os allesammen paa Dom-
 medag en glædelig opstandelse for Christi Skyld.

Anno 1708. Løverdage d: 3. Novbr: hora prima pomerid: blev Johanna
 Dorothea¹¹⁵ fød og d: 8. Novbr. for Svagheds Skyld af Hr: Daniel Ble-
 chingberg⁹⁷ døbt; d: 20. Novbr: blev hun førdt til Kirken. Hendes Fad-
 dere vare: 1. Hr: Oberforster Hans Bachmann¹¹⁶. 2. Velbaarne Jfr: An-
 ne Mergrete Lassen¹¹⁷. 3. Hr: Amts Verwalter Peter Heyes Kiereste¹¹⁸. 4.
 Jfr: Kierstine Sües¹¹⁸.

(13v)

Anno 1733. d: 6. Junij paa een løverdage ved 5. slett, om morgenen, bort-
 kaldede den naadige Gud ved en sagte og stille død, fra denne møj-
 sammelige og uroelige verden, til den evige Sabbath og Hvile i Hime-
 len den Welærv: og Høylærde Mand Hr: Laue Johannsøn Wedel⁷⁸,
 Sognepræst til Nustrup Meenighed, og Provst over Gram-Herridt,
 hans Alders 68. Aar 3. maaneder, og hans Embedes 41: aar; hand blev
 begravet i Nustrup Kirke d: 19. Junij. Høyærv: Biscop Anchersen¹¹⁹ i
 Ribe prædikede over ham, og havde til text: Lucæ C: XVIII: 13.¹²⁰ men
 til epord: Jobi C: 18: 18.¹²¹ som saaledes var forlanget. Gud lad os, som
 her skilltes ad med Graad, paa den store dommers dag samles salig og
 glæd. Amen! for Christi Skyld!

anden gang gift d: 17. Septbr: A: 1723. med Birgitta Sophia Allerup. 3.
 børn.

tredie gang gift d: 2. Decbr: A: 1728. med Maria Susanne Clement. 4
 børn¹²².

(14h)

I Jesu Navn! Bagge Laugesøn Wedel¹⁰¹.

Anno 1742. d: 25. Januar: stod mit og min Kierestes Dorthe Carlsdaat-
 ters¹⁰¹ Bryllup udi Aabenraa. Provst Schmidt¹²³ samesteds holdte Bru-
 devilsen i Huuset thi vi toge Konge-Brev.

Samme Aar 1742. d: 15. Novbr: klokken 2. om Eftermiddagen, begavede
 Gud os af naade med en smuk velskabt Søn, som Søndagen derefter
 Ni: d: 18. Novbr: blev førdt til Kirken, og i daaben kaldet Laue¹²⁴ Elsk
 Gud¹²⁵; den almægtige Gud fører ham fremdeles udi naade, til sin æres
 priis og Herrlighed.

(14v)

Hans Faddere vare: 1. Hr: P<...>or Ericus Fabricij¹²⁶. 2. Msr: Johannes Canütz¹²⁷. 3. Madame Leckes¹²⁸.

Anno 1744. d: 23. Julij blev os atter af Gud udi Naade og megen Glæde undt en kön velskabt Søn, som kom til Verden mod dagningen ved 2. slett; Søndagen derefter, som var d: 9. post Trinit:¹²⁹ blev hand førdt til daab og Christendom, og efter hans Morfader¹³⁰ kaldet: Jørgen eller Georg¹³¹; Hans Faddere vare: 1. Jes Iversen.¹³² Deputentor. 2. Monsieur Kampfhöver¹³³. 3. og Jfr: Metta Nisses¹³⁴.

d: 4. Decbr: samme Aar 1744. bortkaldede Gud under hastig dog salig død vores liden yndige

(15h)

Søn Georg Wedel¹³¹ efter 4re timers smerte hen ved 4¹/₂ slett efter Midnat, til sit evige himmelske Rige; efterat hand sine forældre til stor Glæde havde levet her i Verden 19. Uger ringer 1 dag. Hand blev begravet d: 8. ejusd. paa Aabenraer Kirkegaard, Hr: provst Schmidt¹²³ holdt en Tale over ham! Gud give ham en glædelig opstandelse for Christi Skyld. Amen!

Anno 1745. mellem d: 15. og 16. Novbr: om Natten ved 10¹/₂ slett velsignede Gud os med en ung velskabt daatter; som d: 17de ejusd: blev Gud i Daaben tilførdt og kaldet Anna Elisabetha¹³⁵. Gud være med hende. Amen! Hendes Faddere vare; I. Madame Fabricius¹³⁶, Pastorin af Loit Præsteg. 2. Jfr: Cathrina Christians¹³⁷. 3. Hr: Trochelius Kallsen¹³⁸.

1806 d: 31 Martij Døde Anna Elisabeth¹³⁵ i Biolderup Sogn 60 aar 5 Maaneder gammel¹³⁹.

(15v)

Anno 1747, mellem d: 17 og 18de Septbr:¹⁴⁰ om natten ved 3 1/2 klokken slett, bortkaldede den gode Gud vor kiere Søn Laue¹²⁴ Elsk Gud¹²⁵ ved en sagte og salig død, af denne verden til sit evige himmelske Rige; hand blev syg om natten mellem d: 3 og 4de Septbr. af de den tiid gængse Børnekopper, og var gammel 5. Aar mindre 2. maaneder. Hans Legeme blev nedsat paa Aabenraer Kiergaard hos sin Sal. Broder Jørgen¹³¹; Provst Schmidt¹²³ holdt en tale over ham. Den barmhertige Gud forbarm ham med alle troende Christne en glædelig opstandelse for Jesu Christi Skyld. Amen!

Anno 1748. ved 12. slett om natten mellem d: 10 og 11. August har den fromme Gud begavet os med en ung velskabt liden Søn, som Søndagen derefter d: 18. Aug: som var Dom: 10. post Trinit: blev døbt i En-

stedt Kirke og kaldet Laue¹⁴¹ Elsk Gud¹²⁵; Gud være ham naadig! Hans Faddere vare 1. Rasmus Hansen¹⁴² Lehnsvogt i Röllum. 2. Jörgen Jörgensen Carl.¹⁴³ Morbroder. 3. Maren Thomasdaatter¹⁴⁴ i Röllum. 4. vor Præstekone Madame Fabricius¹³⁶ <...>dte ham¹⁴⁵.

(19h)

Anno 1752. d: 21. Novbr som var Tiisdagen efter Dom: 25. p: Trinit: om Eftermiddagen klokken 1 1/2. lige i fuldmaane, og da Solen gik i Skyttens tegn, velsignede os den fromme Fader i Himmelen os¹⁴⁶ med tvende smaa yndige velskabte Döttre, hvilke Søndagen derefter bleve førde til Kirken og døbte Dom: 26: p: Trinit: som var d: 26. Novbr: den ældste blev efter hendes Mormoder kaldet Christina¹⁴⁷. den yngre efter hendes Faders Farmoder kaldet Dorothea Øllgardt¹⁴⁸, Hendes Faddere vare for den førstes: 1. Fru Pastorin Hybschmann¹⁴⁹.

1807 d: 2 Mars: Døde Christina¹⁴⁷ i Handberg gammel 54 aar 6 uger¹⁵⁰

(19v)

2. Monsieur Mag: Posselt¹⁵¹. 3. Ellen Marcusdaatter¹⁵². den Andens Faddere vare: 1. Maren Taysens¹⁵³ 2. Lorentz Nisses¹⁵⁴. 3. Maren Jørgensdaatter¹⁵⁵. Ps: 146: 1. 2. ¹⁵⁶ Min Siel! Lov Herren. Jeg vil love Herren, medens jeg lever; jeg vil siunge min Gud Salmer, medens jeg endnu er til. Ps: 140: 13. 14. ¹⁵⁷ Jeg veed, at Herren skal udrette den elendiges sag og de fattiges ret; Sandelig de retfærdige skal takke dit navn; de oprigtige skal blive for dit ansigt.

Anno 1753. d: 1. May. om morgenen tilig, har den gode Gud Selv bortkaldet vor lille daatter Dorothea Oelgardt¹⁴⁸ til sit himmelske rige, som var 5. maaneder og 10. dage gammel. Hr: Magister Posselt¹⁵¹ i Bielderup parenterede over hende i kirken¹⁵⁸ om Propheta Jonæ Kikajon¹⁵⁹; Gud give hende en glædel: opstandelse for Christi Skyld. Amen !

(20h)

Anno 1754. d: 22de Decembris, Som var den fjerde Advents-Søndag, ved 7. Slet om Aftenen blev Dorothea Oelgardt, Bagges Dotter¹⁶⁰ fød. Den 26 Decbr: Som var 2den Juule-Dag, blev hun fördt til Daab og Christendom. Hendes Faddere ware: 1. frue Pastorin Nissen¹⁶¹ I Uck. 2. Peter Jessen¹⁶². ibidem. 3. Christina Hans Taysens-Dotter¹⁶³. Psalm: 66: v: 20. ¹⁶⁴.

(16h)

Cum Magno Deo. I Mag: Anders Wedel^a.

Föd Udi Wedel eller Wejle d: 9 Novb: Ao: 1542.

I sit 15de aar kom hand fra Vejle Skole Til Riiber Skole, hvor hand forblev i 4er aar.

Ao: 1561, seilte hand med Rector Hans Thomsen¹⁶⁵ fra Riibe til Kiöbenhaun, same aar blev hand befalet at være¹⁶⁶ den vidt Berömte hr: Tygge Brahes¹⁶⁷ Hofmester

Ao: 1562 Reiste hand med Tygge Brahe¹⁶⁷ til Leipzig, og var der hans Informator & Studiorum Director I 4re aar. Droog saa hiem igien med sin Discippel, og bekom af hans Forældre sin gode afsked.

Same aar 1566 Reiste hand atter til Tydskland, hvor hand til Wittenberg tog Gradum Magisterii.

Ao: 1567 rejste hand hiem igien.

Ao: 1568 I sit 26de aar blev hand for sin Lærdom og Store gaver Som hand fandte paa Prædikestolen,

(16v)

Kaldet af Kong Friderich Den Anden¹⁶⁸ Til at være Hoff-Prædikant paa Kiöbenhauns Slott. hvilket embede hand forestod I flere aar.

Ao 1579, blev hand kaldet at være Decanus, Canicke, og Senior til Riiber Dom-Kirke, Samt Disse Rigers Historicus.

Anno 1581 – kom hand I ægteskab, med höylærde hr: Magister og Biskop Johannes Lagonis¹⁶⁹ Eneste Jomfr: Dotter Mette⁸ i Riibe.

/: bemeldte hr: Biskop Joh:¹⁷⁰ Lagonis¹⁶⁹ hustru Dorothea, var Sal: Mag: Hans Tausens¹⁷¹ Dotter. Hans Tausen var Den förste Evangeliske Læren foer Udi Riget og Lærte I Wiborg, Kiöbenhaun, Roskild, og tilsidst I Riibe hvor hand var Biskop til sin Döds dag. :/

Ovenmeldte Magister Anders Wedel⁸ Döde i Riibe den 13 Febr: Ao: 1616, I hans Alders 74 Aar. Og efterlod Sig 4re Söner og 3 Dötre = Nemlig

Söner I. Mag: Sören Andersen Wedel⁶, Pastor Primarii og Canike ved Dom-Kirken i Riibe 2. Mag: Hans Tausanus, Wedel⁷². 3. Mag: Lago Andersen Wedel¹. 4: Mag: Hans Lagonis Wedel¹⁷³.

Dötre. 1. Marine, Mgstr: Aegidii hustru¹² i Riibe 2. Anne, Bertel Strukes hustru¹⁷⁴ i Riibe 3. Sitze Andersdotter Wedel, som var Magister Povel Mortensons hustru¹⁷⁵, Som var Biskop til Lund i Skaane.

(17h)

II. Magister Lago Andersen Wedel¹.

Ao: 1617. d: 24 Augustij, blev hand kaldet af Welbyrdige Hr. Rantzow²⁰ til Tröyborg, at være Sogne Præst for Visbye Meenighed, hvilket Embede hand forestod til

Ao: 1630 – Da hand blev kaldet at være Medtiener til Dom-Kirken i Riibe,

Ao: 1636 – blev hand atter kaldet, til at være Pastor Primarii til St: Catharine Kirke i Riibe hvor hand forblev til sin Döds Dag, Som indfaldt d: 23 Augustij Ao: 1648. Ætatis 55 aar.

Hand Efterlod Sig 7 Söner, som vare 1. Magister Anders Lagonis Wedel⁴, Sogne Præst for Wilslew Meenighed 2. Mag: Hans Wedel¹⁹, i Gamst, SognePræst for Aanst og Giesten Meenigh: og Proust i Aanst Herred. 3. Mag: Sören Wedel²⁷, SognePræst for Rabsted Meenighed. 4. Hr: Johann Wedel³³, SognePræst Nustrup Meenigh. 5. Hr: Bernt e: Bernhardus Wedel³⁷, Diaconus ved Dom:Kirken i Riibe. 6. Hr: Aegidius Wedel⁴¹, SognePræst for Bröns Meenighed. 7. Monsr: Jörgen Wedel⁴⁹ Studiosus Döde i Ungdomen.

(17v)

III. Hr: Johann Lagonis Wedel³³.

Ao: 1659. Den 20 Majj, kaldet til at være Sogne Præst for Nustrup Meenighed.

Ao: 1661. I Ægteskab med Dorothea v: Ahlefeldt³³. som var Hr: Claus von Ahlefeldths⁶⁰ Dotter, til Ougaard i Angeln.

hand Döde i Nustrup Præsteg: Ao: 1692. d: 2 Jan: ætatis 61 aar 4. M: Hand Efterlod Sig 4re Söner og 1 Dotter

Söner I. Hr: Peter Wedel⁷⁷, Döde Ugift i Flensborg II, Hr: Lago Johansen Wedel⁷⁸. 3. Hr: Claus Wedel⁷⁹, Præst til Munkeboe i Fyn, og Proust i herredet, hand Efterlod Sig een Sön, Hr: Jacob Wedel¹⁷⁶, herre til Holsegaard og Kiersgaard. Kongl. Maist: Krigsraad 4. Hr: Johann, Wedel⁸⁰ Berider i Kiöbenhaun Samt Garder til hest, og tilsidst Leutenant ved Garderne, Döde Ugift i Kiöbenhaun.

Dötre Sophie Christine⁸³, Gift med Præsten – — i Bölling – — i Jylland.

(18h)

IV. Hr: Lago Johansen Wedel⁷⁸

Ao: 1692. d: 13 Majj Kaldet at være Sogne Præst for Nustrup Meenighed.

Ao: 1694. I. I Ægteskab med Jomfr: Anna Elisabeth Friis⁷⁸, Hr: Proust Friederich Hansen Friisses⁷³ Dotter af Gram. I same Ægteskab af Gud vel-signet med 7 Söner og 2 Dötre hvoraf de 6 Söner Döde i Barndomen Levede saa igien 1 Sön og 2 Dötre. nemlig

Baggo Lagonis Wedel¹⁰¹

Maria Elisabeth⁹¹, Gift med Hr: Sören Wedel⁹¹ SognePræst for Döstrup Meenighed. Efterlod 2 Söner 1 Dotter Den Ældste Hr: Nissenius Wedel¹⁷⁷ Præst paa Föhrde til Laurentii Meenigh NB Den Yngste Hr:

Lago Wedel¹⁷⁸ Sogne Præst for Maugstrup etc: 2 Johanna Dorothea¹¹⁵, Gift med Hr: Antoni Monrad¹¹⁵ Sognepræst for Gaml Hadersleb meenighed Efterlod 2de Söner og 2 Döttre Som var I Lago Monrad¹⁷⁹ Hr: Johannes Monrad¹⁸⁰, SognePræst for Hveijssel Meenighed. den Ældste Dotter Gift med Hr: Peter Bertelsen¹⁸¹, SognePræst i Gaml Hadersleb.
 NB: Anna Elisabeth Sörensdatter Wedel¹⁸² gift med Hr: Joh: Peter Brorson¹⁸² Sogne Præst for Döstrup Meenigh
 Ao: 1719 – Döde Hr: Lago Wedels I hustru Anna Elisabeth Friisj⁷⁸ I hinde alders 48 aar og 8 maaneder.

(18v)

Ao: 1723. d: 17 Septbr: II. Ægteskab med Jomfru Birgitte Sophie Allerup⁷⁸ Hr: Christen Allerups¹⁸³ Eneste Jomfr. Dotter, Hand var Præst i Lemb og Proust over Bölling herred. i dette ægteskab velsignet med 3 Börn hvoraf Igien Levede –
 Hr: Johann Friderich Wedel¹⁸¹ Efterlod sig 3 Söner I hans ældste Sön Hr. Lago Matthie Wedel¹⁸⁵, blev Anno 1786 kaldet at være SognePræst for Everdrup Meenighed i Barse herred i Siælland. 2. Christjan Allerup Wedel¹⁸⁶, Candidatus Theologie og Hofmester for General Major von Berger¹⁸⁷ paa Jægersborg Slot. Döde Ao: 1786. 3. Hr: Bernt Wedel¹⁸⁸ Candidatus Theologie, Og SognePræst paa Ærøe¹⁸⁹.
 III Ægteskab. Ao: 1728 d. 2 Decembr: Gift med Mademoiselle Maria Susanna Clement – I Dette Ægteskab velsinet med 4re Börn. hvoraf Efterlevede Hr: Peter Wedel¹⁹⁰. Som var Præst i Sælland.
 Hr: Lago Johansen Wedel⁷⁸ Sogne Præst for Nustrup Meenighed og Proust over Gram herred – Avlede i 3de Ægteskaber 16 Börn hvoraf efterlevede 3 Söner og 2 Döttre som oven er meldet. Han Döde i Nustrup Præstegd. Ao 1733. d: 6. Junij. hans Alders 68 aar 3 maaneder.

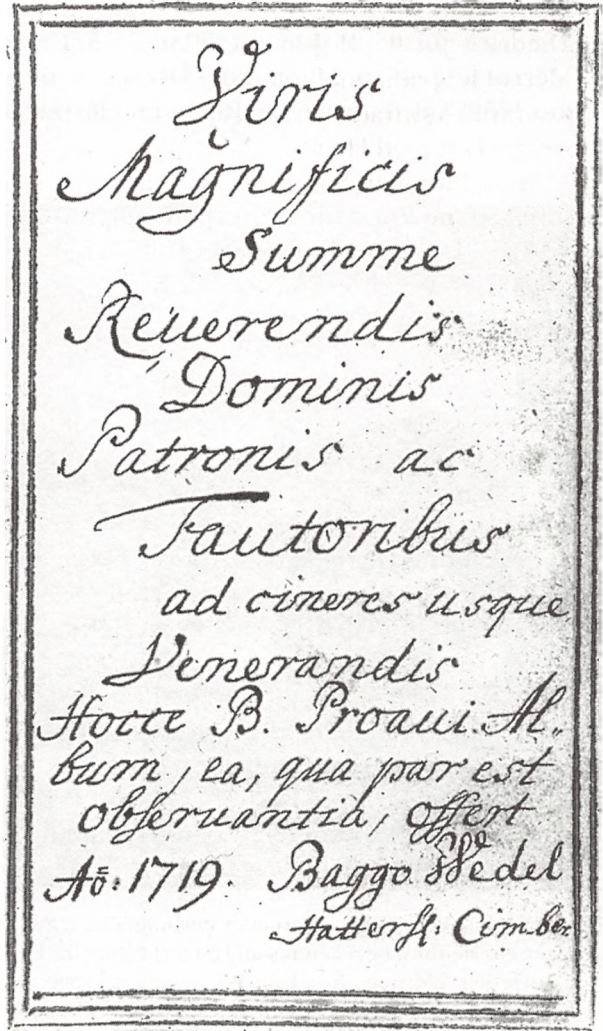
(7h)

Hisse filium meum unicum et perdilectum Bagonem Wedelium¹⁰¹ hinc abeuntem, cum voto perennis in Domino Iesu felicitatis comitari voluit
 Lago Wedel⁷⁸ pp Pastor loci.

(21v)¹⁹¹

Anno 1729. d: 17. Martij <...> <...> im Herren salig an den <...> auf Gram-Hoff, die Wohledle Jungfrau Anna Dorothea Völckers¹⁹² des Herrn Werwalters <...> Sehkamp, Friderich Völckers¹⁹³ einzige Tochter, ihres Alters 20. Jahr. Gott gebe Ihr mit allen Aus<...> eine fröhliche Aufstandung am Jüngsten Tage pp. Christum. der Herr Probst

Fol. 62h i stambogen. Bagge Laugesen Vedel medbragte den gamle stambog, da han i årene 1723-24 studerede i udlandet, men allerede i 1719 skrev han på denne side i bogen.

Daniel Blechingberg⁹⁷ in Gram hält ihr die Leichpredigt und die Offent: Johannis Cap: 14: v: 4. 5.¹⁹¹

(37v)

Nustrup die 7mo Septemb: Anno 1719⁹⁵.

(62h)

Viris Magnificis Summe Reuerendis Dominis Patronis ac Fautoribus ad cineres usque Venerandis Hocce B. Proau. Album, ea, qua par est obseruantia, offert Baggo Wedel¹⁰¹ Hattersl: Cimber. Ao: 1719.

(63h)

1. Diedrich Jordt⁷¹. 2. Johann Selmer⁷². 3. Christina von Ahlefeldt⁷³. 4. Merret Jeppes⁶⁵. 5. Margaretha Dreijers⁷⁴. 6. Anna Hr: Frederichs⁷⁵. Anno 1659¹⁹⁶. d: 9. Novbr: zu Ripen im Herren salig entschlaffen¹⁹⁷.

To rigmandsboliger i Ribe opført efter storbranden i 1580. Til venstre borgmester Laurids Thøgersens stenhuse, også kendt som Hotel Dagmar, fra 1581, og til højre rådmand Peder Baggesen den Ældre stenhuse, kaldet Porsborg, fra 1590. Både Laurids Thøgersen og Peder Baggesen var svigerforældre til note 2. Fra ca. 1600 beboede rådmand Bertel Strunck, der var gift med note 174, stenhuset Porsborg. (Foto: Svend Tougaard)

Kommentarer til stambogens tekst

1. *Lauge Andersen Vedel.*

Født: Ribe 20.12.1592, blandt fadderne var PC i note 6, PJH i note 15, og LAG i note 39. Studerede Sorø 1608-26.3.1611, Herlufsholm 1611, imm København 13.8.1611, Leipzig vintersem 1613, Wittenberg 28.2.1616, mag sst. 9.3.1616. Sognepræst Visby 24.8.1617, kapellan Ribe domkirke 1630, kompastor Seem 1632, sognepræst Ribe Skt. Katrine 1636, død sst. 23.8.1648. Søn af note 8.

Gift: Tønder 26.7.1618 med *Elisabeth Johansdatter Mauritius*, født sst 15.7.1596, død Ribe 28.8.1659. Datter af note 5.

Børn: note 4, 10, 14, 19, 22, 27, 33, 37, 41, 45 og 49.

Nævnes også 16v og 17h.

Litt: Arends II, 352 (kapellan 1629). Bertelsen 1954, 40 (forkert hustru). Degn 1971, 79-81, 141 og 164-66. DK Ribe, 558-61 og 613-14. Glahn 1942, 128. Hegelund 21.2.1613. Helk 1987, 420. Jensen 1981, 7. Kinch 1884, 449-52 (LAV født 21.12.). Roesen 10 (LAV død 23.8., EJM uden data). Simonsen 1845, 68-71 (forkert hustru). Vahl 1896 nr 5297-98. Wiberg II nr 913-5 og 916-7.

2. *Iver Iversen Hemmet.*

Født: Hemmet 1564, stud Ribe, imm Rostock okt 1584, Wittenberg 4.12.1587, mag sst. 10.9.1588. Rektor Ribe 14.7.1590, theol. læsemester Ribe domkirke og sognepræst V. Vedsted 1596, biskop Ribe 1614-29, dr. theol. København 20.7.1620, død Ribe 6.7.1629. Søn af sognepræst Iver Gregersen (ca 1530-1601) og Maren Clausdatter (-1601).

Gift 1: Ribe 19.11.1592 med *Lene Lauridsdatter*; som dennes anden mand, født sst. ca. 1549/52, død sst. 21.11.1602. Datter af borgmester Laurids Thøgersen (1517-1602) og dennes første hustru Karen Jensdatter Varder (1505-70). LL's første mand, cf note 34, LL halv søster til note 46's hustru. Gift 2: Ribe 27.11.1603 med *Karen Pedersdatter*, født sst. 1589, død sst. 20.5.1639. Datter af Dorothe Sørens datter Stage (1558-1602) og dennes første mand, rådmand Peder Baggesen (1546-91). DSS's anden mand, se note 174. PB's sønnesøn, cf note 75.

Litt: Arends I, 340-41. Degn II, 186-87 (LT død 1594). DK Ribe, 612. Hegelund 14.7.1590. Helk 1987, 247. Kinch 1884, 269-74. Kornerup I, 356-57 og 379-81. Langholz 1985, 200-01. Larsen 1965, 270. Vahl 1896 nr 46 (DSS). Wiberg I nr 428-3 (IG-MC) og III nr 1274-7 (kun ægteskab med KP omtales, III død 6.1.).

3. *Nis Hansen.*

Født: Hajstrupgård, Bylderup s. 1.11.1558, medlem af Tønders fastelavnsgilde 1589, ejer

Hajstrupgård og Vrågård i Slogs hrd, herredsfoged i Slogs 1591, død 8.2.1616. Søn af herredsfoged Hans Nissen I (1535-74) og Marine Redleffsdatter.

Gift: 6.10.1588 med *Anna Eriksdatter*, født Fahrenstedt 5.5.1570, død 10.12.1620. Datter af herredsfoged Erik Clemmensen (-1597) og Dorothea Cortsdatter (-1608).

Brylluppet mellem Lauge Andersen Vedel og Elisabeth Johansdatter Mauritius (note 1) blev åbenbart holdt i enkens hus. Brudens stedmor var da også gift med en søster til Nis Hansen, cf note 5. NH til stede 21.8.1603 ved indsættelsen af note 21, og fadder til et barn af denne.

Litt: Andersen 1939, 283. DK Tønder, 1618-21. Eskildsen 1929a, 7-8. Friis 1888, 6, 20-21 og 33. Gether I, 77 og 357-58. Pontoppidan VII, 300 (NH død 1618). Smith 1960, 121.

4. *Anders Laugensen Vedel.*

Født: Visby 7.5.1619, stud. Ribe 1637 (?39), imm. København 1.6. (?23.1) 1637, Rostock juli 1640, Franeker 14.5.1642. Konrektor Ribe 1642, mag København 15.5.1643, ord. sognepræst Vilslev 25.4.1646, provst 18.2.1652, død sst. 1660. Søn af note 1.

Gift: Vilslev 6.5.1647 med NN, som dennes anden mand.

Litt: Achelis I nr 1948. Degn 1971, 168 (bryllup 4.10.1646). Glahn 1942, 128. Helk 1987, 419. Kinch 1884, 451 (konrektor 1646). Kornerup I, 411 og 493. Simonsen 1845, 71. Vahl 1896 nr 5299-5300. Wiberg III nr 1330-7.

5. *Johan Bernhardsen Mauritius.*

Født: Eckernförde 4.9.1560, imm. Rostock maj 1583. Konrektor Bordesholm 1587, konrektor Kiel, hofpræst Sverige 1591 (?92), sognepræst Tønder 1594, provst 1595, død sst. 18.2.1634. Søn af sognepræst Bernhard Mauritius (1532-74) og Margaretha Johansdatter Boethius.

Gift 1: Tønder 9.2.1595 med *Elisabeth Jørgensdatter*, som dennes anden mand, født sst. ca. 1557, død sst. 23.7.1596. Datter af provst Jørgen Pedersen (1525-85) og Elisabeth Johansdatter Meiger (-1603). For søstre til EJ, cf note 9 og 15. Gift 2: Tønder 3.9.1598 med *Anna Jespersdatter*. Datter af rådmand Jesper Pedersen (før ca 1575-) og Anna Hansdatter. AJ svingerinde til note 24, AH søster til note 3. JBM ?svoger til note 7's første hustru.

Børn: se note 1 og 28.

Litt. Achelis I nr 679 (JBM død 16.2. (?15.2.)). Andersen 1937, 128. Arends II, 63 (EJ død 22.7., JBM død 16.2.) og 154-55 (JP-EJM). Dahl II, 69 (JP-EJM, kaldes dog Anna Hansdatter Meiger). Gether I, 286 (EJ) og II, 137 (JP-AH). Hegelund 12.5.1594 og 3.9.

1598. Pontoppidan VII, 265 (JBM død 15.2.). Smith 1960, 101.
6. *Søren Andersen Vedel*.
Født: Ribe 11.7.1587, blandt fadderne var DSS i note 2, stud. sst. 1604, imm. København 1604, Heidelberg 28.4.1606, mag. sst. 12.2.1607. Rektor Sorø 13.4.1608-11, kgl rejsestipendium 1611-15, imm. Paris 10.12.1611, Orleans 16.8.1612, Padua 20.3.1614, Siena 27.6.1614, Venedig 10.9.1614, London 1615-16. Sognepræst Ribe domkirke 11.10.1616, kannik, død sst. 22.1.1653, begr. af note 76. En række breve til og fra SAV bevaret. Søn af note 8.
Gift: Ribe 23.8.1618 med *Susanne Pedersdatter*, født sst. ca. 1601, død sst. 6.11.1674. Datter af Else Iversdatter Vandel (1563-1665) og dennes første mand, købmand Peder Christensen (ca. 1560-1601). SP svigerinde til note 32, 36 og kusine til 58. EIV's anden mand note 34.
Børn: note 48 og cf 24, barnebarn gift med 94.
Nævnes også 2h, 3v og 16v.
Litt: DK Ribe, 618. Degn 1971, 141 (SAV ord 6.10.) og 161. Degn II, 195. Hegelund 10.7.1587, 7.5.1611 og 19.8.1611. Helk 1987, 420. Jensen 1981, 6 (SAV død 1633). Kaae 1983 (breve). Kinch 1884, 314-15 og 444-47. Vahl 1896 nr 391-92 (SAV født 10.7., SP født 11.6.1587). Wiberg II nr 914-8 (SAV født 10.7., SP født 11.6.1587 og død 22.1.1655).
7. *Bernt Ybbing*.
Født: Flensborg 1579, borgerskab Tønder 3.2.1610, købmand, fænrík 13.8.1627, rådmann 11.4.1635, død sst. 28.6.1652. Søn af rådmann Lorenz Ubbing (ca 1550-1622) og dennes første hustru Ingeborg Martinsdatter Schwelund (-1590). 2 brødre til BY nævnt i brev, skrevet Frankfurt 15.9.1606, cf note 6.
Gift 1: 4.9.1608 med *Marine Jespersdatter*, død efter ca. 1614. Gift 2: *Margrethe Lübbertsdatter Wydow*, født Tønder ca. 1602, død? sst. 31.3.1671. Datter af rådmann Lübbert Wydow (ca 1563-1628) og Catharina Thomasdatter (1581-1624). BY? svoger til note 5's anden hustru.
Nævnes også 2h.
Litt: Andresen 1939, 280. Andresen 1943, 22 og 25. Bonde og Hvidfeldt 1961, 38 (LU-IMS). DK Tønder, 993-94 og 1002-03. Gether I, 501, 523 og 634 (LU). Hegelund 4.9.1608. Kaae 1983, 34.
8. *Mette Hansdatter*.
Født: Ribe 6.2.1562, død sst, 27.12.1633. Datter af note 169.
Gift: Ribe 20.8.1581 med *Anders Sørensen Vedel*, som dennes anden hustru. Født Vejle 9.11.1542, stud. Ribe 1561, imm. København 1561, præceptor for Tyge Ottosen Brahe (note 167), imm. Leipzig vintersem. 1561, Wittenberg 12.12.1565, mag sst.. 5.3.1566. Slotspræst København 1567, kannik Ribe 13.8.1571-95, kgl historiograf sst. 1580-94, værge Ribe domkirke 1603-04, forfatter, død sst. 13.2.1616. Søn af rådmann Søren Sørensen (ca 1501-71) og Else Andersdatter (-1570).
Børn: note 1, 6, 12, 172, 173, 174 og 175.
Nævnes også 16h-v.
Litt: DBL. DK Ribe, 574-77 og 639-41. Degn 1971, 60-62 (MH født 1561, døg p 140 født 5.2.1562). Hegelund passim. Jensen 1981, 4-6. Kinch 1884, 274-82. Roesen 11-14 (MH død 17.12., SS-EA uden data). Simonsen 1845, 65-68. Vahl 1896 nr 3-4 (ASV slotspræst 1568). Wegener 1851 passim. Wiberg II nr 604-1 (ASV slotspræst 1568).
9. *Marine Karstensdatter Schnell*.
Født: Tønder 15.., død sst. 16.. Datter af guldsmed Karsten Johansen Schnell (-1633) og Anna Jørgensdatter (ca 1556-). MKS kusine til note 5's hustru, AJ kusine til note 15.
Gift: Tønder 16.9.1593 med *Marcus Simonis*, født Hoptrup ca 1565, imm. Rostock maj 1584, Wittenberg juni 1587, mag. Konrektor Flensborg 1591, diakon og konrektor Tønder 1592, død sst. 17.1.1627. Søn af sognepræst Simon Bertelsen Hoptrup (-ca 1580) og NN ?Marquardsdatter Friis.
Litt: Achelis I nr 118 (SBH) og nr 691. Andresen 1937, 129. Andresen 1939, 165 (MS død 1622). Arends I, 362 (SBH) og II, 271 (MS død 1622). Dahl III, 30. Hegelund 16.9.1593. (MS død 1622).
10. *Elisabeth Laugesdatter Vedel*.
Født: Visby 21.3.1621, død sst. 8.4.1621. Datter af note 1.
Litt: Glahn 1942, 128. ?Vahl 1896 nr 6776.
11. *Peder Andersen Riber*.
Født: Ribe, stud. sst. 1606. Sognepræst Mjolden 1619, druknet sst. 1623. Nævnes på kirkeklokken fra 1621, sammen med note 2 og note 12's mand.
Gift: med *Else Pedersdatter*, som dennes anden mand, død efter marts 1636.
Litt: Arends II, 197. DK Tønder, 1454 og 1458 note 27. Wiberg II nr 788-4/5.
12. *Marine Andersdatter Vedel*.
Født: Ribe 22.6.1582, blandt fadderne var HL i note 169, og faderen til DHS i note 36, død sst. 28.6.1639. Datter af note 8.
Gift: Ribe 26.8.1599 med *Ægidius Lawidsen*, født sst. 15.9.1568, stud. sst. 1586, imm. København 1586, Wittenberg 22.5.1591, Zerbst 1.10.1592, Wittenberg 27.3.1593, Zerbst 31.8.1593 og 5.3.1594, mag København 8.5.1595. Rektor Ribe 13.2.1596-21.3.1605, ærke-degn 26.6.1603, død sst. 21.4.1628. Søn af sognepræst Laurids Ægidiusen (1531-97) og dennes første hustru Sophie Iversdatter Stub (ca 1531-91).

- Børn: cf note 75's første hustru.
 Nævnes også 2h og 16v.
 Litt: Arends I, 282-83 (LÆ-SIS). DK Ribe, 556, 609-10 og 786-87 (LÆ-SIS). Degn 1971, 71 og 135-42. Hegelund 26.8.1599 og passim. Helk 1987, 297. Kinch 1884, 249-50 (ÆL mag 7.5, død 1627). Kornerup I, 382-86. Vahl 1896 nr 6-7 (ÆL død 1627). Wiberg II nr. 916-4 (LÆ-SIS).
13. *Elene Hansis*.
 Nævnt marts 1621. Bosat i Tønder, gift med *Hans NN*. Ikke identificeret nærmere.
14. *Johan Laugesen Vedel I*.
 Født: Visby 15.4.1622, død Ribe 19.6.1631. Søn af note 1.
 Nævnes også 2v.
 Litt: Glahn 1942, 128. ?Vahl 1896 nr 6777-79.
15. *Jørgen Pedersen Hegelund*.
 Født: Ribe 15.10.1583, imm. Lübeck 1603, København 1604, ?Rostock, Wittenberg dec 1605, mag sst. 22.9.1607. Rektor Kolding jan. 1608, rektor Ribe 19.2.1610, sognepræst Møgeltønder 1614, provst, død sst. 10.4.1653. Søn af biskop Peder Jensen Hegelund (1542-1614) og dennes anden hustru Margrethe Jørgensdatter (1562-91). JPH fætter til note 9, svoger til note 51, for en broder cf note 24, en søster cf note 43.
 Gift: Ribe 21.10.1610 med *Marine Kjeldsdatter*, født sst. ca 1591, død sst. 14.11.1658. Datter af borgmester Kjeld Jørgensen (ca 1550-1623) og Anna Ibsdatter Tornum (før ca 1588-ca 1626).
 Nævnes også 2h.
 Litt: Arends I, 334-35. Degn II, 188. Hegelund 15.10.1583 og passim. Helk 1987, 245. Kinch 1884, 321-22. Kornerup I, 392. Wiberg II nr 801-3.
16. *Johan Kok*.
 Født: ?Tønder ca 1573, borgerskab sst. 26.11.1614, rådmand 9.2.1618, død sst. 20.8.1645. Måske søn af rådmand i Ribe, Mads Jørgensen Kock (-1607) og Mette NN (1527-1603).
 Gift: med *Hanna Jespersdatter*, svigerinde til note 5 (for forældre, se dér) og 24.
 Nævnes også 2v.
 Litt: Andresen 1937, 22 og 25. Andresen 1943, 22. Degn II, 186 (MJK-MNN).
17. *Hans Resenberg*.
 Nævnt apr 1622. Foged på Trøjborg fra før 1619. Ikke identificeret nærmere.
 Litt: M.H.Nielsen 1895, 240 og 242.
18. *Elisabeth Ditleffs*.
 Nævnt apr 1622. Bosat Tønder, gift med *Ditleff NN*. Ikke identificeret nærmere.
19. *Hans Laugesen Vedel*.
 Født: Visby 10.5.1624, stud. Ribe 1643, imm. København 30.5.1643. Hører Ribe 17.1.1645, rektor 17.1.1647, imm. Rostock nov 1650, mag sst. 13.5.1651. Ord sognepræst Anst-Gensten 3.11.1653, provst ca 1660, død sst. ca 1674. Søn af note 1.
 Gift: med *Kirsten NN*, død 8.1.1699.
 Nævnes også 8h-v og 17h.
 Litt: Achelis I nr 2144. Glahn 1942, 128 (uden fødselsdato). Helk 1987, 419. Kinch 1884, 451. Simonsen 1845, 71. Vahl 1896 nr 5301-02. Wiberg I nr 63-6 og p 753.
20. *Peder Rantzou*.
 Antageligt identisk med Peder Godskesen Rantzau til Bosse, død efter 1631. Søn af Godske Tønnesen Rantzau til Trøjborg og Westensee (-1616) og Anna Didriksdatter Blome til Trøjborg (1572-1650). PGR i så fald søster til note 25.
 Gift: med *Anna Elisabeth Joachimsdatter Rantzau*, som dennes første mand, født 28.6.1610, død 1643. Datter af Joachim Sivertsen Rantzau (1576-1614) og dennes anden hustru Helvig Henriksdatter Rathlou til Löhrstorf.
 Bemærk, at det ret besat var storebroderen Daniel, født ca 1598, der fra ca 1622 skrev sig til Trøjborg.
 Nævnes også 2h og 17h.
 Litt: DAA 1933, 27-28, 114 og 116.
21. *Mikkil Andersen Burkal*.
 Født: Burkal ca 1572. Ord sognepræst Døstrup 3.9.1603, provst ca 1627, død sst. 1641. Søn af sognepræst Anders Mikkelsen (-før ca 1600) og Esther Amders.
 Gift: 20.11.1603 med *Lene NN*, som dennes anden mand, født 13.4.1578, død Døstrup 30.3.1638, begr 4.4. af note 46.
 Litt: Arends I, 14 og II, 75 (AM-EA). Blidstrup 1923, 207-08. Eskildsen 1929a, 7-11 (EA kaldes Hansdatter og slægtning til note 3). Hegelund 20.2.1603. Wiberg I nr 203-3.
22. *Bernt Laugesen Vedel I*.
 Født: Visby 16.9.1626, død Ribe 20.6.1631. Søn af note 1.
 Nævnes også 2v og 4h.
 Litt: Glahn 1942, 128 (uden fødselsdato). ?Vahl 1896 nr 6777-79.
23. *Niels Gregersen*.
 Født: 15., imm. Wittenberg 23.11.1584, sognepræst Brede 1602, død sst. ca 1628.
 Litt: Achelis I nr 694 (død ca 1633). Arends I, 292.
24. *Hans Andersen Havervad*.
 Født: 1580, herredsfoged i Konstrup og Hvidding ca 1607, herredsfoged i Hvidding 1629, død 1651. Søn af herredsfoged Anders Nielsen (ca 1543-1620).
 Gift: 1606 med *Mette Jespersdatter*, født Tønder 1588, død 1658. Svigerinde til note 5 (for forældre, se dér) og 16, samt ?7.
 Børn: her må nævnes a) Anna Hansdatter Havervad, født ca 1621, død Rejsby 13.3.1692, gift 1655 med Peder Sørensen Vedel, født Ribe 15.7.1620, sognepræst Rejsby 11.3.1655, provst 1685, død sst. 14.5.1691, søn af note 6. b) NN Hansdatter Havervad, gift med

- Søren Pedersen Hegelund, født Ribe 12.11.1594, sognepræst Skærbæk 1629, død sst. 24.8.1674, SPH skrev 23.3.1616 i Wittenberg på fol. 59h i stambogen en hilsen til note 1. SPH broder til note 15. c) Maren Hansdatter, gift med en Niels Truelsen, cf note 58.
Litt: Andresen 1939, 253-54 og 283. Arends I, 335 (SPH død 1678, og NNHH) og II, 353-54 (PSV født 1630, og AHH). Degn II, 198-99. DK Tønder, 1164 (PSV-AHH), 1238 og 1240. Kinch 1884, 434. Smith 1960, 101. Vahl 1896 nr 709-10 (PSV 1630-90, og AHH).
25. *Meygreta Rantzou*.
Antageligt identisk med Margrethe Godskedatter Rantzau, død Kalundborg 5.2.1658. Søster til note 20 (for forældre, se dér).
Gift: ca 1640 med *Casper Rudolph von Gersdorf* til Sydergård og Ristrup, som dennes første hustru, hertugelig holstensk landmarskal. Søn af Siegmund von Gersdorf til See og Petershain (1563-1635) og Barbara von Uechtritz.
Litt: DAA 1930, 27-28 og 1943, 64-65.
26. *Lené NN*.
Gift: med *Laurids Sørensen Ørnstrup*, født 15... adj sognepræst Randerup 16... sognepræst sst. 1630, død sst. 1646. Måske identisk med L.S. Bornstrupius Cimber, stud. Roskilde, imm. København 31.10.1615.
Litt: Arends II, 303. Pontoppidan VII, 885-86. Wilberg II nr 908-4/5 og IV nr. 908-4.
27. *Søren Laugesen Vedel*.
Født: Visby 10.3.1629, stud. Ribe 1647, imm. København 22.7.1647, Rostock jan 1654, mag sst. 19.9.1654. Sognepræst Rabsted 1669, død sst. 2.5.1681. Søn af note 1.
Gift 1: med *Olegaard Benediktsdatter Martini*, født Rostock ca 1633, død ?Rabsted før 1681. Datter af sognepræst Benedikt Martini (1608-85) og Dorothea Hermansdatter Duncker (1608-84). ?Gift 2: med *Else Marie Matthiasdatter Zoëga*. Datter af kantor Matthias Matthiesen Zoëga (ca 1589-?1637) og Margrethe Paulsdatter Wried (ca 1595-efter 1638).
Nævnes også 8h, 9h og 17v.
Bemærk tvivl om SLV's andet ægteskab. Vahl mener, at EMMZ blev døbt 2.11.1738! Arends har ændret døbsdatoen til 2.11.1638. Dahl anser EMMZ for en datter af kantoren i Slesvig. Langholz har intet om en EMMZ, der skulle være datter af kantoren i Slesvig. Derimod nævner Langholz en Else Marie Poulsdatter Zoëga, født Løgumkloster 26.11.1738. Hun blev da også gift med en Vedel, note 177.
Litt: Achelis I nr 1635 (BM) og nr 2268. Arends II, 56 (BM-DHD) og 354 (SLV uden fødselsdata). Dahl II, 47-48 (MMZ-MPW) og 91. Glahn 1942, 128. Helk 1987, 420. Kinch 1884, 451. Langholz 1988, 46 og 54 (EMPZ). Pontoppidan VII, 299. Simonsen 1845, 71. Vahl 1896 nr 5329-30 (SLV uden fødselsdata).
28. *Johannes Johansen Mauritius*.
Født: Tønder efter 1598, imm. Rostock maj 1621. Rektor Tønder 1628, sognepræst Brede efter ca 1628, død sst. 1634. Søn af note 5.
Gift: antageligt med *Elisabeth NN* nævnt som fadder nr 3.
Litt: Achelis I nr 1535 (sognepræst 1633, cf note 23). Arends II, 64.
29. *Jørgen Bertelsen Struck*.
Født: Ribe efter 1604, købmand sst., skattemester 1630-37, kæmner 1637, pengemester 1646-47, overformynder 1652, død sst. efter 1660. Søn af note 174.
Gift: Ribe med *Susanne Madsdatter Roed*, født sst. ca 1600. Datter af rådmand Mads Pedersen Roed (ca 1568-1635) og Karen Iversdatter (ca 1573-1638). MPR broder til note 31.
Nævnes også 3v og 4v.
Litt: Degn II, 190 og 193. DK Ribe, 612. Vahl 1896 nr 46-47.
30. *Helwig Matthises*.
Nævnt marts 1629. Bosat ved Bredebro, gift med *Matthis NN*. Ikke identificeret nærmere.
Denne Matthis kan muligvis være identisk med Mathias Tücsken, hertugelig husfoged i Tønder, der 21.8.1603 var til stede, da note 21 blev indsat som sognepræst i Døstrup. Helvig stod også fadder 26.3.1643 ved dåb i Døstrup, benævntes da som »Helwig Mattiis Ved Bredebro«.
Litt: Eskildsen 1929a, 7. Eskildsen 1929b, 24.
31. *Oluf Pedersen Roed*.
Født: Vandel ca 1548, medlem af Ribe bys 24 mænd 1589-92 og 1594, pengemester 1590-92 (-?1620), hospitalsforstander 1607-18, rådmand 2.5.1594-1620, død sst. 1620. Farbroder til note 29's hustru.
Gift 1: Ribe 1.11.1589 med *Kirsten Lauridsdatter Lime*, født sst. ca 1574, død sst. 30.6.1602. Datter af skattemester Laurids Hansen Lime (-1593) og Kirsten Pedersdatter (-1601). KLL måske svigerinde til note 43, for KP cf note 34. Gift 2: Ribe ca 1605 med *Margrethe Christensdatter Friis*, født sst. før ca 1574, død sst. efter 1626. Datter af Kirsten Chrestensdatter (ca 1546-1618) og dennes første mand, medlem af Ribe bys 24 mænd Chresten Friis (-1574). KC halvsøster til note 46.
Litt: Degn II, 189-90 DK Ribe, 605-06. Friis-Petersen 1932b, 3. Friis-Petersen 1949, 5-7 (CH død ca 1580). Hegelund 1.11.1589. Kinch 1884, 432. Larsen 1990, 5-6.
32. *Hans Olufsen*.
Født: Odense 1576, imm. København 1601, bacc sst. 1603. Rektor Svendborg 1606-07, præceptor for Frederik Nielsen Friis (1591-1619), imm. Leiden 21.8.1607, Paris 20.8.1608, Orleans 27.10.1608, Padua 27.7.1612, mag København 11.5.1615. Theol læsemester Ribe domkirke og sognepræst Vr Vedsted 1614, sognepræst Ribe Skt Katrine 14.5.1623,

- ærkedegn 1627, død sst. 28.4.1636. Søn af købmand Oluf Hansen (-1600) og Maren NN (-ca 1620).
 Gift: Ribe 1.1.1615 med *Anna Pedersdatter*, født sst. ca 1593, død sst. 26.8.1641. AP svigerinde til note 6 (for forældre, se dér) og 36, samt møster til note 58.
 Børn: note 75.
 Nævnes også 3v.
 Litt: Degn II, 191 og 198. DK Ribe, 612-13. Hegelund 10.11.1593 (OH). Helk 1987, 332. Kinch 1884, 319-20. Larsen 1965, 29 note 5. Roesen 10 (HO uden data). Wiberg II nr 916-6 (HO født ca 1579).
33. *Johan Laugesen Vedel II*.
 Født: Ribe 3.9.1631, stud. sst. 1650, imm. København 12.6.1650, Rostock jan 1654. Sognepræst Nustrup 20.5.1659, død sst. 2.1.1692, begr 21.1. af note 75. Søn af note 1.
 Gift: Nustrup 12.9.1661 med *Dorothea Øllegaard Clausdatter von Ahlefeldt*, født Ougaard, Oversø s apr 1636, død Nustrup 1726, som dennes anden mand, første mand note 52. Datter af note 60.
 Børn: note 77, 78, 79, 80 og 83. Stedbørn: note 57, 64 og 69.
 Nævnes også 8h, 9v og 17h-v.
 Litt: Arends II, 352 (JLV født 5.9., imm. København 31.5.). Bertelsen 1954, 40-42. DK Haderslev, 666-67. Glahn 1942, 129. Helk 1987, 419. Jensen 1981, 7 (JLV født 5.9.). Kinch 1884, 451. Roesen 9 (JLV født 5.9.). Simonsen 1845, 71-73. Vahl 1896 nr 5331-33 (JLV født 5.9.). Wiberg II nr 831-5/6.
34. *Morten Madsen Lime*.
 Født: Keldkær, Bredsten s 1564. Skattemester Ribe 1585 og 1602, medlem af byens 24 mænd 1589 og 1604, borgerskab sst. 1.12. 1597, rådmænd 3.7.1607-17, hospitalsforstander aug 1607-17 (?37), borgmester 1617-38, kgl tolder 1634-39, øksneekspertør, død sst. 1639. Søn af Mads Nielsen (-1602) og Marine NN (-1602).
 Gift 1: Ribe før 1599 med ?kusinen *Karine Olufsdatter Lime*, som dennes anden mand, død sst. før 1604. Datter af Lene Lauridsdatter (ca 1549/52-1602) og dennes første mand, skattemester Oluf Nielsen Lime (ca 1538-87), LL's anden mand note 2. Gift 2: Ribe ca 1604 med *Else Iversdatter Vandel*, som dennes anden mand, født sst. 1563, død sst. 28.3.1665. Datter af skattemester Iver Hansen Vandel (- ca 1592) og Susanne Jensdatter Grundet (før 1565-). EIV's første mand cf note 6.
 Af børn fra andet ægteskab må nævnes Mads Mortensen Lime (1610-58), gift med Elisabeth Clausdatter Bang (som dennes første mand), der er svigermoder til note 99's mand.
 Bemærk, at Larsen 1990 har en helt anden situation vedrørende MML's første ægteskab:
- MML gift 1: med Karen Pedersdatter (cf note 31). Navnet Lime skulle da stamme fra KP's første ægteskab med LHL i note 31. Dette lyder mere troværdigt.
 Litt: Degn II, 191. Friis-Petersen 1932a, 23 (MoML født 1572, død 1638) og 25 (MaML-ECB). Hegelund 8.10.1587 (EIV). Kinch 1884, 310-11. Larsen 1990, 5-6 og 12-13.
35. *Jørgen Hansen Maade*.
 Født: Ribe 15., borgerskab sst. 29.11.1616, købmand, skattemester 1620-34, død sst. 1649.
 Gift: Ribe 16.. med *Dorothe Bertelsdatter Struck I*, født sst. 1600, død sst. 26.8.1657. Steddatter af note 174.
 Litt: Degn 1971, 194. Degn II, 93, 100 og 190. Kinch 1884, 254. Vahl 1896 nr 51-52 (DBS død 1659, JHM død 1651).
36. *Anna Jønsdatter*.
 Født: Ribe 15., død sst. efter 1642. Datter af rådmænd Jens Laugesen (ca 1546/54-1611) og Dorte Hansdatter Svanning (1561-). AJ kusine til note 169.
 Gift 1: Ribe 15.8.1602 med *Ebbe Jensen*, født 15., købmand sst., skattemester 1602, medlem af byens 24 mænd 1606-09 og 1613, død sst. 1617. Gift 2: Ribe 1621 med *Peder Pedersen Hjerting*, født sst. 15., borgerskab 27.11.1618, købmand, øksneekspertør, medlem af byens 24 mænd 1623-24, byfoged 1639-42, død sst. 1645. PPH svoger til note 6 (for forældre, se dér) og 32, morbroder til note 58.
 Litt: Degn I, 390-96. Degn II, 191. Grønlund 1780, 121-32. Hegelund 15.8.1602. Kinch 1884, 362-64.
37. *Bernt Laugesen Vedel II*.
 Født: Ribe 17.6.1635, stud. sst. 1655, imm. København 7.6.1655. Kapellan Ribe domkirke og kompastor Seem 24.5.1660, kapellan sst. 1683, entlediget 1693, død under besøg hos søn i Naur 4.9.1695. Søn af note 1.
 Gift: Ribe før ca 1663 med *Anna Jørgensdatter Seerup*, død før 1695. Datter af sognepræst Jørgen Nielsen Brendstrup (15.-1662) og Else Christensdatter Haderup. AJS's brodersøn er note 103.
 Børn: note 96 og 99.
 Nævnes også 8v, 9h og 17h.
 Litt: Arends II, 351. DK Ribe, 663-64. Glahn 1942, 131. Matthiessen et al 1929, 381. Kinch 1884, 451. Simonsen 1845, 71. Smith 1928-31, 350-51. Vahl 1896 nr 6288-89 (BLV født 19.6.). Wiberg II nr. 915a-8, 915b-1 (BLV døbt 9.6.) og III nr 997-4 (JNB-ECH).
38. *Hans Borchardsen*.
 Født: København 28.10.1597, stud. Sorø 1613, imm. København 19.11.1613, hører sst. 1616, bacc sst. 11.5.1616, imm. Wittenberg 20.8.1619, Jena 20.5.1622, præceptor Sorø 1622-29 for den senere kong Frederik III, mag København 1.5.1625. Sognepræst København Vor

- Frue 1629, biskop Ribe 24.1.1635, dr theol 6.10.1636, død Ribe 4.1.1643. Søn af borger Hans Borchard og Elisabeth Rolfsdatter.
 Gift: København 10.5.1630 med *Anna Katrine Jørgensdatter Brod*, født Gulland 3.9.1609, død København 25.12.1660. Datter af Jørgen Hansen Brod og Cathrine Christiane Wibe.
 Litt: DK Ribe, 616-17. Helk 1987, 176. Kinch 1884, 439-40. Kornerup I, 358-59. Wiberg II nr 608-15.
39. *Johan Pouch*.
 Født: Laer, Westphalen 1583. Købmand Ribe, øksneeksportør, apoteker 28.11.1612, rådmann 8.12.1638, død sst. 15.7.1659.
 Gift 1: med *Anne Hansdatter Sperling*, født Odense 1579, død ?Ribe 14.8.1618. Datter af guldsmed Hans Poulsen Sperling (1554-1601) og Johanne Gregersdatter (-1655).
 Gift 2: Ribe 1619 med *Margrethe Lydiksdatter Guldsmed*, født sst. ca 1593, død sst. 9.10.1646. Datter af rådmann Lydik Andersen Guldsmed (før 1550-1616) og Lene Pedersdatter (-ca 1630).
 Børn: note 48's anden mand.
 Litt: Degn II, 191 (LAG-LP) og 195. DK Ribe 563-64 og 642. Gether I, 265 (HPS-JG). Hegelund 10.2.1592 (LAG-LP). Kinch 1884, 267-69. Larsen 1965, 29 og 97.
40. *Hans Jessen Vintapper*.
 Født: Fanø 15..., borgerskab Ribe 22.11.1611, købmand, øksneeksportør, skattemester 1617, 1622, 1624, 1630, 1642 og 1644, kæmner 1630, medlem af byens 24 mænd 1632, 1634 og 1646, død sst. ca 1646.
 Gift: Ribe med *Dorethe Bertelsdatter Struck II*, som dennes første mand, født sst. ca 1607, død sst. 16.7.1659. Datter af note 174.
 Litt: Degn II, 190. Kinch 1884, 255. Vahl 1896 nr 57-58 (Uden data).
41. *Egidius Laugesen Vedel*.
 Født: Ribe 17.6.1635, stud. sst. 1655, imm. København 7.6.1655. Kapellan Brøns 28.2.1663, sognepræst sst. 1666, død sst. 1.11.1686. Søn af note 1.
 Gift 1: Brøns 13.9.1663 med *Borild Jensdatter*, død ?sst. 17.9.1664. Gift 2: Brøns 19.9.1670 med *Margarethe Christine Reinholdsdatter Reimers*, som dennes første mand, født Bedsted 1648, død Brøns 10.11.1729. Datter af sognepræst Reinhold Reimers (ca 1618-59) og NN Carstensdatter.
 Nævnes også 17h.
 Litt: Arends II, 192 (RR-NNC) og 354. DK Tønder, 1241. Glahn 1942, 131. Kinch 1884, 451. Rhode 1775, 515. Simonsen 1845, 71. Vahl 1896 nr 6504-05 (ÆLV født 1636). Wiberg I nr 165-8 (ÆLV døbt 17.6., kun ét ægteskab omtalt).
42. *Laurids Jensen*.
 Født: Nr Farup, borgerskab Ribe 22.12.1626, købmand sst., vintapper, øksneeksportør, skattemester 1626 og 1632, medlem af byens 24 mænd 1632 og 1646, byskriver 1634-40, død sst. 1649.
 Gift: Ribe med *Maren Bertelsdatter Struck*, som dennes første mand, født sst. efter ca 1604, død sst. efter ca 1650. Datter af note 174.
 Litt: Degn II, 190. Kinch 1884, 255. Vahl 1896 nr 61-62.
43. *Anna Johansdatter Mauritius*.
 Født: Tønder efter ca. 1598, begr sst. 23.12.1679. Datter af note 5.
 Gift: med *Las Hansen*, født Ribe 18.7.1606, bosat Tønder 1646, købmand sst., kgl amtskriver Møgel-tønder, død aug 1659. Søn af herskabsfoged Hans Lassen Lime (ca 1580-1616) og Sara Pedersdatter Hegelund (1587-efter 1646). SPH søster til note 15, svigerinde til 51, HLL svoger til note 31.
 Børn: ?cf note 75.
 Litt: Andresen 1939, 283. Friis-Petersen 1932a, 16 (LH født ca 1605). Hegelund 18.7.1606 og liste 7.12.1612. Larsen 1990, 10.
44. *Borgemester Wonkmestere*.
 Antageligt menes der Hans Nielsen Werckmeister, født Tønder 1561, medlem af byens fastelavnsgilde 1591 og 1619, rådmann 27.2.1619-21, borgmester 1621-37, død sst. 9.8.1637. Søn af rådmann Niels Mathiassen Werckmeister (1534-ca 95) og Marine Karstensdatter.
 Den i teksten omtalte hustru er ukendt. Hun kan dog være identisk med Anna Johansdatter Mauritius, note 43. Omtalen af fadder nr 3, der indeholder i alt tre navne, lader formode, at sagen hænger således sammen: fadder nr 3 er Anna Mauritius og dennes første mand Hans Nielsen Werckmeister. Efter borgmester Werckmeisters død i 1637 gifter hun sig senere med Las Hansen, død i pester 1659. Det skal dog understreges, at en sådan ægteskabsforbindelse ikke er mig bekendt. Det maner imidlertid til eftertanke, at præcis samme, mærkelige omtale af faddere ses ved note 28, 36 og 48.
 Litt: Andresen 1937, 278 (kalder hustruen for Anna NN fra Hamborg). Gether I, 120 tavle II. Pontoppidan VI, 274.
45. *Jørgen Laugesen Vedel I*.
 Født: Ribe 18.7.1638, død sst. 12.8.1638. Søn af note 1.
 Nævnes også 4h.
 Litt: Glahn 1942, 131. ?Vahl 1896 nr 6777-79.
46. *Chresten Nielsen Friis*.
 Født: Ribe 1584, stud. sst. 1603, imm. København 1603, ?Rostock nov 1605, København 11.1.1606, Strassbourg 12.7.1608, Basel dec 1608, Wittenberg 27.8.1610, mag København 18.5.1613. Rektor Ribe 1614, theol læsemester Ribe domkirke og sognepræst Vr Vedsted 19.5.1623-53, kannik Ribe 1640, kirkeværg

- 1640-42, død sst. 2.3. 1653, begr 9.3. af note 76. Søn af Kirsten Chrestensdatter (ca 1546-1618) og dennes anden mand, rådmænd Niels Hansen Grisbæk (1549-1618). CNF halvbroder til note 31, farbroder til note 75's tredje hustru.
- Gift: Ribe 13.10.1617 med *Ingeborg Lauridsdatter*; født sst. 1592, død sst. 31.7.1631. Datter af borgmester Laurids Thøgersen (1517-1602) og dennes anden hustru Ingeborg Lambertsdatter (ca 1542-1620). IL halvsøster til note 2's første hustru.
- Litt: Arends I, 264. Degn 1966, 147. Degn 1971, 161 (CNF død 3.3.). Degn II, 186 (LT død 1594) og 189. DK Ribe, 617-18. Friis-Petersen 1932b, 3. Friis-Petersen 1949, 10-12. Hegelund 16.-31.7.1607. Helk 1987, 214. Kinch 1884, 322-24. Kornerup I, 392-94. Wiberg III nr 1274-9 (stud 1605).
47. *Jens Hansen Tausen*.
Født: ?Løsning ca 1609, stud. Ribe 1629, imm. København 5.8. 1629. Kapellan Egesborg 1633, kapellan Ribe Skt Katrine og kompastor Seem 1636, død Ribe 13.3.1655. Søn af sognepræst Hans Tausen II og NN Hansdatter. JHT oldebarn af note 171, hans morfaders søster gift med note 169.
Gift: Ribe med *Kirsten Bertelsdatter Struck*, født sst. efter ca 1604, død sst. efter 1655. Datter af note 174.
Nævnes også 4h-v.
Litt: Arends II, 305-06. Degn II, 190 (kapellan Ribe 1635). Hegelund 20.2.1603 (HT-NNH). Kinch 1884, 454-56. Vahl 1896 nr 55-56. Wiberg II nr 764-4 (HT) og nr 917-7.
48. *Dorothea Sørensdatter Vedel*.
Født: Ribe ca. 1620, død sst. 17.1.1673. Datter af note 6.
Gift 1: Ribe sept 1638 med *Anders Pedersen Romdorf*, født Romdorf 28.8.1605, imm. København 6.6.1624, Greifswald 16.7.1625, Rostock sept 1625 og 12.3.1626, præceptor Sorø 24.6.1627-24.7.1629, mag København 8.5. 1630. Rektor Ribe 1630, ærkedegn og kannik Ribe domkirke 6.6.1640, død sst. 29.3.1649. Søn af Peder Andersen Romdrup (-1623). Gift 2: Ribe 20.5.1650 med *Ludvig Hansen Pouch*, som dennes første hustru, født sst. 14.10.1620, skole Hamborg 1636, gymnasium sst. 12.5.1637, imm. København 7.5.1638, bacc sst. 12.5.1640, Leiden 17.9.1641, Orleans 27.2. 1642, Paris 3.11.1642 og 17.2.1643, Padua 19.5.1643 og 4.8.1644, Rom nov 1644 og marts 1645, dr phil et med Padua 7.6.1646. Medicus Ribe 1647, domherre og provinsiallæge 3.4.1649, hospitalsforstander 14.9.1652, død sst. 18.4.1681. Søn af note 39. LHP's anden hustru datter af note 76.
Litt: Degn II, 195. DK Ribe, 562-66, 624-25 og 658-59. Helk 1987, 349 og 361. Kinch 1884, 267-69 og 459-61. Kornerup I, 397-403. Matthiessen et al 1929, 230 og 300-01. Smith 1928-31, 326. Vahl 1896 nr 395-97.
49. *Jørgen Laugesen Vedel II*.
Født: Ribe 20.8.1640, imm. Rostock aug 1659, København 7.5. 1661, Strassbourg 25.6.1662, Wittenberg 30.9.1662. ?Identisk med organist ved Ribe domkirke Jørgen Laugesen. Død Bremerholm, København efter 1672. Søn af note 1.
Nævnes også 7h.
Litt: Glahn 1942, 131. Helk 1987, 419-20. Kinch 1884, 451. Kornerup II, 357. Lindbæk 1911-14. Matthiessen et al 1929, 94-95. Simonsen 1845, 71. Smith 1928-31, 351. Vahl 1896 nr 6773.
50. 12. Søndag efter Trinitatis 1640 var 23.8. 1640.
Litt: Bauer 1868 tavle 15.
51. *Niels Jacobsen Bonum*.
Født: Darum efter ca 1614, borgerskab Ribe 1638, købmand, øksneeksportør, medlem af byens 24 mænd 1646, herskabsfoged 1657, delefoged 1659, skriver 1665, byfoged og pengemester 12.8.1672, død sst. okt 1683. Søn af provst Jacob Nielsen Bonum (1574-1649) og Anna Pedersdatter Hegelund (1582-16..). APH søster til note 15, cf også note 4 og 43.
Gift: med *Gertrud NN*, født 1620, død Ribe 1659.
Litt: Degn II, 188 (JNB-APH) og 288. Hegelund 19.3. 1600 (JNB-APH). Kaae 1977, 153. Kinch 1884, 309. Matthiessen et al 1929, 380. Smith 1928-31, 76. Wiberg I nr 189-5 (JNB-APH, født 1583).
52. *Peder Jordt*.
Født: Flensborg 1622, stud. ?sst., imm. Danzig 10.8.1645, Königsberg 1645, København 3.12.1647, Rostock juli 1650, mag sst. 24.10. 1650. Ærkedegn Haderslev 1651, sognepræst Nustrup 8.5.1653, død Gram marts 1659, efter sigende faldet i kamp mod de svenske. Der menes ved de allierede hjælpetropper, der, om muligt, hærgede med en endnu større vildskab end de svenske, som i marts 1659 allerede var drevet ud af hele Jylland.
?Søn af skriver og regnemester Jacob Jordt (-1663). Dette synes bekræftet ved navngivningen af Peder Jordts anden søn, der får navnet Jacob, note 64. ?Broder til note 71. Måske også relateret til Catharina Jordt, moder til sognepræst Olaus Møller (1617-85), der netop blev født i Oversø, hvor Peder Jordts svigerfader, note 60, boede. Antageligt også i familie med Johannes Jordt, født Flensborg, imm. Rostock 1623 og Königsberg 1626, kapellan Nr Brarup ca 1626-29, sognepræst sst. 1629-40.
Gift: Nustrup 26.5.1652 med *Dorothea Ollgaard Clausdatter von Ahlefeldt*, som dennes

- første mand, anden mand note 33. Datter af note 60.
- Børn: note 57, 64 og 69. At der i dette ægteskab, der jo varede næsten syv år, skulle være født 11 sønner og én datter, som meddelt i DK Haderslev, må afvises.
- Nævnes også 8h.
- Litt: Achelis I nr 2196. Arends I, 414 og II, 99 (OM). Bertelsen 1954, 40-41. DK Haderslev, 667. Gether I, 348 og 372 (CJ-OM). Glahn 1942, 129. Rhode 1775, 221. Simonsen 1845, 72-73. Vahl 1896 nr 5332-33. Wiberg II nr 831-5/6.
53. *Varenius*.
Nævnt marts 1650. Dekan ved universitetet i Rostock. Ikke identificeret nærmere.
54. Pauli brev til Galatherne 3, 13: »Og Christus forløste os af Lovens Formaledidelse, der hand blev en Forbandelse for os: thi der staaer skrevet: Forbandet er hver Mand, som henger paa Træ«.
Litt: Bibelen 1750.
55. den dingsst.ag vor Himmelfahrt 1652 var 25.5.1652.
Litt: Bauer 1868 tavle 28.
56. Ordet i parantesen er ikke tilfredsstillende tydet.
57. *Kay Pedersen Jordt*.
Født: Nustrup 16.9.1653. Søn af note 52.
Ifølge Simonsen 1845 var han ejer af Ulriksholm i Bjerger hrd, mens en Kai von Ahlefeldt havde Hindsgavl i Vends hrd. Sidstnævnte siges at være en broder til Dorothea Øllegaard Clausdatter von Ahlefeldt, note 33 og 52, og må altså være en søn af note 60. Kan det monstro være rigtigt?
Nævnes også 10v.
Litt: Simonsen 1845, 74. Trap 4 IV, 520.
58. *Peder Jensen Vandal*.
Født: Magstrup 9.11.1602, stud. Haderslev 1620, Wittenberg 1620, Leiden 23.9.1620, 1621 og 2.10.1623, København 18.11.1623, resp sst. 10.8.1624, Wittenberg maj 1626, Jena sommer 1626. Kapellan Magstrup-Jegerup 1627, sogneprest sst. 1628, død Haderslev 9.10.1659. Søn af sogneprest Jens Iversen Vandal (1570-1628) og Marine Pedersdatter (1587-1659). MP svigerinde til note 6.
Gift: 1630 med *Sara Nielsdatter*, død Haderslev 13.10.1659. Datter af Niels Truelsen og Anna Wilhelmsdatter Schumacher.
Nævnes også 6h.
Litt: Achelis I nr 1502. Arends II, 348 (PJV også imm. i Leipzig). DBL. Degn II, 187 og 197. Hegelund I.11.1597 og 24.11. 1613 (JIV død). Helk 1987, 418. Pedersen 1924, 15-27. Rhode 1775, 345 og 422-24. Smith 1960, 91 (nævner en Niels Truelsen, herredsfoged Tyrstrup 1656-59, gift med en Kirsten Markusdatter, død 10.9.1695; cf også Arends I, 373). Bemærk også, at en Niels Truelsen var gift med *Maren Hansdatter*, en søster til HA i note 24.
59. *NN Kaysdatter von Ahlefeldt*.
Nævnt sept 1653. Ikke identificeret nærmere. Amtmand Kay Bendixen von Ahlefeldt (1591-1670) var gift to gange. 1: 1619 med Margrethe Marquartsdatter Rantzau (1605-47) og 2: 1648 med Sophia Gerhardsdatter Rantzau (1620-97), som dennes anden mand.
I første ægteskab kendes to døtre: Dorothea (1621-23) og Margrethe (1622, død syv måneder gammel). I andet ægteskab kendes én datter: Margrethe Øllegaard (1650-1706). Ingen af disse piger synes dermed at kunne være identiske med den ugifte datter, der stod fadder i efteråret 1653. Se i øvrigt note 73.
Litt: DAA 1982-84, 555-56. DK Haderslev, 180. Rhode 1775, 48-49.
60. *Claus von Ahlefeldt*.
Født: før 1626. Skrev sig til Ougaard, Oversø s. På gården boede herredsfogeden i Ugle. Måske har Claus von Ahlefeldt da været herredsfoged, men han har næppe tilhørt de adelige Ahlefeldt'er.
Gift: med *NN ?Rantzau*.
Børn: note 33's hustru, ?note 57 og 73.
Nævnes også 17v.
Bemærk, at Claus von Ahlefeldt ikke optræder i Danmarks Adels Aarbøger. Det virker således utroværdigt, at hustruen skulle være af Rantzausk oprindelse.
Litt: Pontoppidan VII, 389. Schröder 1854, 24. Simonsen 1845, 72. Trap Slesvig, 470. Wiberg III nr 831-5/6.
61. *Custerus*.
Nævnt sept 1653. Physicus i Haderslev. Ikke identificeret nærmere. Achelis 1966b opregner samtlige ham kendte physici i Haderslev, men listen starter først 1696. Bemærk dog, at en dr med og livlæge i Slesvig, Heinrich Küster, født Rostock ca 1588, død Nykøbing F 27.7.1636, var gift med en Catharina Moes. En datter i dette ægteskab, Catharina Hinrichsdatter Küster, meldes gift 1640 og død okt 1661. Vor Custerus kan vel være relateret til denne Heinrich Küster.
Litt: Achelis 1929, 283 og 447. Achelis 1966b, 2 og 32 nr 171. Carøe 1909, 74. Dahl I, 36. Rhode 1775, 533-34.
62. *Magdalena Juliusdatter von Woltersdorff*.
Født: Meissen 26.1.1613, død Haderslev 12.4.1668. Datter af Julius von Woltersdorff til Veste og Kleingodel, og Agneta von Bistenroth.
Gift: Sachsen 25.6.1644 med *Bonaventura Tobiasen von Rehefeldt*, født Kitscher, Borna 24.9.1610, stud. Pforta 1630, imm. Leipzig 1630, mag sst. 28.2.1636, priv docent sst. 1636. Hofpræst Bremerwörde 1643, slotspræst Glückstadt og provst Pinneberg 21.2.1646, hofpræst og provst Haderslev

- 10.3.1649-73, biskop 1668, død sst. 7.6.1673. Søn af sognepræst Tobias von Rehefeldt og Martha Aleksandersdatter Clotz.
Litt: Achelis 1929, 27-30. Arends II, 188. Dahl I, 45-47 (Bremerwörde 1642) og II, 6 og 75. DK Haderslev, 164-66 og 195. Rhode 1775, 181-88.
63. *Anna Meylandtes*.
Nævnt sept 1653. Ikke identificeret nærmere, men flere muligheder foreligger. Hun kan således være hustruen til den »Sehl. Johan Meylandts«, der forekommer i en liste fra 18.2.1669, indeholdende »alle de wüste Huusst.eder og öde Huuse« i Haderslev, som mindede om krigen 1627-29. Ligeledes kan hun måske være en datter af, eller hustruen til Claus Johansen Mayland, kgl amtskriver, der nævnes, skønt død i 1606, i en liste fra 1649 over Haderslev domkirkes stolesteder, udfærdiget af biskop Stephan Klotz (1606-68) og amtmænd Kay von Ahlefeldt (cf note 59).
Derimod er hun næppe identisk med den Anna Maria Mathiasdatter Brun, der først 21.4.1675 blev gift med Peder Johansen Mayland, broder til ovennævnte CJM.
Litt: Achelis 1929, 4 og 241. Arends II, 64. DK Haderslev, 176. Dahl III, 32-33. Rhode 1775, 327-28.
64. *Jacob Pedersen Jordt*.
Født: Nustrup 8.11.1655, død sst. 27.2.1658. Søn af note 52.
Litt: DK Haderslev, 667.
65. *Jep Andersen*.
Født: ca 1612. Herredsfoged i Gram 1635-70, død sst. 24.4.1670. På gravsten benævnt JA til Beck (se her også fol. 8h), dvs Bæk i Nustrup s. Måske identisk med den JA, der 1666 var viceherredsfoged i Kalslund. Søn af herredsfoged Andreas Jepsen (1580-1648) og NN Jepdatter.
Gift: med *Margrethe NN*, død Nustrup 13.11.1659. Utvivlsomt identisk med den Merret Jepses, der nævnes 6h og 63h.
Nævnes også 8h og 63h.
Litt: DK Haderslev, 666. Marstrand 1933, 114. Smith 1960, 96 og 103.
66. *Thomas Büll*.
Nævnt nov 1655. Ridedfoged i ?Gram herred. Ikke identificeret nærmere. Han kan dog måske være relateret til den Caius Christianus Büllius, der blev imm. Kiel 11.10.1673.
Litt: Achelis I nr 3210.
67. *Gerdt Lange*.
Nævnt nov 1655. Ikke identificeret nærmere. I familie med note 68. Kan også være i familie med Matthias Lange, født Flensborg 1648, sekretær for den Haderslev amtmænd Conrad Reventlow (1644-1708), der, som herredsfoged i Hvidding 1673-1726, havde en strid med Hviddingpræsten.
- Måske også familiært relateret til Dorothea Lange, gift med herredsfoged Johan Stridbeck. En datter i dette ægteskab, Dorothea Johansdatter Stridbeck (1651-1736), blev 5.6.1663 gift med Hans Nissen II, født 23.3.1626, herredsfoged i Slogs, død 22.10.1681, sønnesøn af note 3. For CR, se note 136.
Litt: Dahl III, 33 og 100. Friis 1888, 6 og 24 (HN II født 1625, død 9.11.). Gether I passim. Marstrand 1933, 122. Rhode 1775, 437. Smith 1960, 101 og 121.
68. *Anna Lange*.
Død: Ribe efter ca 1696. I familie med note 67.
Gift: Ribe efter nov 1655 med *Matthias Jepsen Vilslev*, købmand sst., medlem af byens 24 mænd 1654, gildens forstander 1660, død sst. marts 1671. Søn af rådmand Jep Poulsen Vilslev (?født 1574-1658) og Boel NN (-1648). Bemærk, at en svoger til MJV hed Jep Lange, der sandsynligvis også må være i familie med den Gerdt Lange, omtalt som note 67.
Litt: Degn II, 194. Matthiessen et al 1929, 348. Smith 1928-31, 109.
69. *Christina Pedersdatter Jordt*.
Født: Nustrup marts/apr 1658, død Ribe 9.9.1659. Datter af note 52.
Benærkningen om Christinas død i Ribe 9.9.1659, der genfindes på fol. 63h, kan ikke hidrøre fra faderen Peder Jordts manuskripter, da han menes død allerede i marts måned, se note 52. Krigen kan have været Peder Jordt så tæt på, at han i forvirringen glemte at meddele datoen for Christinas fødsel. Det nævnes blot, at hun blev født én time før daggyr i år 1658. Da hun blev døbt Dominica Palmarum, dvs 4.4., må fødslen være sket i slutningen af marts, eller eventuelt i de allerførste dage af april måned, antageligt mens svenskerne allerede stod udenfor Nustrup og Gram.
Nævnes også 63h.
Litt: DK Haderslev, 667.
70. *Dominica Palmarum* 1658 var 4.4.1658, ud fra hvilken dato note 69's fødsel er forsøgt indkredset.
Litt: Bauer 1868 tavle 21.
71. *Diedrich Jordt*.
Nævnt apr 1658. Antageligt en broder til note 52, men ikke identificeret nærmere.
Nævnes også 63h.
72. *Johan Selmer*.
Nævnt som forvalter på Gram gård 21.9.1660. Beboede Skjoldagergård i Gram s. Der kan altså være hold i den historie, som leveres af den i øvrigt lidet troværdige Simonsen 1845. Sognepræsten Peder Jordt, note 52, og forvalteren på Gram, med alle sognefolk, forsøgte at stoppe svenskernes, eller måske de ildekomne allieredes indtage fremrykning i 1659. Alle omkom med undtagelse af tre. Også for-

valteren meldes dræbt. Johan Selmer, der så må være blevet forvalter efter marts 1659, kan da være én af de tre overlevende. Også fogeden må have overlevet, se note 65. Død før 1694.

Gift 1: 29.5.1665 med *Dorothea Jürgensdatter Valentiner*, født Flensborg 23.1.1640, død Skjoldagergård 19.12.1672, datter af købmand Jürgen Wilhelmsen Valentiner (1599-1673) og dennes første hustru Brigitta Mathiasdatter Hoë (1605-55). Gift 2: mellem 1672 og 1676 med *Margrethe Lambertsdatter Pouch*, utvivlsomt relateret til LHP i note 48. Nævnes også 63h.

Litt: Gether I, 412-13 (JWV-BMH) og 520. Rhode 1775, 432. Simonsen 1845, 72-73. Wi-berg III nr 1066-7 (søn af JS-MLP).

73. *Christina von Ahlefeldt*.

Nævnt apr 1658. Ikke identificeret nærmere. Da hun næppe kan være i familie med note 59, må hun vel betragtes som en datter af, eller på anden måde relateret til Claus von Ahlefeldt, note 60.

Nævnes også 63h.

74. *Margrethe Valentinsdatter von Eisenberg*.

Født: Haderslev 1640, død sst. 1708. Datter af sognepræst Valentin Schmidt von Eisenberg (1599-1681) og dennes første hustru Anna Andreasdatter Dorndorph (1604-58).

Gift 1: Haderslev 1654 med *Peder Hansen Dreier*, som dennes anden hustru, født sst. 23.11.1618, stud. Lübeck 1638, imm. Rostock marts 1639, mag sst. 31.8.1643. Docent sst. 1644, huslærer Haderslev 1647, sognepræst Oksenvad-Jels 1648, provst 1657, ærke- degn Haderslev 1659-67, rektor 1660-62, død sst. 15.11.1667. Søn af billedskærer Hans Dreier (1572-1653) og dennes anden hustru Anna Martens. Gift 2: Haderslev 1668 med *Paul Nielsen Sass*, født Assens 11.12.1644, stud. Haderslev, imm. København 23.4.1662, cand theol sst. 1664, Wittenberg 29.5.1665. Ærke- degn Haderslev 1667, død sst. 27.12.1700. Søn af sognepræst Niels Madsen Sass (1608-65) og Maria Poulsdatter (-før 1678).

Nævnes også 63h.

Litt: Achelis I nr 2007 (PHD) og nr 2842 (PNS født 12.12.). Arends I, 207, II, 221 (PNS født 12.12) og 236-37 (VSvE-AA Dondorf). Dahl II, 18-20 og 40-42, og III, 164 og 178. DK Haderslev, 166 og 182. Gether I, 430. Helk 1991, 231-32. Wiberg I nr 75-10 (NMS-MP).

75. *Frederik Hansen Friis*.

Født: Ribe 2.5.1628, stud. sst. 1647, imm. København 22.4.1647, Leiden 2.6.1654 og 11.4.1656. Ord sognepræst Gram 21.6.1656, provst 1659, død sst. 31.8.1704. Søn af note 32. Gift 1: Gram 1657 med *Anna Hansdatter Lend*, født sst. ca 1637, død sst. 27.4.1665. Datter af sognepræst Hans Nielsen Lend (ca 1593-1656) og dennes tredie hustru Anna Ægidius-

datter (1609-71). A/E datter af note 12, blandt fadderne til A/E var SAV i note 6, AJ i note 36, og ?NHC i note 46. Gift 2: Gram 31.8.1669 med *Maren Lasdatter*, født ca 1642, død Gram 10.8.1670. Datter af Lars NN, herredsfoged i Nørrejylland, måske identisk med note 43. Gift 3: Gram 4.7.1672 med *Dorothea Baggessdatter*, døbt Ribe 15.5.1649, død Gram 5.5.1695. Datter af rådmand Bagge Baggesen (1615-81) og Kirsten Hansdatter Friis (1624-74). DB søster til note 103's første hustru og note 107. KHf niece til note 46. BB's farfa- der, cf note 2.

Børn: note 78's første hustru, 91 og 97.

Nævnes også 8v, 9h-v, 10h-v, 11h, 18h og 63h. Litt: Achelis I nr 1252 (HNL). Arends I, 265 (FHF imm. København 22.7.) og II, 25-26 (HNL-og anden hustru A/E). Degn 1971, 138-39 (A/E). Degn II, 198 (AHL død 1663). DK Haderslev, 808. Helk 1987, 214. Kinch 1884, 320. Rhode 1775, 399. Roesen 9 (FHF død 16.9.). Vahl 1896 nr 21-22 (A/E-HNL) og 25-28 (AHL født ca 1636, død 1663, men gift 1665 med FHF, der meldes død 16.9.). Wi-berg I nr 336-4/5 (tredie ægteskab 1674).

76. *Peder Jensen Kragelund*.

Født: Bergen 21.12.1602, stud. sst. 1623, imm. København 28.4. 1623, bacc sst. 12.5.1624, Rostock sept 1625, resp Køben- havn 27.1.1627. Sognepræst Fårevjle-Drags- holm 9.3.1628, mag København 12.5.1635, bi- skop Ribe 9.8.1650, dr theol 22.12.1653, ær- kedegn Ribe 1664, død sst. 13.9.1681. Søn af købmand Jens Pedersen (-1618).

Gift 1: 1628 med *Bodil Nielsdatter*, død før 1634. Gift 2: 27.4.1634 med *Lene Thomasdatter*, født Bregnholm, Åle s 1.12.1613, død 7.5. 1697.

Børn: note 48's anden hustru.

Litt: Degn II, 195. DK Ribe, 629-30 og 657-58. Helk 1987, 284. Kinch 1884, 443-44. Korne- rup I, 361 og 440-41. Matthiessen et al 1929, 284-85. Smith 1928-31, 308. Wiberg I nr 239-5 (LT død 7.4.).

77. *Peder Johansen Vedel*.

Født: Nustrup 11.7.1662. Kgl fiskalmester Flensborg, død sst. 6.3.1737. Søn af note 33. Ugift.

Nævnes også 9v, 11h og 17v.

Litt: Glahn 1942, 129. Vahl 1896 nr 5334.

78. *Lauge Johansen Vedel*.

Født: Nustrup 9.2.1665. Skole Haderslev 1680, imm. Wittenberg 22.4.1684, Køben- havn 21.4.1686, Kiel 15.1.1691. Sognepræst Nustrup 16.3.1692, provst, død sst. 6.6.1733. Søn af note 33.

Gift 1: Gram 7.6.1694 med *Anna Elisabeth Fre- deriksdatter Friis*, født sst. ca 1672, død Nustrup 1719. Datter af note 75, søster til no- te 91 og 95. Gift 2: Nustrup 17.9.1723 med *Birgitte Sophie Christensdatter Allerup*, født

- Lemb, død Nustrup før 1728. Datter af note 183. Gift 3: Nustrup 2.12.1728 med *Marie Susanne Clementsdatter*, som dennes første mand, død Skrydstrup 1736. Datter af oberstløjtnant Clement NN.
Børn: note 90, 94, 98, 101, 105, 109, 111, 114, 115, 184 og 190.
Nævnes også 10h, 12h, 13h-v, 17v, 18h-v og 7h. Bemærk de besynderlige spring i den kronologiske gennemgang af børneflokkene: 1692-1694-1696-1705-1698-1700-1705-1701-1703-1705-1704-1705-1707-1708.
Litt: Achelis I nr 3565 (LJV imm. København 23.6.1685). Arends II, 353 (LJV død 1.6. eller 6.6.). Bertelsen 1954, 42. DBL. Glahn 1942, 129. Jensen 1981, 7 (LJV uden fødselsdato). Rhode 1775, 404-05. Roesen 8 (LJV uden fødselsdato, AEFF uden data). Simonsen 1845, 73-74. Vahl 1896 nr 5335-38 (både AEFF og BSCA meldes død 1719). Wegener 1851, 265 note 11. Wiberg II nr 831-7 (LJV død 1.6., BSCA død 1719).
79. *Claus Johansen Vedel*.
Født: Nustrup 11.4.1669, stud. Haderslev 1685, imm. Wittenberg 1685, cand theol København 1688. Sognepræst Munkebo 28.9.1695, provst 1713, ejer Elvedgaard i Skovby hrd 1745, consistorial-assessor 1746, død Munkebo 19.4.1748. Søn af note 33.
Gift 1: 1696 med *Sophie Clausdatter Naschow*, som dennes tredje mand, født Munkebo ca 1636, død sst. 1727. Datter af sognepræst Claus Hansen Naschow (ca 1612-59) og dennes 3. hustru Karen Jensdatter Rosenvinge (1609-97). Gift 2: Munkebo 22.6.1729 med *Anna Elisabeth Amalie Jacobsdatter Berg*, som dennes første mand, født Svindinge 30.1.1708, død 8.3.1780. Datter af Jacob Johansen Berg (1677-1750) og dennes anden hustru E.M.Brønner.
Børn: note 176.
Nævnes også 11h og 17v.
Bemærk i øvrigt den ufuldendte notits om CJV, hvilket er ret ejendommeligt. Har forfatteren af denne del af stambogen glemt de relevante data, eller har de nødvendige oplysninger ikke stået afskriveren til rådighed?
Litt: Achelis I nr 3588. Gether I, 365 tavle D. Glahn 1942, 131. Simonsen 1845, 61-65 og 74-78. Vahl 1896 nr 6127-32 (gift 2: 21.6. 1729). Wiberg II nr 798-7/8/9/10 og III nr 1127-10 (IJB).
80. *Johan Johansen Vedel*.
Født: Nustrup 6.7.1675. Kgl berider København, garder til hest, løjtnant ved garden, entlediget 12.1.1739, død København efter 1739. Søn af note 33.
Ugift.
Nævnes også 17v.
Bemærk i øvrigt, at teksten oprindeligt lød »Johann Lauess«. Skriveren har da opdaget fejlen, og fortsat med det korrekte efternavn »Johannsen«.
Litt: Glahn 1942, 131. Vahl 1896 nr 6275 (uden data).
81. *Matthias Thomsen Schinck*.
Født: Odense, stud. ?sst., imm. København 3.8.1660. Kapellan Skrydstrup 1669, sognepræst sst. ?1703, død sst. 1704.
Gift: 1675 med *Birgitte Lorentsdatter*. Datter af borgmester Lorents Knudsen og Bodil NN.
Litt: Arends II, 228 og III, 100. Rhode 1775, 408. Wiberg III nr 1050-4.
82. *Benjamin Zährhandorff*.
Nævnt aug 1675. Forvalter på Gramgård. Læsningen af efternavn ikke entydig. Ikke identificeret nærmere.
83. *Sophie Christine Johansdatter Vedel*.
Født: Nustrup 23.5.1677. Datter af note 33.
Gift: med *Lambert Andersen Guldager*, stud. Ribe 1693. Sognepræst Bølling 1705, sognepræst Onsild 15.1.1724, død sst. 1743. Søn af sognepræst Anders Jensen Spandet (-1684) og Anna Madsdatter Ravnsø (1655-1722). For LAG, se også note 115.
Nævnes også 11h og 17v.
Bemærk i øvrigt, at teksten ikke angiver navnet på Bøllingpræsten LAG.
Litt: Achelis I nr 3101 (AJS). Glahn 1942, 131. Vahl 1896 nr 6276-78 (SCJV uden fødselsdato). Wiberg I nr 356-10 (AJS-AMR) og II nr 877-9.
84. *Anna Else Hoijers*.
Nævnt juli 1677. Gift med *NN Hoijer*, overinspektør. Ikke identificeret nærmere.
85. *Magdalena NN*.
Født 11.11.1637.
Gift: med *Peder Müller*, født Haderslev 10.5.1632, købmand sst., deputeret borger 19.2.1668, kirkeforstander Vor Frue 1676-79, rådmand 2.11.1678, død sst. for 13.11.1697.
Litt: DK Haderslev, 170-71.
86. Aldersangivelsen »61« er skrevet oven på et andet tal. Det samme er tilfældet med det næstkommande tal.
87. Hele sætningen er tilføjet i venstre margen, og henviser til note 33.
88. *Christen Jensen Lodberg*.
Født: Todtøl, Lodbjerg s 31.10.1625, stud. Roskilde 1647, imm. København 22.7.1647, rejste 1652 til Holland, England, Schweiz, Tyskland, Frankrig og Italien, imm. Franeker 27.10.1655, mag København 30.6.1657, imm. Padua 19.11.1660, Siena sept/okt 1661, Rom 4.9.1662, Paris 5.9.1663. Professor Sorø 1663, sognepræst Roskilde 21.12.1666, rejste 1668-70 i Frankrig, England og Italien som præceptor for prins Jørgen, dr theol København 12.3.1681, biskop Ribe 12.9.1681, død sst. 12.6.1693. Søn af landmand Jens Christensen og Karen Christensdatter.
Gift: 1.11.1671 med *Johanne Jacobsdatter Eilertz*,

- født København 8.10.1649, død Odense 1714. Datter af rådmand Jacob Eilertz og Birgitte Clausdatter Lodberg.
Børn: note 91's hustru.
Litt: Helk 1987, 302. Kornerup II, 8-10. Matthiessen et al 1929, 280-85. Smith 1928-31, 311. Wiberg II nr 935c-4.
89. *Johan Johansen Müller*.
Født: Flensborg, privat skolegang, imm. København 3.5.1658, Rostock dec 1658 (non juravit), Leipzig sommersem 1660, Helmstedt 19.9.1663. Dr jur, amtsinspektør Haderslev før 21.6.1673. Død 27.6. 1702. Søn af borgmester Johan Müller (1605-72) og Agnete Christophersdatter von der Lippe.
Gift: ca 1695 med *Cathrine Nielsdatter Endorph*, som dennes første mand, født Endrupholm, Vr Nykirke s 25.8.1674, død 17.12. 1705. Datter af provstskriver Niels Nielsen (-1708) og Anne Steffensdatter (-1717).
Litt: Achelis I nr 2701 (amtsinspektør 1685). Bonde og Hvidtufeldt 1961, 21-22 nr 24 (JM-ACvdl). DK Haderslev, 192. Hvidtufeldt 1958, 122. Matthiessen et al 1929, 25-26. Rhode 1775, 436. Smith 1928-31, 353-54 (CNE død 1706). Trap 4 VIII, 513 (NN-AS).
90. *Johan Laugesen Vedel III*.
Født: Nustrup 22.9.1696, død sst. 9.12.1705. Søn af note 78.
Nævnes også 10v.
Litt: Glahn 1942, 129. Vahl 1896 nr 5340 (uden data).
91. *Bagge Frederiksen Friis*.
Født: Gram ca 1672, stud. Fredericia 1688, imm. København 21.7.1688, bacc sst. 14.5. 1689, Kiel 21.1.1692, Jena 2.5.1692. Sognepræst Visby 18.4.1696, død sst. 11.2.1701. Søn af note 75, broder til note 78's første hustru og til note 97.
Gift: 1697 med *Birgitte Christensdatter Lodberg*, født Roskilde 1671, død ?Odense efter 1713. Datter af note 88.
Nævnes også 11v.
Litt: Achelis I nr 3700 (imm København 22.7.). Arends I, 264. DK Tønder, 1365. Friis-Petersen 1949, 32. Helk 1991, 115 (BFF født ca 1668, imm. København 22.7. og Jena 3.5.). Wiberg III nr 1342-5.
92. *Gertrud Nielsdatter Lime*.
Født: Ribe ca 1649. Tjenestepige for friherreinde Sophia Amalia Ottosdatter von Schack (1657-1713) på Gram gård, begr Øsby 13.11. 1726. Datter af købmand Niels Pedersen Lime. SAOVs søster til note 106.
Gift: Gram 30.10.1688 med *Jens Jensen Ravn*, født Haderslev ca 1656, stud. sst. 1679, imm. Kiel 11.4.1679, København 14.2.1683. Amanuensis slotspræst Christopher Krahe (1643-88), kapellan Øsby 1688, sognepræst sst. 1694-1724, provst 1701, assessor 7.2.1701, død sst. 1724. Søn af borger Jens Jensen Ravn (-1688) nevø til note 95.
Bemærk, at GNL ikke omtales af Larsen 1990, måske ikke i familie med de Lime'r i Ribe.
Litt: Achelis I nr 3374. Arends II, 186. DAA 1932, 61-62 (SAOVs). Dahl III, 117-18 (GNL med forkerte forældre). DK Haderslev, 496-97. Friis-Petersen 1932a, 30. Rhode 1775, 303-09.
93. Onsdagen efter Dom. II. Adventus 1705 var 9.12.1705. Denne datering bruges også 11v.
Litt: Bauer 1868 tavle 22.
94. *Maria Elisabeth Laugesdatter Vedel*.
Født: Nustrup 18.8.1698, død ?Døstrup 10.10.1767. Datter af note 78.
Gift: Døstrup 2.5.1726 med *Søren Nissen Vedel*, født sst. 17.8. 1694, imm. Kiel 4.11.1711, Jena 25.8.1714, Halle 29.4.1715, København 23.9. 1716, cand theol sst. 1717. Kapellan Døstrup 26.10. 1722, sognepræst sst. 1723, provst 1743, død sst. 21.7.1754. Søn af sognepræst Nissenius Pedersen Vedel (1660-1737) og Cathrine Jensdatter (1664-1737). NPV barnebarn af note 6.
Børn: note 177, 178 og 182.
Nævnes også 18h.
Litt: Achelis I nr 3465 (NPV) og nr 4593 (kapellan 1723, sognepræst 1737). Arends II, 353-54 (kapellan 1723, sognepræst 1737, MELV død 10.6.). DK Tønder, 1517. Eskildsen 1929b, 25. Glahn 1942, 129. Langholz 1988, 54. Vahl 1896 nr 3195-96 (NPV-CJ), nr 3202-03 (MELV død 10.7.), SNV sognepræst 1737) og nr 5341 (MELV). Wiberg I nr 203-6/7 (MELV død 10.6.).
95. *Jens Iversen Ravn*.
Født: Gl Haderslev 24.6.1666, stud. Haderslev 1683, imm. Kiel 9.3.1683, København 21.4. 1686. Kapellan Gl Haderslev 25.9.1688, sognepræst sst. 28.12.1688, suspenderet 12.2. 1707 for ét år, provst, død sst. 10.8.1713. Søn af Kirstine Ranfus og dennes anden mand, sognepræst Iver Jensen Ravn (efter ca 1633-90). JIR farbroder til note 92.
Gift: Gl Haderslev 2.12.1690 med *Christina Simonsdatter Eisbøll*, som dennes første mand, for anden mand, cf note 115. Døbt sst. 17.6. 1666, begr sst. 18.9.1725. Datter af Mette Steffensdatter (ca 1641-98) og dennes første mand, herredsfoged Simon Hansen Eisbøll (-1696). CSE søster til note 112.
Nævnes også 12v.
Litt: Achelis I nr 2627 (IJR) og nr 3524 (JIR sognepræst 1690). Arends II, 185-86 (JIR imm. Kiel 9.3.1682, sognepræst 1690). Dahl III, 5-6. Kristensen 1963, 548 (broder til JIR gift med søster til CSE). Rhode 1775, 267-68 (JIR død 12.8.). Smith 1960, 91 og 119.
96. *Jørgen Bernitsen Vedel*.
Født: Ribe 14.6.1663, stud. sst. 1690. Kapellan, sognepræst Dybe 31.3.1705, død sst. 1744. Søn af note 37.

- Gift 1: med *Vibeke Lauridsdatter Bording*, som dennes anden mand, født før 1675, død 1737. Datter af sognepræst Laurids Christensen Bording (ca 1617-75) og Maren Kjeldsdatter (-1686). Gift 2: med *Gertrud Lauridsdatter Kjør*, som dennes første mand, født 1709, død (?beogr) 3.4.1790.
Litt: Vahl 1896 nr 6496-99 (VLB kaldes Christensdatter Bording). Wiberg I nr 201-12 og III nr 1249-6 (LCB-MK).
97. *Kirstine Marie Frederiksdatter Friis*.
Født: Gram ca 1676, død ?sst. 29.1.1741. Datter af note 75, søster til note 78's første hustru og 91.
Gift: Gram 1698 med *Daniel Clausen Blechingberg*, født Blechen, Bergen 2.11.1662, stud. Bergen 1679, imm. København 21.7. 1679. Adj Gram 10.11.1691, sognepræst sst. 1695, provst 1704, død sst. 16.7.1729. Søn af rektor Claus Nielsen Bleching.
Nævnes også 12v, 13h og 21v.
Litt: Arends I, 56 (KMFF død 29.6.). DK Haderslev, 808. Friis-Petersen 1949, 32-33 (KMFF gift 1694, begr 29.6.). Rhode 1775, 399. Wiberg I nr 336-6 (gift 1694).
98. *Frederik Laugesen Vedel*.
Født: Nustrup 29.6.1700, død sst. 9.12.1705. Søn af note 78.
Nævnes også 11v.
Litt: Glahn 1942, 129. Vahl 1896 nr 5342 (uden data).
99. *Mette Bernisdatter Vedel*.
Født: Ribe før ca 1680, død ?sst. 29.5.1757. Datter af note 37.
Gift: Ribe 12.9.1693 med *Claus Hansen Gossmann*, født Middelfart før ca 1660, stud. sst., imm. København 22.7.1687. Kapellan Ribe domkirke 24.10.1691, hører sst. 30.12.1691, kompastor Seem 1693, mag København 1716, død Ribe 13.2.1732. Søn af provst Hans Henriksen Gossmann (1621-86) og dennes anden hustru Elisabeth Clausdatter Bang (-1660). ECB's første mand søn af note 34.
Nævnes også 12h.
Litt: Arends I, 287 (CHG død 18.2.). Friis-Petersen 1949, 25 (ECB). Kornerup I, 412 (HHG). Matthiessen et al 1929, 381. Vahl 1896 nr 6480-81 (CHG død 18.2.). Wiberg II nr 793-8 (HHG-ECB) og nr 915b-2 (CHG født Ribe, stud. sst. 1687, død 18.2.).
100. Der synes at stå »Sal:«, hvilket vel må betyde, at afskriveren har glemt f.eks. ordet død. Samme kombination af disse ord ses bl.a. på fol. 12v, hvor der ved Kay Laugesen Vedel II's død læses: »ved en Sal: død«.
101. *Bagge Laugesen Vedel*.
Født: Nustrup 25.10.1701, stud, imm. Wittenberg 22.4.1721 og apr 1724, København 26.11.1727, cand theol. Degn Ejising 1766, død sst. 13.12.1775. Søn af note 78.
Gift: Haderslev 25.1.1742 med *Dorthe Jørgensdatter Carl*, født 1718, husholderske Gl Haderslev præstegård og har altså tjent under note 115, død Ejising 1812. Datter af note 130.
Børn: note 124, 131, 135, 141, 147, 148 og 160.
Nævnes også 14v, 7h og 62h.
Litt: Achelis I nr 4935, med Nachtrag (imm København 1726), Glahn 1942, 130. Jensen 1981, 8 (BLV født 23.10.). Poulsen 1931, 32 (DJC kaldes blot DJ). Roesen 6 (BLV uden fødselsdata, DJC ikke omtalt). Vahl 1896 nr 5343-44 (BLV født 23.10., degn 1769, DJC kaldes blot DJ).
102. 8.11.1701 var ikke en onsdag, men en tirsdag.
Litt: Bauer 1868 tavle 6.
103. *Søren Nielsen Seerup*.
Født: Ribe 27.3.1654, stud. sst. 1671, cand theol 1673. Sognepræst Ribe domkirke 11.6. 1675, mag 1677, stiftsprovst 1686, kannik, død sst. 9.3.1736. Søn af kannik Niels Jørgensen Seerup (1621-85) og Else Sørensdatter Vedel (1624-97). SNS's faster gift med note 37, ESV datter af note 6.
Gift 1: Ribe 15.12.1681 med *Ingeborg Baggesdatter*, født sst. 9.2.1662, død sst. 25.12.1685. Søster til note 75' tredie hustru (for forældre, se dér) og note 107. Gift 2: Ribe 27.4. 1687 med *Dorothea Margrethe Nielsdatter Terpager*, som dennes anden mand, født sst. 3.10.1657, død sst. 25.12.1695. DMNT's første mand broder til IB. Datter af rådmand Niels Pedersen Terpager (1618-98) og dennes første hustru Maren Rasmusdatter Harboe (1617-59). Gift 3: Ribe 18.11.1707 med *Susanne Cathrine Mathiasdatter Worm*, født København 9.4.1685, død Ribe 5.1.1720. Datter af Ingeborg de Hemmer (1643-1723) og dennes anden mand, præsidet Mathias Olesen Worm (1636-1707). En søn af MOW gift med note 89's enke.
Børn: note 104.
Litt: Degn II, 198. DK Ribe, 658-59. Kornerup II, 44-46 og 64-65 (NPT-MRH). Mathiessen et al 1929, 20-25 og 284. Smith 1928-31, 335-36 (IB død 1686), 343-44 (NPT-MRH) og 354-56 (IdH kaldes Margrethe, enke efter Karsten Tønnesen). Vahl 1896 nr 400-01 (ESV-BJS) og nr 402-05 (SNS født 27.5., sognepræst 1685, IB født 9.12., gift 2: 27.7. og gift 3: 18.1.). Wiberg II nr 914-9.
104. *Kirsten Sørensdatter Seerup*.
Født: Ribe 10.10.1682, død ?Vejde 6.9.1725. Datter af note 103.
Gift: 15.5.1702 med *Jeremias Hansen Wulff*, som dennes anden hustru, født Vejle, stud. Kolding 1682, sognepræst Vejle Skt Nicolai og Hornstrup 23.12.1693, mag 1698, provst, begr Vejle 19.1.1714. Søn af sognepræst Hans Jeremiassen Wulff (1627-1703) og In-

- geborg Hansdatter Svane (1643-99).
Litt: Smith 1928-31, 336. Vahl 1896 nr 406-07 (KSS død 16.9., JHW adj 23.12.1693, ord 13.7.1694). Wiberg III nr 1287-13/14.
105. *Ulrik Laugesen Vedel*.
Født: Nustrup 12.1.1703, død sst. 14.12.1705. Søn af note 78.
Nævnes også 12h.
Litt: Glahn 1942, 130. Ikke hos Vahl 1896, medmindre identisk med nr H9 fejlagtigt udeladt mellem pp 120-24.
106. *Ulrik Frederik Ottosen von Schack*.
Født: Ribe 12.2.1681, imm. ridderakademiet København 1693, kgl kammerjunker 1698, i Paris jan 1699, hofjærgermester 1700, overjærgermester Schwerin 1704, den mecklenborgske garde 1705, overjærgermester hos landgreve Ernst Ludvig af Hessen-Darmstadt aug 1707, hertugelig lohrngsk kammerherre og overjærgermester i Luneville 1725, guvernør ridderakademiet sst. 1734, tjeneste hos kong Stanislaus Leszczyński 1735, fransk maréchal de camp 1740, død 1742. Søn af lensgreve Otto Didrik Schack (1652-83) og dennes anden hustru Sophie Dorothea von Marschalck (1656-1707). Broder til SAovS i note 92.
Gift: 3.1.1703 med *Sophie Amalie Frederiksdatter Giedde*, født 1685, død Vestervig kloster 12.6.1748. Datter af stiftamtmand Frederik Eiler Giedde (1641-1717) og dennes første hustru Susanne Elisabeth Adeler (1663-85).
Litt: DAA 1894, 130 og 1932, 62-64. Helk 1991, 223.
107. *Anna Baggesdatter*.
Døbt: Ribe 24.7.1650, død sst. 3.5.1731. Søster til note 75's tredje hustru (for forældrene, se dør) og note 103's første hustru.
Gift 1: Ribe 13.10.1672 med *Hans Hansen Vandal*, døbt sst. 4.2.1642, rådmænd 28.2.1672, død sst. 4.5.1686. Søn af rådmænd Hans Jensen Vandal (ca 1611-59) og Anna Hansdatter (ca 1615-59). Gift 2: Ribe 1689 med *Peder Nielsen Bang*, født Middelfart. Adelig. Optræder af afgifter for vin, salt og tobak i Ribe 1693, forpagter af konsumptionen De 4 Specerier 1699, forpagter af den øvrige konsumption og gildens forstander 1700, viceborgmester 1701, borgmester 1715, død sst. 1725.
Litt: Degn II, 197 (HJV-AH) og 198. DK Ribe, 661 og 663. Matthiessen et al 1929, passim. Smith 1928-31, 72-73 og 350.
108. Mandagen efter den III. Advent: 1705 var 14.12.1705.
Litt: Bauer 1868 tavle 22.
109. *Kay Laugesen Vedel I*.
Født: Nustrup 1.4.1704, død sst. 2.4.1704. Søn af note 78.
Litt: Glahn 1942, 130. Vahl 1896 nr 5704 (uden data).
110. *Matthias Paulsen Zoëga*.
Født: Vilstrup 14.4.1667, stud. Haderslev 1684, imm. Kiel 29.5.1684, Wittenberg 12.9.1684. Sognepræst Vilstrup 29.9.1688-1749, provst 28.11.1693, consistorialassessor 1693, død sst. 16.10.1749. Søn af sognepræst Paul Mathiasen Zoëga (1635-88) og dennes første hustru Bente Hansdatter Graa (ca 1635/40-ca 1660). PMZ's svoger til note 27, og farbroder til note 136. MPZ's brødersøns datter gift med note 178.
Gift: Vilstrup 1688/89 med *Cathrine Jørgensdatter*, født Næsby sept 1665, død Vilstrup juni 1717. Datter af provst Jørgen Berndtsen Nidløse (ca 1595-1681) og dennes tredje hustru Dorthe Pedersdatter (-1685).
Litt: Achelis I nr 2404 (PMZ) og nr 3570. Arends II, 391 (MPZ født 30.4.). Dahl III, 52-54. Langholz 1988, 46 og 48 (MPZ provst 1724-36). Rhode 1775, 320-21. Wiberg II nr 852-5.
111. *Kay Laugesen Vedel II*.
Født: Nustrup 28.3.1705, død sst. 7.12.1705. Søn af note 78.
Litt: Glahn 1942, 130. Vahl 1896 nr 5705 (uden data).
112. *Peter Simonsen Eisbøll*.
Født: Eisbøll, Gl Haderslev s 1.10.1676, imm. Wittenberg 7.7.1696, herredsfoged i Tønder og Højer 1713-17, begr Gl Haderslev 10.6.1717. Svoger til note 95.
Ugift.
Litt: Achelis I nr 4021. Smith 1960, 119.
113. Mandagen efter den 2. Adv: 1705 var 7.12.1705.
Litt: Bauer 1868 tavle 22.
114. *Johan Frederik Laugesen Vedel I*.
Født: Nustrup 4.9.1707, død sst. 5.9.1707. Søn af note 78.
Nævnes også 13h.
Litt: Glahn 1942, 130. Vahl 1896 nr 5706 (uden data).
115. *Johanne Dorothea Laugesdatter Vedel*.
Født: Nustrup 3.11.1708, død Haderslev 6.5.1743. Datter af note 78.
Gift: 11.6.1723 med *Anton Johansen Monrad*, som dennes anden hustru, født Åstrup 14.12.1685, stud. Haderslev 1705, imm. Rostock 28.5.1705, Wittenberg 19.10.1709, København 3.11.1710, cand theol sst. 15.12.1710. Sognepræst Gl Haderslev 22.11.1713, død sst. 20.7.1745. Søn af sognepræst Johannes Jørgensen Monrad (1647-1725) og dennes første hustru Dorothea Elisabeth Antonsdatter Kling (-1695). AJM's første hustru var enken efter note 95. For en datter af JJM-DEAK, se note 181.
Børn: note 179, 180 og 181.
Nævnes også 18h.
Litt: Achelis I nr 4360. Arends II, 81 (gift 1727) og 83 (JJM-DEAK). Dahl III, 7-8.

- Glahn 1942, 130. Rhode 1775, 268. Vahl 1896 nr 5707-08 (JDLV død 1742). Wiberg II nr 877-8 (JDLV gift med LAG, se note 83, som dennes anden hustru. Dette kan ikke verificeres, oplysningen stammer åbenbart fra Satterups indberetninger til biskoppen i Ribe, se Vahl 1896, 133 note 1).
116. *Hans Bachmann*.
Født: 1674. Adj overførster 8.11.1704, overførster 18.2.1710, ejer Fovsletgård, Nr Tyrstrup hrd, kgl hofjægmester og vildtmester over Haderslev og Koldinghus amter, Fyn, Als og Tåsinge. Skovrider Brusk og Jerlev hrd, jægmester Fyn og Als 17.5.1725, jægmester med karakter af hofjægmester Fyn 17.1.1737, skrev sig til Sønderkov, fra 1720, og til Estrup, begge Malt hrd. Død Sønderkov, begr Folding 23.7.1745.
Gift 1: Fovsletgård 20.6.1709 med *Anna Elisabeth Hansdatter*, født ca 1694, død (?begr) 30.10.1710. Datter af overførster og vildtmester Hans Arnold Jantzen (-1718) og Elsebe Boyes (-1710). Gift 2: 1714 med *Christine Margrethe Clausdatter*, som dennes anden mand, født ca 1686, død 1746.
Litt: Andersen 1974. DK Åbenrå, 1887. Grandjean 1907, 7 og 30. Hvidtfeldt 1949, 44-48 (HAJ død 1712). Pontoppidan V 2, 716 (CMC kaldes CM Classen). PT 2. Rk III 1888, 293-94. Rhode 1775, 442-43. Trap 4 VII, 731 og Trap 5 VIII, 1243.
117. *Anne Mergrethe Lassen*.
Nævnt nov 1708. Ikke identificeret nærmere.
118. *Peter Heye*.
Amtsskriver Gottorp 1703, amtsforvalter Haderslev 1706-18, død 1718. Det antages, at notiserne om fadder nr 3 skal forstås som Peter Heye og dennes kæreste, jomfru *Kirstine Sües* (?Rües). De var altså i nov 1708 endnu ugifte. Præcis det samme ses ved note 28, 37 og 49. Kirstine Rües kan være en datter af Nicolai Rye, ridefoged i Gram, borgmester Haderslev 1707. Hun kan dog også være en søster til Botilla Cathrine Rüe, gift med Christian Erdmann Schindler (-1799), rektor Haderslev. Næppe identisk med Kirstine Rhyde, gift med Johannes Nissen, sognepræst Vonsild-Dalby 1707-28.
Litt: Achelis 1929, 210-17, 223 og 243-45. Arends II, 115 (KR-JN), 132 (BCR-CES) og 215. Dahl III, 101. Rhode 1775, 246-47, 357 og 533. Wiberg III, 705 nr 4-7 (JN).
119. *Matthias Ancheren*.
Født: Kolding 16.3.1682, stud. Ribe 1698, bacc København 24.5. 1699, cand theol sst. 1700. Rektor Fredericia 1701, mag 1705, rejste i Holland og England 1706-09. Professor geometri og matematik 1709, sognepræst Tårnby 23.2.1720, sognepræst København Trinitatis 3.5.1726, professor theol 1731, bi-
- skop Ribe 11.5.1731, død sst. 26.2.1741. Søn af biskop Ancher Ancheren (1644-1701) og dennes første hustru Maria Pedersdatter, eller anden hustru Anna Nielsdatter Obeling. Gift 1: 29.5.1711 med *Theodora Sørensdatter Bygballe*, født Trondhjem, død aug 1711. Datter af kancelliråd Søren Bygballe. Gift 2: 16.11.1712 med *Marie Elisabeth Johansdatter Mechen*, død efter 1741. Datter af doktor og hofprædikant Johannes Joachim Mechen og Cathrine Margrethe Drøge.
Litt: Helk 1991, 57. Kornerup II, passim. Smith 1928-31, 68-69. Smith og Hermansen 1946, passim. Wiberg II nr 612-5 og nr 679-7 (AA-MP/ANO) og III nr 1154-11.
120. Lukas 18, 13: »Og Tolderen stod langt borte, vilde ikke end opløste sine Øyne til Himme-len; men hand slog sig paa sit Bryst, og sagde: Gud, vær mig Syndere naadig!«
Litt: Bibelen 1750.
121. Jobs Bog 18, 18: »Hand skal fordrives fra Lyset til Mørket; og bortstødes af Jorden«.
Litt: Bibelen 1750.
122. Ordene fra »anden gang« til » 4 børn« er skrevet i venstre margen. Bemærk i øvrigt, at det andet og tredje ægteskab ikke nævnes i hovedomtalen af Lauge Johansen Vedel, fol 10h-13h.
123. *Johannes Johansen Schmidt*.
Født: Tønder 26.5.1695, stud. Haderslev, imm. Jena 13.5.1715, Halle og Wittenberg. Pagehofmester, sognepræst Hohenwestedt 1731, sognepræst Aabenraa 1736, provst, consistorialråd 1745, død sst. 26.11.1762. Søn af bagermester Johannes Schmidt (-1726).
Gift: Tønder ca 1731 med *Marina Hansdatter*, døbt sst. 13.12. 1713, død sst. 13.1.1790. Datter af borgmester Hans Carstensen (-1767) og Anna Maria Tychsen (ca 1680-1755).
Nævnes også 15h-v.
Litt: Achelis I nr 4711 (sognepræst Aabenraa 1737). Andresen 1937, 119 og 210. Arends II, 233 (sognepræst 1737). Hvidtfeldt og Iversen 1967, 52-59. Marstrand 1933, 121-22.
124. *Lauge Baggesen Vedel I*.
Født: Aabenraa 15.11.1742, død sst. 18.9. 1747. Søn af note 101.
Nævnes også 15v.
Litt: Glahn 1942, 130. Jensen 1981, 8 og Roesen 6 (begge påstår fejlagtigt, at barnet blev født før 40-dagers dagen for brylluppet, der jo blev afholdt 21.1.1742). Ikke hos Vahl 1896.
125. »Elsk Gud« synes at være skrevet oven på Gott Lieb, eventuelt Gott Lob. Præcis det samme iagttages to steder på fol. 15v. Glahn 1942, 130 er af den formening, at Gott Lob er skrevet oven på Elsk Gud.
126. *Erik Wilhelm Fabricius*.
Født: Løjt 5.5.1700, imm. Kiel 30.6.1718, Je-

- na 6.5.1726, København. Diakon Aabenraa 1729, død sst. 17.11.1782. Søn af sognepræst Wilhad Johansen Fabricius (1651-1725) og Katharina Lauridsdatter Friis (1663-1702). EWF svoger til note 133 og 136.
- Gift 1: ca 1729 med *Maria Elisabeth Christiansdatter Volckhard*, født Bjolderup ca 1704, død Aabenraa 17... Datter af sognepræst Christian Albrekt Volckhard (1669-1739) og Anna Margaretha Nicolaidatter Martini (ca 1680-1724). Gift 2: med *Magdalena Margaretha NN*.
- Nævnes også 15h-v.
- Bemærk, at teksten synes at have 'Pastor', endskønt EWF var diakon.
- Litt: Achelis I nr 3745 (CAV) og nr 4847 (EWF diakon 1730, død 8.4.). Arends I, 234 (EWF død 18.4.) og 240 (WJF-KLF). Dahl II, 50. Marstrand 1933, 112 og 118 (EWF entlediget 18.4.1782).
127. *Johan Frederiksen Canütz*.
Døbt: Aabenraa 30.4. 1725, imm. Jena 24.4.1744. Adj herredsfoged Sdr Rangstrup 1747, advokatbestalling 1748, byskriver Aabenraa og herredsfoged Sdr Rangstrup 1750, over- og landsretsagfører 1753, dræbt af indbrudstyv Aabenraa 26.5.1764. Søn af byskriver Friedrich Canütz (-1750) og NN Knudsdatter. JFC svoger til note 138.
Gift: Aabenraa 4.2.1752 med *Metta Hinrichsdatter*, døbt sst. 15.4.1727, død sst. 29.1.1753. Datter af Hinrich Jessen og Christina Jebesen.
Litt: Achelis 1929, 252. Achelis II nr 5766 (JFC byskriver 1751). Hvidtfeldt og Iversen 1967, 36. Marstrand 1933, 115. Smith 1960, 105.
128. *Madame Leckes*.
Nævnt nov 1742. Ikke identificeret nærmere. Hun kan dog være moderen til Lorenz Leck, født Aabenraa 17... borgerskab sst. 26.9.1741, skipper, gift sst. 22.1.1750 med Catharina Knudsdatter. Eller er hun i familie med Jørgen Paulsen Leck, født Aabenraa 9.4.1760, død 7.5.1795, søn af købmand Paul Leck?
Litt: Achelis II nr 7034 (JPL). Cf Dahl III, 164. Kamphövener 1974, 36 (LL måske identisk med Lorenz Leck, født 1.1.1706, nævnt p 33).
129. 9. søndag efter Trinitatis 1744 var 26.7.1744.
Litt: Bauer 1868 tavle 8.
130. *Jørgen Carl*.
Født: før 1718.
Gift: med *Christina NN*, født før 1718.
Børn: note 143 og ?155, cf note 101.
Nævnes også 19h.
131. *Jørgen Baggesen Vedel*.
Født: Aabenraa 23.7.1744, død sst. 4.12.1744. Søn af note 101.
Nævnes også 15h-v.
Her er en af de passager, der afslører, at teksten ikke er samtidig med de omtalte begivenheder. Optegnelserne om JBV's døb 26.7.1744 må være nedskrevet efter 17.11.1745, da der, i stedet for fadder nr 2, først stod Trochelius Kallesen, note 139, hvilket senere er blevet rettet til det nuværende navn. Trochelius Kallesen optræder først i teksten i netop nov 1745.
Litt: Glahn 1942, 130. Ikke hos Vahl 1896.
132. *Jes Iversen*.
Nævnt juli 1744, deputeret borger. Ikke identificeret nærmere.
133. *Bendix Caspar Berendtsen Kamphövener*.
Født: Aabenraa 8.6.1681, imm. Kiel 26.3.1700, Rostock apr 1701, Kiel 21.4.1703. Adj herredsfoged Rise 1704, herredsfoged sst. 1709-13, ejer Høgebjerg, Løjt s 1714, forpagter Hellevad vandmølle 1719, borgmester Aabenraa 24.4. 1728, kancelliråd 1738, forpagter Risegård, Rise s 1739, advokat 1740, begr Aabenraa 27.5.1762. Søn af herredsfoged Berendt Caspar Kamphövener (ca 1640-1714) og Anna Catharina Callesen (1663-96).
Gift: 26.10.1706 med *Anna Wilhadsdatter Fabricius*, født Løjt 1685, død Aabenraa 7.10.1766. Søster til note 126 (for forældre, se dér) og svigerinde til note 136.
Litt: Achelis I nr 4194 (herredsfoged 1714). Hvidtfeldt og Iversen 1967, 14-16. Smith 1960, 104. Trap 5 X, 868.
134. *Metta Nisses*.
Nævnt som ugift juli 1744. Hun må være identisk med Metta Nissen, født Torp, Ensted s 1731. Datter af gårdejer Nis Christensen (1688-1767) og dennes anden hustru Margrethe Hansdatter (før 1703-). MH søster til note 142, MN halvkusine til note 144.
Gift: Bjolderup 1753 med *Jens Hansen*, gård-ejer i Todsbøl, Bjolderup s.
Litt: Andersen 1986, 198-99.
135. *Anna Elisabeth Baggese Vedel*.
Født: Aabenraa 15.11.1745, død Bjolderup 31.3.1806. Datter af note 101.
Gift: med NN.
Litt: Glahn 1942, 130. Poulsen 1931, 32 (AE-BV født 1743). Vahl 1896 nr 5698 (uden data).
136. *Magdalena Margaretha Hansdatter Zoëga*.
Født: Aller 29.10.1710, død Løjt 7.8.1771. Datter af provst Hans Paulsen Zoëga (1672-1729) og dennes første hustru Anna Margaretha Conradsdatter Reventlow (1682-1722). MMHZ svigerinde til note 177, HPZ broder til note 110, AMCR datter af den i note 67 nævnte amtmand.
Litt: Løjt 25.5.1734 med *Lorenz Wilhadsen Fabricius*, som dennes tredje hustru, født sst. 5.3.1688, imm. Kiel 18.8.1710, Königsberg 25.11.1713. Adj Løjt 1722, sognepræst sst. 1725, død sst. 22.12.1753. LWF broder til no-

- te 126 (for forældre, se dér), og svoger til note 136.
Nævnes også 15v.
Litt: Achelis I nr 3724 (HPZ) og nr 4554 (LWF imm. Königsberg 25.4.). Arends I, 237 (LWF-MMHZ født 9.10.) og II, 390 (HPZ-AMCR). Dahl III, 138. Langholz 1988, 48 og 52.
137. *Cathrina Christians.*
Nævnt nov 1745. Gift med en *Christian NN.*
Ikke identificeret nærmere.
138. *Trogilius Callesen.*
Født: Kolstrup 1712, døbt Aabenraa 18.9.1712, borgerskab sst. 2.4.1743, skipper, død sst. 25.7.1788. Søn af landmand Peter Callisen og Christina Brandrup.
Gift: Aabenraa 24.1.1749 med *Catharina Regina Frederiksdatter Camütz*, døbt sst. 27.10.1726, død sst. 3.4.1782, søster til note 127 (for forældre, se dér).
Litt: Kamphövener 1974, 38.
139. Notitsen fra 1806 og linien ud er en sekundær tilføjelse, foretaget af hånd 4.
140. Årstallet »1747« er rettet fra 1647, datoerne »17.« og »18.« rettet fra henholdsvis 16. og 17de.
141. *Lauge Baggensen Vedel II.*
Født: Ensted 10.8.1748. Lærer Ejning 6.1.1776, degn Handbjerg 29.9.1788, ejer Kokborg, Handbjerg s 1800, død sst. 1.2.1820. Han arvede faderens bogsamling, der bl.a. indeholdt trykte og håndskrevne bøger, deriblandt et værk med ligprædikener over adelige fruer, en rejsekalender, og en stamtavle over familien Vedel. Det ligger nær at se stambogen som identisk med rejsekalenderen, der havde tekster på det latinske, tyske og danske sprog. Eller kan stambogen være den omtalte stamtavle? Søn af note 101.
Gift: Ejning 25.5.1790 med *Maren Christensdatter Sandholm*, født Handbjerg 2.2.1771, død sst. 21.3.1845. Datter af gårdejer Christen Christensen Kusk i Kokholm, Handbjerg s.
Litt: Glahn 1942, 130. Jensen 1981, 9-10. O.Nielsen 1895, 137. Poulsen 1931, 80 (LBV født 1759, MCS kaldes MC Meldgaard). Roensen 4 (MCS uden fødselsdata) og 7 (CCK). Vahl 1896 nr 5387-88.
142. *Rasmus Hansen.*
Født: Røllum, Ensted s 1704, lensfoged og kirkeværge, ejer Helbjerggård ca 1738, død sst. 1762. Søn af gårdejer Hans Rossen (1676-1751) og Dorte Christensdatter (1669-1751). RH morbroder til note 134.
Gift: Ensted 1733 med *Maren Iversdatter*, født Torp, Ensted s 1708, død sst. 1770. Datter af gårdejer Iver Jessen (1675-1746) og Maren Christensdatter (1682-1737).
Litt: Andersen 1986, 177 og 194.
143. *Jørgen Jørgensen Carl.*
Nævnt aug 1748. Måske identisk med den
- JJC, der tog borgerskab Haderslev 7.10.1718. Søn af, eller eventuelt identisk med note 130. Svoger til note 101.
Litt: Achelis 1940, 6 og 40.
144. *Maren Thomasdatter.*
Født: Røllum, Ensted s 1725. Datter af Thomas Martensen (1691-1746) og Elsebeth Christensdatter (1696-1778). MT halvkusine til note 134.
Gift: 1749 med *Peter Festesen*, gårdejer i Uge.
Litt: Andersen 1986, 154.
145. Ordet er ikke tilfredsstillende tydet, men det afsluttes i al fald med »dte«. Måske skal der stå 'holdte ham'.
146. Ordet »os/« er med samme hånd tilføjet over linien.
147. *Christina Baggensdatter Vedel.*
Født: Aabenraa 21.11.1752, død (?begr) Handbjerg 2.1.1807. Datter af note 101.
Gift: ca 1785 med *Peder Hedegaard*, husmand i Dalhus, Handbjerg s.
Bemærk, at den tilføjede sætning (note 150) angiver dødsdatoen som 2.3.
Litt: Glahn 1942, 130. Jensen 1981, 8 (CBV død 1806, kaldes ældste datter). Poulsen 1931, 32 (CBV født 1753). Vahl 1896 nr 5345-46 (CBV død 1806).
148. *Dorothea Øllegaard Baggensdatter Vedel I.*
Født: Aabenraa 21.11.1752, død sst. 1.5.1753. Datter af note 101.
Nævnes også 19v.
Litt: Glahn 1942, 130. Poulsen 1931, 32 (født 1755). Ikke hos Vahl 1896.
149. *Maria Catharina Friedrichsdatter Lohmann.*
Født: Uge 25.8.1680, død ?sst. efter 1768. Datter af sognepræst Frederik Eskildsen Lohmann (164-98) og Helena Hagensdatter (1656-1731).
Gift: med *Valentin Hübschmann*, født Aabenraa 9.11.1649, imm. Kiel 28.8.1668, Wittenberg 31.5.1671. Sognepræst Uge 1693, begr sst. 19.11.1722. Søn af provst Georg Hübschmann (1603-72) og Margaretha Johansdatter Genner (1605-80).
Børn: note 151's hustru.
Litt: Achelis I nr 1578 (GH) og nr 3034. Arends I, 372-73 (MJG død Aabenraa 1686) og II, 33 (FEL-HH). Dahl III, 80-81 (FEL-HH). Marstrand 1933, 121.
150. Notitsen fra 1807 og linien ud er tilføjet af hånd 4.
151. *Christian Johansen Posselt.*
Født: Nortorf 3.11.1694, stud. Kiel 1.10.1712, imm. Leipzig 1715, mag ?sst.. Kapellan Uge 1721, sognepræst sst. 1722, sognepræst Bjolderup 1739, død sst. 18.7.1774. Søn af diakon Johan Abrahamen Posselt (1653-1724) og Dorothea Ølgard Joachimsdatter Stresow (1666-1707).
Gift: 3.10.1721 med *Margaretha Eleonora Valentinsdatter Hübschmann*, født Uge 1702, død

- ?Bjolderup 23.10.1743. Datter af note 149.
Litt: Arends II, 167 og 168 (JAP-DØJS).
152. *Ellen Marrusdatter*.
Nævnt nov 1752. Ikke identificeret nærmere.
153. *Maren Taysens*.
Nævnt nov 1752. Ikke identificeret nærmere. Hun kan dog være identisk med Marine Willadsdatter Taysen, født Stubbæk, Ensted s 1698, datter af sognefoged Willads Taysen (1649-1723) og Christina Paulsdatter Zoëga (-1721). Ej heller kan det udelukkes, at hun er den samme som Maren Pedersdatter Taysen, gift 1752 med gårdejer Peter Thomsen (1722-53) i Røllum, Ensted s.
Litt: Andersen 1986, 14 og 154. Dahl III, 52. Langholz 1988, 48 og 52.
154. *Lorentz Nisses*.
Nævnt nov 1752. Ikke identificeret nærmere. Han er dog måske identisk med Lorents Nissen, bykæmner i Tønder 1739-41, rådmænd sst. 1741, død sst. 1766. Der kan muligvis også være en familieforbindelse til note 161.
Litt: Andresen 1937, 121-22 og 150. Marstrand 1933, 122.
155. *Maren Jørgensdatter*.
Nævnt nov 1752. Ikke identificeret nærmere, men flere muligheder står åbne. Således kan hun være en datter af note 130 og/eller af note 143. Det skal også fremhæves, at kirkevergen i Stubbæk, Ensted s Jørgen Rasmussen (1667-1742) og dennes første hustru Anna Lovesdatter (-1700) i 1696 fik døbt en datter Maren Jørgensdatter. Endnu en datter med dette navn blev født i 1715 af Jørgen Rasmussens anden hustru Botel Jacobsdatter (ca 1681-1766). Sidstnævnte Maren Jørgensdatter blev gift i 1752, og hvis hun er identisk med note 155, må dette ægteskab da være indgået efter nov 1752.
Litt: Andersen 1986, 39.
156. Salmernes Bog 146, 1-2: »Min Siel! lof HERREN: Jeg vil love HERREN, saa længe jeg lever; og siunge min Gud Lof, saa længe som jeg er her«.
Litt: Bibelen 1750.
157. Salmernes Bog 140, 13-14: »Thi jeg veed, at HERREN skal udrette den Elendiges Sag; og de Fattiges Røst. Og de Retfærdige skulle takke dit Navn, og de Fromme skulle blive for dit Ansigt«.
Litt: Bibelen 1750.
158. Over linien er her tilføjet, med samme hånd, to ord, hvoraf det første er »i«, mens det andet ord kan være »kirken«.
159. Kikayon er et hebræisk ord, der betyder græskar. Der hentydes hermed til den skærplante, som Gud Herren bød skyde op over Jonas, give skygge for hans hoved og tage bort hans mismod. Jonas glædede sig højliggen herover.
Litt: Jonas' Bog 4, 6.
160. *Dorothea Øllegaard Baggisdatter Vedel II*.
Født: Aabenraa 22.12.1754, datter af 101.
Gift: med NN, i Sønderjylland.
Litt: Glahn 1942, 130. Poulsen 1931, 32 (DØVB født 1755). Vahl 1896 nr 5703 (uden data).
161. *Anna Sophie Paulsdatter Baldich*.
Født: Bevtoft ca 1707, død efter 1752. Datter af sognepræst Paul Christian Erntsen Baldich (ca 1682-1727) og Magdalena Christiansdatter Eichel.
Gift: efter 1731 med *Nicolai Nissen*, født Hølbøl 21.11.1710, imm. Rostock 17.5.1729, Greifswald 10.7.1730, cand theol 1735. Sognepræst Uge 1740, begr sst. 17.8.1772. ?Søn af sognepræst Samuel Nissen (1673-1730) og NN Paulsdatter Sommer (-efter 1710). ?Forbindelse til note 154.
Litt: Achelis I nr 5227. Arends I, 62 og II, 116-17 (NNPS død 1702). Dahl III, 56 (PCEB-MCE). Helk 1991, 78, Rhode 1775, 473. Wiberg I nr 100-7 (PCEB-MCE).
162. *Peter Jessen*.
Nævnt dec 1754. Bosat Uge. Ikke identificeret nærmere. Han kan dog være identisk med gårdejer Peter Jessen i Uge, hvis datter Ellin i 1707 blev gift sst. med Jørgen Jessen (1679-), født Torp, Ensted s, gårdejer i Uge.
Litt: Andersen 1986, 194.
163. *Christina Hans Taysensdatter*.
Nævnt dec 1754. Ikke identificeret nærmere. Hun er måske en datter af Hans Taysen, gårdejer i Uge, og Elline Hansdatter. En borgmester i Aabenraa hed Hans Thaysen, død før 1695. Muligvis kan der også være en forbindelse til note 153.
Litt: Andersen 1986, 44. Marstrand 1933, 115.
164. Salmernes Bog 66, 20: »Lovet være Gud, som ikke forskyder min Bøn; og ikke heller vender sin Miskundhed fra mig«.
Litt: Bibelen 1750.
165. *Hans Thomsen*.
Født: Hygum 1.3.(?7.2.)1532, stud. Ribe, imm. København ca 1552, Wittenberg 24.12.1553, præceptor for Erik (-1599), lensmand Johan (-1587) og lensmand Lave Jørgensen Venstermand (-1587), magt sst. 1.8.1555. Rektor Ribe 17.4.1557-11.3.1561, sognepræst København Vor Frue 23.5.1561-22.9.1573, bacc København 10.6.1572, provst Sokkelund hrd, salmedigter, død 1573. Søn af kannik Thomas Knudsen Hygom (1503-81) og Anna Hansdatter ? Brun.
Gift 1: 16.11.1561 med *Margrethe NN*, død 1563. Gift 2: med *Magdalene Madsdatter*, som dennes første mand, død efter 1573. Datter af borger M. Anchersen og Marine NN.
Litt: Achelis I nr 181. Arends I, 373-74. DBL. Hegelund 7.8.1569. Kinch 1884, 161-63. Kornerup I, 259-64. Rhode 1775, 446. Wiberg I

- nr 522-1 (TKH-AH?B), II nr 608-7 og IV nr 608-7.
166. Over linien er med samme hånd tilføjet ordene »befalet at være«.
167. *Tyge Ottosen Brahe*.
Født: Knudstrup 14.12.1546, stud. København 1559, imm. Leipzig vinter 1561, Rostock okt 1566, Basel 1658. Hofsinde 1572-74, forelæser Københavns universitet 1574-75, forlenet med øen Hven 1576, Wandsburg 6.9.1598, Wittenberg dec 1598, Prag 13.7.1599, død sst. 14. (?24.)10.1599. Søn af rigsråd Otto Brahe (1518-71) og hofmesterinde Beate Clausdatter Bille (1526-1605). Samlever: *Kirstine Barbara Jørgensdatter*, død Prag 1604.
Litt: DAA 1950, 13-15. DBL. Helk 1987, 179.
168. *Fredrik II*.
Født: Haderslevhus 1.7.1534, prins af Danmark 1536, hyldet i Danmark 1542 og Norge 1548, undervist på Koldinghus 1541-52 af bl.a. morfaderen til note 36. Danmarks konge 1559-88, død Antvorskov 4.4.1588. Søn af kong Christian III (1503-59) og dronning Dorothea af Sachsen-Lauenborg (1511-71). Gift: København 20.7.1572 med *Sophia af Mecklenborg*, født Wismar 4.9.1557, død Nykøbing slot 4.10.1631. Datter af prinsesse Elisabeth af Danmark (1524-86) og dennes anden mand, hertug Ulrik af Mecklenborg-Schwerin (1527-1603).
Litt: DBL..
169. *Hans Laugesen*.
Født: Ribe 31.1.1530, stud. sst., imm. København 1550, Wittenberg 29.4.1552, mag sst. 5.3.1555. Theol læsemester Ribe domkirke og sognepræst Vr Vedsted 1555, kannik Ribe 8.9.1565, biskop 16.10.1569, død sst. 16.8.1594. Søn af rådmand Lauge Steffensen (-1554) og Mette Christensdatter (før 1521-54). HL farbroder til note 36.
Gift: Ribe 7.(?17.)10.1577 med *Dorothea Hansdatter Tausen*, født ca 1538, død Ribe 15.4.1601. Datter af note 171.
Børn: note 8.
Litt: Arends II. 5. Degn II, 182. DK Ribe, 576 og 606-08. Hegelund passim. Helk 1987, 292. Jensen 1981, 4. Kinch 184, 114-18. Kornerup I, 279-83. Vahl 1896 nr 1-2 (gift 1561). Wiberg III nr 1274-3 (mag 8.3., gift 1561).
170. Over linien er med samme hånd tilføjet ordet »Joh:«.
171. *Hans Tausen*.
Født: Birkende ca 1494, munk Antvorskov 15.., imm. Rostock 1516, bacc 1517 og mag sst. 1519, imm. København 1521, Louvain 1522, Köln, Wittenberg 1523-24, fængslet Antvorskov 1525, forvist til Viborg franciskanerkloster 1525. Sognepræst Viborg 1529, sognepræst København Skt Nicolai 1529-38, lektor theol Roskilde domkirke febr 1538, biskop Ribe 20.4.1542, død sst. 11.11.1561. Søn af Tage (?Markvard) NN og Karen Tausen.
Gift 1: 1527 med *Dorothea (?Jensdatter Sado-lin)*, død København 1537. Gift 2: 1538 med *Anna Andersdatter*, død Ribe 24.8.1570.
Børn: cf note 169, for oldebarn se note 47.
Litt: DBL. DK Ribe, 551-53 og 622. Hegelund 20.8.1570 (AA død). Jensen 1981, 1-3. Kinch 1884, 24-31 og 88-91 Kornerup I, passim. Wiberg II nr 638-1 og nr 935b-1.
172. *Hans Tausanus Andersen Vedel*.
Født: Ribe 7.1.1590, blandt fadderne var LÆ i note 12, stud. Sorø 21.10.1608, imm. København 1608, Marburg 13.4.1610, Gies-sen 1610, Frankenberg 17.8.1611, Heidelberg 29.9.1611, Orleans 4.6.1612, Padua 2 0 3 1614, mag København 11.5.1615. Rektor Malmø 1616, entlediget 1621, hovmester for Bo Gustafsson Bielkes sønner 1631, død Hamborg efter 1631. Søn af note 8.
Ugift.
Litt: Degn 1971, 141. Hegelund 6.1.1590 (HTAV født) og 21.10.1608. Helk 1987, 419. Kinch 1884, 282. Vahl 1896 nr 5296 (rektor 1652). Wegener 1851, 261 note 3.
173. *Hans Laugesen Andersen Vedel*.
Født: Ribe 2.10.1595, stud. Sorø 1608-26.3.1611, Hamborg gymnasium, imm. Leipzig 2.9.1613, Wittenberg 28.2.1616, mag sst. 19.3.1616, København 28.5.1616. Konrektor Malmø 1616, imm. Leipzig 4.5.1618. Konrektor Lund 1619, sognepræst Burlev 5.10.1625, provst nov 1634, død sst. 7.9.1661. Søn af note 8.
Gift 1: med *Bente Jørgensdatter*, som dennes anden mand, død 26.8.1631. Gift 2: med *Agnete Nielsdatter*.
Litt: Degn 1971, 141. Hegelund 19.8.1611. Kinch 1884, 282. Vahl 1896 nr 6780-82. Wegener 1851, 261 note 3.
174. *Anna Andersdatter Vedel*.
Født: Ribe 18.5.1585, blandt fadderne var LT i note 2 og 46, samt DHS i note 36, død sst. 22.1.1655. Datter af note 8.
Gift: Ribe 26.8.1604 med *Bertel Jørgensen Struck*, som dennes anden hustru, født Lund ca 1550, borgerskab Ribe 17.11.1593, medlem af byens 24 mænd 1594, rådmannsst. 2.9.1595-1621, medlem af Københavns Skydeselskab 1620, død Ribe 28.5.1621. BJS's første hustru DSS, cf note 2.
Børn: note 29, samt hustruerne til note 35, 40, 42 og 47.
Litt: Degn 1971, 140-41. Degn II, 190. DK Ribe. 594. Hegelund 12.10.1593. Kinch 1884, 250-55 og 281. Vahl 1896 nr 44-46 (BJS rådmannsst 3.9.1565). Wegener 1851, 236 note 5.
175. *Sidsel Andersdatter Vedel*.
Født: Ribe 6.8.1586, blandt fadderne var

SAV's fader i note 8, og DHS i note 36. Død efter 1621. Datter af note 8.

Gift: Ribe 13.10.1605 med *Poul Mortensen Aastrup*, som dennes anden hustru, født Åstrup 1576, resp København okt 1598, imm. Heidelberg 27.12.1598 og 27.12.1599, Basel apr 1600, Orleans 4.5. 1601 og 25.1.1602, Wittenberg 28.9.1602, Padua 3.11.1603, Siena 15.12.1603, mag København 6.12.1604. Rektor Ribe 21.3.1605-19.2.1610, professor København 21.1.1610, ord biskop Lund 5.5. 1611, død sst. 14.11.1619. Søn af Anna Sørensdatter (-cfter 1616) og dennes anden mand, sognepræst Morten Poulsen Grum (153.-1616).

Litt: Borbjerg 1944, 130-34 og 138-39. Degn 1971, 141. DK Ribe, 601-02. Hegelund 7.11. 1598. Helk 1987, 433. Kinch 1884, 281 og 321. Kornerup I, 386-91. Vahl 1896 nr 88-89. Wiberg I nr 35-2 (AS-MPG).

176. *Jacob Clausen Vedel*.

Født: Munkebo 28.7.1731, stud, cand phil, ejer Kjærsgård 1771 og Høsegård, i Vends hrd, forfatter, krigsråd, død 12.9.1807. Søn af note 79.

Gift 1: 16.3.1752 med *Dorothea Holm (Meldorph)*, som dennes anden mand, død før 1790. Gift 2: 19.2.1790 med *Fredrikke Lovisa Dinesen*, som dennes første mand, døbt 26.9. 1770, fraskilt 17.5. 1801, død 23.8.1832. Datter af justitsråd Anders Dinesen til Gyldenholm (-1793).

Litt: Simonsen 1845, 62 og 65 (JCV født 29.7.). Vahl 1896 nr 6133-36. Wegener 1851, 265 note 12.

177. *Nissenius Lauge Sørensen Vedel*.

Født: Døstrup 24.2.1730, imm. Halle 18.4.1754, København 14.5. 1757, cand theol sst. 1758. Kapellan Visby 26.10.1759, sognepræst sst. 1760, kapellan Førhr Skt Laurentii 17.6.1763, død sst. 25.3. 1767. Søn af note 94, broder til note 178 og 182.

Gift: Rabsted 5.10.1763 med *Else Marie Poulsdatter Zoëga*, født Løgumkloster 26.11.1738, død Haderslev 25.10.1823. Datter af sognepræst Poul Christian Hansen Zoëga (1703-76) og dennes anden hustru Cathrine Jørgensdatter Zoëga (1719-55). EMPZ søster til note 136, og farfaders broder note 110. Cf note 27.

Litt: Achelis I nr 4952 (PCHZ født 1704) og II nr 6115. Arends II, 353 og 391 (PCHZ-CJZ). Dahl III, 54 (PCHZ-CJZ). Langholz 1988, 51-52 (PCHZ født 1704) og 54 (gift 5.10.1764). Vahl 1896 nr 3310-11 (gift 5.10. 1764). Wegener 1851, 263 note 8.

178. *Laug Sørensen Vedel*.

Født: Døstrup 25.8.1736, imm. Halle 18.4.1755, København 12.5. 1759. Feltpræst 10.4.1762, sognepræst Magstrup-Jegerup 29.7.1763, død sst. 25.11.1806. Søn af note

94, broder til note 177 og 182.

Gift: 17.5.1765 med *Agatha Cathrine Eskelsdatter*, født Tønder 30.7.1746, død 16.9.1821. Datter af advokat Eskel Petersen (ca 1706-88) og Anna Christine Clio (før 1734).

Litt: Achelis II nr 6167 (LSV født 29.8.1730, vistnok sammenblandet med broderen i note 177). Andresen 1937, 136. Arends II, 353. Dahl II, 45. Rhode 1775, 235. Vahl 1896 nr 3316-17. Wegener 1851, 263 note 8. Arends, Dahl og Vahl har misforstået oplysningerne om EP, der var advokat og møller.

179. *Laug Antonsen Monrad*.

Født: Gl. Haderslev 8.9.1733, købmand, død sst. 23.5.1784. Søn af note 115.

Gift: Haderslev 27.6.1760 med *Hedvig Christina Bendixdatter Holst*, født sst. 1732, død Varde 17.10.1802. Datter af købmand Bendix Holst og Anna Christine Lunding.

Litt: Dahl III, 7. Rhode 1775, 194 og 268. Vahl 1896 nr 5849-50 (LAM uden data).

180. *Johannes Antonsen Monrad*.

Født: Gl Haderslev 2.9.1738, stud. sst. 1757, imm. København 7.7.1757, cand theol sst. 23.6.1761. Sognepræst Hvejsel-Givskud 18. 3.1763, sognepræst Ør Snede 7.7.1796, død på rejse Varde 17.6. 1802. Søn af note 115.

Gift: Vejle 14.10.1768 med *Anna Ingeborg Stine Gertsdatter*, født Nørup 20.5.1752 (!), død Ør Snede 25.4.1796. Datter af sognepræst Gert Carstensen (1723-55) og dennes første hustru Birthe Kirstine Feveje (ca 1727-51!).

Litt: Achelis II nr 6252 (JAM født 9.9., sognepræst Ør Snede 1791). Dahl III, 7. Vahl 1896 nr 5709-11. Helk 1991, 92 (GC). Wiberg I nr 512-8 og III nr 1066-10 (AISC født 1752 – måske fejl for 1742?, JAM født 9.9., stud. Haderslev 1758). Wiberg II nr 856-7 (GC-BKF).

181. *Dorothea Christine Antonsdatter Monrad*.

Født: Gl Haderslev 16.6.1731, død sst. 11.9.1749. Datter af note 115.

Gift: Gl Haderslev 21.7.1747 med *Peder Bertelsen*, som dennes første hustru, født Rost, Arrild s 12.10.1713, stud. Haderslev 1732, imm. Jena 11.5.1733, København 24.11. 1735, theol exam Haderslev 1738. Adj Gl Haderslev 6.2.1741, sognepræst sst. 1745, død sst. 28.2.1753. Søn af herredsfoged i Nr Rangstrup, Lorens Bertelsen (1684-1752) og Anna Catharina Johansdatter Monrad (1680-1757). For ACJM's forældre, cf note 115.

Litt: Achelis I nr 5367 (PB død 25.2.). Arends I, 47. Dahl III, 7-8 (PB født 11.1.). Rhode 1775, 268-69. Smith 1960, 100 (LB-ACJM). Vahl 1896 nr 5846-47 (DCAM uden data, PB født 1712).

182. *Anna Elisabeth Sørensdatter Vedel*.

Født: Døstrup 5.5.1727, død 23.6.1795. Datter af note 94, søster til note 177 og 178.

Gift: 29.8.1755 med *Johan Peder Brorson*, født

- Bedsted 1.4. 1726, stud. priv 1745, immn. København 31.7.1745, cand theol 8.2.1749. Hjælpepræst København Skt Nicolai 9.1.1750, sognepræst Døstrup 23.8.1754, provst 17.6.1778, død sst. 10.1.1791. Søn af sognepræst Nicolai Brodersen Brorson (1690-1757) og dennes anden hustru Barbara Agnetha Johansdatter (1703-50).
Litt: Achelis I nr 4548 (NBB) og II nr 5819. Arends I, 90-91. Vahl 1896 nr 3205-06. Wegener 1851, 263 note 8. Wiberg I nr 203-8 (JPB sognepræst 20.9., ord 2.10.) og II nr 638-26 (NBB-BA)).
183. *Christen Christensen Allerup.*
Født: Allerup, Sneum s 1663. Sognepræst Lemb 16.3.1693, provst 1718, død sst. 1747. Gift 1: med *Christiane Christensdatter*, død 1697. Gift 2: med *Birgitte Cathrine Kaas*, død 1715 (?19). Gift 3: med *NN Lauridsdatter Thura*. Datter af biskop Laurids Lauridsen Thura (1657-1731) og Helene Cathrine Albertsdatter de With (-1760).
Børn: note 78's anden hustru.
Litt: Gether I, 640 (LLT-HCAdW). Helk 1991, 264 (LLT). Wiberg I nr 21-11 (LLT-HCAdW) og II nr 724-6.
184. *Johan Frederik Laugesen Vedel II.*
Født: Nustrup 18.6.1722, stud, cand phil, ejer Gudum kloster 1751, Nr Vinkel 1759 og Skov, bygmester, landmand, forfatter, begr 3.11.1800. Søn af note 78 og dennes anden hustru, hvilket ægteskab dog først blev indgået 1723.
Gift: 21.3.1751 med *Maren Madsdatter Staby*, født 1722, begr 3.11.1800. Datter af forpagter Mads Staby (-1756).
Børn: note 185, 186 og 188.
Litt: Trap 4 VIII, 82 og 100. Vahl 1896 nr 5865-66. Wegener 1851, 265 note 11. Wiberg I nr 233-16.
185. *Laug Matthias Johansen Vedel.*
Født: Gudum kloster 7.12.1752, stud. Odense 1774, cand theol 17.1.1782. Kapellan Mern 11.8.1785, sognepræst Everdrup 10.11. 1786. Forfatter bl.a. til det vigtige, topografiske værk »Indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser I-II«, udgivet 1803 og 1806. Død Everdrup 13.7.1827. Søn af note 184.
Gift: 10.3.1785 med *Kirstine Cathrine Pedersdatter Smith*, født Holbæk 31.7.1752, død Sparresholm, Hammer hrd 14.10.1830. Datter af sognepræst Peder Troelsen Smith (1707-95) og Edel Dorthea Clausdatter Barfoed (ca 1714-83).
Litt: DBL. Vahl 1896 nr 5867-68 (LMJV kapellan 19.8.). Helk 1991, 250 (PTS). Wegener 1851, 265 note 11. Wiberg I nr 233-16 og nr 470-11 (PTS-EDCB), II nr 791-14.
186. *Christen Allerup Johansen Vedel.*
Døbt: Gudum kloster 15.3.1754, cand theol, død 1786. Søn af note 184.
Litt: Vahl 1896 nr 5944. Wegener 1851, 265 note 11.
187. *Valentin Johansen von Berger.*
Født: Celle 10.11.1739, hannoveransk løjtnant, sekondløjtnant fynske hvervede dragonregiment 1764, eskadronschef 1765, kgl fløjadjutant 1766, tertsmajor 1776, adlet 9.6.1776, premiermajor 1777, oberstløjtnant kavalleriet 1779, eskadronschef husarerne 1780, kommandør 1. husarkorps 1785, kommandør husarregimentet 1788, generalmajor kavalleriet 1795, hvid ridder 1803, generalløjtnant 1810, divisionsgeneral 1812, D.M. 1813, død Jægersborg 29.7.1813. Søn af kejserlig hofråd Johann Samuel von Berger (1691-1757) og dennes anden hustru Margrethe Louise von Ramdohr (1708-90).
Gift: 1770 med *Anna Elisabeth Johansdatter von Schildern*, født Hamborg 5.5.1745, død Gentofte 10.7.1787. Datter af Johan Erik von Schildern til Altenkoog og Giessensand.
Bemærk, at CALJ i note 186 var hofmester hos generalmajor von Berger. CALJ døde i 1786, hvor von Berger blev udnævnt til generalmajor i 1795.
Litt: DAA 1919, 468 og 470.
188. *Bernt Matthias Johansen Vedel.*
Født: Bækmark 3.10.1759, stud. Odense 1781, cand theol 10.1. 1787. Kapellan Ærøskøbing 24.9.1790, sognepræst Marstal 14.3.-1800, entlediget 10.11.1819, død sst. 18.12. 1819. Søn af note 184.
Gift: 3.11.1790 med *Anna Margrethe Elisabeth Foltmar*, født København 10.4.1763, død ?Marstal 9.3.1821. Datter af kgl tapetvæver Foltmar.
Litt: Vahl 1896 nr 5948-49 (BMJV død 3.12., 18.12. kan da være begr). Wegener 1851, 265 note 11. Wiberg II nr 786-3 og III nr 1379-16.
189. Ordene »Og SognePræst paa Ærøe« er en senere tilføjelse af samme hånd, hånd 2. Hvor slægtskrøniken antageligt er nedskrevet ca 1795-96, må denne tilføjelse være foretaget efter marts 1800.
190. *Peder Laugesen Vedel.*
Født: Nustrup 1730, stud. priv Sommerstedt 1751, cand theol 15.9.1753. Sognepræst Volderslev-Gjorslev 3.10.1760, død 1769. Søn af note 78.
Gift: med *Maren Elisabeth Iversdatter Bruun*, som dennes første mand, født 8.1.1746. Datter af forvalter Iver Bruun og Dorothea Demang.
Litt: Vahl 1896 nr 6119-20 (MEIB født 8.5.). Wiberg III nr 1356-15.
191. Hele teksten fremstår ret utydeligt, hvorfor en del ord ikke er tolket tilfredsstillende.
192. *Anna Dorothea Völckers.*

- Født: ca 1709, begr Gram 17.3.1729. Datter af note 193. Ikke identificeret nærmere.
193. *Selkamp Friderich Völckers*. Nævnt marts 1729. Forvalter på Gram gård. Ikke identificeret nærmere. Gift: med *NN*. Børn: note 192.
194. Johannes' Åbenbaring 14, 4-5: »Disse ere de, som ikke ere besmittede med Qyinder: thi de ere Jomfruer, og følge Lammet efter, hvor det gaer: disse er kiøbte af Menniskene til den første Grøde for Gud og Lammet; Og i deres Munde er ingen Falskhed funden, fordi de ere u-straffelige for Guds Stoel«.
- Der kan muligvis i stedet være tale om Johannes Evangeliet 14, 4-5: »Og hvor jeg gaer hen, det vide I, og Veyen vide I ogsaa. Thomas siger til ham: Herre, vi vide ikke, hvor du gaer hen; og hvorledes kunde vi vide Veyen?«. Litt: Bibelen 1750.
195. Forfatteren til denne side må være note 78.
196. Der stod oprindeligt 1699, men tredie ciffer er rettet til 5.
197. Hele dette afsnit, der findes skrevet nederst på fol. 63h, er en næsten nøjagtig afskrift af de sidste seks linier på fol. 6h.

Litteratur- og forkortelsesliste

- Achelis, T.O.: *Haderslev i gamle Dage, II*, Haderslev 1929. (Achelis 1929).
- Achelis, Thomas Otto: *Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864*, Flensburg 1940. (Achelis 1940).
- Achelis, Thomas Otto: *Matrikel der schleswigschen Studenten 1517-1864, I-II*, København 1966. (Achelis I-II).
- Achelis, Thomas Otto: *Die Ärzte im Herzogtum Schleswig bis zum Jahre 1804*, Kiel 1966. (Achelis 1966).
- Andersen, Ib: *Gårde og slægter i Ensted sogn, Åbenrå 1986*. (Andersen 1986).
- Andersen, Vald.: Overførster Hans Bachmann, *Sønderjysk Månedsskrift 1974*, pp 432-36. (Andersen 1974).
- Andresen, Ludvig: *Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869*, Kiel 1937. (Andresen 1937).
- Andresen, Ludvig: *Geschichte der Stadt Tondern bis zum dreissig-jährigen Krieg (1627)*, Flensburg 1939. (Andresen 1939).
- Andresen, Ludvig: *Beiträge zur neueren Geschichte Tonderns*, Flensburg 1943. (Andresen 1943).
- Arends, Otto Fr.: *Geistlighed i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864, I-II*, København 1932. (Arends I-II).
- Bauer, R.W.: *Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel*, København 1868, genoptr Viborg 1977. (Bauer 1868).
- Bertelsen, Ejner M.: Præsteslægten Vedel i Nustrup, *Sønderjysk Månedsskrift, 1954*, pp 39-42. (Bertelsen 1954).
- Bibelen*, København 1750. (Bibelen 1750).
- Blidstrup, Ferd. P.: En gammel Præsteslegt, *Sønderjyske Aarbøger 1923*, pp 206-28. (Blidstrup 1923).
- Bonde, Aage og Johan Hvidtfeldt: *Personallistoriske oplysninger om Borgmestre, rådmænd, byfogeder og byskrivere i Flensborg 1550-1848*, Tønder 1961. (Bonde og Hvidtfeldt 1961).
- Borbjerg, Laurits Ploug: *Slægtbog over Familien Borbjerg*, Skive 1944. (Borbjerg 1944).
- Carøe, Kristian: *Den danske Lægestand, Doktorer og Licentiat 1479-1788*, København 1909. (Carøe 1909).
- Danmarks Adels Aarboeg*, udgivet af en Forening, I-, København 1883-. (DAA).
- Danmarks Kirker*, Haderslev amt, Ribe amt, Tønder amt, Aabenraa amt, Nationalmuseet, København. (DK Haderslev, DK Ribe, DK Tønder og DK Aabenraa).
- Dansk Biografisk Leksikon*, 2. udgave (1933-44) og 3. udgave (1979-84). (DBL).
- Dahl, Aage: *Bidrag til den sønderjyske gejstlighed Historie og Genealogi, I-III*, København 1931-36. (Dahl I-III).
- Degn, Ole: To Ribe-købmænd og deres selvbiografier for årene 1580-1644, *Erhvervs Historisk Årbog 17*, 1966, pp 143-65. (Degn 1966).
- Degn, Ole: *Livet i Ribe 1560-1700 i samtidiges optegnelser*, Aarhus 1971. (Degn 1971).
- Degn, Ole: *Rig og fattig i Ribe, økonomiske og sociale forhold i Ribe-samfundet 1560-1660, I-II*, Århus 1981. (Degn I-II).
- Eskildsen, Cl: Præsten Mikkel Andersen i Døstrup, efter Pastor Jørgensens »Chronik des Kirchspiels Døstrup«, *Sønderjysk Maanedsskrift, 1929*, pp 7-11. (Eskildsen 1929a).
- Eskildsen, Cl: Præsterne Jens Mickelsen og Gregers Hansen Stafning, efter Pastor Jørgensens »Chronik des Kirchspiels Døstrup«, *Sønderjysk Maanedsskrift, 1929*, pp 24-28. (Eskildsen 1929b).
- Friis, G.: *Hærdsfoged Nis Henriksen paa Haistrupgaard og hans Slægt*, Tønder 1888. (Friis 1888).
- Friis-Petersen, H.: *Kannik i Ribe Niels Torkilsen Lyn og hans Efterkommere med Udeladelse af Kvindernes Dr-senderter, Familien Friis-Petersens Ahnebog, II. Del, Familien Friis*, Aarhus 1932. (Friis-Petersen 1932a).

- Friis-Petersen, H.: *Proust for Møen, Professor theologiæ Laurits Nielsen Gram og hans Efterkommere, Kvindelinie til Stamtavle for Efterkommere af Raadmand i Ribe Niels Hansen Grisbech*, København 1932. (Friis-Petersen 1932b).
- Friis-Petersen, H.: *Familien Friis fra Ribe gennem 400 Aar*, Aarhus 1949. (Friis-Petersen 1949).
- Gether, Knud: *Midlaldersfamilier i Flensborg og Nordfrisland og deres efterkommere i Danmark, Tyskland og Norge. Et bidrag til Sønderjyllands personalhistorie, I-II*, Lyngby 1986. (Gether I-II).
- Glahn, T.: Slægten Vedel i Sønderjylland, *Sønderjysk Maanedsskrift*, 1942, pp 127-33. (Glahn 1942).
- Grandjean, Poul Bredo: *Kgl. danske Førstebemdsmand 1660-1790, Bidrag til en "Forstlig Stat"*, København 1907. (Grandjean 1907).
- Grønlund, David: *Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker*, Viborg 1780, 2. udg ved Kirsten Agerbæk 1973. (Grønlund 1780).
- Haystrup, Helge: Herredsfogederne på Hajstrup – en sønderjysk tjenesteadel?, *Sønderjysk Månedsskrift* 1984, pp 149-60. (Haystrup 1984).
- Helk, Vello: *Dansk-norske studierejser fra reformationen til enevælden 1536-1660, med en matrikel over studerende i udlandet*, Odense 1987. (Helk 1987).
- Helk, Vello: *Dansk-norske studierejser 1661-1813, II, Matrikel over studerende i udlandet*, Odense 1991. (Helk 1991).
- Henningsen, Lars H.: Præstefamilien Monrad i Åstrup, *Sønderjysk Månedsskrift* 1979, pp 260-69. (Henningsen 1979).
- Hvidtfeldt, Johan: Drenderupgårds Bygninger og Haveanlæg i 1690, *Vejle Amts Aarboeg* 1949, pp 44-48. (Hvidtfeldt 1949).
- Hvidtfeldt, Johan: Den nordsløvigske embedsstand, I, 1700-1848, *Sønderjyske Aarbøger* 1958, pp 101-202. (Hvidtfeldt 1958).
- Hvidtfeldt, Johan og Peter Kr. Iversen (red.): *Åbenrå Bys Historie, II, 1721-1864*, Aabenraa 1967. (Hvidtfeldt og Iversen 1967).
- Jensen, Gustav: *En slægts linie 1494-1981*, Nr Nebel 1981. (Jensen 1981).
- Kaae, Bue (udg.): *Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1563-1613, I-II*, Historisk Samfund for Ribe amt 1976. (Hegelund + dato).
- Kaae, Bue: *Biskop Peder Jensen Hegelund 1542-1614, en biografi*, Historisk Samfund for Ribe amt 1977. (Kaae 1977).
- Kaae, Bue (udg.): *Familieliv på "Lilhejerget" i Ribe omkring 1600, belyst gennem breve*, Esbjerg 1983. (Kaae 1983).
- Kamphøener, Morten: *Borgerskaber i Åbenrå 1586-1867, I, Åbenrå* 1974. (Kamphøener 1974).
- Kinch, J.: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse, II, Fra Reformationen indtil Enevoldsmagiens Indførelse (1536-1660)*, Odder 1884. (Kinch 1884).
- Kornerup, Bjørn: *Ribe Katedralskoles Historie, Studier over 800 Aars dansk Skolehistorie, I-II*, København 1947-52. (Kornerup I-II).
- Kristensen, H.K.: Ondaften i Farup Sogn, *Fra Ribe Amt* 1963, pp 541-49. (Kristensen 1963).
- Langholz, Carl: Præstefamilien Hemmet i fem led, Søren Kierkegaards gejstlige forfædre og slægtninge, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1985, pp 199-218. (Langholz 1985).
- Langholz, Carl: To slægter Zoëga, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1988, pp 41-73. (Langholz 1988).
- Larsen, Ejnar C.: Nogle familier med rod i 1500-tallets Ribe, slægten Lime, *Personalhistorisk Tidsskrift* 1990, pp 1-20. (Larsen 1990).
- Larsen, Svend: *Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17. Århundrede, II, Bilag og Registre*, Odense 1965. (Larsen 1965).
- Lindbæk, Johannes: Et vildt Skud af Slægten Vedel, *Fra Ribe Amt 1911-14*, pp 773-77. (Lindbæk 1911-14).
- Marstrand, Vilhelm: *Aabenraa 1028-1523, en egnsplan- og byplan-historisk Undersøgelse*, København 1933. (Marstrand 1933).
- Matthiessen, Hugo m.fl. *Ribe Bys Historie 1660-1730*, København 1929. (Matthiessen et al 1929).
- Nielsen, O.: *Historisk-topografiske Efterretninger om Hjern og Ginding Herreder*, København 1895. (O.Nielsen 1895).
- Nielsen, M.H.: Godske Rantzov og Selvejerner i Løg Herred, *Sønderjyske Aarbøger* 1895, pp 225-50. (M.H.Nielsen 1895).
- Petersen, Carsten: Billedskæreren Hans Dreyer, *Sønderjyske Aarbøger* 1927, pp 213-48. (Petersen 1927).
- Pontoppidan, Erik: *Den Danske Atlas, V, VI, VII*, København 1769-81, genoptr sst 1970-72. (Pontoppidan + bind).
- Poulsen, Ejnar: *Hardsyssels Degnehistorie, I-II*, Viborg 1931. (Poulsen 1931).
- Rhode, P.: *Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse*, København 1775, genoptr Haderslev 1942. (Rhode 1775).

- Roesen, Gert (red.): *Slægten Vedel fra Handbjerg sogn, Viborg u.å.* (Roesen).
 Schröder, Johannes v.: *Hertugdømmet Slesvigs Topographie*, 2. Opl., overs. af Chr. Wollesen, Leipzig 1854. (Schröder 1854).
 Simonsen, Vedel: *Samlinger til den fynske Herregaard Elvedgaards Historie i Anledning af Secular-Festen paa samme den 1 Juli 1845*, 3. Hefte, Odense 1845. (Simonsen 1845).
 Smith, J.: Nordslesvigske herredsfogeder, *Personallhistorisk Tidsskrift 1960*, pp 89-124. (Smith 1960).
 Smith, Otto: Ribe borgere 1660 – c.1860, *Fra Ribe Amt 1928-31*, pp 64-110 og 302-56. (Smith 1928-31).
 Smith, Otto og Victor Hermansen: *Ribe Bys Historie 1730-1820, II*, København 1946. (Smith og Hermansen 1946).
 Trap, J.P.: *Hertugdømmet Slesvig*, København 1864. (Trap Slesvig).
 Trap, J.P.: *Kongeriget Danmark*, 4. og 5. udgave. (Trap 4 og 5 + bindnr.).
 Vahl, J.: *Slægtbog over Afkommet af Anders Sørensen Vedel*, København 1896. (Vahl 1896).
 Wegener, C.F.: *Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel, Kongelig Historiograph i Frederik IIs og Christian IVs Dage*, København (1851). (Wegener 1851).
 Wiberg, S.V.: *Personallhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, I-IV*, Odense 1870-79. (Wiberg I-IV).

Bilag

De personallhistoriske optegnelser, behandlet i det foregående, er nedskrevet på siderne fol. 1h-6h, 8h-15v, 19h-20h, 16h-18v, en del af 7h, 21v, 37v, 62h og en del af 63h. Stambogens øvrige indhold skal her kort nævnes.

- 22h <...>, Wittenberg (febr. 1615, eller marts-apr. 1616).
 23h Urbanus <...>, Leipzig jan. 1614.
 24h Jacques de Fournes, Leipzig 28. jan. 1614.
 25h Jacobus Martinij, Wittenberg febr. 1615.
 26h Janus Dionysius Jersinus, Leipzig 4. maj 1615 (= Jens Dinesen Jersin 1588-1634, se Helk 1987, 268).
 27h Magnus Grave othon., Leipzig 4. jan. 1614 (= Mogens Dirriksen Grave 1591-1646, se Helk 1987, 224).
 28h Magnus Cerson witeb., Leipzig 14. apr. 1614.
 29h Henningus Placunius Bruns<...>, (Wittenberg) 29. jan. 1615.
 30h Magnus Krabbe Tag. F., Leipzig 4. maj 1615 (= Mogens Tagesen Krabbe 1598-1621, se Helk 1987, 282).
 31h Joannes Jacobæus, (Leipzig) 15. kal. may 1616.
 32h Martinus Chladenius, Wittenberg apr. 1723.
 33v Johannes Barnekow, Leipzig 22. febr. 1616 (= Hans Christiansen Barnekow 1601-30, se Helk 1987, 160).
 34h Ericus Rose-Krantzius, Leipzig 22. febr. 1616 (= Erik Jacobsen Rosenkrantz 1600-26, se Helk 1987, 362).
 35h Georgius <...> L.B., Wittenberg 28. febr. 1615.
 36v Conradus Bavarus Hallensis, Leipzig (jan-slut maj 1614, beg maj 1615-midt marts 1616, eller apr. 1616).
 39h Philippus Garn<...>ius, Leipzig 26. jan. 1614.
 39h Aurelius Gallus, Leipzig 26. jan. 1614.
 40h Joachimus Strasburg, Leipzig 22. nov. 161(5).
 41h Philipp. Müller, (Leipzig/Wittenberg) 1616.
 42h Ovenus Giedde, Leipzig 16. apr. 1614 (= Ove Brostrup Giedde 1594-1660, se Helk 1987, 220).
 43h Johannes Christianus Wibe, Leipzig 5. maj 1615 (= Jens Christensen Vibe -1623, se Helk 1987, 422).
 44h Petro Wibe, Leipzig 5. maj 1615 (= Peder Mikkelsen Vibe ca 1596-1658, se Helk 1987, 422).
 44v Johannes Wibe, Leipzig 5. maj 1615 (= Hans Mikkelsen Vibe, se Helk 1987, 422).
 45h L. Martini Schavenius, Leipzig 25. apr. 1615 (= Laurids Mortensen Scavenius 1589-1655, se Helk 1987, 369).
 45v Paullus Andreas Hafn, Leipzig 11. jan. 1616 (= Poul Andersen ca 1586-1628, se Helk 1987, 152).
 46h Melchior Specht Gorlicio-Iusat., Leipzig 8. kal. <...> 1615.
 47h Wilhelmus Johannis Lymovico, Leipzig 25.okt. 1615 (= Villun Hansen Lemvig -1625, se Helk 1987, 298).
 48h Joachimus Meissnerus <...> Leipzig kal. <...> 1615.
 49h Godofridus Hant<...> Dresd., Leipzig die Ambrosij 1616.

- 50v Nic. Claudius, Leipzig 12. dec. 1615 (= Niels Clausen, se Helk 1987, 195).
 51h Christianus Döringius Dresdesis, (Leipzig) 4. apr. 1616.
 52h Reinholdus Vogt, Leipzig 5. maj 1615.
 53h Casparus Klem, Leipzig (beg maj-nytår) 1615.
 54h Asmundus Tychicus, Ribe 25. sept 1616 (= Asmund Tygesen -ca 1648, se Helk 1987, 409).
 55h Nicolaus Martinus schelderupius, Wittenberg 11. kal. apr. 1616 (= Niels Mortensen Skjelderup 1587-1640, se Helk 1987, 382).
 56h Justus Jonsonius, Leipzig 17. apr. 1616.
 57h Georgius Georgij Dibvadius, Wittenberg 22. marts 1616 (= Jørgen Jørgensen Dybvad -1626, se Helk 1987, 202).
 58h Jeremias Pietzsch Pirnensis, Leipzig Non. apr. 1616.
 59h Severinus Petri Hegelundus Ripensis, Wittenberg 23. marts 1616 (= Søren Pedersen Hegelund 1594-1678, se Helk 1987, 245).
 60h Johannes Johannis F. Resenius, Wittenberg 22. marts 1616 (= Hans Hansen Resen 1596-1653, se Helk 1987, 357).
 60v Gabriel Lauerentii Bring, Leipzig 22. maj 1614 (= Gabriel Lauridsen Bring -1616, se Helk 1987, 293-94).
 61h Emericus Thurzo de Arwa, Wittenberg 12. marts 1616.
 63h Georg. Fried. Schroecer, Wittenberg apr. 1723.
 64h Christianus Vater, Wittenberg 25. apr. 1724.
 65h Otho Blihfeldius F.C. <...>, Leipzig 10. nov. 1615 (= Otto Christensen Blichfeld -1625, se Helk 1987, 174).
 66h Gottlieb Weindorfius, Wittenberg 5. Kal. <...> 1723.

Følgende sider er blanke: 6v, 7v, 20v-21h, 22v, 23v, 24v, 25v, 26v, 27v, 28v, 29v, 30v, 31v, 32v, 33v, 34v, 35v, 36h, 37h, 38h, 38v med våbenskjold, 39v, 40v, 41v, 42v, 43v, 46v, 47v, 48v, 49v, 50h, 51v, 52v, 53v, 54v, 55v, 56v, 57v, 58v, 59v, 61v, 62v, 63v, 64v og 65v.

Til belysning af karakteren af stambogsindførslerne, skal der her gives et par eksempler.

- 28h Nihil mihi videtur, infelicus eo, cui nihil unquam aliquid evenit adversi. seneca. Ornatisso ac politissimo viro juveni Dno Lagoni Andreae velleio Dano amico ac commensatio suo carissimo in perpetuum amicitiae memoriam scribebat Lipsiae 14. April: Anno. 1614: Magnus Cerson Witeb. Saxo.
 31h Tantum scimus, quantum vidimus. Joannes Jacobæus gallo-mediomatricis Med. D. Mensp. XV. cal: Majj. 1616.
 33v Per aduersa ad prospera, per angusta ad augusta. Præstantissimo Dno Lagoni A. Vellejo populari suo carissimo benevolentiaæ ergo apponebat Lipsia 22. Febr. 1616. Johannes Barnekow. dan.
 44v Nosse te ipsum Johannes Wibe D. Lipsia 5 Majj 1615.
 54h Christo duce et auspice Christo. Perfer perpetiunda: parit patientia palmam Fer firme: facilis fiet fortuna ferendo. Forti Fortior Alter. Viro Humanissimo ac Doctissimo, Dno M. Lagoni Andreae Vellejo, amico med desideratissimo, hæc pauca reconditionis ergo lubens posuit Asmundas Tychicus, apud Leopoltanos in Schonia verbi Divini præco, Ripis 25. Septemb: Anno 1616.
 63h Non concordant Christus et Satanas veritas et mendarium. Hau, Ornatisso et Doctissimo Domino Possessori, Auditori suo diligenti et dilecto Dei Gratiam apprecatus, m.c.ser. Georg. Fried. Schroecer, D. et h.f. Academiae Rector Vitemb. mens. April. A. 1723.

Jens Ingvordsen, f. 1952, cand.mag. (middelalderarkæologi), har ikke tidligere publiceret personalhistoriske arbejder. Adresse: Skelagervej 410, 8200 Aarhus N.

Wad til Øgelstrup og Stenumgård

En vestjysk storbondeslægt ca. 1750-1850

Af Esben Graugaard og Rigmor Lillelund

I årene omkring de store landboreformer dukkede en række enkeltpersoner og slægter op som godsejere eller proprietærer på de mindre vestjyske hovedgårde. Oftest var de bondefødte, og havde afsæt i den lokale godsadministration enten som forvaltere, forpagtere, ride- eller ladefogeder, hverv der skabte økonomisk grundlag for socialt at bevæge sig opad i landbosamfundet. Beretningen om slægten Wad til Øgelstrup og Stenumgård i Råsted sogn vest for Holstebro og dens skæbne efter landbrugskrisen først i 1800-årene er i den forbindelse tidstypisk, også ved påvisningen af ægteskabet som et middel til at underbygge den sociale position. Typisk er ligeledes Wad-slægtens tilknytning til fremtrædende købmanskredse i de nærmestliggende købstæder Holstebro og Ringkøbing. Også familiens engagement i studehandelen var karakteristisk for tiden og miljøet i Vestjylland.

Om fæstebonde Christen Wad i Øgelstrup og slægtens oprindelse

Den 26. december 1754 døde Christen Christensen Wad i Råsted sogn. Han havde været fæstebonde under Pallisbjerg gods, der ejedes af Frands de Linde. Christen Wad nævnes første gang i Råsted sogn, da sønnen Niels døbes i 1738. Den afdøde fæstebonde havde på flere måder socialt adskilt sig fra godsets andre fæstere. Dels var gården Øgelstrup, når ses bort fra den gamle hovedgård Stenumgård, med sine godt 10 tønder hartkorn den største og bedste gård i Råsted sogn – dels antyder den konsekvente brug af slægtsnavnet Wad/Vad, at Christens afstamning ikke var lokal.

En senere overlevering vil da også vide, at der var slægtskab mellem Wad'erne på Øgelstrup og Vad-slægten på gården Arnsbjerg – ligeledes i Råsted sogn. Da sidstnævnte vides at stamme fra Vadgården i Nr. Nebel, skulle Wad'erne dermed også have deres ophav her. Sidst i 1600-årene var en Christen Sørensen fæster i Vadgården, og efter navnene at dømme kunne han være far til manden på Øgelstrup.¹ Det mest berømte medlem af Vad-slægten fra Nørre Nebel var handelsmanden og legatstifteren Christen Vad i Sædding Vadgård.^{2 3} Uden tvivl har den senere sog-

Laurids Wads segl fra 1816, er i sig selv et bevis for den udadvendthed, der må have kendetegnet Wads virke som handelsmand. (Foto: Landsarkivet for Nørrejylland)

nefoged Peder Vad i Arnsbjerg en tid været forvalter eller foged for Niels Wad i Øgelstrup, idet han ses at have forestået en del af salget af fæstegodset fra Stenumgård efter Niels Wads overtagelse af dette gods.

Christen Christensen Wad var gift med Kirsten Nielsdatter, der begravedes den 10. juli 1763 60 år gammel på Råsted kirkegård. Efter mandens død havde hun drevet gården, indtil sønnen Niels kunne overtage fæstet. I ægteskabet med Christen Christensen Wad var der følgende børn:

- Niels Christensen Wad (født 1738), selvejer i Øgelstrup og Stenumgård
- Anne Cathrine Christensdatter (født 1743), gift med gårdfæster Anders Andersen i Madum Flod
- Christen Christensen Wad (født 1746), fæster i Trøstrupgård i Timring sogn.

I arv var der 300 rigsdaler til hver af sønnerne og 150 rigsdaler til Anne Cathrine. Indtil børnene blev myndige anbragtes arven som indskud i lokale hovedgårde som Vadskeergård, Lindtorp og Ulvsund.¹

Fæstebonde og sognefoged Christen Wad i Trøstrupgård

Det var Niels Wad, der socialt placerede slægten i bondesamfundets

I 1799 overtog Christian Wad den gamle hovedgård Stenumgård i Råsted sogn efter faderen Niels Christensen Wad. Få år efter overtagelsen lod han denne endnu eksisterende hovedbygning opføre. I 1824 måtte Christian Wad gå fra gården på grund af landbrugs krisen. Den tidligere proprietær endte livet som aftægtsmand i Borgbjerg sogn

øvre lag, men lillebroderen Christen Wad, der fæstede Trøstrupgård i Timring sogn, underbyggede samme udviklingslinie.

Christen Christensen Wad var døbt i Råsted den 23. oktober 1746. Kun 29 år gammel fæstede han omkring 1775 Trøstrupgård med ca. 1.000 tønder land vurderet til godt 9 tønder hartkorn i 1688 matriklen. Gården krævede stort folkehold – i 1787 havde Christen Wad 7 karle og piger hos sig. På gården var der i 1781 16 stude, 5 køer, 4 kvier og 5 heste. Uden tvivl har Christen Wad i Trøstrupgård hørt til egnens betydende mænd; en periode var han også sognefoged.

Året efter han var kommet til Trøstrupgård, giftede Christen Wad sig første gang – med Karen Jensdatter af Amtrup i Snebjerg sogn. Hun døde 26 år gammel i barselsseng og begravedes den 3. marts 1781. Inden havde Kirsten dog født børnene Christen (født 1777) og datteren Else (født 1779), men ingen af dem nåede voksenalder. Det er således ikke korrekt, når Konrad Understrup i bogen om Timring sogn under Trøstrupgård omtaler »den 10aarige Søn Chr. Christensen, der senere blev Ejer af Trøstrup og døde der 1. Nov. 1844«. ⁵ Han forveksles med Niels Wads svigersøn, der også hed Christen, og som overtog Trøstrupgård ved Christen Christensens død.

I 1799 overtog Laurids Wad Øgelstrup og blev dermed slægtens tredje generation i gården. Først i 1880'erne lod han denne smukke trefløjede hovedbygning opføre – en passende ramme for en vestjysk proprietærs liv præget af den velstand studehandelen gav. På grund af landbrugskrisen måtte han dog i 1824 gå fra gården, og endte sit liv som husmand i Timring sogn.

Christen Wad giftede sig anden gang med Juliane Morsing, datter af sognepræst Christian Morsing i Aulum. Dette ægteskab blev det første af en række, hvor Wad'erne klart markerede et socialt tilhørsforhold til bondesamfundets øvre lag. Christen Wad og Juliane Morsing døde sammen, i hvert fald anføres i skiftet efter dem fra 1807, at »Christen Wad paa Trøstrup i Timring Sogn og Hustrue begge er af en smitsom Sygdom ved Døden afgaaet d. 30 May«. ⁶

Da der heller ikke var livsarvinger i dette andet ægteskab, var det Christen Wads nevøer og niecer samt Julianes søskende, der skulle overtage boet. Af disse skal på Wad-siden kun nævnes broderdatteren Maren Kirstine Nielsdatter Wad, der den 9. november 1798 var blevet gift med Christen Pedersen i Gammel Mølle i Råsted sogn, om hvem det i skiftet af den 6. maj 1807 udtrykkeligt siges, at han er »nu eyer af Trøstrup«. Det er denne Christen som optræder i kilderne som Christen Trøstrup. Maren og Christen Trøstrups sønner – Niels Wad Christensen og Severin Tang Christensen – overtog senere Trøstrupgård.

Arvinger i Morsing-slægten var Julianes søskende: Laurs Nicolai Mor-

På Råsted kirkegård kan man stadig se Arnsbjerg-Wad'ernes gravsted. Overleveringen vil vide, at der var slægtskab med familien i Øgelstrup, som man da også havde tæt social omgang med. Sognefoged Peder Wad fik i 1820'erne ofte sin gang på Øgelstrup og Stenumgård, når han skulle stævne de efterhånden forældede »slægtinge«.

sing (sognepræst i Skivholme i Aarhus stift), Christen Morsing (opholdssted nævnes ikke), Christiane Morsing (enke efter Jens Lund i Brande) og Jeanette Morsing (gift med købmand Frederik Künel i Ribe).

Tydeligvis havde Christen Wad i Trøstrupgård formået at placere sig socialt anderledes end fæstebønder flest. Boets papirer dokumenterer da også økonomisk samkvem med fremtrædende købmænd i købstæderne Holstebro og Ringkøbing.⁷

Niels Wad til Øgelstrup og Stenumgård

Christen Christensen Wads og Kirsten Nielsdatters førstefødte fra 1738, der fik navnet Niels, skulle også blive den første selvejer i Øgelstrup. Derved stoppede han ikke, også sognets gamle hovedgård Stenumgård blev han ejer af. Flere faktorer kan forklare denne sociale opstigning: dels den status familien i forvejen havde – dels afsættet i den lokale godsadministration (da han er fadder for broderdatteren Kirsten Marie, anføres han udtrykkeligt som »Niels Øgelstrup fra Nr. Vosborg«) – og ikke mindst må ægteskabet med Mette Laurisdatter af Tangslægten i gården Nørre Tang i Ulfborg sogn have haft stor betydning i denne sammenhæng. De blev gift den 21. oktober 1763 i Ulfborg kirke.

Den unge kone på Øgelstrup tilhørte en bemærkelsesværdig søskendeflok. Mette var født på gården Nørre Tang i 1734 som datter af Laurids Christensen (der i øvrigt havde været fadder ved Niels Wads dåb) og Maren Pedersdatter. Hendes søskende foretog en for tiden måske ikke usædvanlig, men så dog utrolig konsekvent social opstigning:

- Anna Laurisdatter Tang giftede sig med Peder Christensen Harpøth til hovedgården Ulvsund
- Peder Lauridsen Tang blev købmand i Ringkøbing, og var fra 1792 eneejer af Nørre Vosborg gods, som senere sønnen Niels Kiær Tang og sønnesønnen Andreas Ewald Meinert Tang ejede
- Christen Holm Tang blev selvejer i Hanning Hedegård og dertil en kendt studehandler i 1770erne og 80erne
- Jens Lauridsen Tang var fra 1775 ejer af hovedgården Udstrup
- Søren Lauridsen Tang blev købmand i Ringkøbing og var fra 1784 ejer af Timgård gods
- Laurids Lauridsen Tang overtog fødegården, hvor han sad som fæstebonde under broderen på Nørre Vosborg.⁸

Niels Wad startede karrieren med i 1764 at overtage fæstet af Øgelstrup efter forældrene. Hartkornet var sat til 10-6-3-0 tønder. Årligt skulle betales 11 rigsdaler i kvæg- og korntiende, mens landgilden udgjorde 30 rigsdaler. Niels måtte sætte »bæster« på græs i »Store Eng«, som Øgelstrup havde sammen med Stenumgård, »men ej med fæhøvder at besætte«. Her understreges således hovedgårdenes eneret til at producere og sælge stude. Bonden i Øgelstrup »befries fra ald hovarbejde og rejser, undtagen om fornødenhed det udkræver, da at gjøre en korn- og en materiel rejse, hver 4 mil aarlig og ikke videre«. Niels Wad har haft folk til at drive Øgelstrup, alt imens han selv arbejdede i administrationen på det nærliggende Nørre Vosborg.

Det har vel ikke undret samtiden, at Niels Wad i 1786 den 11. septem-

Her i højen på Timring kirkegård blev Christen Christensen Wad, fra 1775 fæster af den store Trøstrupgård, begravet i 1807. Han var gift med præstedatteren Juliane Morsing fra Aulum, der døde samme dag som husbonden af en smitsom sygdom.

ber på auktionen efter Christen Linde de Friedenreich var i stand til at købe hovedgården Stenumgård i Råsted sogn med 20½ tønder hartkorn hovedgårdsjord, 220 tønder hartkorn bondegods og 31 tønder hartkorn i tiender for i alt 31.200 rigsdaler. Samtidig blev Niels Wad også selvejer i Øgelstrup, der hørte til Stenumgård gods. Samme dag købte han Råsted kirke, og var herefter sognets største jordejer. Niels Wad stod ikke tilbage for de berømte svogre.¹⁰

Elleve år fik Niels Christensen Wad som godsejer. Han døde i 1797, og begravedes den 14. marts på Råsted kirkegård. Samme år var han gået i gang med at sælge bondegodset fra Stenumgård. Inden sin død havde han således solgt en række gårde i Råsted sogn til fæsterne – for i alt ca. 5.441 rigsdaler. Arvingerne fortsatte denne afvikling af hovedgården i 1798-99.

Efter Niels Wads død sad Mette Tang som enke på Øgelstrup, indtil hun 78 år gammel døde juleaften i ulykkesåret 1813. I ægteskabet med Niels var der følgende børn:

- Marie Kirstine Nielsdatter Wad (f. 1764), gift med købmand og tobaksfabrikant Christen Husted i Ringkøbing
- Maren Nielsdatter Wad (f. 1766), gift med Christen Pedersen i Gam-

mel Mølle i Råsted. I 1807 overtog dette par som nævnt ovenfor Trøstrup i Timring efter Christen Christensen Wad

- Christen Nielsen Wad (f. 1769), ejer af Stenumgård
- Kirsten Nielsdatter Wad (f. 1774), gift med købmand og tobaksfabrikant Lauritz Buch i Ringkøbing og Holstebro
- Laurids Nielsen Wad (f. 1776), ejer af Øgelstrup.

Niels Wad og Mette Tang boede standsmæssigt. I storstuen var lænestole med læderbetræk og spejle med forgyldte rammer. I dagligstuen rådede husets frue over en passende samling sølvtøj: en stor potageske, 8 spiseskeer, 4 theskeer og en sukkerstrøbøsse. Dertil kom messing, tin og kobbertøj »en masse«. I laderne var en mængde utærsket korn, og besætningen var heller ikke at kimse ad: 52 får, 21 lam, 5 heste, 2 kalve, 10 køer, 24 stude og 4 grise. Afsættet for næste generation var således ganske godt.¹¹

Christen Wad til Stenumgård

Den 30. december 1799 overtog Niels Wads ældste søn Christen Stenumgård af boet. Forinden havde man solgt det resterende bondegods fra. Tilbage var nu 16-4-1-0 tønder hartkorn hovedgårdstakst. For de 3.700 rigsdaler Christen Wad betalte fik han også Råsted sogns kirkekonge- og kvægtiende.¹²

I 1796 giftede Christen Wad sig i Rom kirke med Maren Christensdatter. Hun var født 1769 i Ulfborg sogn som datter af Christen Nielsen (kaldet Ladefoged eller Kirkegaard) og Maren Jensdatter Bjerre af Kytterup. Med dette ægteskab cementerede Christen Wad slægtens forankring i det lokale godsforvaltningsmiljø. Christen havde været ladefoged på de Linde Friedenreichs godser – enten Pallisbjerg eller Nørre Vosborg – og forpagtede i 1780erne hovedgården Stenumgård. Dette skabte økonomisk afsæt for senere at købe den store Sodborggård i Rom sogn syd for Lemvig, hvor han døde i 1799.¹³

Christen Wad og Maren Christensdatter fik følgende børn:

- Christen Christensen Wad (f. 1801)
- Niels Christensen Wad (f. 1802)
- Jens Christensen Wad (f. 1803)
- Marie Kirstine Christensdatter Wad (f. 1805 – død ugift i Ringkøbing den 17. juni 1889).
- Søren Tang Wad (f. 1808).

Efter i 25 år at have været ejer af Stenumgård måtte Christen Nielsen Wad omkring 1824 forlade gården. Skøde- og panteprotokollerne for-

tæller ikke noget om hans eventuelle økonomiske ufore, men årsagerne var formodentlig at finde i den økonomiske krise, som knækkede mange efter Napoleonskrigene. Åbenbart har gården været hjemfalden til staten, vel for skatterestancer, for den 21. september 1825 blev på Frederiksberg Slot udstedt skøde på Stenumgård til Niels Jensen for 1.800 rigsbankdaler sølv. Da havde den nu forhenværende proprietær Christen Wad med familie forladt sit fødesogn. Men hvorhen?

Kirkebøgernes af- og tilgangslister giver sjældent svar på et sådant spørgsmål, når det drejer sig om personer fra samfundets øvre lag. Sporet findes i Severin Weiersøes dagbøger. I en indførsel dateret Clausholm den 24. september 1830 skriver Weiersøe, at han har fået brev fra degnen Schou i Borbjerg, der »ilmeldte mig, at Christen Wad, – jeg kjenner ham godt; han kom fra Østergaard det Aar, den blev brækket ned, og boer nu i Nedre Kjeldsmark«. ¹⁴

At dømme ud fra et brev Christen Wad den 3. december 1826 skrev til sin fættersøn, etatsråd A. E. M. Tang på Nørre Vosborg, havde han i et par år været beskæftiget på amtsstuen i Holstebro:

»Sidst i April Maaned rammede mig den uheldige Skjæbne, at jeg formedelst et Sygdoms Tilfælde maatte forlade min gode Condition paa Holstebro Amtsstue, og da Doktoren for min Sundheds Skyld har fraraadet mig at komme i min forrige Stilling igjen, men derimod forestillet mig at søge Employ paa Landet som Gods- eller Avlsforvalter, saa er jeg med Hensyn hertil, for nærværende Tid conditionsledig. Det er paa Grund heraf, at jeg tillade mig den Frihed at forespørge: om Deres Welædelhed ei behøve et Menneske, som er øvet i Amtstue Faget, til at assistere Dem med Deres ikke saa ubetydelige Forretninger, og i saa Fald tilbyder ieg herved min Tjeneste, i det Haab og med den Begjæring, at dersom at De kan bruge en saadan person, De da vil antage mig, thi det er magtpaaliggende og nødvendig for mig at kunne blive sat i en virksom Stilling end min nuværende«. ^{15 16}

De ærbødige ord til A. E. M. Tang hjalp ikke – Christen Nielsen Wad blev resten af sine dage i Neder eller Lille Kjeldsmark, som sønnen Jens Christensen Wad ejede siden 1826. ¹⁷ Her døde forældrene som aftægtsfolk – Christen Wad den 18. februar 1840 – og Maren Christensdatter den 6. september 1843.

Med en enkelt undtagelse bosatte børnene sig i egnen øst for Holstebro.

Jens Wad flyttede i 1836 til Haderup sogn, hvor han døde som aftægtsmand i Feldborg den 25.12.1874. Neder Kjeldsmark havde han i 1838 solgt for 800 rigsdaler til broderen Niels.¹⁸ Jens Christensen Wad viedes til Sidsel Marie Laustdatter af Neder Feldborg den 2. december 1836. De følgende år fik de en række børn, der ikke fik Wad-navnet med i dåben – Jensen blev slægtsnavnet. Selv figurerer Jens Wad i folketællingerne som »Jens Christensen«.¹⁹

Niels Wad, der var gift med Marianne Christensdatter fra Ulfborg, overtog som nævnt Neder Kjeldsmark efter broderen. Ægteskabet var barnløst. I 1863 flyttede Niels Wad til Rønbjerg sogn, hvor han døde som aftægtsmand den 10. juni 1873.

Søren Tang Wad blev udlært snedker, og fik fra maj 1833 tjeneste på Nørre Vosborg. I 1840 flyttede han til Ryde sogn, hvor han i 1850 er gårdmand i Skovgård, senere i Rydberg. Han vedblev åbenbart at drive snedkeri, for i 1850 havde han ud over to tjenestefolk også en snedkersvend boende hos sig i Skovgård. Vel var det gået socialt tilbage for slægten siden 1824, men Søren Wad blev dog gift med en præstedatter – i 1846 med Elisabeth Marie Borup, en datter af sognepræst Palle Lassenius Borup til Sahl-Ejsing. Søren og Elisabeth var da henholdsvis 38 og 42 år gamle og fik et barn sammen – datteren Ane Cathrine Palline Johanne Wad – født i 1848. Søren Tang Wad døde den 9. juni 1870 i Ryde sogn.

Hvad hændte med den ældste af sønnerne fra Stenumgård og Neder Kjeldsmark?

Købmand Christen Wad i Lemvig

Som den eneste af børnene fra Stenumgård formåede Christen Christensen Wad at opretholde familiens sociale placering. At det ikke skyldtes arv hjemmefra turde være åbenbart – han har klaret sig selv. Han fik en handelsuddannelse og senere borgerskab som købmand i Lemvig, hvor han i 1828 sammen med købmand Hans Smith blev valgt til overformynder. Købmand Wads sociale position underbygges også af en tilsyneladende tæt kontakt med halvfætterten, etatsråd A. E. M. Tang på Nørre Vosborg. Den 28. oktober 1836 sendte han således et brev til Tang, hvori han lovede denne en samling oldsager, han var kommet i besiddelse af i Rom sogn. Tang skulle have oldsagerne som tak for de mange bøger, han gennem årene havde sendt til Wad.²⁰

Den 22. maj 1828 havde Christen Wad giftet sig i Aalborg med Ane Hedeveg Holmark, et parti, som endnu engang formåede at give Wad'erne social status. Ane Hedeveg var født i København som datter af krigsråd, regimentskvartermester Jens Holmark og Dorthea Kirstine Mün-

ster. Krigsrådens far var »Sr.« Christen Holmark, der døde i Holstebro i 1777. Broderen Peder Holmark var købmand først i 1800-årene i Holstebro. Krigsråden havde i første ægteskab været gift med Mette Bagger Eilertz. Men hun var ikke mor til Ane Hedeveg Holmark.

Det var derimod Dorthea Kirstine Münster. Hun havde i sit første ægteskab været gift med Nibes rigeste mand sidst i 1700-årene, købmand og fiskeriudreder Niels Andersen Færch, der byggede det smukke senempirehus, der endnu ligger ud til havnefronten i Nibe. I ægteskabet med Niels Færch havde Dorthea Kirstine sønnerne Jens og Niels Færch, der dog begge døde inden voksenalder. Usædvanlig for sin tid har Dorthea Kirstine Münster været, for år 1800 blev hun skilt fra Niels Færch, der sikrede hende med en kapital på 6.500 rigsdaler. Hvornår og hvor hun derefter blev gift med krigsråd Holmark ved vi ikke – hvis de i det hele taget har været gift? – optegnelser i skiftet efter Ane Hedeveg antyder, at der i familien har været tvivl om forældrenes status. Sikkert er imidlertid, at Ane Hedevegs mor blev gift efter forbindelsen med krigsråd Holmark. Handelsmand David Jacobsen af Aalborg var den udkærne. Med ham fik Dorthea Kirstine en søn, der således var halvbror til købmand Wads hustru i Lemvig. Disse indviklede slægtskabsforhold skulle i 1868 føre til en retssag mellem arvingerne i boet efter købmand Christen Wad og Ane Hedeveg Holmark. Wad'erne glemte efter broderens og svigerindens død to år tidligere at gøre opmærksom på, at der kunne være arvinger på Ane Hedeveg side.²¹

Købmand Christen Wad døde i Lemvig den 28. december 1865; et halvt år tidligere, den 8. juni var Ane Hedeveg Holmark død – ligeledes i Lemvig. Ægteskabet havde været barnløst.

Laurids Wad til Øgelstrup

Samme dag Christen Nielsen Wad købte Stenumgård i boet efter faderen, erhvervede lillebroderen Laurids Nielsen Wad Øgelstrup med 10-6-3-0 tønder hartkorn for 3.500 rigsdaler.²² Laurids giftede sig den 23. oktober 1801 i gården Store Skikkild i Vejrum sogn med Else Ibsen. Som på Stenumgård voksede også på Øgelstrup en børneflokk op først i 1800-årene:

- Mette Kirstine Lauridsdatter Wad (f. 1805).
- Cathrine Lauridsdatter Wad (f. 1807, ugift).
- Marie Kirstine Lauridsdatter Wad (f. 1808, død ugift i Vorgod sogn 1875).
- Niels Lauridsen Wad (f. 1810).
- Ib Lauridsen Wad (f. 1811).
- Søren Lauridsen Wad (f. 1812).

Af Commissær P. og Sønnerne Laurids Wad, som jeg Oleo dele erfaar ud-
 krævet med: Altona Sjævnede i Altona og af Jæger Laurids Wad. Dato
 2288 R. 24/ af Jæger To Tufvold To heidende, Jægerdeltig og
 Otto Rigsdaler 24/ Rigsdaler, Jæger og Altona,
 Rucyphaler, 30. Marts 1855.
 Niels Wad

Niels Lauridsen Wad, en af sønnerne fra Øgelstrup, opholdte sig i 1854-55 i Hamburg, vel som handelsmand, men måtte hentes hjem af familien som en syg mand. Han kvitterer her for udbetalingen af den formue, han havde haft stående i Altona Sparekasse. Fotokopi: Landsarkivet for Nørrejylland.

- Marie Cathrine Lauridsdatter Wad (f. 1816).
- Mette Claudiane Lauridsdatter Wad (f. 1822).

Laurids Wads økonomiske problemer begyndte formodentlig nogenlunde samtidig med broderens på Stenumgård. I 1818 var det ved at gå skævt; den 20. juni lånte Laurids Wad 600 rigsdaler af Niels Ebbensgaard, og den 26. oktober samme år lånte han yderligere 250 rigsdaler af Christen Toft i Søndervang i Stadil. I de år havde Laurids ellers nok at spekulere på i anledning af købmand Christen Juulsgaards sagsanlæg. (Se nedenfor). Den 5. juli 1819 mødte herredsfoged Grønlund op på Øgelstrup for at foretage »afsætningsforretning«, men som tjenestepigen Charlotte Amalie Christensdatter erklærede, så var »Laurs Wad i Morges tidlig med sin Kone reist nør paa«. I øvrigt havde morbroderen, købmand Peder Tang i Ringkøbing såvel 1. som 3. prioritet i gården.²¹ Laurids Wad formåede dog at holde sig ved Øgelstrup indtil foråret 1824.

Den 5. april 1824 erklærede han imidlertid sit bo fallit. Den 9. august samme år solgtes gården på auktion til A. la Cour for 2.710 rigsdaler²¹

Laurids Wad var nu 48 år gammel – fremtiden lå ikke ligefrem og ventede med tilbud til en falleret proprietær. Han flyttede med familien til Dejbjerg sogn, hvor han forpagtede gården Bækbo, der dog ikke blev et blivende sted for familien, som i 1830 flyttede østpå til Timring sogn. Her købte Laurids Wad en mindre ejendom, der vel hed Kirkegård, men som kun havde et tilliggende på 0-3-3-1 tønder hartkorn. Det var hvad han kunne få for de 400 rigsdaler, han samtidig lånte af svogeren,

proprietær Peder Ibsen til Breinholt i Humlum sogn.²⁵ Her i Kirkegård døde hustruen Else Ibsen den 11. juni 1848. Hendes liv er et udtryksfuldt billede på datidens sociale omskiftelighed og risiko: fra barndommen i Rindsholm Mølle ved Viborg, over tiden som »madam« på Øgelstrup, til alderdommens år som kone i en fattig hedegård.

I 1850 boede Laurids stadig i Kirkegård, nu sammen med døtrene Cathrine og Marie Kirstine, der med deres 42 og 41 år på bagen var ved at være et par ældre frøkener. I 1853 flyttede den nu 77-årige Laurids Wad til Vorgod sogn. Her fik han ophold hos datteren Mette Claudiane, der var gift med gårdejer Mads Nielsen i Storgård. Her døde Laurids Wad den 16. april 1856 – i kirkebogen anføres han blot som »Laurids Nielsen« – »seigneur Wad til Øgelstrup« var på alle måder noget uhyre fjernt.

Else Ibsens slægt fra Rindsholm Mølle

Laurids Wads hustru Else Ibsen havde også sine rødder solidt placerede i bondesamfundets bedrestillede lag. Faderen Ib Pedersen (1740-95) var fæster i Rindsholm Mølle, der hørte under Asmild Kloster gods. Ibs bror, Hans Pedersen, var fæster i den nærliggende Sønder Mølle. Ib Pedersen var gift med en pige fra Vestjylland, Kirstine Marie Mortensdatter, der var født 1751 i Tjørring sogn, og som døde 1791 i Asmild. Hendes far – og dermed Else Ibsen på Øgelstrups morfar – var Morten Christensen, der skiftevis kaldes for Ørnhoved og Bundgaard. Indtil 1756 var han ejer af gården Ørnhoved i Tjørring sogn med et tilliggende på 16-0-0-8 tønder hartkorn og fire bolsteder. Han døde godt 91 år gammel i 1801 i Vejrum sogn, hvor en søster til Kirstine Marie – Anne Cathrine Mortensdatter – var kone i gården Store Skikkild, idet hun var gift med Christen Nielsen Horslund. Deres søn Niels Martinus Christensen (1791-1821) overtog senere Store Skikkild.

Børnene fra Rindsholm søgte alle til det Vestjylland, deres mor stammede fra. Else til Øgelstrup. Søsteren Anne Marie Ibsen (1778-1846) var i første ægteskab gift med Alexander Nyboe til Krogsgård i Gudum, og i andet ægteskab med Niels Christian Buch.²⁶ Anne Maries søn Morten Alexander Nyboe giftede sig til Store Skikkild i Vejrum med Sara Henriksdatter, der var enke efter ovennævnte Niels Martinus Nielsen. Der var sammenhæng i tingene.

Peder Ibsen (1781-1848), der var bror til Else og Anne Marie, giftede sig med Ane Margrethe Breinholt af den vidt bekendte handelsslægt, og fik med hende gården Breinholt i Humlum sogn. Blandt Peder Ibsens børn kan nævnes professor i anatomi ved Københavns Universitet, Ib Ibsen, og Cathrine Ibsen, der var gift med justitsråd C. B. Claudi på Grys-bæk ved Lemvig.

Laurids Wad til Øgelstrup havde således tro mod familiens traditioner ved sit ægteskab underbygget familiens sociale position i det nordvestjyske område.

Laurids Wad i en tvivlsom studehandel

Typisk for det økonomiske kredsløb, de bondefødte proprietærer på denne tid indgik i er følgende sag. Det begyndte med en aftale, som Laurids Wad indgik med købmand Christen Juulsgaard i Ringkøbing den 8. december 1814. Juulsgaard, der på den tid også ejede hovedgården Møltrup i Timring sogn, solgte herved 16 par stude til Laurids Wad til en pris af 1.920 rigsbankdaler svarende til 480 daler Hamburger courant. Juulsgaard skulle fodre studene indtil Wad den 7. april det følgende år mod kontant afregning afhentede dyrene på Møltrup. Sådan var aftalen, eller rettere sagt – kontrakten – for det hele var nedfældet på et papir, som de to parter hver især signerede.

Men den 30. marts 1815 modtog Juulsgaard et brev fra Laurids Wad, der meddelte, at han havde solgt studene videre til Niels Payberg, der skulle have dem udleveret med det samme, hvilket dog ikke gav Juulsgaard betænkeligheder:

»uagtet det nu ved Kjøbsforretning var bestemt at studene skulle betales kontant ved Modtagelsen, ville Sælgeren ikke, da L. Wad var en erkendt redelig Mand, ligge hindring i vejen for udleveringen, hvorimod han til sin yderligere betrygelse forinden han gav ordre til sin Fuldmægtig om Studenes Udlevering, modtog Proprietær Lanngs og Niels Paybergs simple Caution for at L. Wad inden 14 Dage skulle udbetale kjøbssummen som ovenfor er anført«. ²⁷

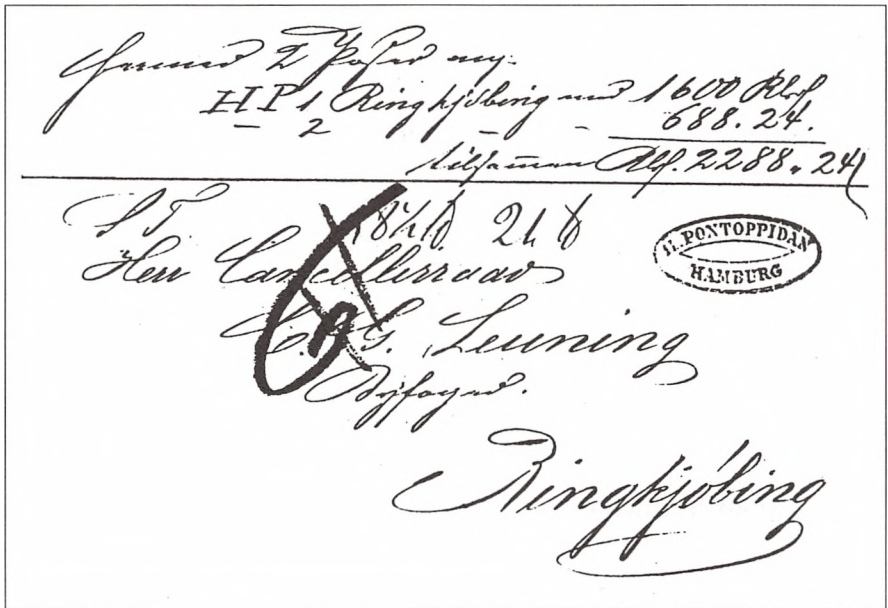
Laurids Wad betalte imidlertid aldrig for studene, som han fremdeles påstod ikke var udleveret til ham. Juulsgaard mente dog, at Wad som underskriver af kontrakten af december 1814 stod som den juridiske køber og derfor skulle betale for studene. Vidner havde tilmed set Laurids Wad på Møltrupegnen den dag studene blev drevet bort herfra, så helt uskyldig kunne han vist ikke være. Men da Juulsgaard intet kunne bevise om studenes udlevering, måtte dommerne ved herredstinget og senere Landsoverretten i Viborg frikende Laurids Wad. Det havde dommerne det imidlertid ikke godt med, »da det var en almindelig erkjendt Sandhed iblandt Folk her i Egnen, at Laurs Wad havde indfundet sig på Møltrup og ladet sig studene udlevere«. Derfor sendtes kontrakten af den 8. december til det Kongelige Rentekammer med henblik på at få

en vurdering af dens validitet på højeste sted. Svaret herfra kom uden tøven. De to handelsmænd havde overtrådt loven ved ikke at udfærdige kontrakten på stemplet og dermed officielt papir. De havde nu hver at betale 359 rigsdaler i stempelomkostninger!²⁸

Laurids Wad slap dog ikke med det; Juulsgaard ankede sagen til Højesteret, der dog stadfæstede Landsoverrettens dom den 18. april 1820. Ikke desto mindre har sagen givetvis slået uheldige skår i hans almindelige renommé, måske også i familieskabet, for svogeren købmand Laurids Buch i Ringkøbing havde fungeret som kontaktperson mellem Wad og Juulsgaard, som var en nær bekendt. Også han var blevet sat i en pinlig situation på grund af svogeren på Øgelstrup.

Øgelstrup-børnene som studehandlere

Da Laurids Wad i 1824 måtte forlade Øgelstrup, var sønnerne i den alder, hvor de skulle begynde at skabe sig en fremtid. Da de ikke kunne satse på at arve noget, måtte de se sig om efter andre løsninger. Kreaturhandelen var dengang mulighedernes land. Flere af Laurids Wads børn forsøgte at skabe sig en levevej i denne branche.

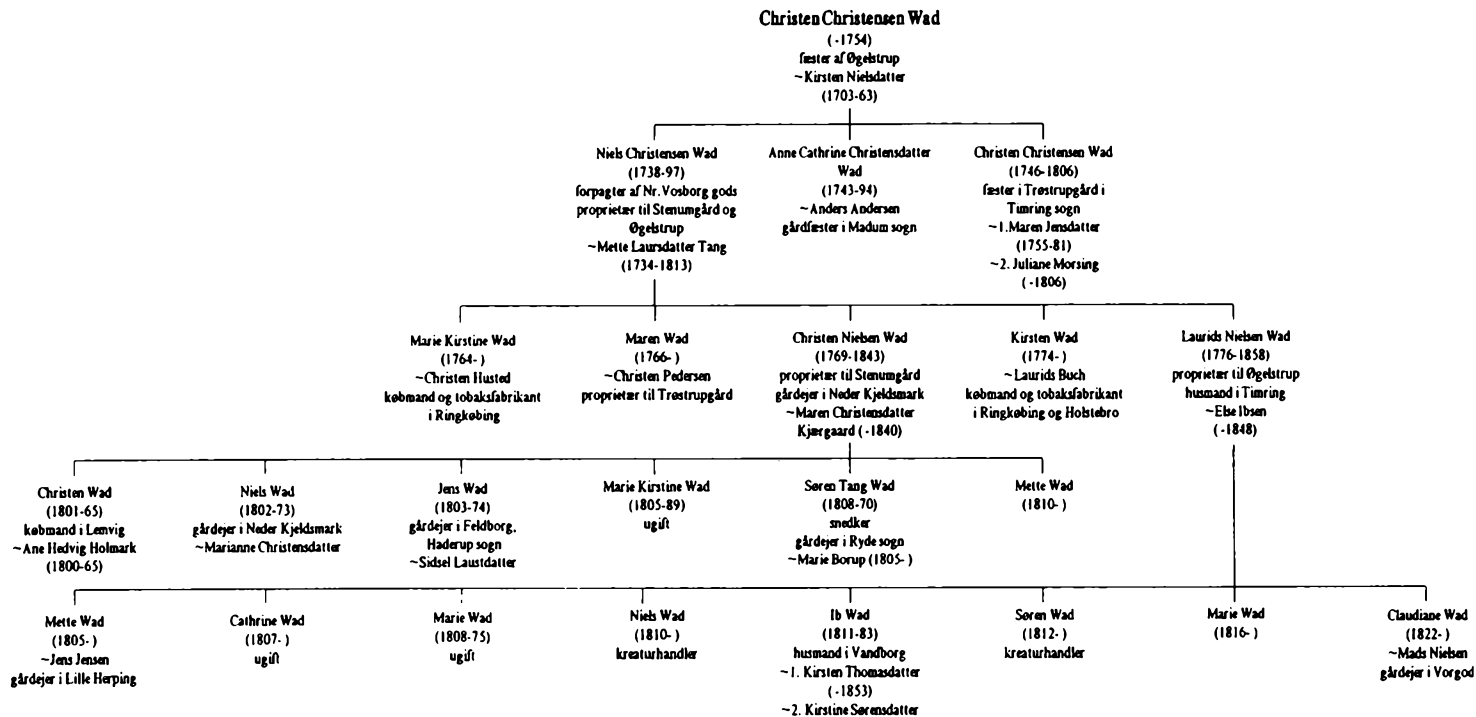
Store dele af den vestjyske økonomiske kontakt til Hamburg styredes af den bekendte konsul Hendrik Pontoppidan, som også stod bag etableringen af et organiseret kreditvæsen i Vestjylland. I 1855 var det da også Pontoppidan, der sørgede for at få Niels Lauridsen Wads indestående i Altona Sparekasse sendt til herreds- og byfogeden i Ringkøbing. Fotokopi: Landsarkivet for Nørrejylland.

Den ældste af sønnerne, Niels Lauridsen Wad, havde i 1855 ophold i Hamburg. Den sandsynlige grund hertil må være, at han har handlet med kreaturer. Historien kom frem på et sogneforstanderskabsmøde den 29. januar 1855 i Mosgård i Råsted. Anledningen var en skrivelse fra herredsfogeden angående »– en person Niels Laursen Wad, som for tiden er henlagt paa et sygehjem i Hamburg« – Niels var »i sindsforvirret tilstand«. Problemet var nu at få ham hentet hjem med »hans penge-midler, hvoraf han besidder flere« samt effekter. I sogneforstanderskabets vidste man, at der ikke længere var slægtninge i sognet, men han havde vist søstre i Trans og i Vildbjerg. På et nyt møde i marts har sogneforstanderskabet fundet frem til en bror og svoger på Lille Herpinggård i Trans sogn; de var mødt frem i Ulfborg Præstegård, hvor de lovede at tage sig af sagen.²⁹

Det var Ib Lauridsen Wad og Jens Jensen, der mødte op den dag i Ulfborg Præstegård, og en af dem lovede at rejse til Hamburg for at hente Niels hjem. I et brev fra generalkonsul Hendrik Pontoppidan i Hamburg af den 7. marts 1855 bekræftede denne, at have modtaget fuldmagt fra by- og herredsfoged Leuning i Ringkøbing til at hæve Niels Lauridsen Wads indestående i Altona Sparekasse – et beløb på ikke mindre end 4.300 daler contocourant. De stod på 3 måneders opsigelse, hvilket tyder på, at Wad har haft længere eller måske permanent ophold i hansestaden. Få dage senere er Niels Wad ankommet med postvogn til Ringkøbing; den 30. marts kvitterede han i Ringkøbing for at have modtaget sit indestående fra Altona, der omregnet til danske penge svarede til 2.288 rigsdaler 24 skilling.³⁰ Denne søn fra Øgelstrup var således langt fra en fattig mand. Ingen spor er fundet efter Niels Lauridsen Wads videre skæbne.³¹ Måske er han rejst tilbage til Hamburg?

Broderen Ib Lauridsen Wad, der skulle hente Niels i Hamburg, boede på det tidspunkt i Vandborg sogn, hvor han ernærede sig som husmand i Hultoft. I sin ungdom havde også han været omkring. I 1827 rejste han således fra Dejbjerg til »Vardekanten«. I 1840 kom han hjem til faderen i Timring, for det følgende år at flytte til Vandborg, hvor han den 7. januar 1841 giftede sig med Kirsten Thomasdatter. Hun døde i 1853 – af tyfus. Året efter giftede han sig med Kirstine Sørensdatter fra Flyvholm i Harboøre. Ib Wad døde den 28. maj 1883 i Vandborg, og efterlod sig flere børn.³²

I 1850 havde Ib lillebroderen Søren Lauridsen Wad boende hos sig; han var da 38 år gammel, ugift og nævnes udtrykkeligt at være kreaturhandler, en erhvervsbetegnelse der sjældent findes i folketællingerne – selv i det vestjyske område. Det samme gjaldt svogeren Jens Jensen i Lil-

Wad - slægten

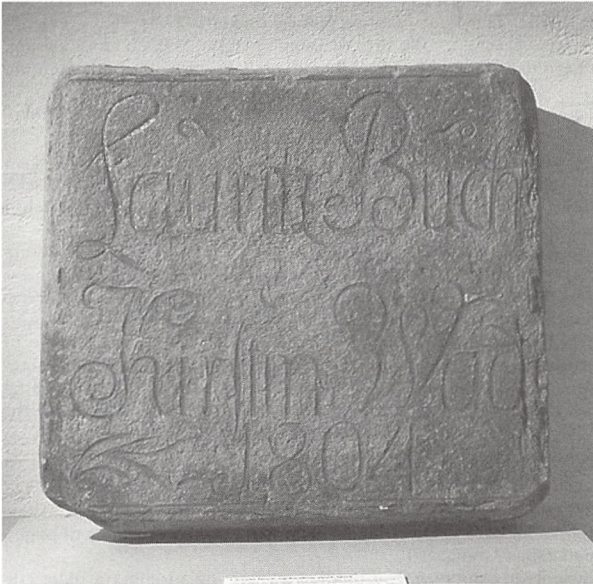
til Øgelstrup og Stenumgård i Råsted sogn, Ulfborg herred, Ringkøbing amt

le Herping, som i 1840 var blevet gift med Laurids Wads datter Mette Kirstine. Han skal have handlet en del med kreaturer i sin ungdom.

Efterskrift

Således gled Wad-slægten med stille sikkerhed tilbage i den jævne bondestand efter landbrugskrisen omkring 1820'erne. Den samme tur måtte mange ligestillede tage i denne periode. Men tydeligvis lå det flere af Wad'erne fjernt at slå sig til tåls med den skæbne, udviklingen havde tiltænkt dem som jævne bønder. Derfor forsøgte de sig med handelen, enten ved købmandskab eller studehandel.

Med denne beretning har vi ønsket at give et konkret eksempel – ikke kun på mulighederne for social mobilitet i det vestjyske landbosamfund i tiden efter landboreformerne, men også at påpege en økonomisk og kulturel åbenhed, som man traditionelt ikke har lagt megen vægt på i skildringen af den vestjyske historie.

Kirsten Wad, datter af Niels Wad til Øgelstrup og Stenumgård, blev gift med agent Lauritz Buch, der virkede som købmand og tobaksfabrikant i såvel Ringkøbing som Holstebro. Denne sten fik ægteparret muret ind i deres gård i Ringkøbing – er nu på Ringkøbing Museum. (Foto: Jørgen Borg).

Noter

Der henvises generelt ikke til kirkebøger og folketællinger.

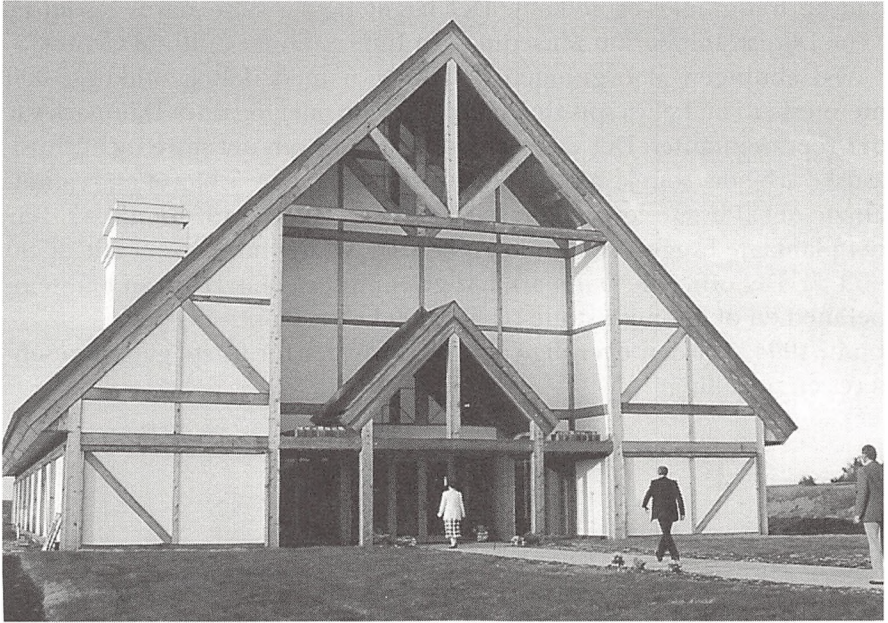
1. H. K. Kristensen, »Nørre Nebel og Lydum Sogne«, 1958, s. 156-59.
2. Om ham se Chr. Høy »Handelsmanden, Legatstiferen Chr. Vad, Sædding Vadgaard«, i »Fra Ribe Amt«, bind 5, 1919-22.
3. Overleveringen om en fælles oprindelse for de to Wad/Vad-slægter i Råsted har de skriftlige kilder ikke kunnet bekræfte. I et brev fra kapellan Bergenhammer i Ulfborg af 1855 til herredsfoged Leuning i Ringkøbing i anledning af sagen om Niels Lauridsen Wad i Hamburg skriver denne, at »sognefogden i Råsted (Peder Vad i Arnsbjerg, forf. anm.) er langt ude i Familie til ham, men han vil ikke tage sig af ham«. (LAV, B.80-283, Ringkøbing Byfoged, Indkomne breve for byen og herrederne 1855). Overleveringen om de to slægters fælles oprindelse er gengivet i bl.a. Leo Wads artikel i Personalhistorisk Tidsskrift 1957 om lærer Peder Christian Holm Wad, der var født i Arnsbjerg. Her omtales Niels Wad til Øgelstrup »som formentlig en slægtning« til lærer Wads far – gårdejer og sognefoged Peder Vad i Arnsbjerg. Folkemindeforskeren August F. Schmidt har publiceret to avisartikler med titlerne »To Mænd af Slægten Vad« og »Slægten Wad fra Arnsbjerg og Sædding«. Heri gengives overleveringerne fremført af Leo Wad.
4. LAV, G.436-1, Stenumgård godsarkiv, skifteprotokol 1733-96.
5. Konrad Understrup, »Timring sogn«, Herning 1929, s. 43.
6. LAV, B.80A-163, Ulfborg-Hind herreder, skifteprotokol 1805-16.
7. LAV, B.80A-175, Ulfborg-Hind herreder, dokumenter til skifteprotokol 1806.
8. Peder Storgaard Pedersen, »Slægten Tang, Efterkommere af Laurs Tang på Nørtang i Ulfborg«, Hardsyssels Årbog 1921 s. 1-37.
9. Note 4 *ibid.*
10. Landstingets skøde- og panteprotokoller.
11. Laurids Villemoes, »Niels Wads bo på Øgelstrup«, Hardsyssels Årbog 1963 s. 94-103.
12. LAV, B.78A-SP.7, Hjerme-Ginding herreder, Udskrift angående Råsted sogn 1794-1874.
13. Mærens søster, Kirsten Christensdatter overtog ca. 1801 Sodborggård sammen med manden Christen Christensen Roenborg – kaldet Christen Sodborg.
14. Severin Weiersøe, »En jydsk Drengs Dagbog«, red. Olaf Carlsen, Kbh. 1943, s. 71. (Weiersøe havde tidligere været huslærer på Øgelstrup, og har således kendt Wad-slægtens skæbne på nærmeste hold).
15. LAV, Pr.2174-54, Privatarkiver, Etatsråd A. E. M. Tang, breve.
16. Der er forgæves søgt bekræftelse i Holstebro Amtstuearkiv på, at Christen Wad har været ansat her. (LAV, B.20-174 – regnskaber med bilag 1824-25/B.20-175 – regnskaber med bilag 1826-27/B20-186 – hovedbøger 1814-29).
17. LAV, B.78A-SP.17, Hjerme-Ginding herreder, skøde- og panteprotokol 1824-26.
18. B.78A-SP.24, Hjerme-Ginding herreder, skøde- og panteprotokol 1837-40.
19. Sønnen Kristen Vad Jensen, født den 27. august 1841 i Neder Feldborg, blev skovbetjent her; blandt hans efterkommere har flere optaget Wad/Vad som slægtsnavn.
20. LAV, B.77-80, Lemvig byfoged, dokumenter til skifteprotokol 1863-66.
21. Arvingerne var døtre af Anc Hedevids halvbror, Michael Vilhelm Jacobsen, der var opsynsmand ved Straffeanstalten på Christianshavn. I ægteskabet med Bolette Heilmann Gerson var der Louise og Dorteja Jacobsen (gift med cigarfabrikant Johan Overgaard på Vesterbro). Disse to søstre var det, som i 1869 anklagede Wad'erne for Hof- og Stadsretten i arvesagen.
22. Note 17 *ibid.*
23. *Ibid.*
24. *Ibid.*
25. LAV, B.80A-SP12, Ulfborg-Hind herred, skøde- og panteprotokol 1827-31
26. Bror til købmand Laurids Buch i Ringkøbing, der var gift med Kirstine Wad fra Stenumgård.
27. LAV, B.80A-25, Ulfborg-Hind herred, dokumenter til justitsprotokol 1812-17.
28. *Ibid.*
29. Råsted sogneråd, forhandlingsprotokol 1842-1913 (kopi i Lokalhistorisk Arkiv, Holstebro Kommune).
30. LAV, B.80-283, Ringkøbing byfoged, Indkomne breve for byen og herrederne 1855.
31. Niels Lauridsen Wad er forgæves søgt eftersporet i Ringkøbing (LAV, B.80-197 – pasjournal 1842-70, B.80-283 – indkomne breve til by- og herred 1855, B.80-284 – indkomne breve til by- og herred 1856, D.23-129 – Ringkøbing rådstue – forhandlingsprotokol for kommunalbestyrelsen 1855-81).
32. Bl.a. politibetjent Laust Wad i København og Søren Wad, der var emigreret til Amerika.

Rigmor Lillelund, f. 1923, slægts- og lokalhistoriker. Omfattende kursusvirksomhed, forfatter til bogen »Naur søn 1600-1900« sammen med Esben Graugaard.

Esben Graugaard, f. 1952, museumsinspektør, cand.mag. Har publiceret bøger og adskillige artikler i diverse tidsskrifter og årbøger om vestjysk kultur- og økonomisk historie.

Orientering

Et dansk indvandermuseum i Amerika

Lørdag den 9. oktober 1993 åbnedes dørene på klem for første fase af Det danske immigrant Museum i Elk Horn, Iowa. 1.5 mill. amerikanere med dansk blod i årene har fået deres eget museum. Ti år har det taget at nå så vidt. I 1983 blev den lille by Elk Horn i staten Iowa udvalgt til at huse det planlagte museum. Og det var ikke noget tilfældigt valg. Området omkring Elk Horn og nabo-byen Kimballton rummede en af de største danske bosættelser i Amerika i årtierne på begge sider af sidste århundredeskifte. Det bølgede landskab mindede de danske indvandre-re om deres fædreland, og dertil kom, at jorden var frugtbar og billigt til salg. Den første danske kirke i området kom i 1876, og i 1878 etableredes den første danske højskole her; faktorer der var medvirkende til at gøre Elk Horn/Kimballton yderligere attraktivt for danskerne. Endnu i dag værner de to nabobyer med stor pietet om deres danske baggrund og traditioner. Beliggenheden ikke langt fra hovedtrafikåren mellem New York og San Fransisco har dog også spillet ind ved den endelige beslutning. Ydermere er afstanden kort til de to dansk-amerikanske arkiver i USA – på Grand View College i Des Moines, Iowa og på Dana Col-

lege i Blair, Nebraska, der begge rummer væsentligt materiale vedrørende den danske indvandnings historie.

Museet er ikke tænkt som et museum i traditionel forstand udelukkende med udstilling af museumsgenstande. I formålsparagraffen lægges der vægt på, at det også er museets opgave at indsamle viden om danske traditioner og folkeliv. Det ligger også i selve navnet, som er "The Danish Immigrant Museum – An International Cultural Center".

Ved åbningen af bygningen i oktober måned deltog omkring 300 mennesker i en fælles spisning med officielle taler, også fra Danmark var der repræsentanter. Det var betagende at høre om det store og entusiastiske arbejde, som lå bag den drøm, der hermed var blevet en realitet. Første del af byggeriet som nu står færdigt, har kostet ca. 15 mill. kr. Når det planlagte byggeri står endeligt færdigt, vil det have kostet ialt ca. 90 mill. kr. Det officielle Danmark har givet museet i Elk Horn sit blå stempe med en økonomisk støtte på 300.000 kr fra Tipsmidlerne. I juni 1994 sker den egentlige åbning, hvor der for første gang præsenteres en udstilling.

Birgit Flemming Larsen

Genealogical Research Directory National & International – 1993

Før eller siden støder de fleste slægtsforskere på en ane, der tilsyneladende forsvinder til fjerne og fremmede steder, og hvor man må standse op og spørge sig selv: Hvordan i alverden skal jeg nu komme videre? Men i mere end 10 år har der nu eksisteret en engelsksproget "adressebog", hvadenten det er Algier, Australien, Ungarn, Zimbabwe eller et helt femte sted, der er næste station i anejagten.

Værket hedder GRD, udkommer i en ajourført udgave én gang årligt (i april/maj), er trykt på telefonsbogs-papir og endda tyk som en velvoksen telefonbog. Som det kan ses nederst, har denne nyttige opslagsbog, der er blevet til på australsk initiativ, nu også fået en repræsentant her i landet. Det må så formodes at udbrede kendskabet til GRD blandt danske slægtsforskere. Men hvad er GRD, eller rettere hvad rummer den ?

Først og fremmest er det et praktisk værktøj i form af et mini-atlas med landkort, der vel at mærke viser den administrative inddeling i de pågældende områder, såsom departementerne i Frankrig, counties i England, Wales og Scotland eller staterne i USA. Selvom hele verden selvfølgelig ikke er dækket ind, og de optagne områder ikke er lige detaljeret behandlet, så er der ofte god hjælp at hente. Ikke mindst, da der også aftrykkes omfattende forkortelseslister, dels dækkende landekoder (UK = United Kingdom, DEN = Denmark etc.), men også dækkende regioner og/eller amtsniveau. Således er for eksempel KR = Krakow i Polen, SM = Smolensk i det tidl. Sovjetunionen. Men notabene: på dette niveau er DEN = Denbighshire i Wales (WLS). Har man først sat sig ind i systemet, og forstået den hierarkiske opbygning bliver man til gengæld hurtigt kosmopolitisk slægtsforsker. Der er nemlig nødvendigt, når man tager fat på "adressebogens" hovedpart (s.33-544), den multinationale "Hvem Forsker Hvad", hvor indlæggene er oplistet alfabetisk efter slægtsnavn (Family Name), det årh. eller årstal der søges i (Time Period), stedet (Town, County or Province or State. Country or Land) samt indsenders nummer (Contributors Number). Det sidste kan bruges til en adressedel (s.607-676), hvori alle indsendere er opstillet i nummerorden.

Dertil kommer en landevis ordnet liste over alle større offentlige institu-

tioner af national eller international betydning for slægtsforskere. Det er for Danmarks vedkommende – mærkeligt nok – kun blevet til “Kongelige Bibliotek (Royal Library)”, men mon ikke det bliver ændret nu, hvor GRD er blevet repræsenteret i Danmark? En liste over Computer Bulletin Boards, hvor der for Danmarks vedkommende kun optræder ROOTS(DK!). En kalender over større internationale genealogiske konferencer og seminarer, en alfabetisk liste over de tematiske indlæg fra hele verden samt en adressebog på “slægtsnavne-foreninger og -organisationer” (One Name Studies & Organisations), der bl.a. viser at der i New Zealand sidder en Bruce Isted og er interesseret i alle forekomster af slægtsnavnet Isted!

Endelig er der en landevis ordnet adressebog (s.721-832) på alverdens genealogiske foreninger (Directory of Genealogical Societies), hvor alene Danmark fylder to sider. Allerbagerst (s.833-896) gives der plads til kommerciel annoncering for diverse firmaer og selskaber, men ikke uden en klar og tydelig besked fra redaktører og udgiver om, at man ikke tager noget ansvar for kvaliteten af de ydelser og varer man kan erhverve på denne vis. Fint nok, så er der ingen, som bagefter kan påstå, at optagelsen i GRD er en blåstempling af et foretagende...

Red.

GRDs repræsentant i Danmark er Franz Horvath.

GRDs adresse fra 1/1 1994:
Langtoften 77,
Lind,
7400 Herning.

Kongres i Luxembourg

Under protektion af H. K. H. Storhertug Jean finder den 21. internationale kongres for genealogi og heraldik sted i Luxembourg fra den 28. august til den 2. september 1994. Deltagelse koster 5.500 belgiske francs, hvilket svarer til ca. 1.050 danske kr., hvilket må siges at være særdeles rimeligt, da ikke blot den trykte kongresrapport er inkluderet i dette beløb, men også afslutningsbanketten på middelalderborgen Vianden. Der bliver mulighed for billig overnatning, og der arrangeres en ekskursion til bl. a. Echternach med et kloster grundlagt i 698. Kongressens temaer er *byen og dens indbyggere: genealogiske, heraldiske og emblematiske aspekter* og *emigration og immigration: genealogiske, demografiske og heraldiske betragtninger*. Man kan tilmelde sig ved at skrive til generalsekretæren, Jean-Claude Muller, P.O. Box 13, L-8501 Redange-sur-Attert.

Nils G. Bartholdy

Resultatopgørelse og balance 1993

for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie

			1992	1000
Resultatopgørelse	kr.	kr.	kr.	kr.
Indtægter:				
Kontingenter ¹			162.653	144
Tilskud ²			47.233	64
Salg af bøger og hæfter ³			<u>85.846</u>	<u>39</u>
			295.732	247
<i>Udgifter:</i>				
Personalhistorisk Tidsskrift				
Trykning	102.078			119
Forsendelse	25.084			26
Øvrige omkostninger	<u>9.580</u>			9
		136.742		154
Bøger og hæfter				
Forsendelse	10.364			
- portoref.	<u>5.765</u>			
	4.599			
Rejselegat	<u>15.000</u>			
		19.599		10
Adm. aftale Odense Universitetsforlag		20.269		24
Møder og rejser		23.218		07
SSF		8.227		2
Administration ⁴		16.652		<u>15</u>
Diverse		<u>2.010</u>		
			<u>226.717</u>	<u>212</u>

Noter

1. 1084 betalende medlemmer

2. Goods Fond kr. 20.233,- - Tipsmidlerne (Undervisningsministeriet) kr. 25.000 Henrik Finne kr. 2.000.

3. Kr. 75.375 dækker salg af 110 års indholdsfortegnelse, lager af bøger og hæfter er optaget til 0, da trykudgifterne er udgiftsført i produktionsåret.

Årets driftsresultat	69.015	35
Moms	5.259	
Annul. skyldige omk. 1992	1.136	
Renter	<u>13.454</u>	<u>19</u>
	88.864	54
Hensættelse til særlige udgifter	<u>75.000</u>	<u>50</u>
Årets resultat	13.864	04
Balance pr. 31.12 1993		
<i>Aktiver:</i>		
Diverse tilgodehavender	3.451	61
Obligationer ⁵	3.987	4
Konto for særlige udgifter	90.815	39
Likvid beholdning	<u>199.099</u>	<u>199</u>
	<u>297.352</u>	<u>303</u>
<i>Passiver:</i>		
Forudbetalte kontingenter	34.470	42
Skyldige omkostninger	24.789	112
Hensættelser til særlige udgifter	155.013	80
Egenkapital		
Saldo primo 1993	68.887	
Kursgevinst på obligationer	<u>329</u>	
	69.216	
Årets resultat	<u>13.864</u>	
Saldo ultimo 1993	<u>83.080</u>	<u>69</u>
	<u>297.352</u>	<u>303</u>

Aalborg, 17. februar 1994

Birgit Flemming Larsen

Samfundets regnskab for 1993 er revideret, hvorved er konstateret, at de i foranstående resultatopgørelse og balance angivne beløb er korrekt overført i overensstemmelse med kassebog, bilag og bankopgørelser.

Aalborg den 15. februar

Ølstykke den 4. marts 1994

Ingvar Musæus

Jørgen S. Larsen

sign.

sign.

4. Papir, tryksager, porto, telefon m.m

5. Nominal beholdning kr. 4.100,-

Debat

»På baggrund af polemikken om den historiske biografis faghistoriske relevans, som Birgitte Possings disputats afstedkom, havde Samfundet for dansk genealogi og Personalthistorie inviteret dr. phil. B. Possing til at tale efter Samfundets generalforsamling d. 29. april 1993, ligesom vi her bringer hendes essay om de tanker og erfaringer hun har gjort sig i forbindelse med skrivningen af en historisk biografi. Red.«

Et essay om historisk biografi

Af Birgitte Possing

Efter at have skrevet den store Natalie Zahle biografi, »Viljens Styrke«, fandt jeg, at den skulle have lov til at leve sit eget liv. Jeg havde lavet min udforskning af hende, hendes omgivelser og hendes tid og gennemført den komposition, der passede til det. Bogen var udgivet og overladt til læserne. Det var nu op til dem at dømme, fortolke videre eller med bogen som baggrund at teoretisere over den historiske biografi som genre. »Min« Natalie Zahle var flyttet hjemmefra. Fra min side syntes jeg derfor ikke, at der var mere at sige om »den historiske biografi«, før jeg evt. gik i gang med den næste biografi.

Det har nu vist sig, at der var megen interesse fra både læg- og fagfolks side for at høre om arbejdsprocessen. For dette at være undervejs med en historisk skikkelse gennem flere år – for oplevelsen af forfattervirksomhedens bemyndigelse, som canadieren Dianne M. Hallman har kaldt den historiske biografis position: dens tætte nærvær med hovedpersonen, dens stædige forsæt såvel som dens uundgåelige flygtighed. Når jeg da alligevel har ladet mig overtale til at nedskrive de følgende tanker om mine år og kår med Natalie Zahle, skyldes det for det første en let irritation over visse kritikeres umættelige nyfgenhed over for alt privat, for det andet andre kritikeres despekt over for biografien som historisk genre, og for det tredje at der næsten intet er skrevet om de levende erfaringer med at skrive en historisk biografi.

Dette essay vil altså ikke teoretisere over biografien, diskutere forskellige biografiske typologier, systematisere diverse biografiske metoder eller gå ind i en kritisk analyse af biografens historiografi. Der er – og det er en meget væsentlig pointe at gøre sig klart – helt afgørende forskel på

at teoretisere over den historiske biografi og skrive en konkret biografi over en historisk person. Det er tanker og erfaringer fra det sidste, dette essay handler om.

Fascination og Forbehold

Den distance til den biograferede, som kræves af forfatteren til en historisk biografi, udelukker ikke, at »biografen på godt og ondt udvikler nogle stærkt personlige og intenst følelsesmæssige relationer til sin hovedperson undervejs; men det er ikke de relationer, der har været emnet for denne afhandling« (s. 67). Sådan skrev jeg i begyndelsen af biografien. Langt hen mod slutningen fremhævede jeg, at vi nok nu ved meget mere om Natalie Zahles offentlige livsværk og også om hendes private tilværelse. Men at vi stort set intet ved om hendes intime liv. Jeg argumenterede for, at det også forekom både forkert og respektløst at give sig af med gætterier om netop det intime liv (s. 453). Det faldt imidlertid nogle for brystet, at jeg ikke havde givet mig af med psykiske, erotiske og følelsesmæssige blotlæggelser af både Natalie Zahles og min egen person.

Litteraturhistorikeren Karen Klitgård Poulsen skrev:

»På den ene side bliver jeg irriteret – hvorfor forsvinder de, Natalie og Birgitte, hele tiden. Hvordan bærer de sig ad med at være så stærke i deres vilje til disciplin. Hvorfor konfronterer Birgitte Possing sig ikke med Natalie Zahle, som jo er der i bogen, på det ene fotografi efter det andet, i oplysninger om, hvad hun læser, hvad der optager hende. Alt det, som en litterær biograf ikke vil holde sig tilbage for at fortolke på. På den anden side forstærkes min fascination. For den stilhed, som det tilbageholdte åndedræt lader klinge, råber på at blive fyldt ud af mine egne/af læserens fortolkninger. Jeg læste biografien som en roman – alle mere end 600 sider inden for det samme døgn«. Men »Birgitte Possing gemmer sig. Der er ikke megen selviscenesættende Sherlock Holmes over hende. Det er meget tiltalende, men altså også lidt snyd« (Cekvina 1992).

Historikeren Hanne Rimmen-Nielsen skrev, at det næsten var skræmmende, at forfatteren intet skrev om sig selv. I den nyere kvindeforskning havde det jo ellers været et »must«, at forfatterne optrådte som subjekter i den videnskab, de formidlede.

Litteraten Jette Lundbye Levy skrev:

»Da Birgitte Possing ikke vil give sig af med gætterier omkring den biograferedes bevidsthed og følelsesliv, så bliver hun i nogle tilfælde for afholdende (...) Der er historier, som Birgitte Possing ikke vil fortælle. Men så er der stof for indbildningskraften også.« (Information, marts 1992).

Denne lyst til at befamle både hovedpersonens intime liv og forfatterens personlige karakter synes ubændig hos visse humanistiske forskere og skribenter. Jeg må med det samme tilstå, at jeg med glæde overlader trangen til ekshibitionister og sensationslystne journalister. Den opmærksomme læser vil dog hurtigt finde ud af, at de historier, som Lundbo Levy påstod, at jeg ikke ville fortælle, og den konfrontation mellem Natalie Zahle og mig som forfatter, som Klitgård Poulsen efterlyste, er i biografien. De står blot som undertekst, i sprogbehandlingen og i »den stilhed, som det tilbageholdte åndedræt lader klinge«, som Klitgård Poulsen jo selv fremhævede og så smukt formulerede det.

Det ville være en løgn ikke at stå ved, at en hvilken som helst biografi – hvor distanceret den end er skrevet – er et spejl af forfatteren selv. Alene i måden at vægte stoffet ligger der en interesse – en søgen efter svar på spørgsmål, som i bund og grund er forfatterens dybt personlige spørgsmål til sig selv. Sådan bliver det undervejs med en biografi. Selv om biografien er skrevet om en historisk skikkelse, der har været død længe, er det biografiske arbejde et møde med et andet menneske, – et møde, der tvinger forfatteren til at tage stilling til sig selv.

Der kan være spørgsmål, som er så ømtålelige for forfatteren selv, at de ikke skal eller kan bearbejdes eksplicit i biografien, selv om de bliver bevidste for forfatteren under arbejdet med denne biografi. Dette skete for mig selv på to menneskeligt afgørende punkter i mit møde med Natalie Zahle. Det ene var hendes erotiske livsførelse, det andet hendes religiøse standpunkt. Det var områder, hvor nok så megen faglig indsigt ikke kunne slå til, fordi distancen ikke kunne holdes. Jeg kunne i alt for høj grad leve mig ind i Natalie Zahles mangel på evne eller vilje til at komme overens med sig selv på disse eksistentielle felter. Hendes blufærdighed smeltede sammen med min. Og der var ikke andet at gøre end at bearbejde de spørgsmål andre steder end i den offentlighed, som jeg jo ikke var i tvivl om ville blive etableret omkring en publiceret, videnskabelig, historisk biografi om Natalie Zahle.

Og det gjorde egentlig ikke spor. Fordi der alligevel var andre måder at nærme mig mennesket Natalie Zahle på: For mig ligger den biografiske interesse og erkendelsestrang et andet sted end i en udkrængning af den historiske personligheds allerintimeste spørgsmål. Det ligger i en

søgen efter mennesket bag myterne. I menneskets eksistentielle trang til at finde sig selv – i dets stræben efter at sætte sig spor – i dets behov for at virke og skabe. Trang, stræben og livsudfoldelse har historisk set udfoldet sig forskelligt hos de to køn – og det er også een af biografens opgaver at spore denne forskel.

Det er kernen i udfoldelsesbehovet og livet bag værket, der er det centrale. Det centrale ligger ikke (nødvendigvis) i det intime. Sagen er den, at jo mere man ved om et menneske, jo mindre ved man. Det er netop på dette punkt, at læserens egen fantasi og fortolkning træder ind og begynder at arbejde. Læseren bliver fanget og er selv med til at skabe billeder. Læsningen af biografien bliver til en oplevelse, der lever uden for den skrevne biografi. Den oplevelse kan i heldigste fald føre til en helt anden erkendelse hos læseren end hos forfatteren. I sin anmeldelse af Zahle-biografien reflekterede Steen Klitgård Poulsen over denne biografiske metode:

»BP's stof rummer rige muligheder for at gå ind og tolke (...) anderledes, end hun selv er tilbøjelig til (...). Ved at lade ambivalenserne fremstå uafklarede, gør BP det muligt for læseren at investere sin egen holdning og bringe sig i spil med bogens hovedperson. Jeg kan helt klart ikke fordrage typer som Natalie Zahle; men det har været spændende at få så rig lejlighed til at reflektere over hvorfor. Andre har det på en anden måde. En god fortælling kan rumme de fleste af os, måske os alle.« (Litteraturmagasinet Standart 1992).

I starten forestillede jeg mig at kunne finde sandheden om Natalie Zahle. Forestillede mig, at en biografi kunne give svaret. Men undervejs måtte jeg sande, at jo flere facts man skaffer om et menneske, og jo flere synsvinkler, man lægger på dets liv, jo mindre ved man om dette menneskes inderste. Det er disse gåders fascinationskraft, der er det mest tiltrækkende ved biografien som genre. Der vil altid stå nogle spekulationer tilbage, og blotlægger forfatteren dem, leger hun/han en projicerende leg med en historisk skæbne – og lader samtidig gåderne forsvinde!

Eller sagt med andre ord: Dét, som giver den historiske biografi en god, dramatisk nerve, er dialogen mellem hovedpersonen, forfatteren og læseren. Den litterære biografis nestor, Leon Edel, har udtrykt det sådan: »Som biograf har man kun ret til at have sin fantasi med sig for så vidt angår den form, hvori man præsenterer stoffet«.

Forfatteren skal undre sig, søge efter svar, der ikke er givne, og spore

sandheder, der aldrig kan findes. Paradoksalt nok vel vidende, at biografien alligevel bliver en rekonstruktion og en fortolkning af et liv, ja måske ligefrem en domfældelse over en historisk skikkelses tilværelse. Men hvis der ikke ligger en ydmyghed, en åbenhed og flertydighed i den dom, som forfatteren ifølge sagens natur fælder gennem sin biografiske rekonstruktion, bliver biografien kun et spejl af biografen eller i værste fald en plat udlevering, som læseren kun kan have glæde af et kort sekund. Hvis der derimod ligger en anfægtelse og en mulighed for flertydige tolkninger, har forfatteren stillet læseren en opgave, der kan arbejdes videre med.

Dette gælder også om de spørgsmål, som biografen må lade ligge, selv om de har været væsentlige for den biograferede. Hvis der enten ikke er tilstrækkelige efterladte kilder eller nok troværdig stillingtagen hos den biograferede til at gå i clinch med det uafklarede. I sådanne tilfælde kan man antyde problemerne og eventuelt trække nogle af modsætningerne op uden at gå ind i en egentlig analyse. I Natalie Zahle-biografien blev denne metode aktuel f.eks. i forbindelse med hendes forhold til grundtvigianismen.

Den italienske historiker G. Levi har sagt, at biografien mere end nogen sinde befinder sig i hjertet af historikernes interesse, men at genren også klart har sine tvetydigheder (1989). Jeg vil hævde, at det måske netop er på grund af tvetydighederne, at historikerne er blevet tryllebundet. Det er ikke tilfældigt, at interessen for biografien som sådan blandt skribenter såvel som hos publikum er eksploderet i løbet af 1980'erne.

Firserne og halvfemserne danner indledningen til det, som nogen har kaldt »den postmoderne tid«. Altså tiden efter at »det moderne« holdt op. Dette »moderne« slog for alvor igennem i slutningen af det 19. århundrede med de store ideologier på den ene side og det splittede menneske på den anden side. Nu er det hele faldet fra hinanden – troen på de store ideologiers utopiske løsen har spillet fallit – og mennesket er stadig lige splittet. De fleste intellektuelle i den vestlige verden har ikke længere nogen ideologi at hænge hatten på eller at læne sig op ad. Selv Gudstroen er suspect.

Denne situation giver historieskribenter en enestående chance. På baggrund af at noget, som var, er kommet på afstand, er det et sundt træk, at man med distancens kritiske blik får en næsten kollektiv trang til at tolke, forstå og søge erkendelse af, hvad det egentlig var, der skete med mennesket under de store ideologiers herredømme.

Historie er et humanistisk fag. Humaniora handler om det menneskelige – menneskers gøren, laden og tankegang. Når det centrale objekt inden for den humanistiske videnskab er mennesket, bliver tolknin-

gen af menneskets tilværelse central. For mig har det været en befrielse at genindføre det enkelte menneske i historievidenskaben, der så længe har været ensidigt præget af udforskningen af ideologiske konstruktioner, økonomiske strukturer og politisk-social systemer.

Den biografiske interesse og erkendelsestrang vil nok vare nogle år endnu, og den bør ikke forveksles med en forestilling om, at perspektivet er snævret ind. Tværtimod. Det er ikke sådan, at interessen for »mikrokosmos« har fået overtaget efter de store ideologiers sammenbrud, som historikeren Inga Floto påstod i en debat i Weekendavisen efteråret 1992. I hvert fald ikke for historikerne i det omfang, vi bestræber os på at fange dynamikken mellem livet, værket og samtiden.

Det er her, jeg tror historikere har en force. Gennem generationer har danske historikere udviklet en tradition for at tænke i overordnede sammenhænge og strukturer, samtidig med den basale træning i kildekritiske vurderinger. Kan vi magte så at sige at stå på tre ben, kan vi føre den historiske biografi vidt: at udforske personlighedens livsforløb, hans eller hendes værk og den samtid, som dette udspillede i. At tackle disse tre variable og modsætningerne hhv. sammenhængen mellem dem på een gang, er den store udfordring i den historiske biografi i dag.

Hvor den litterære biografi som oftest koncentrerer sig om forholdet mellem livet og værket: om det eksistentielle udviklingsforløb mellem digteren og kunstværket eller om den psykologiske konstitution hos hovedpersonen, tager den historiske biografi skridtet videre og søger efter hovedpersonens rolle og betydning i sin samtid: den udvider altså perspektivet til at omfatte både liv, værk og samtid. Den behøver ikke at smide livet ud med badevandet, sådan som visse menneskeligt berøringsangste historikere synes at mene (se f.eks. N. Thomsen, *Hist. Tidsskrift* 92:2, 1992).

Selv startede jeg på Zahle-biografien med lige dele fascination og forbehold. Faktisk skulle jeg slet ikke have skrevet biografi. Jeg var i gang med en historisk undersøgelse af forholdet mellem køn og magt i Danmark over en periode på ca. 150 år – fra 1849-grundloven til i dag. En lille del af undersøgelsen skulle omfatte en analyse af kønnenes opdragelse i skolerne.

Jeg besluttede mig for at tage N. Zahles Skole som et eksempel til nærmere undersøgelse, fordi jeg vidste, at en stor del af de danske pionérkvinder inden for politik, erhverv og uddannelse var tidligere Zahle-elever. Alligevel var skolen kendt for at fremme »kvindelige« værdier såsom beskedenhed og tilbageholdenhed. Det passede jo ikke sammen, og jeg afsatte en uge til at undersøge, hvad der egentlig var foregået inden for skolens mure.

Under læsningen af den trykte litteratur om skolens første 50 år, begyndte jeg at undre mig over Natalie Zahle som mytologisk figur. Gennem 70-80 år var hendes eftermæle blevet bøjet i alle retninger, alt efter hvilken tid og hvilket historiesyn, det var blevet udsat for. Nu er det en gammel sandhed, at enhver historiker – uforvarende eller programmatiske – tolker historien med sin egen tids briller. Men i dette tilfælde var det slående, at samtlige repræsentanter for vidt forskellige -ismer tog hendes menneskesyn og ideologi til indtægt for lige netop deres egen -isme. Det gjaldt grundtvigianere og missionsfolk, feminister og anti-feminister, nationalliberale og kulturradikale, ja, selv socialdemokraterne holdt sig ikke tilbage. Og alle hyldede de hende som en mytologisk ener, der havde skabt sit livsværk på en »himmelsk« inspiration – ud af et socialt tomrum.

Senere blev hun ikke hyldet, men blev tværtimod voldsomt kritiseret for at være en sværmerisk ener, der dog var inkarnationen af borgerligt bagstræb. Om ærinde var panegyrik eller nedsabling, var metoden den samme: Alle havde bygget deres mindeskrifter og små biografier på en bog, nemlig Zahles egen selvbiografi, der var fuldført som penneført biografi af hendes åndelige efterfølger Henriette Skram. De tidligste mindeskrifter byggede også på personlige minder og erindringer. Men: ingen forklaringer, ingen analyse og intet forsøg på at sætte hendes liv og værk ind i en social og historisk sammenhæng.

I mellemtiden var jeg blevet stærkt fascineret af Natalie Zahles personlighed. Samtidig var jeg dog ligeså stærkt forbeholden over for den persondyrkelse, hun var blevet udsat for. Hvordan kunne hun skabe sig et historisk image, der i den grad var bøjeligt? Eller var det eftertiden, der var »bedrageren«, der i den grad havde læst sig selv ind i hendes historiske indsats, at det syntes umuligt at finde sandheden? Hvem havde snydt hvem? Og hvem var det menneske, der gemte sig bag myten?

Da jeg efter en tids søgen var så heldig at finde frem til hendes efterladte papirer og billeder – et arkiv, der omfattede breve, upublicerede manuskripter, vidnesbyrd, regnskaber, pædagogiske skitser, sange, digte, tegninger og fotografier – var fristelsen for stor: Her var et arkiv, der aldrig havde været åbnet. Det var som at skulle opdyrke nyt land. At dette arkiv så viste sig at være så stort, at det også kunne vise vej til det, som det ikke indeholdt, blev senere en ny udfordring, der fik mig til at følge Carlo Ginsburgs detektivistiske ledetrådsmetode. Den har jeg beskrevet andetsteds (*Søg – Og I Skal Finde*, 1991), så den vil jeg springe over her.

Det, som skulle adskille min biografi fra de tidligere Zahle-biografier var, at jeg inddrog et hidtil ubrugt kildemateriale. At jeg ville kontraste-

re dette kildemateriale med den buket af billeder, som eftermælet havde præsenteret. Og at mit historiesyn ledte efter modsætninger og sammensathed, istedet for helhed, evolutionær, menneskelig udvikling og harmoni.

Det korte af det lange er, at jeg nu satte mig for at søge efter mennesket bag myten Natalie Zahle og efter inspirationen bag livsværket N. Zahles Skoler. Drivkraften var både fascination og forbehold – og troen på at finde en sandhed.

Zahles historiske betydning og indsats i kultur- og samfundsudviklingen i det 19. århundrede kunne ingen komme udenom. Men svaret på spørgsmålet om, hvordan og hvorfor hendes værk fik en så enestående gennemslagskraft var ikke fundet. Og i øvrigt viste det sig, at en god del af hendes faktiske indsats og betydning var glemt og overset i både den officielle, nationale skole- og kulturhistorie og den nyere oppositionelle kvindehistorie. Der var således god grund til at synliggøre hende som et af vor store nationale koryfæer og genindsætte hende som en væsentlig skikkelse i det 19. århundredes historie på linie med alle de andre store. Der var god grund til at analysere hendes betydning som kulturskaber i den forstand, at hun havde igangsat en demokratisering af adgangen til viden, ligesom hun havde dannet skole i demokratiseringen af, hvad der er blevet kaldt det borgerlige menneske. Dette var min hensigt fra starten.

Hvad jeg ikke vidste i starten var, at analysen også ville føre til et opgør med dansk kvindehistorie og -forskningens egne myter om »kvindelighed« og udviklingen af »kvindelige værdier«. Gennem analysen af forskellen på det 19. århundredes normative kvindelighedsopfattelse, sådan som den kom til udtryk i opdragelseslitteratur og dannelsesforskrifter på den ene side, og på den anden side den faktisk realiserede opdragelsespraksis i skolen over for pigebørnene og den faktiske erhvervshyppighed for voksne kvinder, kunne jeg påvise, at danske kvinder udfoldede sig som individuelle mennesker langt tidligere end hidtil antaget. Det er måske een af de sidegevinster, som jeg har været aller mest glad for at finde. Sådan kan man blive så overrasket undervejs.

Fortælling og Fakta

En biografi er en fortælling om et menneske. Umiddelbart virker det nemt, at man får en afgrænsning forærende: fødsel – livsforløb – død. Man starter i den ene ende og slutter i den anden, og det er da også den klassiske model for biografien. Det er biografien som evolutionær udviklingshistorie: det lille menneske fødes, dannes, erfarer verden, skaber sit værk, ældes i visdom og dør. 'Individuation' bliver det kaldt med et

fremmedord. Problemet er blot, at det virkelig levede liv sjældent ser sådan ud. Et menneske har utallige livsaspekter, som man kan vælge som indfaldsvinkel til at forstå det. Gennem et livsforløb kommer mennesket i kontakt med talrige tidsfænomener, der kan bruges som indgange til at forstå og forklare dets livsforløb. Hvis biografen derfor vil forstå og fortælle om sin hovedperson i dialog med omgivelserne, tidssånden og den historiske situation i samfundet, bliver den biografiske genre uden grænser. Det er som en flod, der starter som en lille bæk ved sit kildeudspring. Undervejs vokser den og ændrer karakter ved at biflodder støder til, og når floden når sit udløb ved havet, har den måske et vidtforgrenet delta eller måske løber den ud i havet som en stor, rivende strøm. Skal man følge dens væsen og spring undervejs, må man i princippet op ad hver eneste biflod og undersøge udspringet dér. – Det kan man bare ikke. Der skal vælges og afgrænses – prioriteringen er sat ind. Alligevel skal man bygge en afrundet historie med en slutning.

Dilemmaet er, at kompositionen i biografien skal være afbalanceret og indbydende for læseren – også selv om biografien fortæller om et sammensat menneske med modsatrettede følelser. Fortolkningen af hovedpersonen kan så at sige vise et splittet, strittende og uafsluttet livsmønster, men fortællingen om dette menneske, der var i strid med sig selv og sin samtid bør være hel, gennemkomponeret og stilmæssigt afpudset. Det klassiske dilemma mellem forskning og formidling kan nå sine yderpunkter i genren den historiske biografi.

På sin livsaften som over firsårig nedskrev Natalie Zahle nogle erindringer fra sin barndom. I en af dem fortalte hun historien om en hændelse, som hun mente fik afgørende betydning for hende livet igennem: En februaraften i 1837 fik den da 9-årige Natalie lov til at sove i en seng ved siden af sin fader. Hendes moder var død samme dag, og både den lille Natalie og faderen var slået ud af sorg. Sammen lagde de sig i sengen ved siden af den døde moder for at tilbringe en sidste nat sammen med hende. Den nat drømte Natalie en drøm: »Jeg syntes, jeg kunne se op til en dejlig stor Blomster- og Palmehave. Og til den gik en Stige. Moder stod oven over den og modtog Fader, som straks kom efter. Begge stod de nu og så ned, hvor min Broder kom efter, arbejdende sig op. Men mig vinkede de med kærlige Smil tilbage, og til sidst løftedes Stigen, og jeg stod ene tilbage«.

Fra den nat var det hendes sikre overbevisning, at hendes fader også snart ville gå bort, og at hendes broder ville dø, før hende selv. Sådan kom det også til at gå, skrev hun.

Ja, det gjorde det: Faderen døde få måneder efter moderen, mens broderen døde som voksen – i en høj alder, men før Natalie Zahle selv.

En psykhistoriker kunne måske sige en del om Natalie Zahles psykiske konstitution på baggrund af denne barndomshistorie. En kildekritisk historiker ville med det samme være skeptisk og afvise historien som en efterrationaliserende konstruktion af barndomserindringen. Og man ville føre en diskussion om, hvorvidt dette var en konstrueret erindring eller et troværdigt minde. Og man ville aldrig kunne træffe en endelig afgørelse.

Men man kunne også tolke historien – og drømmen – som den ældre Natalie Zahles sindbillede på hendes selvbillede: At hun med denne erindring nedskrev en del af sin selvbiografiske iscenesættelse: Hun så sig selv som et lille menneske, der var sat alene i verden, men dog efterladt og udstyret med et fundament af kærlighed og en forsynstro, som hun ikke havde nogen grund til at tvivle på. På dette fundament havde hun bygget sit liv og fået kræfter og mod til at skabe sit livsværk. Hun så sin inspiration som noget, der udelukkende kom indefra. Når man samtidig betænker, at hun i øvrigt havde støvsuget sine mange, mange efterladte papirer for dokumentation for, hvilke mennesker og miljøer, der omgav, støttede og inspirerede hende i hendes ungdomsår, tegner der sig et billede: for sin eftertid ønskede hun at fremstå som en skikkelse, der havde skabt sit store skoleværk helt originalt og ganske alene. At være Den Store Ener.

Det er biografens opgave at komme bagom sådanne selvbilleder. At finde andre, samtidige billeder på hovedpersonen. At holde disse billeder op imod hinanden og kontrastere dem med kilder fra det historiske miljø, de er rundet af. Ikke for at underkende en stor personligheds historiske indsats, men for at forklare, forstå og give biografien historisk fylde.

Ser man Natalie Zahle som et mentalt barn af sin tid, skabte hun med sin selvscenesættelse som ener præcis det samme billede som professionelle historikere af hendes egen generation gjorde det: Historikeren Johannes Steenstrup, der i øvrigt var en nær ven af hende, skrev i sit store kvindehistoriske værk fra 1917 om den situation, at der ikke fandtes nogen uddannelsesmuligheder for landets døtre over 14 år i midten af det 19. århundrede. Han skrev følgende: »Der skulle nu fremstå en personlighed, som fik den mest afgørende betydning for kvinders udvikling og kvindernes historie i den følgende del af århundredet. *Egentlig stod hun slet ikke frem, men hun var der, og hun virkede som en magt*« (min understregning).

For mig som en historiker, der er flasket op med at se historiens udvikling og drivkraft i overordnede samfundsstrukturer, i kulturelle bevægelsers kræfter og sociale gruppers indbyrdes strid, var dette naturlig-

vis en provokation. Og set med sådanne øjne var det jo ikke svært at lede efter min hovedpersons baggrund og se, at hun fiskede i rørte vande, da hun startede sin virksomhed i 1851:

I hele Europa var der et forsørgelsesproblem for ugifte, unge kvinder. Disse kvinder begyndte selv – inspireret af de europæiske frihedsbevægelser efter den franske revolution – at formulere sociale og politiske fordringer. De ville have uddannelse og adgang til erhverv. De ville deltage i udformningen af det politiske demokrati. De var grebet af nationalfølelse og ville være aktive parthavere og kulturskabere i deres fædreland.

I Danmark kom dette første gang til udtryk med den debat, som Mathilde Fibiger satte i gang med »12 Breve til Clara Raphael« (1851), i Norge med Camilla Colletts »Amtmandens Døtre« (1854-56) og i Sverige med Fredrika Bremers »Hertha« (1854). Inden da havde Natalie Zahles læremestre i den såkaldte Højere Dannelsesanstalt for Damer i København introduceret hende for Frøbel, Pestalozzi, Rousseau og Grundtvig. Hun havde fulgt med i den debat om døtrenes dannelse, der udspillede sig allerede i 1840'erne om, hvorvidt de unge kvinder skulle opdrages i hjemmene til at blive det huslige livs gartnere eller om de skulle sendes i skole og skabe sig en baggrund for også i en vis grad at kunne gøre sig nyttige i og deltage i det offentlige samfundsliv. Hun var anfægtet og præget af disse strømninger, der hvirvlede rundt om hende. Hun var ingen stor tænker selv. Men hun besad en evne til at samle idéerne op og omforme dem til praktiske, realisable skoleinitiativer. Deri bestod hendes genialitet og eneståenhed.

På halvtreds år lykkedes det hende derefter at skabe et uddannelsesimperium, hvor piger, unge og voksne kvinder kunne blive uddannet på lige fod med drenge og mænd. Ovenikøbet skabte hun det på privatøkonomisk basis: den danske stat betalte ikke uddannelse for nationens halv voksne døtre før efter århundredeskiftet. Natalie Zahle blev Danmarks første kvindelige bygherre for det kompleks af skolehuse, der stadig ligger på Nørrevold i København. Da det blev bygget, var det på forkant med tidens krav til indretning og monumental skolearkitektur. På hendes initiativ havde myndighederne skridt for skridt givet piger og kvinder adgang til eksaminer på samme vilkår som drenge og mænd havde. Hendes 1. generationselever rejste ud og grundlagde skoler over hele landet efter hendes mønster. Hun eksperimenterede med og skabte mange af de skoleforhold, der i dag er selvfølgelig institutioner i den offentlige skole: klasselæreren, enhedsskolen, 1-årige klasser og en lang række andre forhold, man kan læse om i »Viljens Styrke«.

Min Zahle-biografi kom således til at blive en dobbeltafhandling, idet

den også blev en nyskrivning af et stykke dansk skole- og dannelseshistorie, som hidtil har været overset: Ikke alene skabte Natalie Zahle og hendes generation af aktive lærerinder uddannelsesmuligheder for piger i den private skole. Deres initiativer blev grundlæggende for udviklingen i den offentlige fællesskole i det 20. århundrede. Betegnende er det, at mange af landets velrenommerede statsgymnasier oprindeligt startede som højere pigeskoler, etableret af Zahles 1. og 2. generationselever.

Jeg kunne sagtens være gået videre og have skrevet et tredje bind om denne spredningseffekt i skolehistorien. Men biografien var allerede i to bind, og min personlige økonomi bød, at jeg måtte afslutte og aflevere bogen til universitet og forlag. Fra flere sider er der med rette alligevel efterlyst en forfølgelse af Zahle-pædagogikkens indflydelse ud i alle rigets kroge, i Skandinavien og i udlandet. Dertil er mit eneste forsvar: Et sted skulle jeg som sagt holde op.

Men det var helt bevidst, at jeg lavede denne dobbeltbiografi, som både omfattede liv, skoleværk og samtid. Jeg ønskede at lægge et helhedsperspektiv på mit emne for at gøre op med den stadig voksende specialisering og partikularisering inden for humaniora. En beskæftigen sig med delemner, så der opstår utallige, stærkt adskilte særdiscipliner inden for faget: skolehistorie for sig, politisk historie for sig, kvindehistorie for sig, mentalitetshistorie for sig etc., etc. virker efterhånden anstrengt, konstrueret – og anstrengende.

Her er den biografiske genre et springbrædt til at forene dele, der i mange år har været adskilt. Man kan naturligvis diskutere, om et helhedsperspektiv overhovedet er muligt. Om ikke det er overmod at tro, at det kan indløses? Jo, naturligvis må man alligevel vægte, udvælge, prioritere og afgrænse sit stof. Det måtte jeg jo også sande. Min pointe er imidlertid, at der ikke er noget galt med bestræbelsen efter helhed, hvis man blot lægger sine afgrænsninger og præmisser åbent frem.

Slutning og Sandheder?

På trods af sin store succes, blev Natalie Zahle aldrig tilfreds med sit værk. Som ældre fandt hun hverken rast eller ro. Hendes tvivl om, hvorvidt hun havde gjort det rette i livet forsvandt aldrig. Hendes ydmyghed over for meningen med tilværelsen var og blev der til hendes død. Og dog kunne hun i visse situationer være stolt og fyldt med selvtillid. Og dog kunne hun som over firsårig fare rundt på en græsplæne og spille krocket og som et barn fnise og lave numre med sine medspillere, så alting gyngede på hendes lille, tykke krop. Det kunne alt sammen rummes i eet lille menneske.

Fandt jeg da med min biografi sandheden om hende? Det tror jeg ik-

ke. Sandheden ligger måske endnu fjernere end før. Men vi ved mere. Og vi ved fremfor alt, at der ikke kunne findes een sandhed. Det er måske ikke den værste erkendelse at nå frem til.

Som Nietzsche skrev: »Sandheden om et menneske skal søges flere steder. Enhver dyb ånd bærer en maske, bag hvilken sårbarheden, flertydigheden og modsætningerne gemmer sig«.

Litteratur

- C. Ginsburg: Ledtråder. Essaysamling af Carlo Ginzburg, udg. af Häften för Kritiska Studier, 1989.
- D. M. Hall: Authorship and Authority: The Lessons of Biography. (upubl. paper fra konference i Lethbridge, Canada, 1991).
- K. Klitgård Poulsen: Skolebestyrerinden Natalie Zahle, anmeldelse i: CEKVINA nr. 2, Århus 1992.
- St. Klitgård Poulsen: Videnskab og Historie, anmeldelse af Zahle-biografi, Litteraturmagasinet Standart 1992.
- G. Levi: Les Usages de la Biographie, i: Annales. Économies Société Civilisations, nov./dec. nr. 6, 44. Année, 1989.
- J. Lundbo Levy: Ungdommens Vagthed og Vildhed, anmeldelse af Zahle-biografi, Information 31. marts 1992.
- B. Possing: Fra Myte til Gåde – om arkivalske Spor efter en historisk skikkelse, i: Søg – Og I Skal Finde. Arki* Varia, København 1991.
- B. Possing: Viljens Styrke. Natalie Zahle – En Biografi om Dannelse, Køn og Magtfuldkommenhed. Bd. 1-2, Gyldendal 1992.
- B. Possing: Den historiske Biografi og Historievidenskaben, svar på Niels Thomsens og Nanna Dams-holts disputatsopposition, i: Historisk Tidsskrift, bd. 92, hft. 2, ss. 359-363, Kbh. 1992.
- H. Rimmen-Nielsen: Natalie Zahles Dannelsesprojekt, anmeldelse af Zahle-biografi, i Kvinder, Køn og Forskning, nr. 1, 1992.
- N. Thomsen: Historien om frk. Zahle – er det Historie? i: Historisk Tidsskrift, bd. 92, hft. 2, Kbh. 1992.

San Cataldo, september 1993

Enhjørningen Corfitz Ulfeldt og modreformatørisk konspiration ?

– en kommentar til Steffen Heibergs seneste bog

Af Vello Helk

I 1984 biograferede Steffen Heiberg Corfitz Ulfeldt i den sidste udgave af Dansk biografisk leksikon – på seks sider. Christian IV havde han beskrevet 1979 i en biografi, som kun fyldte en spalte mere. Den sidste side i denne trekant, kongedatteren Leonora Christina, måtte i 1981 nøjes med et redigeret genoptryk af C. O. Bøggild-Andersens biografi fra den forrige udgave, på knap fem sider.

Efter at disse tre var på plads i DBL, fejredes 1988 Christian IV-året med udstillingen “Christian IV og Europa”. I tilgift fik vi mange nye publikationer (se oversigten i Bognyt, Personalhistorisk T. 1989, s. 201-205), deriblandt hele tre biografier af kongen, nemlig af Benito Scocozza, Leo Tandrup og Steffen Heiberg. Mens de to førstnævnte leverer et undertiden meget underholdende partsindlæg, går SH med sit værk på næsten 500 sider i dybden og giver et alsidigt billede af denne folkekære, men undertiden temmelig uheldige konge. Tommy P. Christensen slutter sin oversigt med et ønske om, at de kommende år ville bringe os vægtige biografier af andre personer fra denne spændende tid. Det tager sin tid, men dette ønske er øjensynligt ved at blive hørt. Således har især Leonora Christina været genstand for megen opmærksomhed. Hendes “Jammersminde” hører til klassikerne, og hendes tunge lod har rørt mange. Som begavet lidende heltinde, der forstår at tale sin sag og påkalde læsernes sympati, har hun fået megen omtale. Forskningen har undertiden måttet vige for fortolkningerne. I sin biografi af Leonora Christina, udkommet i 1990 i Gads biografiserie, sætter Bodil Wamberg et overbevisende spørgsmålstegn ved næsten alle de gængse forestillinger.

Nu kommer SH med et vægtigt bidrag, som ikke alene bringer meget nyt om Corfitz Ulfeldt, men også supplerer Bodil Wambergs billede af Leonora Christina. På mange punkter er der tale om et nybrud – nye forskningsresultater, dels af andre, deriblandt undertegnede, dels – og ikke mindst – af SH selv. Han ikke alene uddyber, men også overhaler sin tidligere Ulfeldt-biografi.

Denne biografi indeholder naturligvis alt, hvad vi tidligere vidste om

Ulfeldt. Søn af rigsråd, efter en langvarig studierejse kammerjunker hos Christian IV og forlovet med kongens niårige datter Leonora Christina, gift 1636, næste år statholder på Københavns slot, 1643 udnævnt til rigshofmester, statens højeste embede. Uoverensstemmelser med kongen, diplomatiske missioner til Nederlandene og Frankrig, afskediget 1647. Efter kongens død brutal behandling af kongens elskerinde Vibeke Kruse, modsætningsforholdet til rigsrådet og Frederik III, Dina-sagen, undersøgelse af Ulfeldts embedsførelse og hans flugt via Nederlandene til Stockholm 1651. I 1657 i Karl Gustavs tjeneste, ledsagede ham på felttoget til Danmark, opnåede ved freden restitution af næsten alt, der var blevet frataget ham og hans familie. Konflikt med Karl Gustav, flugt til København, ført som fange til Hammershus. Underkastelseserklæring 1661 med troskabsed til Frederik III. Derefter flere fantastiske projekter, som førte til en højforræderisigtelse og dom 1663, mens Ulfeldt var i Nederlandene. Under flugten død på Rhinen i en åben båd. Dette hændelsesforløb bliver nu grundigt analyseret og samtidig suppleret med flere nye aspekter. Blandt dem synes det religiøse at være temmelig fremherskende. Man må tage i betragtning, at datidens Danmark i religiøs henseende var et lukket og intolerant land. En bekendelse til en anden religion var ensbetydende med frivillig eller tvungen landflygtighed. Samtidig var det nødvendigt at pleje omgang med andre lande, herunder også de katolske (og kalvinske). Man accepterede studiebesøg i disse områder, idet man forsøgte at give det udseende af, at nok havde de rejsende indsuget lærdom og opnået visse praktiske færdigheder i disse lande, men med hensyn til religionen var deres afsky over for de ikke-lutherske trosbekendelser vokset. Det var et selvbedrag i en periode, da religionen vitterlig spillede en vigtig rolle, også i politisk henseende. I samvær med standsfæller udviklede navnlig de unge adelige visse kosmopolitiske træk, blev imponeret af den store verden, som var overvejende katolsk. De blev præget af besøg i de katolske metropoler Paris, Wien og især Rom. Pavemagten var dengang en betydelig realitet. Mange danske historikere har svært ved at erkende denne indflydelse, hvis klare spor man ikke kan finde i danske arkiver, allerhøjst nogle opsnappede breve, nogle få mistanker, baseret på uovervejede ytringer. Uden sammenligning i øvrigt – ligesom man nu rejser til Moskva for at finde oplysninger om sovjetisk infiltration i Danmark, må man også ty til pavestolens arkiver for at opspore lignende virksomhed i Danmark i tiden efter reformationen. Historikere er dog som regel standset ved reformationen. Mange har ikke kunnet frigøre sig for deres medfødte lutherske arv og har foretrukket at fastholde et billede af et ortodoks-luthersk Danmark i religiøs enighed. Måske har det spillet en vis rolle, at de førende kirke-

historikere samtidig har været lutherske teologer. Friederich Münter (1761-1830) havde adgang til Propagandakongregationens arkiv, men udnyttede kun en lille del. P. W. Becker (1808-77) havde til hensigt at skrive om modreformationen, men hans manuskript fandt i første omgang ikke nåde hos udgiverne, derefter brændte hans samlinger. Længst kom Bjørn Kornerup (1896-1957), men også han var tilbageholdende. I hans efterladte samlinger findes således en afskrift af nuntius Fabio Chigis indberetninger og Giuseppe Guglielmis breve, allerede i 1940'erne stillet til hans rådighed af en hollandsk historiker, der forskede i Vatikanarkivet. Kornerup har overvejet at publicere dem i "Danske Magazin", men har måske ikke prioriteret denne opgave højt, eller også har hans tidlige død forhindret dette. Derfor har Corfitz Ulfeldts kontakter med pavestolen måttet vente yderligere et halvt hundrede år på at blive afsløret.

De fleste har nok noteret, men ikke taget tilstrækkeligt hensyn til den omstændighed, at først efter Trediveårskrigen blev de hidtil ret bevægelige religionsgrænser endelig afstukket. Der indtrådte en vis stabilitet, men i Corfitz Ulfeldts storhedstid var mulighederne endnu aldeles åbne.

Selv har jeg siden 1952 interesseret mig for disse aspekter og i pavestatens, jesuiterordenens og Propagandakongregationens arkiver fundet overraskende beviser på katolsk infiltration i Danmark frem til midten af 1600-tallet – og skrevet om det. I Norge er disse problemer blevet grundigt behandlet af Oskar Garstein og J.J. Duin, der har sat dem i relation til tiden og omgivelserne. Det glæder mig, at SH har haft udbytte af mit materiale – for første gang drøftes Corfitz Ulfeldts angivelige katolske tilhørsforhold for alvor – det affærdiges ikke som katolsk ønsketænkning. Det virkede også som en ubehagelig og utrolig overraskelse, da jeg i sin tid på grundlag af materiale i jesuiterordenens arkiv kunne bevise, at biskop i Stavanger Laurids Clausen Scavenius (1562-1626) var en tidligere jesuiterlev, der som professor i København korresponderede med sine læremestre, at liv- og hofmedicus samt tillige livkirurg hos enkedronning Sophie Anders Skytte (ca. 1583 - 1631) var magister fra jesuiternes læreanstalt i Olomouc og senere havde katolske forbindelser.

Man kan dog se, at denne omstilling også er lidt uvant for SH. Kilderne tillader at gå endnu længere end han har gjort. For eksempel nævner han, at Ulfeldt i foråret 1646 ansatte en italiensk privatsekretær. Det gjorde han, men Giuseppe Guglielmi blev sendt til ham af pavestolen. I registret kaldes Guglielmi katolsk præst, og det synes at være korrekt, men fremgår bare ikke af teksten. Antagelig var han ikke en almindelig sekretær, men blev sendt til Ulfeldt som skriftefader, fordi pavestolen

anså Ulfeldt for at være katolik, hvad han selv bekræftede i et brev 1647. I øvrigt var der netop i disse år en livlig katolsk missionsvirksomhed i København.

Personer af Ulfeldts rang havde krav på personlig skriftefader, især når de virkede i kætterske omgivelser, hvor særlig forsigtighed var påkrævet. Også den spanske gesandt Ribadeneira henvendte sig til Guglielmi for at få tilladelse til at læse visse forbudte bøger. Pavestolen havde i forvejen sendt den danske konvertit Peder Christensen Roch som lærer for Ulfeldts børn. Mønsteret er så tydeligt som det kan være, og slet ikke så utroligt – konspirationen kendes og benyttes til alle tider. Desuden rangerede Ulfeldt så højt, at hans sag i første instans ikke blev behandlet i Propagandakongregationen, men af det pavelige statssekretariat.

Modreformationen koncentrerede sig om personer i toppen. Når de var vundne for katolicismen, ville de lavere stænder alligevel følge med – *cujus regio, ejus religio* ("Religionen følger Kronen"), som man havde aftalt i Augsburg 1555. Det er desuden en kendsgerning, at ikke-katolske studierejsende forsøgtes påvirket. Man må tage i betragtning, at brødrene Ulfeldt rejste i Italien netop omkring Propagandakongregationens oprettelse, da man ønskede at sætte det hele i system. Der kendes en rundskrivelse af 1625 til flere pavelige nuntier i Frankrig og Italien, gående ud på, at man på en elskværdig måde skulle påvirke adelige rejsende fra nordlige egne. Ikke nok med det – man skulle ved de pågældendes afrejse give meddelelse til en forbindelsesmand i den næste by på rejseruten, således at påvirkningen kunne fortsætte. Den var sikkert størst i Rom, hvor man havde pavestatens imponerende magt og væld at spille på. Skønt denne instruks af formelle grunde snart blev annulleret, tyder listerne over omvendte i Propagandakongregationens arkiv på, at den stadig blev efterlevet. I øvrigt opholdt sig omkring den tid tre Ulfeldt-brødre i Italien, nemlig foruden Frantz, der blev indskrevet i Padova i september 1624, Laurids og Knud; sidstnævnte var endnu i august 1626 i Rom. Corfitz selv finder vi i 1627 i Paris og året efter i Padova. Når man ser på Ulfeldts karriere og pavestatens holdning, kan man se konturerne. Rom satsede på ham, da han var den mægtige rigshofmester, men så snart hans stjerne var dalende, gik Roms interesse samme vej. Guglielmi forlod ham sidst i 1649, og derefter synes der at være tale om næsten kun envejskommunikation, om Ulfeldts henvendelser til pavestolen. Hans familie blev stadig mødt med velvilje, men ellers førte Rom realpolitik. Man ønskede ikke at styrte en lovlig valgt fyrste. Dronning Christinas tilfælde viste i øvrigt, at princippet *cujus regio, ejus religio* åbenbart ikke kunne bruges i Norden, slet ikke efter Tredivårskrigen, at en konversion her førte til landflygtighed.

I forbindelse med dronning Christina bør bemærkes, at hun konverterede hemmeligt allerede 1651, altså samme år da Ulfeldt på sin flugt kom til Sverige. Sverige havde altså i tre år en katolsk dronning, uden at hendes undersåtter vidste det. Så godt kunne hemmeligheden bevares! Hendes nære forbindelse til Ulfeldt havde antagelig også religiøs baggrund. Ulfeldt kunne måske nok være åbenmundet og selvovervurderende, men han forstod også at holde på en hemmelighed, når det gjaldt.

SH koncentrerer sig næsten for meget om Ulfeldt. Man må formode, at også han havde nogle rådgivere, som han drøftede sine planer med. SH betoner, at han havde sine trofaste venner, der ikke forlod ham i modgangstider, som for eksempel lægen Otto Sperling. Kun flygtigt nævner han huslæreren for Ulfeldts børn, konvertitten Peder Roch, der ikke var student, men en erfaren person. Allerede 1633-34 var han en slags handelsagent i Middelhavsområdet og havde bl.a. til opgave at løskøbe danske fanger hos Barbaresk-staterne. Han var sandsynligvis præsteviet og havde allerede været aktiv ved omvendelsen af sine landsmænd. I Italien virkede han en tid lang som præceptor for den danske adelsmand Jacob Lindenov, men ønskede ikke at vende tilbage til Danmark, fordi han var bange for at blive forfulgt på grund af sin religion. Nu fik han en særlig opgave – hos Ulfeldt var han en betroet repræsentant for den katolske kirke, og det var ham, der tilrettelagde rejsen for Guglielmi. Huslærerstillingen synes at have været et påskud for at få ham anbragt. I 1648 fik Ulfeldt ham placeret på den centrale post som dansk resident i Haag, desto vigtigere, fordi modreformationen i Norden blev ledet fra Nederlandene. Her mødtes Ulfeldt 1646 hemmeligt med den flamske jesuiterprovincial og året efter med den pavelige nuntius. Hans gode hjælper Roch var i øvrigt 1651 hans fuldmægtig i Dina-sagen og rejste året efter med hans børn til Pommern. I forhold til de tidligere forestillinger er det naturligvis overraskende, og det tager sin tid at vænne sig til at tænke i disse konspirative tankebaner, selv om man nok tiltror Ulfeldt en hel del. Men han var vist ikke helt alene om alt?

SH bekræfter med sine nye fund flere oplysninger i nuntius Chigis rapporter til pavestolen. Meget interessant er sagen om Knud Lavards hoved, der ifølge Ulfeldts beretning til Chigi på kongens ordre var blevet skilt fra kroppen og overdraget Ulfeldt, som ville indeslutte det i et gyldent relikvieskrin for at forære det bort. SH har fundet beviset, et kongebrev af 8. juni 1646. Udgiverne af Christian IV.s breve kunne naturligvis ikke i deres vildeste fantasi tro, at det kunne dreje sig om et relikvie, men gætter på en kunstnerisk fremstilling af et Kristushoved. SH kan heller ikke komme længere end at konstatere kendsgerningen –

hvad ligger der bag? Skal vi nu også revidere vores opfattelse af Christian IV, der ifølge den gængse mening livet igennem bevarede en enfoldig, luthersk barnetro og som valgsprog havde "Fromhed styrker rigerne"? Lod han sig besnakke og bedrage af Ulfeldt? Udleverede han hovedet kun for at det skulle blive anbragt i et relikvieskrin? Eller stillede Ulfeldt noget forlokkende i udsigt? Hele sagen forekommer mystisk, fordi Christian IV ikke kan anses for ubegavet, og der var sikkert flere impliceret. Der skjuler sig mere i historiens – og måske også i Vatikanets – gemmer. Læg mærke til, at Ulfeldt ikke ville sige, hvem hovedet skulle foræres til! Det var måske en føler over for paven, et maskeret tilbud – hvor meget ville paven yde til gengæld? Ligesom ved mange andre af Ulfeldts handlinger ligger motiverne godt gemt, men de er der – og driller vores fantasi. Vi er ofte kun i stand til at afdække det øverste officielle lag, men SH har dog adskillige steder med overbevisende resultater noget dybere.

SH har desuden til fulde bekræftet de katolske indberetningers oplysninger om Ulfeldts store formue. Foruden de hjemlige midler havde han ifølge de amsterdamske bankprotokoller i årene 1650-54 et beløb på 300.000 rigsdaler stående på sin konto – et trecifret millionbeløb i nutidens penge. De blev hævet 1654 – til den svenske dronning Christina, der var på flugt fra Sverige. Han var ingen rundhåndet långiver – hvorfor gjorde han det? Ønskede han derigennem at vise paven sit katolske sindelag, var det en investering i en fremtid som dronning Christinas? Håbede han på, når det hele mislykkedes, at finde asyl i Rom? Som SH adskillige gange siger, vi ved det ikke, men har dog lov til at gætte.

SH har således bragt Ulfeldt-forskningen et kæmpeskridt frem, også ved at fremdrage hans franske forsvarsskrift, affattet 1663, mens han var landflygtig i Basel. Desværre synes SH at miste interessen for Ulfeldts vaticanske forbindelser efter 1651, efter hans desperate forsøg på at opnå hjælp hos pavestolen for at vinde magten i Danmark. Da Fabio Chigi 1655 besteg pavestolen som Alexander VII, gratulerede Ulfeldt fra Barth i Pommern og tilbød sin tjeneste. Under sit ophold i Malmø henvendte Ulfeldt sig i februar 1659 atter til paven med anmodning om at tage ham og hans familie under sin beskyttelse. I et brev fra Ellensborg (:Hollænderhavn) i februar 1662 takkede Ulfeldt paven for den godhed og omsorg, som var blevet vist hans søn Christian, der 1660 i Rom var konverteret til katolicismen. Han havde noget meget vigtigt at berette for paven personligt, var desværre forhindret i at drage til Rom. Skønt hans vinger var stækket, opgav han ikke håbet og forsikrede i øvrigt paven om sin hengivenhed til sidste åndedrag. Kun brevet af 1659 er kort omtalt hos SH, mens Bodil Wamberg, hvis Leonora Christina-biografi i øvrigt

Corfiz Ulfeldt (1606-64), her malet af en ukendt kunstner omkr. 1658, havde tætte politiske og diplomatiske kontakter med Pavestaten, og i artiklen rejses spørgsmålet om han også var katolik af overbevisning?

(Foto: Det Nationalhistoriske Museum på Fredensborg, inv. nr. A 2617).

mangler i litteraturlisten, nævner dem alle. Denne korrespondance viser, at der var en vis kontinuitet og konsekvens i Ulfeldts henvendelser siden 1646. Ulfeldts forbindelser med katolicismen blev på en åbenlys måde videreført af hans børn, hvilket understreger alvoren i hans henvendelser.

Leonora Christina er naturligvis den anden hovedperson i Ulfeldts biografi. SH idealiserer hende ikke. Han betoner, at i sin selvbiografi gav hun indirekte Ulfeldt skylden for alt, hvad der gik galt, uden dog at tage afstand fra hans projekter. Deres indbyrdes afhængighed skabte dog en fortrolighed, som knyttede dem tæt sammen. Hævnen var drivkraften, ønsket om revanche, men forinden havde hun tilsyneladende været besat af ønsket om magten. Ulfeldt-parrets ambitioner var høje, nemlig at få deres børn erklæret arveberettigede til den danske trone. Derfor ønskede de hertug Frederik bort og den besværlige grev Valdemar placeret i Rom, mens de selv kunne være rigsforstanderpar. Disse planer må have været deres fælles mål – Leonora Christina var ikke uvidende om dem, hvilket fremgår af de katolske indberetninger. Hun rejste jo med Ulfeldt, selv mens hun var højgravid, fødte børn på rejsen og opførte sig værdigt som nogen dronning. SH antyder, at hun sikkert havde et mindreværds kompleks over for sine fyrstelige halvbrødre – det måtte også være bittert i omverdenens øjne at blive betragtet som en mellemting mellem prinsesse og horeunge.

Hvad Gud havde sammenføjet, lykkedes det Leonora Christinas kongelige halvbror Frederik 3. at adskille, og de fleste danske historikere har siden gjort det samme, når det gælder en bedømmelse af Ulfeldt-parrets hensigter og gerninger. SH lader – ligesom Bodil Wamberg – dem atter være sammen også i deres handlinger, fordi de jo fulgtes i med- og modgang, og bekræfter de mistanker, Svend Aakjær i sin tid fremsatte. Denne blev straks taget i skole af C.O. Bøggild-Andersen, men gav sig ikke. De var dog enige om, at Leonora Christina ikke var nogen helgeninde, og Aakjær var villig til at indrømme, at hun ville stå som en af de interessanteste og mest storladne skikkelser i vor historie. Hans Bjørn har været inde på noget lignende, men også han blev irettesat af Sigvard Skov. Men nu synes en mere realistisk bedømmelse af Ulfeldt-parrets hensigter og gerninger at være ved at slå igennem.

Hvad kongedatterens store ambitioner angår, gælder det samme for hende som for hendes mand – at de næppe kan betragtes som utilladelige, selv om man naturligvis kan diskutere fremgangsmåden. Taberen kan ikke regne med nåde, mens vinderen derimod som regel vil være i stand til at retfærdiggøre sine motiver. Der kan næppe være tale om nogen skyld, men fra modpartens synspunkt var hun i det mindste medskyldig. Desuden behøvede Leonora Christina som kongedatter i forhold til sin samvittighed ikke at føle nogen skyld. Hun bar en mislykket tronprætendents lod i enevældens Europa – at blive beskyldt for højforræderi og måtte vansmægte i Blåtårn. Forskellen er hendes køn og "Jammersminde", som har placeret hende stærkt i dansk historisk be-

vidsthed, med sympati og fascination. Man kunne nævne et par andre berømte danske statsfanger, fx Christian II og Griffenfeld, der ikke om-bølges af samme sympati.

Blåtårnet gav Leonora Christina tid til at tænke sig om. Hendes skæbne blev hård, men hun var en stærk personlighed, der søgte at finde forklaring og trøst – hendes ægtefælle var der jo ikke mere, fremtiden lå bag hende, var ikke engang sikret gennem børnene. Det lykkedes hende at sikre sit eftermæle, hvilket er al ære værd. Med nutidens øjne synes hendes skæbne urimelig hård, men når vi ser os omkring, så har der været og er stadig mange “fanger i Blåtårn”, – især i verdens diktaturstater. De fleste forsvinder i ubemærkethed.

SH skriver meget rigtigt (s. 22), at intet er så usikkert som retrospektive diagnoser på historiske personer og anfører mange gode grunde herfor. Man må ikke måle Ulfeldt med nutidens alen. I en irreligiøs tid kan vi for eksempel have svært ved at fatte den betydning, religionen havde for datidens mennesker; hvilken magtfaktor den kunne være. Og SH rejser en ny skamstøtte over Corfitz Ulfeldt med sin dom: “Intelligens og karisma ud over det almindelige, en personlighed uden normale hæmninger samt fantasi var karakteristisk for Corfitz Ulfeldt, som måske kan kaldes for et af de få eksempler på kvalificeret vanvid, som Danmarkshistorien kan opvise” (s.244).

Det vil jeg nu ikke helt skrive under på. Han var trods alt et barn af sin tid, da man i fuld alvor drøftede fabelvæsenernes eksistens og indflydelse. Han havde indsuget den store verdens glans og var indgiftet i en kongefamilie med ægteskabelige og arvelige problemer. Magten betød også dengang penge. Det ville i øvrigt være interessant til sammenligning at få et overblik over andre konti i de amsterdamske bankbøger. Det er let at fælde en hård dom over Ulfeldt, fordi han til sidst var taberen i dette spil, en desperat taber, drevet ud til det yderste. Nu ved vi, at han holdt på den forkerte hest. Ellers havde han næppe ladet sine børn opdrage af en katolik, ej heller fortsat anråbt pavestolen om hjælp. Det sidste ord er næppe sagt i denne sag, men selv om vi måske finder mere i de katolske arkiver, kan vi ikke granske Ulfeldts hjerte – var det af overbevisning eller i kold beregning, han vendte sig mod Rom ? Var katolicismen for ham et mål eller et middel for at opnå magten ? SH har sikkert ret i, at han var en selvcentreret person – ligesom Leonora Christina – men det hører med til deres higen efter magten – for enhver pris. Med de mange ubesvarede spørgsmål er spændingen holdt ved lige. Det er ligesom i en moderne kriminalroman, hvor man gyser ved handlingen, men ikke får en løsning til sidst, også fordi døden sletter alle spor. Man må nøjes med

den spænding, de mange indicier giver. Det er befordrende for fantasien – man glemmer ikke bogen så let.

SH har været vidt omkring, men blandt de utrykte kilder har jeg dog savnet Otto Sperlings arkiv (KB GKS 1103, 1110-1114, fol.) med breve fra folk fra Ulfeldt-kredsen (bl.a. Peder Roch og Kjeld Friis). Af trykte kilder har han ikke benyttet den norske kirkehistoriker Oskar Garsteins sidste bøger, som netop behandler denne periode. SH har skrevet en god og spændende biografi – ingen tvivl om det! Det er glædeligt, at han her tager hensyn til det katolske aspekt, som helt mangler i hans tidligere biografi i DBL. Her er endog Ulfeldts katolske dæknavn: enhjørningen – i øvrigt symbol på renhed – med i titlen. Det er også på tide, at man vænner sig til at acceptere den katolske indflydelses betydning i datidens Danmark. Det er en umulig tanke, at de hundreder af studierejsende har deponeret eller glemt deres for den danske statsreligion farlige indtryk og påvirkninger, da de på tilbagerejsen overskred den danske grænse, men det var naturligvis klogest at gå stille med dørene.

Det er vist ingen forbrydelse at have ambitioner, bare de ikke slår fejl. Så kan man til gengæld regne med en streng fordømmelse – historien eller rettere sagt de skiftende tiders historikers bagkloge dom vender tommelfingeren nedad. Dog er enkelte under de skiftende moderetninger blevet rehabiliteret. Den gamle hårde dom over Corfitz Ulfeldt synes dog at stå ved magt. Man erkender hans begavelse, men fokuserer samtidig meget på hans desperate forsøg på at få revanche. Indtil videre må han dele skæbnen med de fleste tabere i de høje rangklasser: han nedvurderes med tilbagevirkende kraft, mens f.eks. straffefangen Ole Pedersen (Kollerød) ophøjes til optagelse i DBL. Corfitz Ulfeldts omskiftelige levned er beskrevet klart og fængslende. Det har været en nydelse at læse bogen, og det tegner godt for den historiske biografi. Nu kender SH også sit emne – Christian IV-året får forhåbentlig flere aflæggere ?

Supplement til Steffen Heibergs litteraturliste i Enhjørningen:

- Bjørn, H. m.fl.: Leonora Christina. Historien om en heltinde (Acta Jutlandica LVIII. Humanistisk Serie 57). Århus 1983. (Anmeldelse af Sigvard Skov i: Historie, ny rk. XV, 1984, s.318-320).
- Bøggild-Andersen, C.O.: Kongedatteren for historiens domstol (Jyske Samlinger, ny rk. V, 1959, s. 24-39).
- Denzler, Georg: Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland nach dem Westfälischen Frieden. Mit Edition der Kongregationsprotokolle zu deutschen Angelegenheiten 1649-1657. Paderborn 1969.
- Duin, Johs. J.: Streiftog i norsk kirkehistorie 1450-1880. Oslo 1984 (heri s. 151-168 den første af SH anførte artikel og desuden andre om modreformationen, bl.a. s. 187-234 om katolske præster i København 1647-54, tidligere trykt i "Lumen" 6, 1963).
- Garstein, Oskar: Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia until the Establishment of the S. Congregatio de Propaganda Fide in 1622. Vol. I (1539-1583). Oslo 1963; Vol.II (1583-1622). Oslo 1980; (Vol. III): The Age of Gustavus Adolphus and Queen Christina of Sweden 1622-1656. Leiden 1992; (Vol. IV): Jesuit Educational Strategy 1553-1622. Leiden 1992.
- Helk, Vello: Laurentius Nicolai Norvegus S.J. En biografi med belysning af romerkirkens forsøg på at genvinde Danmark-Norge i tiden fra reformationen til 1622. 1966.
- Helk, Vello: Dänische Romreisen von der Reformation bis zum Absolutismus (Analecta Romana Instituti Danici VI, 1971, s.107-196).
- Helk, Vello: Var Corfitz Ulfeldt katolik? (Siden Saxo nr.2, 6. årg., 1989, s. 9-18).
- Tandrup, Leo: Christian 4. i krig og kærlighed. 1988.
- Tüchle, Hermann: Acta SC de Propaganda Fide Germaniam spectantia. Die Protokolle der Propagandakongregation zu deutschen Angelegenheiten 1622-1649. Paderborn 1962.
- Wamberg, Bodil: Leonora Christina. Dronning af Blåtårn. 1990.
- Wamberg, Bodil: Christian IV. En mand under indflydelse. 1993.
- Aakjær, Svend: Leonora Christinas skyld – et aktorat (Jyske Samlinger, ny rk. IV, 1958, s. 233-248).
- Aakjær, Svend: Leonora Christinas dommer (Jyske Samlinger, ny rk. V, 1959, s. 40-44).

Anmeldelser

– ved Lisa Elsbøll

Poul Steen: Indholdsfortegnelse Personalhistorisk Tidsskrift 1880-1990, Systematisk bibliografi med forfatter- og titelregistre, 1992, 400 sider. ISBN: 87-87360-01-2. Pris: 350,- (300,- for medlemmer).

Den nye indholdsfortegnelse til *Personalhistorisk Tidsskrift* er den sjette i rækken. Mens de forrige kun dækker fra fem til 50 år hver, så omfatter denne nu hele tidsskriftrækken 1880-1990. Det er klart, at forfatteren står i gæld til de ældre udgivere, hhv. H. Hjorth Nielsen (1880-1929), Albert Fabritius (1920-45) og Hans H. Worsøe (1946-65, 1966-72 og 1973-78); men de gamle informationer er blevet suppleret og i visse tilfælde kontrolleret og rettet – således som det er beskrevet i forordet til den nye.

Indholdsfortegnelsen består af flere dele. Først to systematisk ordnede og nummererede fortegnelser over artikler og notiser samt anmeldelser trykt med brødskriften og efterfølgende tre registre trykt med en mindre skrift. Det er ikke vanskeligt at orientere sig om, hvor man befinder sig i bogen. Ved sidetallene forneden findes nemlig »levende« klummetitel.

Hovedafsnittene i de første dele er: Bibliografi, genealogi i almindelighed, beslægtede områder, kilder og materialesamlinger, almindelig biografi, speciel biografi, nekrologer samt foreningsmeddelelser og regnskaber. De største afsnit er nok også de, der vil blive brugt mest, nemlig »enkelte slægter og personer« i afsnittene om speciel biografi på hhv. 62 og 22 sider. De er ordnet efter efternavn.

Registrene, der begynder på side 155, er delt op i et fælles forfatter-register og to titelregistre. Fra dem alle tre henvises med numre til de to indholdsfortegnelser foran. Det første register indeholder foruden forfattere også navne på anmeldere samt forfattere og evt. redaktører til de anmeldte værker.

Opslagsordene i titel-registrene over hhv. artikler og anmeldelser er navne og andre betydende ord, der forekommer i titlerne. De enkelte henvisninger er ordnet alfabetisk efter titlens begyndelse – og ofte afkortet/forkortet. Det sidste kunne evt. være ført videre i de tilfælde, hvor samme titel forekommer i opslagsord, der følger lige efter hinanden. Men det ville næppe have ført til indvinding af ret megen plads med den beskedne skrift.

Den nye indholdsfortegnelse til alle årgange af *Personalhistorisk Tidsskrift* har været savnet længe, og den har også været undervejs i nogen tid. Det må have været et meget stort arbejde, dels at lukke hullet 1979-90 og dels at bringe de på flere måder umage registre på samme formel. Fortegnelsen er udarbejdet af EDB-specialisten Poul Steen. Netop elektronisk databehandling – herunder scanning af ældre lister – er i dag en »naturlig« forudsætning for et så vellykket resultat. Jeg har ikke finkæmmet bogen efter »fejl«; men er ved almindelig læsning og brug hist og her stødt på et par gange stort Æ i stedet for skarp parentes start. Den slags må der under arbejdet være fanget meget af. De skarpe parenteser indeholder iøvrigt mange nyttige tilføjelser til de oprindelige titler.

Finn Grandt-Nielsen

Elisabeth Thorsell och Ulf Schenkmanis: Släktforskning, vägen till din egen historia. ICA Bokforlag, Västerås, 1993, 160 s. ill. indb. Pris: 252 sv.kr.

Også i Sverige er interessen for slægtsforskning i stadig vækst, og da der også er sket en række nye tiltag for at lette slægtsforskernes arbejde, er der med jævne mellemrum behov for udgivelse af nye vejledninger. Den her foreliggende vejledning er udgivet af varehuskæden ICA og vil derfor kunne købes i mange småbutikker spredt over hele landet, hvilket sikkert vil være medvirkende til en yderligere vækst i udbredelsen af interessen for slægtsforskning.

De problemer, som de nye slægtsforskere møder undervejs, er grebet ganske nøgternt an med håndgribelige forklaringer og gode illustrationer. Allerede i kapitel 3 dukker ordet database op, foreningen for datahjælp i slægtsforskningen introduceres, som illustration bringes et skærmbillede og det lettilgængelige program »Holger« udarbejdet af to forskere i Umeå nævnes. I kapitel 4, som handler om de svenske landsarkiver, gøres der rede for mikrokortenes betydning og Svensk Arkivinformation (SVAR) forklares, herunder de meget gunstige regler for hjemlån til et bibliotek af kirkebogsmikrokort. Af særlig interesse er afsnittet om »Den nya folkbokföringen«, hvori behandles den overførsel af civilstandsregistreringen som 1. juli 1991 fandt sted fra de ca. 1400 kordegnekontorer (Pastorsekspeditioner) til de ca. 140 lokale skattekontorer (LOK). For det svenske arkivvæsen pågår der nu et kæmpearbejde med i løbet af en årrække at overtage væsentlige funktioner fra den ældre civilstandsregistrering hos pastorsekspeditionerne. De følgende kapitler omhandler udnyttelse af det væsentligste kildemateriale, eftersporing af emigranter i slægten (et kapitel) samt redegørelse for penge, mål, vægt og latinske ord. Den efterfølgende litteraturliste er meget praktisk opdelt efter bogens kapitler, hvilket også i store træk gælder det forslag til studieplan for aftenskolegruppearbejde, der afslutter den nyttige lille bog.

Bogens udstyr er topmoderne med illustrationer med forkærlighed for tiden omkring århundredeskiftet. Denne periode er ligesom slægtsforskning genstand for megen interesse i disse år, og ved at kombinere de to ting, skal det nok lykkes at få bogen til at slå an, men det fortjener den også.

Bogen er tilegnet mindet om to ildsjæle inden for slægtsforskningen i Sverige, Henrik Anderö og Henric Solbe, hvoraf ikke mindst den sidstnævnte også vil være kendt i Danmark.

Hans H. Worsøe

Over Öresund. En vejledning for slægtsforskere/Över Öresund. En handledning för släktsforskare. Hovedredaktør Steen Ousager. ARKI. Varia. Landsarkivet i Lund skriftserie 3, Kbh. 1993. 60 + 74 s. ill. hft. ISBN 87-89409-05-1. Pris: Dkr. 100,-

Som antydning af titlen på denne håndbog er der faktisk tale om to bøger til én bogs pris, idet de første (eller er det nu de sidste?) 60 sider er på dansk og formet som en vejledning til *danske* slægtsforskere, der får brug for at tage »hinsidan« i deres anejagt.

Vender man bogen på hovedet og begynder bagfra (forfra) sidder man med 74 sider på svensk, der vejleder *svenske* slægtsforskere, som således har en »handledning« til deres anejagt i »Det danske arkivvæsendet«. Den originale idé er gennemført med konsekvens og såvel »handledning« som »vejledning« er skåret efter samme skabelon. Først følger forord og en brugsanvisning kaldet »Noget om denne bog / Något om denna bok«, dernæst et kort kapitel om den danske indvandring til Sverige/den svenske til Danmark. Et kapitel 2 om, hvorledes slægtsforskeren forbereder sig på undersøgelserne, herunder lidt om navneskikken, hvor der er et par finurligheder i den svenske (se nedenfor).

Tredje kapitel er en introduktion til den svenske/danske arkiv- og personregistrering efterfulgt af en kort, skematisk gennemgang af de vigtigste typer af arkivalier. Kapitel 4, der i den svensksprogede version (»Några källhänvisningar«) er ganske omfattende med præcise henvisninger til registre, fortegnelser og protokoller, er desværre mere kortfattet

for den dansksprogede versions vedkommende («Andre kilder: Pasjournaler»). Her orienteres kun om de svenske myndigheders registrering og kontrol med rejsende og ud-lændinge. Det følgende kapitel, betitlet »Særligt om 1900-tallet/Att forska i 1900-talsmate-rial« er kun blevet til en enkelt side i begge versioner; man fornemmer også her at noget ikke er gået helt efter planen.

Kapitel 6 («Det svenske arkivvæsen/Det danska arkivväsendet») er ligeledes kort, men bringer alle væsentlige oplysninger bl.a. om tilgængelighed, adresser og åbningstider etc. Endelig bringes afsluttende (kapitel 7) to cases; på dansk historien om enken Bengta Carlsdotters udvandring til Danmark, skrevet af nu afdøde arkivarie på Landsarkivet i Lund Käthe Bååth, og på svensk historien om multiemigranten Kjerstin Pehrsson, skre- vet af forskningsstipendiat Jørgen Mikkelsen. Multiemigrant, fordi Jørgen Mikkelsen gen- nem sine undersøgelser påviser, at Kjerstin fra Hästveda »udvandrede« mindst seks gange, og det svenske og danske kildemateriale ikke er overensstemmende omkring hendes skif- tende opholdssteder. Der er således nærliggende, at se hendes færd, som et eksempel på de omfattende arbejdsvandringer der kendes fra samtiden, og som hverken de svenske eller de danske myndigheder øjensynligt kunne kontrollere helt, nede på individniveau.

Udgivelsens formål fremstår klart, og den originale udformning endog med en velvalgt forside-tegning sikrer, at bogen ikke har nogen bagside. Omslagets layout og grafik er fin, men sats og opsætning inde i bogen afslører, at vi lever i en tid præget af laserprintere og dtp-faciliteter. Ser man nærmere på de enkelte kapitler, der nok retteligen – under hensyn til deres længde – burde kaldes afsnit, er der mange gode oplysninger og henvisninger til relevante kildegrupper og litteratur. Således hedder det for eksempel i en ekskurs om »Nav- nesik i Sverige« (s. 14): »Håndværkere og andre befolkningsgrupper, som så at sige ville markere deres status, tog ofte et slægtsnavn: Holmström, Lindberg osv., men beholdt un- dertiden tillige sonnavnet. Soldaternavne er i reglen let genkendelige: Blixt, Spjut, Modig.

I en gruppe for sig var soldater, ryttere og båtsmän. Blandt disse kunne man finde de mest besynderlige efternavne som Lod, Sträng, Henlös, Ankare og Lagg. Navnene kunne endda gå i arv, ikke fra far til søn, men navnet fulgte nummeret i regimentet eller båts- manskompagniet. Flere personer kan have samme navn uden at være beslægtede, idet man ofte beholdt soldaternavnet efter at have forladt tjenesten.«

Til brug for fremtidige undersøgelser kan man konstatere, at der findes en del dansk lit- teratur om den svenske indvandring til Danmark, hvorimod der øjensynligt ikke eksisterer en tilsvarende svensk (?) Omkring den danske indvandring til Sverige anføres, at en ud- førlig undersøgelse ikke foreligger, hvilket nok skal have sin rigtighed, så i stedet bringes en noget heterogen bogliste, hvor bl.a. Fl. Georgsens bog om den fynske udvandring til Sunnerbo härad savnes (anm. i nærv. tidsskr. 92:2, s. 262). Årsagen er formentlig, at hele bogen er tænkt som en håndsækning til slægtsforskere i Øresundsregionen, og primært beskæftiger sig med kilder til slægtsforskningen i dette område. Selvom der står Sverige mange steder i teksten, så er der snarere tænkt på de gamle danske landskaber, Skåne, Halland og Blekinge.

Har man først gjort sig denne afgrænsning bevidst, kan håndbogen gøre virkelig god gavn, give slægtsforskeren en mængde relevant viden om de centrale kildegrupper og i det hele taget bringe en dansk slægtsforsker langt i den sydsvenske anejagt. Bogen kan derfor varmt anbefales.

Tommy P. Christensen

Bland bergsmän och bruksfolk. Sveriges Släktsforskarförbund. Årsbok 1991 (= Släkthistoriskt Fo- rum 7/91). Redaktör Bengt Hjord. Västervik, 1991. 216 s. ill. indb. ISBN 91-87676-05-02. Migration. Utvandrare och invandrare i gångna tider. Sveriges Släktsforskarförbund. Årsbok 1992

(= Släkthistoriskt Forum 6/92). Redaktör Bengt Hjörd. Stockholm, 1992. 185 s. ill. indb. ISBN 91-87676-07-9. Begge bøger kan erhverves ved skriftlig henvendelse til: Sveriges Släktsforskarförbund. Box 15 222, S-161 15 Bromma, Sverige.

Som tidligere omtalt i *Personalhistorisk Tidsskrift* (90:2, s. 220 og 91:1, s. 125) er Sveriges Släktsforskarförbund – det svenske modstykke til det danske SSF (Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger) – påbegyndt udsendelsen af en årbog med tematisk opbygning. »Stadsbor i gångna tider« var temaet for årbogen i 1989, og »Inte bara kyrkböcker. Alternative källor i släktsforskning« i 1990. De næste årbøger, som skal omtales nærmere her, fokuserer dels på den traditionsrige metalhåndtering i Sverige, dels på ud- og indvandringen i 17- og 1800-tallet.

På sin vis er årbogen fra 1991 nok den mest interessante, idet temaet også har en vis relevans for dansk slægtsforskning, men sjældent ses behandlet i den danske slægtsforskningslitteratur. De 9 artikler indledes med Håkan Axelssons om »Folk i bokföringen. Räkenskapsböcker i bruksarkiv« – hvor netop den sidste del af artiklens titel er det væsentlige. I det omfang store (og små) virksomheders arkiver er bevaret kan de være en værdifuld kilde for den personalhistoriske forskning. Axelsson gennemgår de typiske bogføringsprincipper og de typer af protokoller og kassebøger man møder i »ett bruksarkiv eller ett annat äldre företagsarkiv« (s. 7). Det kan måske lyde kedeligt, men er det ikke, når man for eksempel får præsenteret et opslag fra Kilafras bruks journal 1777, hvor alle de smede, der hentedes varer på lageret står anført med deres fulde navn. Tilsvarende arkivalier findes jo også fra danske værker og manufakturer.

Artiklen efterfølges af Erik Skölds »Från bergsmännens och de små brukens tid« der først giver en generel indføring i jernfremstillingens historie siden middelalderens primitive »osmund-jern«, en vare der også kendes fra det danske område. Omtalen af tysk-smedier, vallon-smedier, hammersmedier og afsluttende af Lancashiremetoden giver lyst til at se nærmere på udviklingen af smedehåndværket i Danmark. Brobyværk på Fyn, som nu undersøges ad arkæologisk vej, og Hammermøllen i Hellebæk, der endnu er bevaret, er danske eksempler på hammersmedier. Forfatterens brug af udtrykket »træsko-adel«, som opr. er introduceret af Barbro Bursell, virker på denne baggrund som en velvalgt karakteristik af de gamle håndværkerslægter.

Jäders Bruks arkiv er emnet for den tredje artikel, forfattet af Erik Thorell og opbygget omkring de bevarede arkivalietyper. Den viser, hvorledes den svenske slægtsforsker kan komme tilbage til 1660-erne, hvor smedeslægter som Jäderholm, Holm, Forsberg, Falck og Broberg levede og arbejdede ved Jäders Bruk (s. 57). Slægten Tiderman og udforskningen af hammersmedier er temaet for Claes Wenells artikel, og igen er det slående, at kombinationen af slægtsforskerens vanlige kilder med et virksomhedsarkiv og en såkaldt hammertingsprotokol (særskilt domstol for udøvere af dette agtede håndværk) bringer Wenell i stand til at følge slægten Tiderman tilbage til Svenskekrigene i 1600-tallet. Kenneth Awebro supplerer med en artikel om hverdagen i sølvminerne under titlen »Ett arbetsår vid Luleå Silververks gruvor under 1600-talet« – der bl.a. afdækker arbejdsmønstret, en ting man ellers skulle tro ikke længere lod sig dokumentere.

Alfred Örback skriver en lang artikel (s. 107-138) om gården Västra Lonntorp nær Karlskogå (Örebro län) »Ur en bergsmansgårds historia« og Bernt Douhan har givet sig i kast med den utaknemmelige opgave, at give en vejledning til det svenske kildemateriale på 30 sider (Svenskt Källmaterial. En handledning). Det er blevet ganske vellykket, og specielt inspirerende er koblingen mellem gård- og ejendoms historie fra de ældre tider og mere traditionel slægtsforskning fra de nyere, hvor kildesituationen er bedre.

Sidst i bindet bringes to artikler der falder uden for temaet. Dels aftrykkes Nils William

Olssons foredrag »Hur man finner sina anförvanter i Amerika«, fra Sveriges Släktsforskarförbunds årsmøde i Västerås, september 1990, dels Lars Ericsons »Den stora daldansens offer år 1743« – der nærmest må betegnes som den sammenstykede tablliste fra det sidste store bondeoprør i svensk historie. Tusindvis af bønder fra Dalarna marcherede mod Stockholm, og mødte deres skæbne på Gustav Adolfs torg i Stockholm, hvor kanoner fra Artilleriregimentet, rytterne fra Västgöta regimentet og fodfolket fra Älvsborgs regimentet spredte folkemasserne med død og lemlæstelse til følge. Alle navnene på de arresterede og døde af almuen fra Dalarna gengives her efter lister fundet i »Numrerade handlingar, vol. 2076« i Krigsarkivet! Begge årsbøger afsluttes iøvrigt med beretninger fra årets virksomhed, og en kort præsentation af artiklernes forfattere.

Årbogen »Migration. Utvandrare och invandrare i gångna tider« tager tråden op fra Nils William Olssons foredrag, der måske i sin udformning heller ikke virker helt dækkende for det omfattende emne, men dog har en styrke i de mange henvisninger til svensk(-sproget) litteratur udgivet i USA. Den første af de seks artikler har ihvertfald fået titlen »Nycklar till utvandringens källmaterial« og her giver arkivar ved Svenska Emigrantinstitutet i Utvandrarnas Hus Lars-Göran Johansson en kyndig og grundig gennemgang af kilde-materialet (s. 7-24), med udgangspunkt i, hvad der findes i Utvandrarnas Hus i Växjö. Derefter følger en lidt speciel ting, idet Elisabeth Thorsel under titlen »En kyrkogård i Colorado« bringer oplysningerne om 100 personer med tilknytning til Sverige, der ligger begravet på Hillside Cemetery i Silverton, San Juan County i den sydvestlige del af staten Colorado, USA. Mere fængslende er Alfred Örbachs causerende artikel (s. 51-70) »Ett tidsningsurklipp och en matsedel – passersedlar till emigrationen« hvor han med udgangspunkt i en biltur i Halland en sommerdag i juli 1990 søger at optrælle, hvorledes udvandringen kom i gang, og hvorledes et avisudklip i faderens scrap-bog kan sættes ind i en større sammenhæng. En ganske inspirerende artikeludformning, der også giver forfatteren lejlighed til at berette om »Farmors Skarpsås« på Kanalhotellet i Karlsberg og en butler i Det hvide Hus, alt familie til forfatteren forstås ...

Lars Lindgren og Bo Lindwall offentliggør – under titlen »Resande-anor« – noget så usædvanligt, som anetavlen til en tater-slægt. Sigøjnere – eller rommani, som de rejsende kalder sig, er et yderst vanskeligt folkefærd at følge for slægtsforskere; men her (s. 71-104) fremlægges seks generationer af Helge Amandus Valentin Lindgrens (1907-1985) forslægt.

»Siden, sammet, trasa, lump. Importen av utländsk arbetskraft til Stockholms textilindustri 1759-1763« (»Silke, fløj, pjalter, klude ...«) har Ann Hörsell kaldt sin artikel (s. 105-158), der på forbilledlig vis både bringer resultaterne af hendes undersøgelser i Manufakturkontorets arkiv, nu i det svenske rigsarkiv, og som bilag en komplet fortegnelse over de udenlandske tekstilarbejdere, opstillet alfabetisk ordnet efter efternavn med angivelse af fulde navn, hjemsted, erhverv/civilstatus, ankomstdato og fabrik, hvorpå de havde deres virke i Stockholm.

Endelig har Göran Larsson og Anna Svensson, begge fra Landsarkivet i Lund, under titlen »Över Öresund« på 1/2 side givet en yderst summarisk omtale af kildematerialet til vandringerne over Øresund og de danske arkiver. Et bidrag, der på ingen måde kan betegnes som en erstatning for den seneste udgivelse på dette felt; bogen af samme navn fra 1993, udgivet af landsarkiverne i Lund og København (se anmeldelsen andetsteds på disse sider).

Ser man afsluttende på det mønster, som begynder at tegne sig med disse årbøger fra Sveriges Släktsforskarförbund må man helt overordnet konstatere, at initiativet er godt og vellykket. Årbøgerne er nydeligt illustreret og pænt trykt og indbundet. Temaerne er gennemgående velvalgte, og de fleste artikler er vellykkede. Enkelte er helt enkelt fremragende, og enkelte andre burde nok være gemt til en anden lejlighed.

Sammenfattende kan man fundere over, hvorledes det går til, at det til stadighed er lykkedes for svenskerne gennemgående at have en mere original indfaldsvinkel til stoffet, end man møder det i megen slægtsforskning på denne side af Øresund?

Tommy P. Christensen

De kongelige amtmænd – en erindringsbog om amtmænd og amter før 1970. Redigeret af Florian Martensen-Larsen, Karl Peder Pedersen og Ditlev Tamm. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1992, 223 s., ill. indb. ISBN 87-574-6640-8 kr. 210.

Amtsadministrationen har længe været et af de mere forsømte områder inden for udforskningen af lokaladministrationen, ligesom amtsarkiverne længe har hørt til de arkiver på landsarkiverne, som er blevet mindst benyttet p.g.a. deres dårlige registreringstilstand. Begge dele synes der at være håb om vil blive afhjulpet inden for de nærmeste år.

Redaktørerne af den her foreliggende bog har på hver deres måde bidraget hertil og de kender deres stof perfekt, den ene som tidligere stiftamtmand i Viborg, de to andre som forskere. Det skal her specielt nævnes, at Karl Peder Pedersen i 1993 i den ligeledes på Jurist- og Økonomforbundets forlag udsendte »Forvaltningshistoriske antologi« har skrevet en meget læseværdig artikel »Amtmænd mellem enevælde og folkestyre – Regeringen og de jyske amtmænd 1848-49«.

Ud over de rene erindringsartikler i den her omtalte bog findes der en række gode administrationshistoriske kapitler, først og fremmest det i fællesskab skrevne indledningskapitel »De kongelige amtmænd og deres historie – et tilbageblik«, hvor man bl.a. kan finde Frederik III's ordre af 19. febr. 1662 citeret, hvori kongen befaler, at der »i stedet for de tilforn sædvanlige og brugelige ord : len, lensmand, kloster og andre ... herefter i alle forekommende ekspeditioner bliver indført og skrevet: Vore amter, befalingsmænd, gårde og andre deslige ord, som med denne Vores arveregerings tilstand bedre kvadrere og skikke kan«. Nærmere fastlæggelse af amternes »fødselsdag« kan man vist ikke komme. I den anden ende finder vi stiftamtmand Hans Larsens beretning om, hvordan det er gået med statsamterne siden 1970. Ind imellem ligger så 13 erindringsartikler fra vort århundrede spændende fra Tønder amt i syd til landshøvdingsvirksomhed på Grønland, alle meget læseværdige – og forskellige. Også amtsrådenes virksomhed bliver belyst. Slutelig rummer bogen en registrant over amtmændenes boliger, en stat over amtmænd, overpræsidenter, landshøvdinge og rigsombudsmænd 1930-92 og en udvalgt bibliografi, desværre kun på to sider, men dog med mange vigtige titler på såvel bøger som artikler. Som det sig hør og bør afsluttes bogen med et register. Da bogen også er velillustreret – bl.a. med en række kontorinteriører og så naturligvis de obligatoriske kongemodtagelser med sving i fjerbuskene – er det ud over det indholdsmæssige en behagelig bog at læse i. Den kan derfor anbefales interesserede som en god introduktion i amternes arbejde og amtmændenes liv og virke.

Hans H. Worsøe

Jacob Aall Hofmann (Bang): Odense amt beskrevet 1843. Bind I-II. Udgivet med indledning og kommentarer af Finn Stendal Pedersen. 314 + 416 s. ill. hft.

Carl Dalgas: Svendborg amt beskrevet 1837. Udgivet med indledning og kommentarer af Finn Stendal Pedersen. xlvii+560 s. ill. hft.

Begge bind genudgivet af Udgiverselskabet for Historisk Samfund for Fyns Stift. 1990, 1991 og 1992. ISBN 87-89511-01-8, 87-89511-02-6 og 87-89511-04-2. Pris: kr. 226,- + 248,- og 348,-

I begyndelsen af 1993 kunne Udgiverselskabet for Historisk Samfund for Fyns Stift med berettiget stolthed præsentere den vellykkede afslutning på selskabets hidtil mest ambitiøse projekt. Genudgivelsen af de to gamle, fynske amtsbeskrivelser i en tidssvarende og kompetent kommenteret udgave. Som om denne arbejdsopgave – herunder at kommentere de mere end 1300 sider (personer, planter, processer, begreber etc.) – ikke var overvældende nok, så blev amtsbeskrivelserne endog ledsaget af en lang række velvalgte illustrationer, primært fra samtiden og altovervejende smukt gengivet. Specielt kan fremhæves en række skitser af herregårde og herregårdslandskaber udført af maleren Niels Ringe, og flere landskabsakvareller udført af fabriksinspektør Ole Jørgen Rawert, forfatteren til "Kongeriget Danmarks industrielle Forhold" (anm. i 93:2, s.207). Ydermere gives der ved begge amtsbeskrivelser en god og fyldig introduktion til værket og dets forfatter. Således indledes med et kapitel om baggrunden for amtsbeskrivelserne, fortsættes med henholdsvis "Jacob Aall Hofman (Bang). Slægt og livsforløb" og "Carl Frederik Isaac Dalgas. Slægt og livsforløb", et tredje om "Amtsbeskrivelsens tilblivelse og modtagelse", et kapitel om forfatterens øvrige produktion og endelig et om udgivelsesprincipper.

Det er nærliggende at sammenligne amtsbeskrivelserne, finansieret af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, med Gregers Begtrup's "Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Fyen, Langeland, Ærø, Lolland og Falster" fra 1806. Bortset fra Begtrup's uomtvistelige fortrin som værende nærmere på udskiftningstiden, så falder sammenligningen næsten på alle andre punkter ud til amtsbeskrivelsernes fordel, især da i den nu foreliggende (gen-)udgivelse. Specielt hvad angår det personalhistoriske aspekt, er der mindst tre forhold som fortjener fremhævelse.

For det første har universitetslektor, dr.phil. Finn Stendal Pedersen – som nævnt – valgt at ofre plads på en nærmere behandling af forfatternes slægt og livsforløb. I tilfældet Hofman (Bang) er det blevet til næsten 25 sider bl.a. med en stamtavle over forbindelsen mellem slægterne Hofman og Bang samt fotografier af forfatteren og af hans gravsten på familiegavstedet på Norup kirkegård. Tilsvarende får Dalgas 20 sider, der bl.a. benyttes til at aftrykke hans breve og rapporter til Landhusholdningsselskabet samt indlæg fra hans hånd, bragt i Aarhus Stiftstidende i midten af forrige århundrede. Set i snæver slægtshistorisk sammenhæng får man således mere om forfatteren og hans livsforløb, end om slægten. I og med, at både slægten Dalgas og Carl Dalgas stadig er at finde i seneste udgave af Dansk Biografisk Leksikon (3:540ff.), såvel som der for Hofman (Bang) gives mere detaljerede slægtsoplysninger samt henvisning til manuskriptet "Optegnelser af Jacob Aall Hofman – Bang født 13. februar 1810, død 25. juni 1887. Afskrevne efter Originalmanuskriptet 1903" må det dog kaldes en velafvejet vægtning.

For det andet kan fremføres, at den omfattende kommentardel på mere end 60 sider såvel til Hofman (Bang) som til Dalgas, i betydeligt omfang bringer personalhistoriske oplysninger. Eksempelvis anføres i kommentaren til Dalgas amtsbeskrivelse (s.472): "Esman, Gustav, købmand i Nyborg. I FT 1834 anføres nr. 122 i Kongegade Gustav Esman, 34 år, købmand, gift med Henrikke Bagger, 31 år" – og på s.500: "Pedersen, Niels Hans, for nærværende smedemester på Brahetrolleborg. I FT 1834 anføres under Sølvbjerg hammerværk Niels Hans Pedersen, 39 år, smed og fæster af hammerværket, ugift, og Niels Chr. Hansen, 25 år, smedsvend, ugift. (Rasmussen Søkilde anfører i Minder fra Trolleborgeggen, s.139, at den bekendte mekaniker og jernstøber Niels Hans Pedersen fra Langeland, der havde nedsat sig i Brahetrolleborg sogn, i 1838 blev fængslet for falskmøntneri og senere dømt. Ifølge matriklen af 1844 havde "Slibeværket" matrikel nr. 2g af Storskoven, var ejet af Brahetrolleborg gods, brugt af smeden Rasmus Drost og med et htk. på 0-0-1-3/4."

Som det turde være fremgået af de to valgte eksempler rummer amtsbeskrivelserne i denne genudgivelse meget andet og mere end landbrugshistorisk statistik, omend kapitel-

overskrifter som: "Er hesteavl en til- eller aftagende? Årsagen dertil?" og "Hvorledes er kornvarerne beskafte? ..." nok kunne bibringe den opfattelse.

Det tredje forhold, der fortjener fremhævelse, hvad angår det personalhistoriske aspekt, er det omfattende hjælpeapparat, der afslutter udgivelserne. Således efterfølges den omfattende kommentardel i andet bind af Hofman (Bang) med litteraturfortegnelse, billedfortegnelse, tillæg til kommentarer samt rettelser, personregister for bind I og II, sagregister for bind I og II samt stedregister for bind I og II. Tilsvarende er Dalgas' amtsbeskrivelse også på forbilledlig vis gjort brugervenlig, omend der savnes en billedfortegnelse. Men med personregistre på 10 (Hofman Bang) og 8 sider (Dalgas), hvor personer der er afbilledet markeres med en * betyder det mindre; og iøvrigt kan læseren hele tiden føle sig tryk ved brugen af dette anseelige værk. Man er i gode hænder, når man bevæger sig hen over Hofman (Bangs) og Dalgas' Fyn med Stendal Pedersen ved hånden.

Tommy P. Christensen

John T. Lauridsen: Klatterup. Et arbejderkvarter i Esbjerg 1890-1990. Udgivet af Esbjerg Byhistorisk Arkiv. Esbjerg, 1992. 300 s. ill i farve og s/h. Indb. ISBN 87-89085-32-9. Bogen forhandles fra Esbjerg Byhistorisk Arkiv, Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg. Pris kr. 198,-

Barndommens lykkeland tages grundigt under behandling når arkivar, dr. phil. John Lauridsen (JTL) beretter om kvarteret Klatterup i Esbjerg. Inspirationen til at skrive om dette lille arbejderkvarter udspringer i JTLs egen barndom selsomme sted i 1950'erne. Dog begynder hans beretning endnu tidligere; dengang da der kun var 3 huse og 4 gårde på de marker, der siden skulle blive det børnerige Klatterup.

Året er 1870 og Esbjerg stod foran sin »Amerikanske periode«, hvor byen i løbet af få årtier ændrede sig fra ladeplads til en driftig provinsby. Øst for det planlagte jernbanespor lå Rørkjær Mose. Her var råstoffet til et af byggematerialerne til Vestkystens nye ambitiøse by: ler til teglsten. Med tiden blev gårdens jord udstykket og solgt til mangt og meget, men et varigt spor i landskabet – nu som park – satte teglværkerne, der i deres blomstringstid i begyndelsen af 1890'erne var Esbjergs største arbejdspladser. Der blev ialt oprettet 4 teglværker i Klatterup og det sidste – Esbjergs Teglværk – lukkede i 1969 efter en kæmpe brand. Hermed afsluttes det tidligste kapitel i Klatterup.

Men den udvikling teglværksindustrien satte i gang forsvandt ikke med teglværkerne. Klatterup var blevet befolket af arbejdere, hvoraf de første i stor udstrækning arbejdede på teglværkerne, men senere kom Lunds Margarinefabrik, Gasværket, Kromanns Kemiske Fabrikker, gartnerier, savværkerne, aktieslagteriet, bryggeriet og ikke mindst FDB's tobaksfabrik. Her tjente kvarterets beboere såvel mandlige som kvindlige, igennem generationer til det daglige brød. Kvarteret har i årtier en karakteristisk social homogenitet. Beboerne var alt overvejende arbejdere med arbejde lokalt, de handlede lokalt og deres fritid blev brugt i Klatterup. Dette mønster bliver slået i stykker i løbet af 1970'erne, hvor udflytninger og lukninger af virksomheder medfører nedlæggelse af arbejdspladser og et opbør i nærheden mellem bolig og arbejdsplads. I stedet for fremstillingsvirksomheder er de tilbageværende arbejdspladser i kvarteret på serviceinstitutioner som f.eks. børnehaver. De tidligere billige småhuse og lejligheder i kvarteret befolkes i stigende omfang af vor tids middelklasse: pædagoger, funktionærer og lærere. Nu er det et boligområde tæt på bykernen, med servicefunktioner for børnefamilierne. Arbejde, indkøb og fritid foregår væk fra kvarteret. Men Klatterup er stadigvæk værd at kæmpe for, hvis det står til de nuværende beboere. Esbjerg Kommune har igennem mange år forsømt kvarteret og når de kommunale myndigheder endelig vågner op til dåd, er det med den næsten klassiske løsning

for nedslidte kvarterer: Riv husene ned. Det finder de nuværende beboere sig ikke i, for de fornemmer, at »med sine skrammer og buler er det et kvarter, der er blevet brugt og har en historie at fortælle« (s. 258).

JTLs bog om Klatterup er en videnskabeligt velunderbygget kærlighedserklæring. Både kvarterets historie og ikke mindst beretningerne om de mange mennesker som har levet, arbejdet, leget og er døde i Klatterup er fængslende læsning. Dette kvarter, som for de fleste vil være ubekendt, har en historie som kan genkendes fra utallige steder rundt om i landet. Ikke kun Esbjerg, men alle større byer i Danmark har kvarterer som gennemgik denne udvikling fra landzone til industri. Beskrivelsen af Klatterup er på en gang enstående og generel og dette er bogens store styrke. Den kunne have været endnu en lokalhistorie, der kun appellerede til sit eget begrænsede område og de der var barnefødt på stedet. Men netop JTLs videnskabelige tilgang til kildestoffet hæver værket langt op over den mere traditionelle lokalhistorie. Klatterupbogen indgår som et kvalificeret debatindlæg omkring byudvikling, herunder det relativt nye begreb »kvartershistorie«, og den berører ved sin opbygning både social-, og industri- og byplanshistori. Lidt malurt i bægeret er der dog. Den fremkommer nemlig, når man ønsker en nærmere afklaring af Esbjerg Kommunes holdning til Klatterup. Bogens opbygning i faser og facetter af kvarterets historie og ikke nødvendigvis en fremadskridende kronologi betyder at overblikket nemt kan tabes – ikke mindst i spørgsmålet om de(n) kommunale holdning(er). JTL fortæller til stadighed med Klatterup som udgangspunkt. Forholdet til Esbjerg, herunder kommunen – bemærk distancen til den by, hvori kvarteret ligger – er til tider nok mere beskrevet med barndommens loyalitet mod hjemmebanen end med videnskabsmandens nøgterne pen.

Set med personalhistoriske øjne kan der i bogen være fine gevinster, hvis man søger oplysninger om personer som levede i Esbjerg og specielt Klatterup i årene 1870-1990. Bag i bogen findes et fyldigt navneregister, men derudover er alle kapitler forsynet med noter. Der er kilde- og litteraturhenvisninger og specielt i forbindelse med FDBs tobakfabrik også 5 bilag. Bogens øvrige udstyr er fint. Den er trykt på en god papirkvalitet, har masser af sorthvide fotos, ind imellem endog farvebilleder, og er indbundet. Alt i alt en god bog og ikke mindst en fin inspiration til kommende kvartershistorikere, en ny gruppe af lokalhistoriske skribenter.

Lisa Elsbøll

Poul Steen: Gæld, kapital og rente. Præstøborgernes låneaktivitet 1695-1801. Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling nr. 9, København 1992, VII + 189 s., fig. og tabeller. Hft. ISBN 87-88510-03-4 Pris: 150 kr.

I året 1793 gik bødker Jens Johansen i Præstø konkurs. Gennem årene havde han samlet sig 5 byejendomme, men de var belånt til op over skorstenspiberne. I de sidste år havde han optaget yderligere lån, og hver gang havde han sørget for, at stempelpapirafgiften blev mindst mulig. Også dengang blev der spekuleret i, at slippe så let i skat som muligt! Nu stod han til konkurs – men den byskendte mand blev reddet og kunne fortsætte. Nogle år senere sad han atter med flere ejendomme. Også denne gang var de overbelånte, og i 1797 efterlod han sig et insolvent ejendoms-cirkus.

Få år før havde byens største købmand Ib Pettersen oplevet noget lignende. Hans tre købmandsgårde gik på auktion. Der var en stor løs gæld, og passiverne var 50 % større end aktiverne. Et drønende underskud.

Dette er blot to eksempler fra en bog, hvis emne kan synes tørt, men som på mange måder virker nutidigt og velbekendt. Poul Steen stiller spørgsmålene: Hvordan skaffede man

penge, dvs. lånekapacitet, i 1700-tallets danske købstæder? Hvor fik borgerne de nødvendige lån?

På grundlag af byens justitsprotokoller, skøde- og panteprotokoller, skifter, brandtaksationer og supplerende kilder har han registreret 752 lån, som er tinglyst i Præstø i perioden 1695-1801. Skønsmæssigt er indsamlet ca. 30.000 enkeltoplysninger om de mange lån, låntagere, långivere, ejendomme, panter og meget andet, og de er derpå udsat for en omfattende edb-behandling. Resultatet fremlægges i 46 figurer og tabeller, som beskrives og analyseres indgående i bogens tekst. Lad det være sagt straks: Dette er ikke blodløs talmagi for indforståede. Emnet er beskrevet klart og på et godt dansk, og der er overalt et fint samspil mellem tekst, figurer og tabeller. Man fornemmer, at der er investeret megen omhu i at gøre emnet let tilgængeligt og befri værket for formelle skønhedsfejl. Det er lykkedes!

Forfatteren tidrørende arbejde er belønnet med gode resultater. Han kan påvise en stigende låntagning, især i sidste halvdel af 1700-årene. Den tinglyste obligationsgæld var i 1790'erne næsten 9 gange større end i 1720'erne, og en markant overbelåning var snarere reglen end undtagelsen. Omkring 350 personer, eller måske 70-80 % af byens familieoverhoveder, optræder som lånere. Købmænd optog store og kortvarige lån, håndværkere mindre lån over længere tid. Långiverne er en blandet gruppe. Som venteligt i en tid uden banker og beslægtede kreditformidlere spillede stiftelser og tilsvarende offentlige kasser (skole-, fattig- og kirkekasser, overformynderi m.fl.) en vigtig rolle i kapitalforsyningen. De måtte lægge vægt på at finde en sikker placering og ydede især små, længeløbende lån til jævne og solide håndværkere. Ellers er det bemærkelsesværdigt, at omtrent halvdelen af de i Præstø tinglyste lån er optaget i landsogne tæt ved byen, og at byens genopbygning efter brandene 1750 og 1757 i væsentlig grad må være foregået for lån fra landet. Gårdmænd gav flere og flere lån. I de sidste tre årtier af perioden var det over 12 % af lånene, som kom fra gårdmænd i nabosognene.

Resultaterne er således mange, og tilsvarende undersøgelser er få. Bogen er derfor bemærkelsesværdig, men dens resultater må ikke overfortolkes. I skifterne ses, at løs gæld i købmandsskifter ofte var dobbelt så stor som den tinglyste. Dette betyder, at de her behandlede, tinglyste lån ikke må tolkes som udtryk for den samlede låntagning og økonomiske aktivitet i Præstø. Også på anden måde er synsfeltet begrænset. Emnet sættes kun glimtvis i relation til den bredere historie, og tidens prisudvikling behandles noget for håndfast. Bogen holder sig helt til sit snævre emne og til Præstø, og den vover sig ikke ud i bredere konklusioner.

Det er på en måde en prisværdig forsigtighed. Det hindrer imidlertid ikke, at konklusionerne kan indgå i andre studier og i øvrigt er med til at berige vor viden om tiden. Den stigende omsætning af lån sidst i perioden bekræfter på bedste vis den generelle økonomiske vækst, som skete i disse år. Samtidig dokumenteres den nære forbindelse mellem byen og oplandet, og gårdmændenes stigende udlån kan sikkert tolkes som udtryk for landbrugets fremgang. Poul Steens bog bidrager dermed indirekte til belysningen af 1700-tallets generelle økonomiske historie. Den viser også, hvordan skøde- og panteprotokoller m.v. kan bruges til meget andet end traditionel ejendoms- og slægtshistorie. Bogen havde fortjent en økonomi, som kunne have muliggjort en mere professionel gengivelse af figurerne. Også oversigtskort over lånenes geografiske fordeling ville have været en gevinst.

Lars N. Henningsen

Ole Mørkegaard: Søen, slægten og hjemstavnene. En undersøgelse af livsformer på åbenråegnen 1700-1900. Udgivet af Etnologisk Forum i samarbejde med Aabenraa Museum. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet, 1993. 190 s. ill. hft. ISBN 87 7289 207 2. Pris kr. 195,-

I mange år har forfatteren arbejdet med Åbenrå-søfarten og de slægter som var toneangivende i byens søfart, da den blomstrede i forrige århundrede. Således skrev han sammen med andre i 1981 (Nordslesvigske Museer nr. 9) om den lokale matador, skibsreder Jørgen Bruhn (1781-1858); en herre, der også har en fremtrædende plads i denne bog.

Mørkegaards magisterafhandling ved Institut for europæisk Folkelivsforskning på Københavns Universitet danner grundlag for den foreliggende bog, og inspirationen fra Thomas Højrup's arbejder og undervisning i begyndelsen af 1980'erne falder da også i øjnene. Det er samspillet mellem erhvervsudviklingen på Åbenråegnen i næsten 200 år (ca. 1700 til 1900) og en anvendelse af den strukturelle livsformsanalyse, som Højrup har demonstreret den i sine egne arbejder, forfatteren forsøger sig med. Ikke just nogen nem opgave, da det først og fremmest kræver et veludviklet begrebsapparat og en solid teoretisk baggrund. Mørkegaard lader da også de gode gamle 60- og 70- er udtryk være gangbar mønt, så vi præsenteres for en beskrivelse af »den kapitalistiske produktionsmåde« med et udvalg af de bedagede begreber og formler, såsom »Merværdi og kapital« samt »Profitratens distribution af kapitalen« (s. 61). Det generelle overføres så på det specifikke i kapitel 3, der med titlen »Produktionsmådeanalysen« skal få teorierne bakset ned over hovederne på de vindskibelige kaptajner og købmænd på Åbenråegnen. Dernæst køres livsformsbegrebet i stilling, og livsformerne i Åbenråsøfarten er emnet for kapitel 4. Endelig søger Mørkegaard så i det afsluttende kapitel 5 (s. 153 ff.), at vise hvorledes analyser og teorier kan belyse motiverne hos de agerende i Åbenråsøfarten. Blev de drevet af ækle profitmotiver, drømmen om at blive selvstændige, eller trangen til at befæste ry og omdømme?

Afslutningen står ikke lysende klar og enkel – og en enkelt forklaring kan næppe heller dække udviklingen – men heldigvis har teorierne ikke helt taget magten fra Mørkegaard. Således kommer han nok nærmest til en konklusion (s. 163 f.), når han efter at have citeret fra kaptajn Hans Bruhns (1813-93) erindringer tilføjer:

»I begreberne »hjemstavn«, »familie« og »slægt« indgår derfor hele den ideologiske problematik, der drejer sig om at bygge op, konsolidere og videreføre driftsmidlerne i videste forstand. At købe gård eller mølle, som tidligere slægtled havde i fæste, at bygge et stort skipperhus i købstaden, at føre en standsmæssig husholdning og at hjælpe unge medlemmer af slægten i vej var altsammen sider af denne konsolidering af slægtens besiddelser og dens befæstelse af respekt og anerkendelse omkring slægtsnavn og hjemegn.« Hvorefter han fortsætter, inden han igen giver ordet til en af sine kilder: »At slægten, hjemstavnen og professionen i denne livsform så at sige blot er forskellige sider af samme sag, udtrykkes også fint af Emma von Hassel, der i bogen om Jepsenslægtens aner finder det vigtigt at fremhæve sin tip-tip-oldefar, Jacob Jebsen (1688-1737), »fordi han er af ganske særlig betydning for vor familie og det i tre-dobbelt betydning: 1. han var den første skipper i familien Jebsen, som fra ham og ned til vor generation kun bestod af søfarere; 2. han er flyttet til Åbenrå og har derved givet os hjemstavnen; 3. han har bygget huset i Skibbrogade, som har forbundet os uløseligt med hjemstavnen.«

Bogen rummer således meget stof af personal- og slægtshistorisk interesse, men det er rørt godt op med teoretiske overvejelser med tilhørende svære ord og begreber. Et personregister eller nogle oversigtstavler over de behandlede kaptajns-slægter er det ikke blevet til. Derimod er der flere gode illustrationer, herunder portrætter af skibsrederne Jørgen Bruhn (1781-1858), Jacob Bendixen (1788-1866) med hustru, Hans Matthiesen (1818-1904), Gustav Ferdinand Theodor Raben (1819-90), Michael Jebsen (1835-99) samt Jep Closter (1860-1946) omgivet af sin familie.

Ved en sammenfattende bedømmelse kan derfor anføres, at nok udtrykker forfatteren det håb, at bogen kan interessere en ganske bred kreds af læsere og indbefatter heri også de læsere som ikke er: »et decideret »videnskabeligt« publikum« (s. 7), men såvel bogens

opbygning, som den valgte tilgang til stoffet har den konsekvens, at dette håb næppe kan føres sikkert i havn. Bogens teoridannelser og mange begrebsdiskussioner kræver nærmere læsere i besiddelse af »den store sætterskipper-examen«...

Tommy P. Christensen

Ulla Dahlerup: Smedens søn og andre historier. Danske beretninger fra århundredets første halvdel. Gyldendal, 1993. 260 s. ill. hft. ISBN 87-00-15964-6. Pris kr. 267,-

»Fars den ene hånd var lige så stor som mine to hænder – af at arbejde«, sådan indleder træskomagerens søn sin beretning om sin barndom i Ulla Dahlerup's samling af erindringer *Smedens søn og andre historier*. I bogen beretter 6 ældre mænd og 8 kvinder til Ulla Dahlerup om deres eller deres forældres barndom og tidligste ungdom. Den ældste meddeler er født i 1905, den yngste i 1935, de fleste er dog født før 1920 og vokset op på landet. Men uanset køn, alder og geografiske forskelle er de historier, som de ældre fortæller, stort set identiske. Om et liv i fattigdom, nøjsomhed og arbejde, hvor reaktionen på de hårde og ofte ydmygende levevilkår sjældent rettede sig imod samfundets øverste, men gik ud over børn og koner. På Ulla Dahlerup's gennemgående spørgsmål om, hvori de gamle fandt mening med livet, svarer de næsten alle, at meningen med livet har været at få hverdagen til at hænge sammen og få sendt børnene i vej. Ingen direkte beklagelser, kun nøgterne konstateringer af, at det var hårdt, at der vankede prygl i tide – og især i utide –, at de små søskende i de utrolig store børneflokkede på op til 19 unger ikke altid blev store, og at en barndom i moderne forstand var en saga blot for børn på samfundets bund.

Der er utrolig mange rystende beretninger om mødre, som holdt sammen på hjemmet, mens fædrene drak, døde eller pryglede løs på ungerne og konen. Om gårdmænd, som bød børn utænkelige – og indimellem også unævnelige – arbejdsvilkår, hvor rotter, lus og lopper vrimlede ind og ud af sengehalmen. Men også fortællinger om de fattiges møde med systemet – rettere de ihærdige forsøg på at undgå dets mere ydmygende sider. Indimellem er der ufatteligt langt til elementær venlighed, hjælpsomhed og almen medmenneskelighed.

Ulla Dahlerup har helt bevidst sat sine fortællere i scene ikke kun ved at rense deres sprog og klippe i interview'ene, men især ved at præsentere dem som nogens datter og søn. Herigennem bliver det tydeligt, at kun de færreste af bogens bidragsydere idag har en relativ social status, som er højere end deres forældre. Det er ufaglærte mænd og kvinder, som dominerer billedet. Et vidnesbyrd om, at i et økonomisk velstående demokratisk samfund, som det danske, er den sociale arv næppe til at komme uden om.

Den røde tråd i samtlige interviews er arbejdets historie og Ulla Dahlerup's erindrings-samling skriver sig således ind i den lange række af fortællinger om livet før mekaniseringen og velfærdsstaten tog fart i 1950'erne. Og alligevel ikke, for beretningerne afspejler også et ønske om at fortælle disse historier fra kønnets vinkel og fra barnets. Vi hører således langt mere om drenge og pigers arbejde – både i og udenfor hjemmet – end almindeligvis. Ligesom relationerne mellem mænd og koner, fødsler, børns dødsfald og kvindernes dobbeltarbejde har fået pæn plads. Det er en kvindepolitisk engageret person, som spørger – og svarene har taget farve deraf. Heldigvis.

Ning de Coninck-Smith

Barfod Sagaen. En beretning om de personer, der har båret navnet Barfod, Barfoed eller andre stavemåder af navnet. Af Jørgen H. P. Barfod, stort format, 328 s. ill. København 1992. Udgivet af Slægtsforeningen Barfod-Barfoed. ISBN 87-984267-0-2. Pris kr. 400,-

Den foreliggende Barfod-saga bygger på mange forgængere tilbage til forfatterens olde-

far, historikeren Frederik Barfod. Efter at slægtsforeningen var genoprettet efter 2. Verdenskrig påtog Jørgen Henrik Pagh Barfod (f. 1918) sig arbejdet med en fornyelse af stamtavlen. Han var godt rustet til denne opgave, idet han havde studeret historie, dog afbrudt af fængsling af tyskerne i 1944 med påfølgende ophold i koncentrationslejren Neuengamme. I 1947 blev han cand.mag., og fra 1971 til 1987 har han været leder af »Museet for Danmarks Frihedskamp«. Han har skrevet en række bøger og artikler om historiske emner bl.a. sammen med Edele Kruchow »Danmark under 2. verdenskrig I-II«. I 1960 udsendte han Barfod-slægtsbogen »19 generationer«, der i årene 1963-1980 efterfulgtes af »19 generationer i billeder« udsendt i hæfter. Desværre er ingen af disse udmærkede bøger blevet anmeldt i Personalhistorisk Tidsskrift. Det første af værkerne betød, at slægten førtes betydeligt længere tilbage end i de foregående stamtavler (jvf. nedenfor), det andet med sit billedgalleri var lidt af en nyskabelse inden for den danske genealogiske litteratur. Det tredje slægthistoriske værk fra Jørgen H. P. Barfoeds hånd kan betegnes som en videreførelse af de to foregående med en ganske betydelig udvidelse af såvel ambitioner som stof. Det har helt tydeligt været forfatterens hensigt at skabe »bogen« om de personer, der har båret navnet Barfod eller Barfoed, og når man betragter disses antal, må man sige, at det er et højt ambitionsniveau. Ikke desto mindre må man i samme åndedrag tilføje, at det er lykkedes forfatteren at skabe et monumentalværk, der vil blive stående som et væsentligt værk i dansk genealogisk litteratur. Udstyret er moderne og vil tilfredsstille den kræsne læser, opstillingen er logisk, men kræver naturligvis en indsats fra læserens side at overskue p.g.a. værkets omfang, og skildringen af de enkelte personer er både fyldig og i rimelig grad afpasset efter deres placering. Efter en skildring af forhistorien og de første generationer er bogen bygget op i kapitler, der samler sig om slægtens enkelte grene, hvilket har den fordel, at nært beslægtede holdes mere samlet. Det kræver imidlertid også, at man »kan« slægten, hvorfor det for udenforstående ville have været gavnligt med et par store oversigtstavler. Der er ganske vist nogle mindre tavler og fortræffelige registre, men det store overblik kan være vanskeligt at skaffe sig, hvis man ikke også er i besiddelse af »Nitten generationer«. Det er en indbydende bog at tage i hånden, og den kollektive forside tegnet af et andet slægtsmedlem, filmarkitekten og teaterdekoratøren Bent Barfod (f. 1920) er virkelig professionelt arbejde, som både præsenterer en række af bogens steder og personer og giver lyst til at læse mere om disse. Den bør ligesom værket i sin helhed kunne inspirere andre slægtsforskere og bogudgivere. Sammenfattende må man kunne sige, at der er tale om et betydeligt værk, hvor man vil kunne finde de relevante oplysninger om en betydelig slægt og dens medlemmer.

I anden udgave af Dansk biografisk Leksikon skriver Albert Fabritius, at slægten Barfod (Barfoed, Barfood) er en præsteslægt, der føres tilbage til Jens B. i Sædding i N. Nebel sogn, som adledes 1455, uden at hans efterslægt dog var i stand til at hævde adelskabet. I 1960 udkom »Nitten generationer«, som førte slægten længere tilbage, således at jeg i slægtsomtalen i tredje udgave af Dansk Biografisk Leksikon kunne skrive, at de biograferede personer er efterkommere af herredsskriver i Sædding Lauritz B. – 1580 –, hvis families først kendte mand er rådmand i Randers Niels Mikkelsen B. – 1400 –, hvis sønnesøn Jens B. adledes 1455. Som man ser, er der, takket være udgivelsen af »Nitten generationer« føjet væsentligt nyt til i den ældste ende af Barfodsagaen. Imidlertid må man sige, at ved en gennemlæsning af stoffet, således som det er fremlagt i den nye bog, er der ikke ført et endegyldigt bevis for forbindelsen fra rådmand i Randers Niels Mikkelsen Barfod til de nulevende efterkommere. Dels opereres der med en hypotetisk, ukendt søn, dels passer geografien ikke alt for godt sammen, og dels taler opkaldene i slægten ikke for en direkte afstamning. At der er en slægtsforbindelse, skal ikke bestrides, men det er blot ikke (endnu ?) klarlagt hvilken.

På endnu et punkt vil det være nødvendigt at mane til forsigtighed. Også her gælder det

de ældste generationer. I »Barfod Sagaen« indledes med en skildring af forholdene på øen Man omkring år 1000 afsluttende med, at efterkommere af øens kongeslægt vendte tilbage til Norge, hvor de bosatte sig i Trondheimdistriktet. Herfra skulle en gren være flyttet til Jämtland og være blevet til slægten Skanke, hvis våben er et jernklædt ben (med tilhørende fod) med gul spore. Dennes stamfar kongesønnen Thorleif Har, der levede omkring 1230, skulle i følge den opstillede hypotese være tipoldefar til rådmand Niels Mikelsen Barfoed i Randers. Jeg må indrømme, at jeg er yderst skeptisk overfor denne teori. Som støtte for teorien anføres og afbildes en stamtavle, som et svensk medlem af slægten, Sven Gaute Barfoth, er i besiddelse af, og som skulle være en kopi fra ca. 1830 efter et oplæg, der har været ejet af pastor Iver Barfoth, som døde 1743. Det forekommer ret usandsynligt, at man på dette tidspunkt skulle være i besiddelse af de på tavlen anførte oplysninger, og det er desuden påfaldende, at kopien tilsyneladende først er dukket op, efter at historikeren G.V.C. Young fra øen Man har offentliggjort sine undersøgelser og teorier om forbindelsen til Norge. Her må sættes ind med kildekritik såvel overfor grundlaget for forbindelserne Man-Halland-Randers, som ikke mindst overfor det svenske dokument. Man skulle jo nødtigt bygge på et falsum.

Hans H. Worsøe

Peter Jørgen Otto: Hans Otto og Ellen Christensdatters for- og efterslægt gennem 200 år, 1790-1990. Holbæk, 1992. 402 s. ill. hft. ISBN 87-984299-0-6. Pris kr. 345,-

Bogen tager sit udgangspunkt i kleinsmeden Hans Otto fra Holsten og hustruen Ellen Christensdatter fra Kvanløse. Man følger dem og deres efterkommere op gennem tiden fra bosættelsen i Holbæk indtil familien i dag.

Efterslægten er opstillet efter den generationsvise metode, og som sådan kan den deles op i 5 næsten lige store dele, hver med sin generation. For hver generation er der en historisk oversigt over de danmarkshistoriske begivenheder som havde indvirkning på generationens hverdag.

En ting som ville lette brugen ville være en sidehenvisning imellem de forskellige generationers forældre og børn, istedet for den meget tunge »se 3. generation VI. 23 b.« Ud over dette lille minus, savnede jeg en skematisk anetavle over bogens probander.

I et afsnit kaldet »De gode gamle dage« spørger Peter Otto om de nu også var så gode endda, og bruger nogle statistiske oplysninger, bl.a. vedrørende børnedødelighed, priser og døgnrytme.

Alt i alt er denne 400 sider tykke bog en fornøjelse at give sig i kast med. Den er skrevet i et let læseligt sprog og er illustreret med et righoldigt udvalg af billeder, kort, tegninger, vignetter m.m. Her er der gode inspirationsmuligheder der bør kunne bruges af andre slægtsforskere.

Mikael Horn

Uld og handelsblod. Krøjsgaard-brødrene – et tricolageeventyr i Herning. Af Mogens Bendixen. Poul Kristensens Forlag. Herning, 1993. 107 s. s/h fotos. Litt. liste, men ikke noter. ISBN 87-7468-363-2. Pris: 148,-

Sjældent bliver eventyr til virkelighed, men i Herning skete det forunderlige i 1920-erne og 30-erne. Tre fattige brødre fra den jyske hede arbejdede sig op til at blive blandt Hernings største fabrikker. Brødrene Niels, Jens og Poul Krøjsgaard blev født på et husmandssted på Møltrup hede. Niels og Jens var tvillinger og født 1891 og lillebror Poul i 1898.

Drengene havde nok forestillet sig deres livsbane skulle have været landbrug. Men allerede i skoletiden åbenbarede deres handelstalenter sig, når de supplerede deres løn som hjordedrenge ved at handle knive, punge og salmebøger med skolekammeraterne. Knægtene arbejdede i landbruget, men i august 1910 blev deres skæbne besejlet. Jens havde mødt en omvandrende uldhandler på nabogården. Her var en spændende måde at tjene penge på. Jens tog den for Hammerum Herred traditionsrige uldsæk på nakken og gik ud og solgte uldvarer fra den jyske hede over hele landet. Bror Niels gjorde som Jens og senere fulgte lillebror Poul efter ud på landevejen.

Omkring 1920 begyndte brødrene hver for sig at etablere sig som fabrikanter af tekstiler – tricotagevarer til hele familien. Jens begyndte i København i 1923, men solgte i 1929 og flyttede til Herning. Senere genetablerede han en fabrik i København. Jens specialiserede sig i dameundertøj og hans livsværk lever stadig videre i firmaet »Femilet«, som var i familiens eje indtil 1979. Da Jens kom tilbage til Herning havde Niels allerede været i gang over ti år både med butik og fabrik. Lillebror begyndte som selvstændig fabrikant nytårsdag 1927.

Herning i 1930'erne kom til at stå i Krøjgaard-brødrenes tegn. På trods af en generel økonomisk krise i det danske samfund blomstrede deres virksomheder. Brødrene begrænsede ikke deres handelstalenter til tricotage, men havde stor succes med at opkøbe tekstilmaskiner i kriseramte virksomheder og sælge dem videre til andre driftige jyder på heden. De gik også ind i gårdhandler i stor stil. Drømmen om landbruget var ikke glemt og godt nok blev gårdene ofte videresolgt efter en årrække, men der blev drevet landbrug på dem. Endelig var investering i ejendomme og grunde også en del af deres respektive forretningsimperier.

Krøjgaard-brødrene var ikke blot fabrikanter, men handelsmænd af Guds nåde med en arbejdsomhed som drev dem langt. Som den første døde Jens i 1945, Niels i 1963 og Poul i 1969 og i dag er familien ikke længere en del af tricotageindustrien i Herning. Dog lever Krøjgaards navn, som nævnt indirekte videre i tricotagefabrikken »Femilet«.

Bogens forfatter Mogens Bendixen har gjort et stort arbejde med at samle viden om Krøjgaardbrødrenes livsbaner. Samtaler med familiemedlemmer, aviser og lokalhistorisk litteratur danner grundlag for hans fremstilling. Bogen er opbygget med en kronologisk fremadskridende handling og skrevet i et letlæst sprog. Men læsevenligheden skæmmes af, at der springes meget mellem brødrenes forskellige gøremål på det omtalte tidspunkt; og af de indlagte »citater«/historier fortalt af brødrene selv. Man mærker en dyb respekt hos Bendixen for brødrene og deres fantastiske historie. Til tider er det næsten lidt for meget, og man savner, at der også blev stillet nogle kritiske spørgsmålstegn ved idyllen. De er ikke blevet stillet i denne bog, men bør indgå hvis der tænkes på et nyt værk om tekstil-eventyret på heden, og ikke mindst i en bog om Herning og dens fabrikanter. Hvem styrede hvem i udviklingen – byen eller dens driftige mænd?

Læs bogen som et rigtigt eventyr, og bemærk forfatterens kloge efterskrift: Krøjgaardbrødrenes eventyr kan ikke gentages i vor tid. De var de rette folk på det rette sted på det rette tidspunkt. Lær familien og dens omgivelser at kende på de traditionelle, sort/hvide, familie billeder. Mød jyske dyder og lune i en meget personalhistorisk bog.

Lisa Elsbøll

Signe Mellempgaard: Distriktslægen og læsøboerne. En medicinsk topografi fra 1859 og dens forudsætninger. Landbohistorisk Selskab, Odense i samarbejde med Læsø Museum 1992. 229 s. Ill. Hft. ISBN 87-7001-228-8. Pris: kr. 228,-

Enhver som vil beskæftige sig med sundhedsforholdene i Danmark i det 19. århundrede må bl.a. benytte sig af de medicinalberetninger, som alle distriktslæger landet over årligt skulle indsende til Sundhedskollegiet. Beretningerne har været benyttet bl.a. i en række

byhistorier og for Århus' vedkommende er de udgivet i »Sundhed og sygdom mens Århus blev stor« (1963), men fortsat er det en for lidet påagtet kildegruppe. De kommende års medicinalhistoriske forskning skal nok vide at råde bod på det. I forbindelse med udarbejdelsen af medicinalberetningerne fandt flere af distriktslægerne det formålstjenligt ved siden af at udarbejde en hel eller delvis medicinsk topografi over det embedsområde, de varetog. Det er en sådan fra Læsø for 1859, som her bliver udgivet med en omfattende indledning af Signe Mellempgaard.

Læsøtopografiens forfatter er læge Christen Rasmussen, født 1809 i Svendborg. Han præsenteres kun kort i indledningen, da hans biografi for så vidt kun spiller en underordnet rolle. Når en omtale i denne sammenhæng alligevel er på sin plads, skyldes det formålet med hele udgivelsen. Gennem Rasmussens medicinske topografi vil Mellempgaard nemlig kaste lys over Rasmussens medicinske videnshorisont, hvordan han opfattede sygdomme og ikke mindst deres årsager. Rasmussen bliver betragtet som repræsentant for en af de sidste generationer af læger før den naturvidenskabeligt funderede medicins gennembrud i århundredets anden halvdel. Bogen rummer altså både de væsentligste træk til beskrivelse af læge Rasmussens medicinske horisont og generelle udsagn om danske lægers medicinske diskurs omkring 1800-tallets midte. Alt efter interesse kan man altså læse bogen som personalhistorie eller medicinhistorie. Endelig kan man også gribe til den som lokalhistorie om Læsø. Et fint stykke kulturhistorie er det under alle omstændigheder, og takket være indledningen vil kommende brugere af medicinalberetningerne, hvad enten de er ude i et personalhistorisk, et lokalhistorisk eller et medicinhistorisk anliggende, være godt hjulpe, hvis de læser her først.

John T. Lauridsen

Holger Rasmussen: En husmand i Treårskrigen 1848-50. Underjæger Hans Pedersens optegnelser fra 1849 og hans visesamling. Foreningen Danmarks Folkeminder 1992 99 s. ill. hft. ISBN 87-89759-00-1. Pris: 98 kr.

Det er 3-årskrigen betragtet fra den »ukendte« soldats synsvinkel man præsenteres for i denne bog. Underjæger Hans Pedersens optegnelser dækker hans deltagelse i krigen i perioden dec. 1848 til sept. 1849. I modsætning til mere udførlige, svulstige beretninger er HP's skrift præget af en nøgternhed, grænsende til det fåmælte. Trods aktiv deltagelse i kamphandlinger, deriblandt udfaldet fra Fredericia, berører HP kun dette perifert. Optegnelserne er derimod en fin illustration af, at krigen det meste af tiden bestod af marcher, eksercits samt læge- og våbeneftersyn og hvad man ellers søger at beskæftige uvirkelige hærenheder med; monotonien har givetvis været stor. Det fremgår at HP har været en flittig brevsriver, desværre har vi ikke fået overleveret noget af denne korrespondance, i den ville der antageligt være stof til behandlingen af en bondesoldats tanker om krigen, tanker som ikke kan udledes af HP's staccatoagtige optegnelser.

Er den personalhistoriske værdi af optegnelserne således ikke videre stor, forholder det sig noget anderledes med den visesamling som er knyttet til HP's skrift. Visse er allerede bekendte mens andre kun kendes herfra, ligesom der til et antal af de kendte viser er tilskrevet nye vers. Viserne afspejler, at hvad der bekymrede soldaterne var en vis angst for morgendagen samt uro for hvad der skete på hjemmefronten under deres fravær, m.a.o. forhold som har optaget alle soldater til alle tider. Holger Rasmussen sørger i sin indledning på bedste vis for at sætte HP's optegnelser ind i deres historiske sammenhæng, det er solidt arbejde uden hvilket optegnelserne ville fremstå mere sløret. Noteapparatet til, og bestemmelsen af, HP's visesamling er foretaget af dr. phil. Iørn Piø.

Gustav Svenning Pedersen

Helle Blæsild og Benno Blæsild: Marinemaleren Jens Erik Carl Rasmussen (1841-1893). Skrifter fra Svendborg & Omegns Museum, bind 33. Svendborg, 1993. 108 s., ill. heft. ISBN 87-87769 58 1. Pris kr. 98.

Denne bog er udgivet som katalog til en mindeudstilling for J.E.C. Rasmussen (1841-1893), der vistes sommeren 1993 i Svendborg. Efter en indledende artikel om »Marinemaleren Carl Rasmussen« (s. 7-18), hvor museumsinspektør B. Blæsild opridser de kunsthistoriske hovedlinjer for periodens danske malerkunst og Rasmussens maleriske virke, giver kunsthistorikeren Helle Blæsild en »Biografi over Jens Erik Carl Rasmussen (s. 20-22) og en kronologisk ordnet »Malerifortegnelse« (s. 36-64). På siderne 24-34 aftrykkes »Erindringsord af E. Boden hoff fra bogen »Lyse Minder« 1915«, hvori Boden hoff skildrer sit møde med maleren på Stenderupstrand og beretter om »den lille malers« skæbne. Endelig bringes en lidt summarisk litteraturliste, hvoraf det fremgår, at marinemaleren på det seneste også er blevet emne for E.B. Kromann (i 1991) og H.M. Jansen (i 1992).

Bogen er gennemillustreret med gengivelser af marinemalerens arbejder og omslaget er en fryd for øjet med en smuk farvegengivelse af oliemaleriet »Udsigt over Sundet set fra kunstnerens veranda« på forsiden og »Udsnit af parti fra Svendborgsund ved Sect. Jørgens Kirke. Skonnerten »Alma« af Marstal og en jagt venter på vind« på bagsiden. Ved en fejl er oliemaleriet »Kystparti fra Italien« fra 1873 gengivet to gange (s. 25 og 61), men det skal ikke overskygge nyten og værkfortegnelsen og de mange gengivelser.

For en personalhistoriker må interessen samle sig om biografien, der bærer præg af, at Helle Blæsild har baseret sig på et magert materiale. Dog fremgår det, at J.E.C. Rasmussen var søn af Johan Ahrent Rasmussen og Caroline Sophie Kaas, og i 1874 blev gift med sin kusine, Anna Egida Rasmussen, som skænkede ham 8 børn. Desværre gives der ikke yderligere slægtsoplysninger eller for den sags skyld fødsels- og dødsår for hustruen og hans forældre.

Tommy P. Christensen

Jens Chr. Manniche: Damen der skød på doktoren. G.E.C. Gad, København 1993. 245 s. ill., hft. ISBN 87-12-02413-9. Pris: 225,-

En junieftermiddag i 1880 affyrede en ung kvinde inde midt i København to skud mod en nydelig ældre mand – den praktiserende læge Leerbeck. Denne dramatiske begivenhed er startskuddet for Jens Chr. Manniches bog om denne kvinde: Anna Hude. Vi får historien, der leder frem til mordforsøget (som i øvrigt var ganske mislykket, eftersom lægen slap stort set uskadt): Anna Hude var en velbegavet ung pige, der havde, som det hed, »en umættelig kundskabstørst«, og som, trods økonomiske problemer, søgte at skaffe sig en uddannelse. Imidlertid følte Anna Hude sin tilværelse ødelagt, da doktor Leerbeck gjorde utilbørlige tilnærmelser til hende og til sidst voldtog hende: hun var nu fanget mellem sin trang til at få oprejsning og tidens fortilse af det seksuelle, som gjorde det umuligt for hende at fortælle andre om det passerede. Enden blev da selvtaget, og hun idømtes 1 års fængsel, lovens mildeste straf; for hendes situation vakte rettens såvel som størstedelen af offentlighedens medlidenhed.

Men det blev ikke sidste gang, Anna Hude kom i offentlighedens søgelys; næste gang blev i 1893, hvor hun, som den første kvinde nogensinde i Danmark, forsvarede sin doktorgrad. Efter sit fængselsophold, ja, allerede under det, var det lykkedes Hude at fortsætte sine studier, og hun blev i 1887 cand.mag. med historie som hovedfag. Netop i disse år udergik historiefaget store ændringer, ikke mindst da Kristian Erslev importerede den tyske, kildekritiske metode til Danmark – noget, som mere end noget andet har præget faget i de forløbne 100 år.

Mere end så mange andre kvinder må Hude have følt det herskende kvindebillede som belastende. Ikke alene havde voldtægten (og den nødvendige fortilse af den) ført hende ud i en svær krise, men hun havde også været med til at bryde nyt land som en af de første kvindelige studenter og som den første kvindelige doktor. Måske var det derfor ikke så mærkeligt, at hun i 1904 blev kvindepolitisk aktiv, først og fremmest i kampen for kvindernes valgret. Hun gled dog ud af dette arbejde i 1908, omtrent på den tid, hvor hun efter omtrent 20 års ventetid endelig kunne gifte sig med sit livs kærlighed.

Fra kort tid efter århundredskiftet havde Anna Hude interesseret sig for spiritismen, som netop i disse år var populær – bemærkelsesværdigt nok især i radikale, fremskridtsvenlige og kvindepolitiske kredse. For Hude blev spiritismen en indgang til det religiøse; først og fremmest båret af håbet om et liv efter døden. Hun accepterede ikke den etablerede kristendom – den havde hun allerede som ung afvist – men blev tilhænger af pan-teismen: troen på en altomfattende enhed (»Verdenssjælen« eller Gud), som alt og alle var del af.

I kraft af, at Anna Hude i så høj grad var tidstypisk – ikke at hendes liv var et gennemsnits, for det var det jo netop ikke, men at hun var med i hændelser, der i høj grad var særegne for tiden og samfundslaget – så bliver hendes biografi indgang til en række spændende historier; fx historien om den borgerlige kønsmoral i slutningen af 1800-tallet; en tid, hvor piger blev opdraget til (den for Anna Hude fatale kombination af) at være søde og imødekommende og at være uvidende om seksuelle spørgsmål. Eller historien om kvindernes kamp for at blive accepteret som ligeværdige akademiske borgere, historien om spiritismen som en radikal reaktion på samfundets verdsliggørelse eller historien om den Erslevske histories første år.

Manniches bog er på sin vis *brudstykker* til en biografi; hans mål er ikke at kende Anna Hudes »inderste væsen« eller den »virkelige drivkraft« i hendes liv – som om mennesket har en inderste kerne, mere sand end resten, eller som om menneskets liv er et sammenhængende hele. I Manniches (i denne forstand postmodernistiske) biografi er den retning Hudes liv tager, ikke givet på forhånd, og han føler sig ikke nødsaget til (postuleret og reduktionistisk) at skabe en sammenhæng mellem brudstykkerne. Vi bliver altså fri for, som det ellers ligger snublende nært, at få tolket Anna Hudes hele liv i lyset af voldtægten af hende. Dette: at lade brudstykkerne være brudstykker, er en af Manniches styrker, for er det ikke netop også sådan, vi som personer kender andre personer: brudstykkevis?

Bogen er en fornøjelse at læse. En klog disposition holder læseren fast og øger hendes nysgerrighed. Manniche holder sig til sit stof, og selvom man måske som interesseret læser under andre omstændigheder kunne have ønsket sig en mere grundig behandling af teksten, fx den borgerlige kønsmoral, så er det en klog vægtning. Vi får nemlig netop så meget at vide som nødvendigt for at forstå. Og ordenes velgørende knaphed bidrager netop til letlæstheden. Sproget er ligefremt, men rigt, glimtvis med en poetisk elegance, som i det knappe, underspillede, lykkelige sidste afsnit.

Signe Mellemgård

Birthe Børgesen: Oberst Hans Larsen Krarup, vagtmester paa Bornholm 1660 og hans antagelig skotske hustru. Boderne, Ålsgårde, eget forlag, 12 s. kr. 75,00.

Det lille hæfte er kun trykt i 50 eksemplarer og rummer en historie om, hvorledes bogens forfatter tænker sig, at Hans Larsen Krarup traf sin hustru, om hvem kun vides, at hun rimeligvis var af skotsk slægt og hørte til dronning Elisabeth Stuarts hofstat.

Birthe Børgesen har tidligere udsendt forskellige hæfter om medlemmer af sin slægt,

hvoraf flere har været omtalt her i tidsskriftet, jvf. Poul Steens indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1880-1990.

Hans H. Worsøe

Wilhelm Christmas-Møller: Christmas 1-2. Bd. 1: 1920-36 »Vor Klinge og vort Skjold«. Bd. 2: 1936-48 »et stridens tegn«. 262 + 356 s. ill. hft. Forlaget Gyldendal, Kbh. 1993. ISBN 87-00-14-186-0.

Pris kr. 598,- (disputats)

John Christmas Møller er gået over i historien som en mystisk og mytisk skikkelse. Nedlæggelsen af formandsposten i 1939, radiotalerne fra London under besættelsen, udtalelser efter krigen der skabte tvivl om hans konservative sindelag, ikke mindst "vi er alle socialister", hans soloopræden i grænsespørgsmålet, bruddet med partiet og hans ensomme død er nogle af de begivenheder, der har forlenet Christmas Møller med et mystisk skær.

Det mytiske viser sig i, at der knap nok er én fremtrædende konservativ i generationen efter Christmas Møller, som ikke har betegnet sig selv som læremesterens elev. Og det uanset på hvilken fløj i Det Konservative Folkeparti vedkommende har befundet sig.

Der er kort sagt mange løse ender og åbne spørgsmål knyttet til Christmas Møllers politiske liv, og der har naturligt nok været stor interesse for at skildre hans levned og give et bud på, hvorfor det gik som det gik. Med Wilhelm Christmas-Møllers disputats – der er en fortsættelse af bogen "Christmas Møllers politiske læreår" – får vi besvaret mange af spørgsmålene og bundet mange af enderne. En forudsætning herfor er, at Wilhelm Christmas-Møller har gravet dybere i kildematerialet end det tidligere har været tilfældet. Men vigtigere er det nok, at forfatteren har parret fascinationen, der er nødvendig hvis en biografi skal være interessant og læselig, med distancen til den biograferede person. En distance, der uden tvivl hænger sammen med, at forfatteren er nevø til Christmas Møller, og forholder sig bevidst til dette familieforhold.

Bind 1 har undertitlen "Vor Klinge og vort Skjold" og dækker tiden 1920 til 1936, mens bind 2 hedder "Et stridens tegn" og omhandler 1936 til 1948. Forskellen på Christmas Møller i de to perioder kommer tydeligt til udtryk i de to omslags-fotos: det første viser en rank og målbevidst hovedperson, mens han er hulkindet og nedbøjet på det andet. Udgangspunktet er imidlertid en historiografisk og teoretisk indledning, der placerer disputatsen et sted mellem det historiske og det politologiske. Den politiske biografi forstås som vekselvirkningen mellem partiet og politikerens, hvor "spændings-forholdet mellem dennes offentlige fremtræden og omgivelsernes forventninger" kan bruges til at identificere den politiske meningsbrydning. Det kontroversielle ved personen er derfor vigtigt at indfange. Med andre ord det mystiske, at Christmas Møller går andre veje end "man" forventede, end man i sam- og eftertiden betragtede som normalt.

Det kontroversielle kaster altså lys over det politologiske rollebegreb – her som politisk leder – giver det kød og blod, gør det personligt. En hurtig sammenligning af Danmarks to sidste udenrigsministre viser med al ønskelig tydelighed, at et afpersonificeret eller ahistorisk rollebegreb ikke har den store forklaringskraft. Det må konkretiseres med det personlige, det individuelle, som politologen Erik Rasmussen betegner med udtrykket "råderum".

Analysen af tiden frem til Christmas Møllers udelukkelse af dansk politik i besættelsens første år er egentlig den vigtigste del af værket. For Wilhelm Christmas-Møller vil – i modsætning til den historiske overlevering – ikke tegne billedet af Christmas Møller med udgangspunkt i årene efter 1945. Han skal så at sige vurderes på samtidens præmisser, hvis vi

skal få et korrekt billede af ham.

Denne første periode har to temaer: vejen til magten, og udnyttelsen af magten. Christmas' første bastion var posten som forretningsfører, hvorfra han kunne modernisere partiorganisationen og skaffe partiet indkomster, der svarede til de større udgifter, som fulgte med udvidelsen af aktiviteterne. Men selv om opbygningen af en effektiv landsorganisation gav indflydelse, var det langt fra det samme som at Christmas Møller havde indflydelse på partiets politiske linie. Og det var, hvad han ærgerrigt og målbevidst satsede på.

Skulle Christmas Møller blive politisk leder forudsatte det, at Victor Pürschel blev tvunget væk fra posten som formand for folketingsgruppen. Christmas blev leder af oppositionen mod Pürschel. I forbindelse med forhandlinger om erhvervspolitikken, navnlig toldpolitikken, i 1927 kulminerede uenigheden med at Pürschel fik et flertal imod sig, og kort efter overlod han posten til Christmas Møller.

Folkepartiet var et arbejdsgiverparti, men havde også blikket rettet mod den voksende gruppe af funktionærer og tjenestemænd. Lidt overraskende skulle Christmas Møller ikke have haft den store forståelse for byvælgernes, funktionærernes betydning, hverken som led i fornyelsen af partiet eller som genstand for den konservative politik. Overraskende fordi de konservative både markerede sig i forbindelse med lønningslovene for statens tjenestemænd i 1931 og i forbindelse med vedtagelsen af funktionærloven i 1938. Wilhelm Christmas-Møller giver ikke en forklaring, der får begge ender til at mødes. Og det afspejler nok akilleshælen ved den valgte tilgang, nemlig at den historiske kulisse, det politiske spil, økonomiens og erhvervsstrukturens udvikling osv. står for svagt. Uenigheden mellem Pürschel og Christmas Møller i toldpolitikken er ikke beskrevet særlig præcist, og i forbindelse med land/by eller landbrug/funktionærer er jeg ikke overbevist om, at Wilhelm Christmas-Møller har fat i den lange ende.

Til gengæld får vi en nuanceret skildring af personen. En fremragende taler, skarp og præcis, populær, målbevidst, arbejdsom, som aldrig "for vild i de parlamentariske labyrinter". På den anden side var han enerådende grænsende til det tromlende, hudløs over for kritik, manglede sans for at uddelegere opgaverne, og uden den store tro på egne evner. Ligeledes var talentet for at lytte til de konservative græsroddere ikke overvældende – det var måske derfor, at "billetsalget" var for nedadgående under hans lederskab.

Christmas Møller havde i 1930'erne oplevet, at hans meningers mod kunne blive ensbetydende med isolation. Under besættelsen blev alvoren i denne erfaring mere tydelig. Tykkerne forlangte, at han nedlagde sine poster og at han afstod fra offentlig optreden. Flugten til London og hans radiotaler gav ham nok en udbredt folkelig sympati, men udelukkede ham også fra det politiske centrum i Danmark. Hans udmeldelse af Det Konservative Folkeparti stillede begge parter friere, men det uddybede også hans isolation.

Christmas Møllers repræsenterede derfor De frie danske i udlandet i befrielsesregeringen. Hans tid som udenrigsminister blev kort, men gav dog nogle gevaldige dønninger i forhold til Venstre og landbruget på grund af hans handelsaftale med England. Wilhelm Christmas-Møller offer desværre ikke mange ord på ministertiden. Selv om det ikke var en kulmination i Christmas Møllers politiske liv, er denne vægtning af stoffet ikke indlysende. En nærmere undersøgelse af ministertiden kunne vel bidrage både til diskussionen om rollebegrebet og om hvilken politisk linie Christmas Møller tegnede i disse år.

Christmas Møller vendte halvhjertet tilbage til De Konservative og blev genvalgt som formand for folketings- og rigsdagsgruppen. Men det var et andet parti, han vendte tilbage til. Organisatorisk var den kollektive ledelse blevet indøvet, og politisk havde Christmas Møller ikke længere mulighed for at bestemme partiets politik. Betegnende nok var han uden den store indflydelse på De Konservatives efterkrigsprogram. Også Christmas Møller beskrives som forandret: "Han forekom så desillusioneret, at han formentlig ikke havde

andre ambitioner tilbage end ønsket om at sikre sig en ordentlig udgang af det politiske liv. Første gang en egnet sag ville vise sig, var han derfor rede til at føre den uden hensyn til sin egen overlevelse, men derfor så meget mere loyal over for sine egentlige anskuelser” (s.218). Sagen blev sydslesvigpolitikken og spørgsmålet om en ny grænsedragning.

Grænsespørgsmålet er først og fremmest interessant, fordi en statsminister og en partileder valgte at tilintetgøre sig selv på sagen. Det aftvinger naturligvis respekt, at Christmas Møller så helhjertet bekæmpede nationalistisk begrundede krav om grænseflytning. Men havde de danske politikere egentlig nævneværdigt råderum i den sag? Det var jo England, der som besættelsesmagt havde ansvaret for Sydslesvig. Det var nok en overvejelse værd, når sagen blev så afgørende for Christmas Møllers politiske liv: endnu et farvel til partiet, endnu en isolation og enegang, endnu et nederlag. Døden var Christmas Møller nådig i 1948. Derefter kunne han som kanoniseret konservativ helgen tjene partiet i mange år.

Wilhelm Christmas-Møller har lagt sin disputats mellem historien og politologien. Det er der kommet et spændende resultat ud af, fordi politologien er blevet brugt som inspiration for den historiske biografi, som en måde at forbedre den historiske analyse. Det svære ligger i at skabe forbindelsen mellem politologiens generaliserende tilgang og historiens beskæftigelse med ”genstande”, der er betinget af tid og sted. Rollebegrebet er et middel til at indfange generelle rammer for en politikers virke, rammer, der først får kød og blod med den historiske analyse. Det er i det store og hele lykkedes for Wilhelm Christmas-Møller. Svagest står efter min mening den historiske analyse, der er grebet for snævert an. Men det rokker ikke ved, at man bliver klogere på Christmas Møllers politiske liv af dette værk. Det er en af de senere års bedste politiske biografier.

Mogens Rüdiger

Ole Sohn: Fra Folketinget til celle 290. Arne Munch-Petersens skæbne. Vindrose 1992. 301 s. Ill. Hft. ISBN 87-7456-446-3. Pris kr. 268,-

Siden 1937 har læsere af avis- og ugepressen jævnligt kunne støde på Arne Munch-Petersens navn. Der har været både større oplagstal og politisk mønt at slå på, hvad der kunne være blevet af den fhv. kommunistiske folketingsmand, som forsvandt i Moskva i 1937. Der har ikke været mangel på mere eller mindre fantasifulde formodninger lige fra at han var ude i en hemmelig mission for Sovjetunionen under en anden identitet, og til at han levede lykkeligt i sit nye hjemland. Det har nemlig været svært for de fleste med kendskab til manden at tro, at denne dukseagtige, partitro stalinist kunne være ombragt af sine nærmeste politiske foresatte. Politiske modstandere ville gerne tro det, men kunne intet bevise. I det hele taget har tilfældet AMP i den grad været omgærdet med misinformation eller tavshed fra både DKP, Sovjetunionen og i begyndelsen også AMP's enke, at spekulationerne har fået alt for god næring. Der var nemlig hele tiden nogen, der vidste bedre. Først i Sovjetunionen og siden også i DKP. Det er hele den historie, DKP's seneste partiformand, Ole Sohn, opruller i denne bog, som i øvrigt søger at tegne et helt billede af professorsønnen fra Frederiksberg, der blev kommunist. Gymnasiast på Metropolitanskolen med Mogens Fog og Otto Melchior som nærmeste venner.

Historien er elementært spændende, selv om de fleste nu vil kende AMP's grufulde endeligt. Detaljerne om tiden op til hans fængsling på grundlag af konstruerede beskyldninger om trotskisme, som han stod og skulle rejse til Danmark, forhørene, den fremtvungne »tilståelse«, brevene til de kommunister, han havde ubegrænset tillid til, breve som aldrig i hans levetid forlod fængslet, hans tro på opklaring af »fejltagelsen«, sluttelig sygdommen og døden af tuberkulose i ensomhed efter tre års fængsling, alt det tegner et billede af et mareridtsagtigt univers, hvor betydningen af skyld og uskyld, retfærdighed og troskab er

ophørt. Det er så absolut bogens sidste del på grundlag af Kominterns og det hemmelige sovjetiske politis arkiver, som står stærkest, mens de første ungdomsår og arbejdet i DKP kun føjer lidt nyt til vort kendskab til fraktionstridighederne og personmodsatningerne i minipartiet DKP. Der gøres en del ud af, hvad Aksel Larsen og andre danske kommunister kan have vidst om AMP's skæbne og hvornår. De gik alle i graven med den viden, de måtte have haft, og især Aksel Larsens moral kan der sættes et spørgsmålstegn ved. Hvordan kunne han forholde AMP's familie og især hans hustru sandheden og lade hende leve i håbet, ja tilmed på partikammeratlig vis tilrettevise hende, når hun i sin fortvivlelse selv forsøgte at finde ud af, hvad der var blevet af ægteemanden. I dilemmaet mellem moral og politik valgte Aksel Larsen politikken, og skal det først forklares med den kolde krig, hvordan da siden? Jo Aksel Larsen skal i sine senere år have lidt af angst for at blive likvideret af sine tidligere meningsfæller østfra. For at undgå det, undlod han bl.a. at fortælle om AMP's skæbne (Kurt Jacobsens tolkning). Den forklaring stiller næppe alle tilfredse, men til gengæld kan vi være tilfredse med en sober fremstilling af AMP's skæbne og sidste lidelsesår. AMP blev myrdet af sine egne, men om han var sluppet hjem, har man lov til at forfølge den tanke, om ikke den tyske besættelse af Danmark, kommunisternes internering og sluttelig deres overførsel til Tyskland under alle omstændigheder meget sandsynligt havde gjort ham til offer for et diktatur – selv om det var et andet – som det skete for gymnasievennen og partikammeraten Otto Melchior, der fandt døden under en march fra koncentrationslejren Stutthoff i februar 1945. – Begge betalte de en høj pris for at arbejde for en bedre verden.

John T. Lauridsen

Niels Finn Christiansen: Hartvig Frisch. Mennesket og politikeren. En biografi. Christian Ejlers' Forlag. 1993. 355 s. ISBN 87 7241 6572. Pris: 350,-

Denne biografi har fået undertitlen »Mennesket og politikeren«, hvilket imidlertid ikke skal opfattes sådan, at der er noget ligeligt forhold i behandlingen af de to sider. Faktisk optager »mennesket« HF kun ganske begrænset plads, selv om bogens henvisninger lader ane, at der foreligger et materiale, som havde muliggjort en uddybning af denne side. En mere dækkende undertitel havde været »Ideologen og partisoldaten«, hvis da ikke det skulle have været overskriften fra kapitel 13, »Partiets mand«, for det er faktisk det, bogen koncentrerer sig om.

HF (1893-1950) var gennem hele sit voksenliv aktiv socialdemokrat og deltog engageret i samfundsdebatten. Han fik sæde i Folketinget, siden i den socialdemokratiske ledelse og døde som undervisningsminister i 1950. Tillige udfoldede han et omfattende historisk og politisk forfatterskab. Han var ikke en mand, der gik af vejen for konflikter og bataljer, hverken i skrift eller tale, og da tillige hans store privatarkiv er bevaret, har NFC haft et overordentligt omfattende materiale til rådighed. Det bærer biografien præg af i både positiv og negativ forstand. Til negativsiden hører den noget umådeholdne brug af direkte citater, ligesom NCF tillader sig enkelte flotte bemærkninger, som der næppe er fuld dækning for. Jeg vil f.eks. ikke tillægge HF's ferierejser værdi som belæg for hans kendskab til og ekspertise i samtidshistorie. Det må bedømmes ud fra værkerne selv og ved sammenligning med, hvad f.eks. andre skandinaver i samtiden kunne præstere, nordmanden Arne Ording bl.a.

Bogen er forsynet med en navneliste, som hverken forfatter eller redaktør har orket at gennemlæse, så en halv snes personer optræder to gange med forskellige sidehenvisninger. F.eks. er der to Martin Andersen Nexø'er: en med og en uden bindestreg (!), to Machiavelli'er (!) og både en Herbert Iversen og en Herbert Iversens. Bortset fra denne »overflod« synes listen næsten fuldstændig, bl.a. mangler dog Elisabeth Brandt s. 240.

På positivsiden må bl.a. nævnes de mange korte og fængende overskrifter, som leder læseren videre, og sammen med et godt sprog, klarhed i analysen (læseren ved, hvilke spørgsmål NFC stiller til stoffet), og mange præcise formuleringer ville have placeret den formidlingsmæssigt på linie med Jens Engbergs Louis Pio-biografi, hvis det ikke havde været for citatmængden.

Det er en svær opgave at skrive HF's biografi, og især svært at gøre det sobert. HF ikke kun var, men er en kontroversiel figur. Han hører fortsat til Socialdemokratiets store mænd, en af dem som først tonede rent flag mod fascisme, nazisme og kommunisme i 1933 med bogen »Pest over Europa« for derpå lige så eller endnu mere indædt at forsvare samarbejds- og tilpasningspolitikken i forhold til den tyske besættelsesmagt fra 9. april 1940 og til sin død i 1950. Ikke uden grund hedder et kapitel »Modstandens modstander«, da HF mere åbent end de fleste andre ledende socialdemokrater bekæmpede modstandsbevægelsen fra dens spædste start i 1941 til sin død i 1950. Da andre besang modstandsbevægelsens heltegerninger, kaldte HF stikkerlikvideringer for mord, ja det var en kriminel aktivitet efter hans opfattelse. Som ansvarlig socialdemokrat var han i sagens natur glødende antikommunist. Denne sindstilstand daterer sig fra senest 1932 (s. 236ff.) og holdt sig så stærk under krigen, at denne mand, som havde »magt og ret« som tema i sit liv uden et ord kunne gå ind for den »Kommunistlov«, der i 1941 kriminaliserede en lille gruppe politiske modstandere. Deriblandt flere af hans egne venner, f.eks. Hans Kirk og Peter P. Rohde. Det må have krævet en bred ryg – selv for en partisoldat. Efter Aksel Larsens arrestation i 1942, rejste HF også rundt og holdt taler, hvor han citerede Gestapos forhørsprotokoller over Aksel Larsen med det formål at bagvaske partiformanden (s. 237). HF var så optaget af dette, at han efter befrielsen påny gjorde et stort nummer ud af forhørsprotokollerne i det værk om årene 1940-45, »Danmark besat og befriet« 1945-48, som han redigerede sammen med andre socialdemokratiske partispidser. Samme værk udgør hans hovedindsats i de for landet kritiske år 1940-45. Mens besættelsen stod på handlede han ikke, men da den var ovre, klandrede han dem, der med livet som indsats havde handlet i modstandskampen og forsvarede med næb og klør en socialdemokratisk udlægning af besættelseshistorien. Det indebar tilpasnings- og samarbejdslinien som den eneste rigtige kurs. NFC må medgive, at HF her optrådte »manipulatorisk« og mere som socialdemokratisk ideolog end som historiker, noget der synes at have præget hele HF's virke.

Det er en stor præstation, at NCF formår at fremlægge denne mands kontroversielle holdninger og ikke-handlinger på en så afbalanceret måde. For meget ydre dramatik var der ikke i HF's liv, selv om han stod på Gestapohåndlangeren Brøndums »dødsliste«. Han levede det trygge borgerlige liv som lærer, først i gymnasiet, siden på universitetet. Alligevel kommer NCF langt omkring, men sjældent nær mennesket HF. NFC fordømmer ikke, lader samtiden og eftertiden komme til orde om personen, før han selv giver sin samlede bedømmelse. Det bliver ikke en heltetegning. Der var inkonsistenser og modsætninger i HF's omverdensopfattelse. HF havde sine moralske brist, og han bragte sig bl.a. p.g.a. partiloyalitet ud i »ekstreme positioner«, men han var med Børge Outzes ord mere respekt værd end opportunisten Alsing Andersen, som gerne løb fra sin andel i den socialdemokratiske tilpasningspolitik under besættelsen (s. 263). Som NFC slutter: »I sine lykkeligste stunder tilførte han både arbejderbevægelsen og demokratiet nogle historiske, kulturelle og humanistiske kvaliteter, som kun få andre har evnet det« (s. 322). Med denne biografi har NFC tilført litteraturen om arbejderbevægelsen et værk båret af de samme kvaliteter, som prægede HF's lykkeligste stunder.

John T. Lauridsen

Hemming Hartmann-Petersen: Carl Madsen – en glad kommunist. Gyldendal 1993. 123 s. Hft. ISBN 87-00-15056-8. Pris: 225,-

Denne bog er blevet til som en redigeret udskrift af en række radioudsendelser, som Hemming Hartmann-Petersen lavede med landsretssagfører Carl Madsen i 1973. Det meste af indholdet er kendt fra CM's egne bøger og artikler, hvad H. H.-P. også nævner i indledningen. Alligevel har udgivelsen af CM's radiomonologer sin fulde berettigelse. Bogen er en Carl Madsen for begyndere. På oftest særdeles underholdende vis går det over stok og sten gennem en glad kommunistisk liv fra 1903 til 1978. Nye generationer vil kunne begynde her, lære synet på Danmark og verden i det 20. århundrede at kende gennem en grundtvigiansk kommunistisk øjne og få smag for at læse mere CM uden nødvendigtvis at dele hans anskuelser overhovedet. Han fortæller fængslende og uforudsigeligt. Selv skelner han mellem de glade kommunister, der »ikke mener at alle andre er idioter og forbrydere, og som også mener, at der måske er en verden uden for det kommunistiske Veron. Og så er der de mindre glade kommunister. De er *fundeme* ikke morsomme – det er de linjetro dogmatikere« (s. 27, CM's udhævelse). CM endte selv med at komme på tværs af de mindre glade kommunister og at blive ekskluderet af DKP i juni 1975. Bogen handler i øvrigt ikke ret meget om DKP. Det er en personlig bog med personlige synsvinkler fra de skiftende udkigspunkter, CM havde gennem livet fra barneårene til tiden som ung jurist i de ministerielle kontorer og videre bl.a. som forsvarsadvokat gennem mange kolde efterkrigsår. Selvfølgelig får myndighedernes behandling af de tyske kommunistiske flygtninge i Danmark og af kommunisterne under den tyske besættelse en særlig betydende omtale i kraft af, at det er et par af CM's mærkesager, men det fungerer kun som en understregning af en CM'sk hovedtese, at jurister, specielt dommere, som stand er noget af det værste, reaktionære pak i Danmark. Trods mange udfordringer undlod hans kolleger i retsvæsenet klogeligt at stævne ham for bagvaskelse. De ville måske have vundet juridisk set, men skulle til gengæld have udsat sig for CM's meget skarpe, dygtige og frygtede procedurer.

Der tages intet sted af udgiveren kritisk stilling til CM's omtale af begivenheder eller personer, endside hans vurderinger, hvilket er forståeligt nok. Her har CM fået ordet, og vil man have en anden opfattelse, kan man gribe så mangen anden bog. For der vil unægteligt mange steder være behov for et korrektiv. CM begræder selv tabet af det meste af sit personarkiv. Det brændte, og vi gives næsten et indtryk af, at hvis ikke branden var påsat, så sørgede i det mindste brandvæsenet for, at der ikke var noget tilbage (s. 95-97). Ifølge CM kunne det have bragt mange afsløringer fra besættelsestiden, bl.a. om juridiske dignitarer tæt på nazismen. Den slags generelle påstande er hørt både før og siden (af Leif Larsen f.eks.), men det har altid knebet med afsløringerne, og det er et spørgsmål, om nogen privatperson er eller har været i besiddelse af mere »afslørende« materiale end det, der ligger i de offentlige samlinger.

Efter at have været i selskab med Carl Madsen, er man måske ikke blevet kommunist, men i hvert fald glad. Vi skylder H.H.-P. stor tak for både radioserien og denne udgivelse om en i bedste forstand original dansker.

John T. Lauridsen

En levnedsskildring af vores far Benedict Nordentoft 1873-1942 ved Anna-Vincentia Bacher og Hans H. Nordentoft. 1993. 88 s. ill. uindb. ISBN 87-984590-0-7. Kan købes ved henvendelse til Anna-Vincentia Bacher, Nøjsomhedsvej 22, 3., 2100 København Ø. Pris 60 kr.

I udvandrerrhistoriske kredse er Benedict Nordentoft (BN) et velkendt navn. Han var bl.a. en af initiativtagerne til grundlæggelsen af den danske koloni Solvang i Californien med

dansk skole, højskole og kirke. Benedict Nordentoft er født i præstegården i Brabrand ved Århus som søn af præsten Peder Nordentoft Thomsen og dennes hustru Vincentia Christiane Michelsen. Få år efter at han havde bestået den teologiske embedseksamen ved Københavns Universitet, rejste han til Amerika, hvor han var blevet tilbudt en lærerstilling ved Grand View College i Des Moines, Iowa. Grand View College var en præste- og højskole, oprettet af Den Danske Evangelisk-Lutherske Kirke i Amerika i 1895. I 1903 blev BN forstander for skolen, og denne post varetog han indtil 1910, hvor han tog sin afsked. Samme år var »The Danish-American Colony Company« i Californien blevet stiftet med henblik på at oprette en ny dansk koloni der. Imidlertid var faderen hjemme i Brabrand død, og BN rejste hjem til Danmark til begravelsen. Trods tilbud om at overtage faderens embede valgte Nordentoft at rejse tilbage til Amerika efter et lille års tids ophold i Danmark. I Solvang blev den første skolebygning indviet i 1911, og i 1914 kunne højskolen indvies. Denne fik navnet »Atterdag College«. BN var præst for menigheden i Solvang samt leder af skolevirksomheden. I 1918 holdt den nu 45-årige BN bryllup med sit hjertes udkârne, en ung pige på kun 20 år, Mary Hansine Christiansen, født i Amerika af danske forældre. Sammen fik de 11 børn, som forøvrigt alle i dåben fik mellemnavnet »Atterdag«. Da de to første børn var født, besluttede familien at forlade Amerika og rejse til Danmark. Tendensen med henblik på bevarelse af dansk sprog og kultur gik nemlig i en anden retning, end BN ønskede. Det var BN's faste overbevisning, at kun ved at være tro mod den danske sprog- og kulturarv blev udvandrerne gode amerikanske statsborgere – »mindst af alt ville jeg kunne udholde Tanken om, at mine Børn maaske en Gang blev smittede af den falske Amerikaniserings Tendens, saa de fornægtede deres egen Fader og Moder, deres Modersmaal og Slægtsarv«. I Danmark blev Benedict Nordentoft efter få år beskikket til sognepræst ved Sct. Nicolai Kirke i Kolding, og dette hverv varetog han til sin død i 1942.

Bogen er opdelt i to dele. Første del er levnedsskildringen, som er skrevet af to af Benedict Nordentoft's børn. Udover den egentlige livshistorie er der kapitler om faderen som præst, og faderens forhold til sine børn. Benedict Nordentoft var en meget omsorgsfuld familiefar, for hvem sammenholdet i slægten var af stor betydning. Fra barndomshjemmet i præstegården i Brabrand havde han lært, at hjemmet var en sluttet kreds, der nok stod åben overfor verden, men samtidig var et værn mod alt, der kunne true. Til disse afsnit er en meget righoldig og værdifuld kildeangivelse, som nok kan give inspiration til supplerende læsning. Anden del af bogen kaldes Tillæg, som bl.a. giver eksempler på Benedict Nordentoft's skribentvirksomhed, dels det mere personlige som dagbogsoptegnelser, familieskildringer og sange skrevet til forskellige familiebegivenheder, men f.eks. også den prædiken BN holdt søndagen efter den tyske besættelse af Danmark i 1940. Udgiverne pointerer, at bogen hovedsagelig er blevet til for de mange børnebørn og oldebørns skyld. Derfor havde det måske været relevant med en efterslægtstavle, der for børne- og oldebørn kunne anskueliggøre den enkeltes plads i slægten. Trods bogens sigte vil jeg mene, at den absolut også vil have interesse for en videre kreds. For fuldstændighedens skyld skal nævnes, at Det danske Udvanderarkiv i Aalborg i 1979 modtog en stor samling arkivalier fra Benedict Nordentoft's tid i Amerika.

Birgit Flenning Larsen.

Anna Sophie Seidelin: Barndommen – de lange år. Sesam 1993. 228 s. ill. m. s/h fotos. ISBN 87-7801-117-5. Pris: 228,-

Fru Seidelin starter sine erindringer i Ærøskøbing, tilbage til sin fader Hans Nielsen Dreioes barndomsø, hvor hun idag er bosat. Faderen var ud af skipperslægt fra Ærø og hele

hendes barndom drog hele familien – fader, moder, lille søster og Anna Sophie – på sommerferie på den eventyrlige ø hos bedsteforældrene. Dagligdagen derimod blev tilbragt på Amager. Faderen var fra 1911 sogneprest ved Filipskirken i Sundbyerne, en arbejderbydel i København.

Den 12. maj 1913 fik præstens deres første barn, datteren Anna Sophie Christine Drejø, opkaldt efter sin oldemor Anna Drejø født Halmøe, sin mormor Sohie Colding og sin farmor Christine Drejø. Moderen var Karen Margrethe Colding, præstedatter fra Køng.

Livet i barndomslandet omkring Amagerbrogade beskrives med en åbenhed og opmærksomhed mod de store sociale problemer som var en konstant udfordring i faderens embede, og dermed for hendes forældre. Præsten var på den ene side en »fin« mand i lokalsamfundet, men på den anden side – i realiteternes verden i Filip sogn på Amager – en »fattig« mand, anskuet i standssammenhæng. I barndomshjemmet var der en blanding af sparsommelighed og en leven op til præstens stand og forpligtelser overfor mindre bemidlede og ikke mindst den ny kirkebygning i sognet. Faderen gav en gang – til Anna Sophies store forargelse – moderen et større bidrag til kirkebyggeriet i fødselsdagsgave!

Barndommen for Anna Sophie slutter, da faderen og dermed hele familien, drager til Nykøbing Falster til et nyt og bedre embede. Amager er barndommens land og set bogstaveligt talt igennem lille Anna Sophies tykke brilleglas. Miljøet betragtes lidt udefra; hun var som præstedatter ikke rigtig ligesom de andre børn i kvarteret, men fik i kraft af denne stilling allerede tidligt – på godt og ondt – kendskab til de mange forskellige lag som det lille lokalsamfund har. Hos præsten kom alle – både dem som skulle bruge de kirkelige handlinger, dem som kæmpede for troen, for de fattige og en ny kirke eller dem som skulle skilles – hjemmets dør var altid åben.

Men Anna Sophie giver også et varmt indblik i det private familieliv hos præstens. Vi møder de kæmpende forældre med en svær balancegang hos begge svigerfamilier, hvor der begge steder er begrænset accept af den valgte ægtefælle. Den elskede lillesøster Nina portrætteres næsten helt ærbødigt – Nina er det gyldne væsen i familien. Endelig er der Anna Sophies eget forhold til bedsteforældrene på begge sider. Den voksne fru Seidelin finder tydeligvis kræfter til livet helt tilbage hos netop denne generation.

Som slægtshistorisk interesseret kan man læse denne velskrevne, til tider morsomme og menneskekloge bog med henblik på slægterne Seidelin, Drejø og Colding. Men man kan også læse den som en bekræftelse på, at et helstøbt voksent menneske ikke kan være foruden sin slægt og dens historie. Lille Anna Sophie har mange slægters gode blod i årene, traditioner at lære, og nye udfordringer på dette grundlag at tackle, inden hun bliver den menneskevarme fru Seidelin. Hvad der er historiske sandheder i en sådan erindringsbog tjener det intet formål at diskutere – verden huskes igennem erindringens tykke brilleglas. Derfor skal enkeltudsagn i Anna Sophie Seidelins bog ikke her drages i tvivl – det er jo hendes barndom der beskrives, og kedeligt er det bestemt ikke.

Lisa Elsbøll

Lise Nørgaard: *De sendte en dame*. Erindringer 2, Gyldendal 1993. 398s. ill. hft/indb. ISBN 87-00-13498-8/ 87-00-13499-6. Pris: 250,-/298,-

For godt og vel et år siden udkom første bind af forfatteren og journalisten Lise Nørgaard's erindringer *Kun en pige*. En herlig, underholdende historie om barndommen i Roskildes bedre borgerskab i årene efter 1. Verdenskrig. Bogen indbragte forfatteren Boghandlernes gyldne lauerbær, og oplagstallet har været svimlende højt målt med danske alen.

Om det også bliver tilfældet med bind 2 *De sendte en dame* er ikke godt at sige; de høje oplagstal, som bogen allerede har opnået, bør efter min mening ikke tages som et udtryk for en lige så høj underholdningsværdi, som i bind 1. En lang, kedsommelig vandring ud af hjemmet og ind på redaktionskontorerne på Roskilde Dagblad, Politiken, Hjemmet og Berlingske Tidende er det blevet til, med ganske små afstikkere til TV-byen og Nordisk Film. En vandring, hvor vi møder et persongalleri hovedsageligt hentet fra journalistikkens og ugebladenes verden, på enkelte undtagelser nær tegnet op med kolde farver ofte iblandet mere end et stænk malurt. En vandring, hvor det på forunderlig vis lykkes Lise Nørgaard at forsvinde mellem linierne – som person vel at mærke. Hun har stort set altid ret, yderst sjældent svigter det kølige overblik og den rationelle forstand hende.

Mest nærværende og efter min mening også mest udbytterig er hendes beskrivelse af hendes eget liv, først som hjemmeløbende husmoder med fire børn og senere som dobbeltarbejdende kvinde, der i bedste PH-ånd havde påtaget sig det hverv at forbedre bo- og livskvaliteten og rationalisere husarbejdet gennem sit journalistiske virke først og fremmest på Politiken. Her skrives nogle af de centrale kapitler i det bind af Kvindernes Danmarkshistorie, som handler om tiden efter 1940 cirka – fra køkkentechnologiens indtog i hverdagen over forenklet møbeldesign og reduceret kamp med nullermænd til et anderledes og mindre autoritært samvær mellem børn og voksne. Disse sider af Lise Nørgaard's liv og virke kunne godt have fyldt mange flere sider.

Ning de Coninck-Smith

N. P. R. Oppermann: Oplevelser og Tanker på Vejen. Nogle tidsbilleder af personer og begivenheder. Sundevedhus 1992. 80 s.

N. P. R. Oppermann tilhører en familie, der kom til Danmark i begyndelsen af 1800-tallet med to brødre, der blev kaldt til Fyn af grev Ditlev Reventlow til Brahetrolleborg for at være med til at opbygge et skovvæsen på godset. Slægten har da også siden fostret flere betydende skovfolk i Danmark. N. P. R. Oppermanns bedstefar var skovrider på Holsteinborg gods, men faderen fraveg familietraditionen og blev læge. Han fik sin virksomhed på Læsø, hvor N. P. R. Oppermann fik sin barndom og blev præget både af naturen og befolkningen, ikke mindst pastor Theodor Christoffer Clausen, der blev afskediget p.g.a. katoliserende tendenser. Efter studentereksamen fra Aalborg Katedralskole kom Oppermann i journalistlære og blev i 1926 redaktionssekretær i Rudkøbing, hvor han traf den senere så kendte katolske præst Peter Schindler. I 1927 konverterede han selv til katolisismen, men fortsatte endnu nogle år sin journalistiske virksomhed, inden han gik ind til en seksårig uddannelse på Collegio Urbano ved Rom. 1935 kom han tilbage til Danmark som katolsk præst, og som sådan virkede han derefter indtil 1972. Siden da har han boet i Fritz Clausens gamle hus i Bovrup og holdt søndagsmesser i Åbenrå.

Det er en livsklog fortæller vi møder i disse erindringskapitler, og bl.a. hans refleksioner over forholdet til de tyske soldater under besættelsen er ganske tankevækkende. Der er også en række fine personportrætter undervejs. Det mest særprægede er nok portrættet af »Baronen«, alias Phillipp Cajus Carl Maria Paulus Hubert von der Kettenburg, der fra 1905-1940 var præst ved den katolske kirke Sct. Ansgar i København. Såvel dette portræt, som bogen iøvrigt, er præget af en understrøm af respekt for andre mennesker og en hvilen i sig selv båret oppe af den katolske tro, som det gør godt at stifte bekendtskab med som læser.

Hans H. Worsøe

Ulla Dahlerup: Smedens søn og andre historier. Danske beretninger fra århundredets første halvdel. (<i>Ning de Coninck-Smith</i>).....	113
Jørgen H.P. Barfod: Barfod Sagaen. En beretning om de personer, der har båret navnet Barfod. Barfoed eller andre stavemåder af navnet. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	113
Peter Jørgen Otto: Hans Otto og Ellen Christendatters for- og efterslægt. (<i>Mikael Horn</i>).....	115
Mogens Bendixsen: Uld og Handelsblod. Krøjsgaard-brødrene – et tricotateventyr i Herning. (<i>Lisa Elsbøll</i>)	115
Signe Mellemgaard: Distriktslægen og læsøboerne. En medicinsk topografi fra 1859 og dens forudsætninger. (<i>John T. Lauridsen</i>)	116
Holger Rasmussen: En husmand i Treårskrigen 1848-50. Underjæger Hans Pedersens optegnelser fra 1849 og hans viscesamling. (<i>Gustav Suenning Pedersen</i>)	117
Helle Blæsild og Benno Blæsild: Marinemaleren Jens Erik Carl Rasmussen (1841-1893). (<i>Tommy P. Christensen</i>)	118
Jens Chr. Manniche: Damen der skød på doktoren. (<i>Signe Mellemgaard</i>).....	118
Birthe Børgesen: Oberst Hans Larsen Krarup, vagtmester paa Bornholm 1660 og hans antagelig skotske hustru. (<i>Hans H. Worsøe</i>).....	119
Wilhelm Christmas-Møller: Christmas 1-2. (<i>Mogens Rüdiger</i>).....	120
Ole Sohn: Fra Folketinget til celle 290. Arne Munch-Petersens skæbne. (<i>John T. Lauridsen</i>)	122
Niels Finn Christiansen: Hartvig Frisch. Mennesket og politikeren. En biografi. (<i>John T. Lauridsen</i>)	123
Hemming Hartmann-Petersen: Carl Madsen – en glad kommunist. (<i>John T. Lauridsen</i>)	125
En levnedsskildring af vores far Benedict Nordentoft 1873-1942 ved Anna-Vincentia Bacher og Hans H. Nordentoft. (<i>Birgit Flemming Larsen</i>)	125
Anna Sohie Seidelin: Barndommen – de lange år. (<i>Lisa Elsbøll</i>)	126
Lise Nørgaard: De sendte en dame. Erindringer 2. (<i>Ning de Coninck-Smith</i>).....	127
N.P.R. Oppermann: Oplevelse og Tanker på Vejen. Nogle tidsbilleder af personer og begivenheder. (<i>Hans H. Worsøe</i>)	128

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

Bestyrelsen pr. 1. maj 1993:

Finn Andersen (formand), Grysgårdsvej 2, 2400 København NV.

Nils G. Bartholdy, Schlegels Allé 1, 1807 Frederiksberg C.

Sv. Cedergreen Bech, Søtoften 21, 2820 Gentofte.

Tommy P. Christensen (redaktør), Den fynske Landsby. Sejrskovvej 20, 5260 Odense S.

Ida Dybdahl, Østerbrogade 44, 2100 København Ø.

Birgit Flemming Larsen (kasserer), Klostermarken 13, 9000 Aalborg.

Lise Lund, Filsofgangen 23, 2., 5000 Odense C.

Jørgen Papsøe (DIS-DK), Troldager 8, 2950 Vedbæk.

Knud Prange, (næstformand), Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj.

Poul Steen (sekretær), Granstuevej 14, 2840 Holte.

Hans H. Worsøe, Tækkerløkke 34 A, 6200 Aabenraa.

Brug indlagte bestillingskort til Samfundets publikationer.

Abonnement på *Hvem forsker Hvad* kan bestilles ved henvendelse til:

HVEM FORSKER HVAD, Christian Xs Vej 27, 8260 Viby,

hvor også ældre årgange kan købes. Alle priser er incl. moms.

Personalhistorisk Tidsskrift

udgives af *Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie*, hvis formand er Finn Andersen, Grysgårdsvej 2, 2400 København NV. Tidsskriftet redigeres af Samfundets skriftudvalg ved redaktøren, Tommy P. Christensen.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til kassereren, Birgit Flemming Larsen, Klostermarken 13, 9000 Aalborg. Medlemskontingent udgør for 1994: 150 kr.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, idet det forudsættes at forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig iøvrigt intet ansvar for indsendte manuskripter, billeder m.v.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med normal linieafstand (1½ linieafstand) og bred margin. Noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme. Illustrationsforslag med tilhørende undertekster vedlægges. Når manuskriptet er godkendt, og korrektur foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke påregnes fulgt af redaktionen. Efter rentryk har fundet sted, får forfatteren tilsendt 25 særtryk af artiklen gratis. Større oplag af særtryk kan bestilles og leveres efter regning.

Vejledning i udarbejdelse af anmeldelser til tidsskriftet kan frit rekvireres fra anmeldersektionen. *Anmeldersektionens adresse:* Lisa Elsbøll, Bulgariensgade 5, 2300 København S.

Redaktionens adresse: Tommy P. Christensen, Den fynske Landsby, Sejrskovvej 20, 5260 Odense S.

Udgivet med støtte af tipsmidlerne og Alfred Goods Personalhistoriske Fond.

Sats og tryk: Special-Trykkeriet Viborg a/s

ISSN 0300-3655